MUNKAÜGYI KUTATÓINTÉZET
LABOUR RESEARCH INSTITUTE

MUNKAERŐPIACI HELYZETJELENTÉS
YEARLY REPORT OF LABOUR MARKET

A MUNKAERŐPIAC KERESLETÉT- ÉS KÍNÁLATÁT ALAKÍTÓ FOLYAMATOK

MAIN TRENDS IN LABOUR DEMAND AND SUPPLY

A NÉPESSÉG SZÁMA NEM ÉS ÉLETKOR SZERINT
1994.I.1

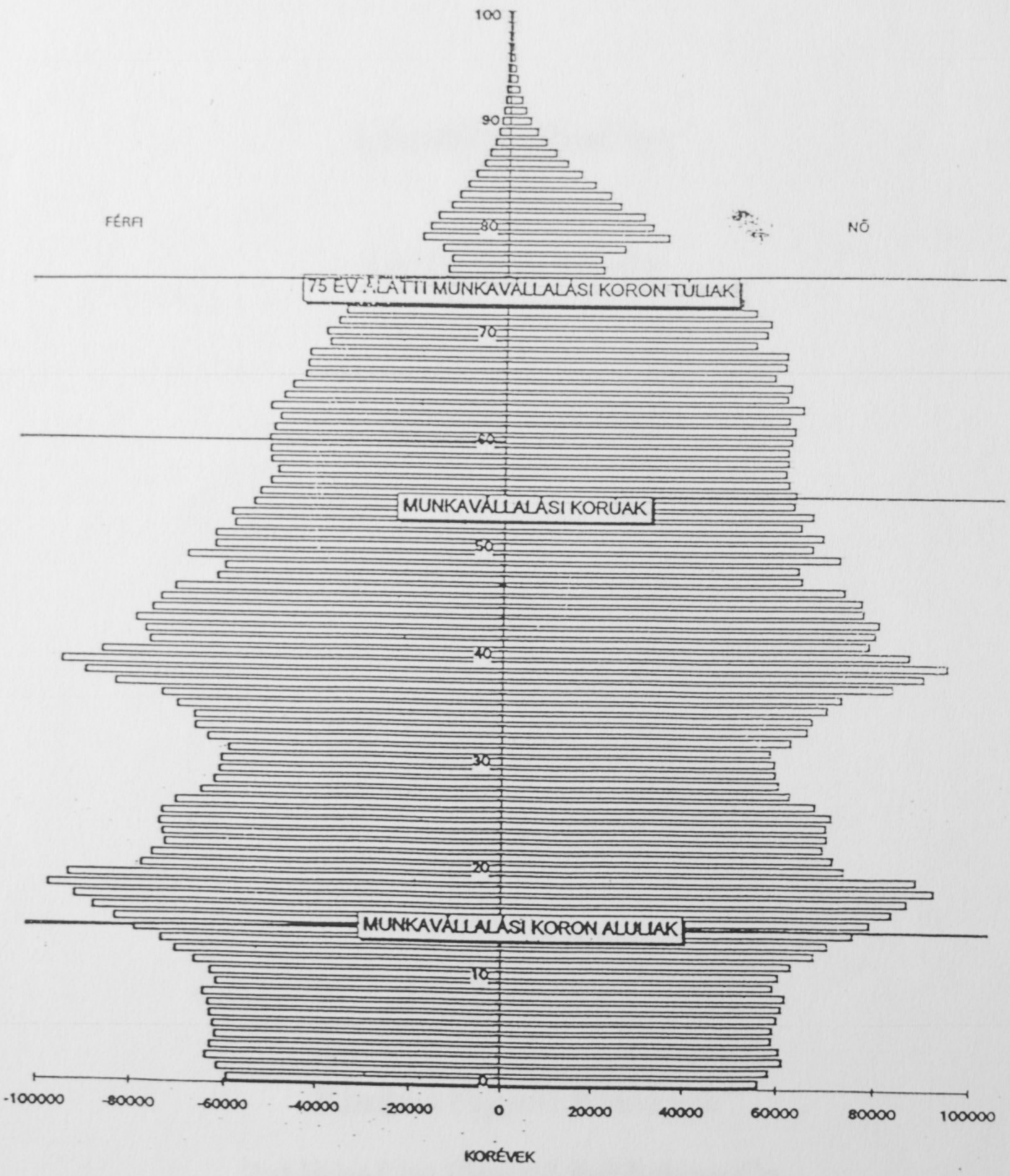

B u d a p e s t

1995. április

Az elemzést készítette:

The analysis is compiled by:

LAKY TERÉZ

Statisztikus - Statistician: **KOZMÁNÉ TAKÁTS EDIT**

Lektorálta - Read by:

LAKATOS JUDIT

és

TÍMÁR JÁNOS

Kiadja a Figyelő Kiadó Rt.

Published by Figyelő Publishing Co.

A NÉPESSÉG SZÁMA NEM ÉS ÉLETKOR SZERINT

1994. január 1.

DISTRIBUTION OF POPULATION BY GENDER AND AGE

1 January 1994

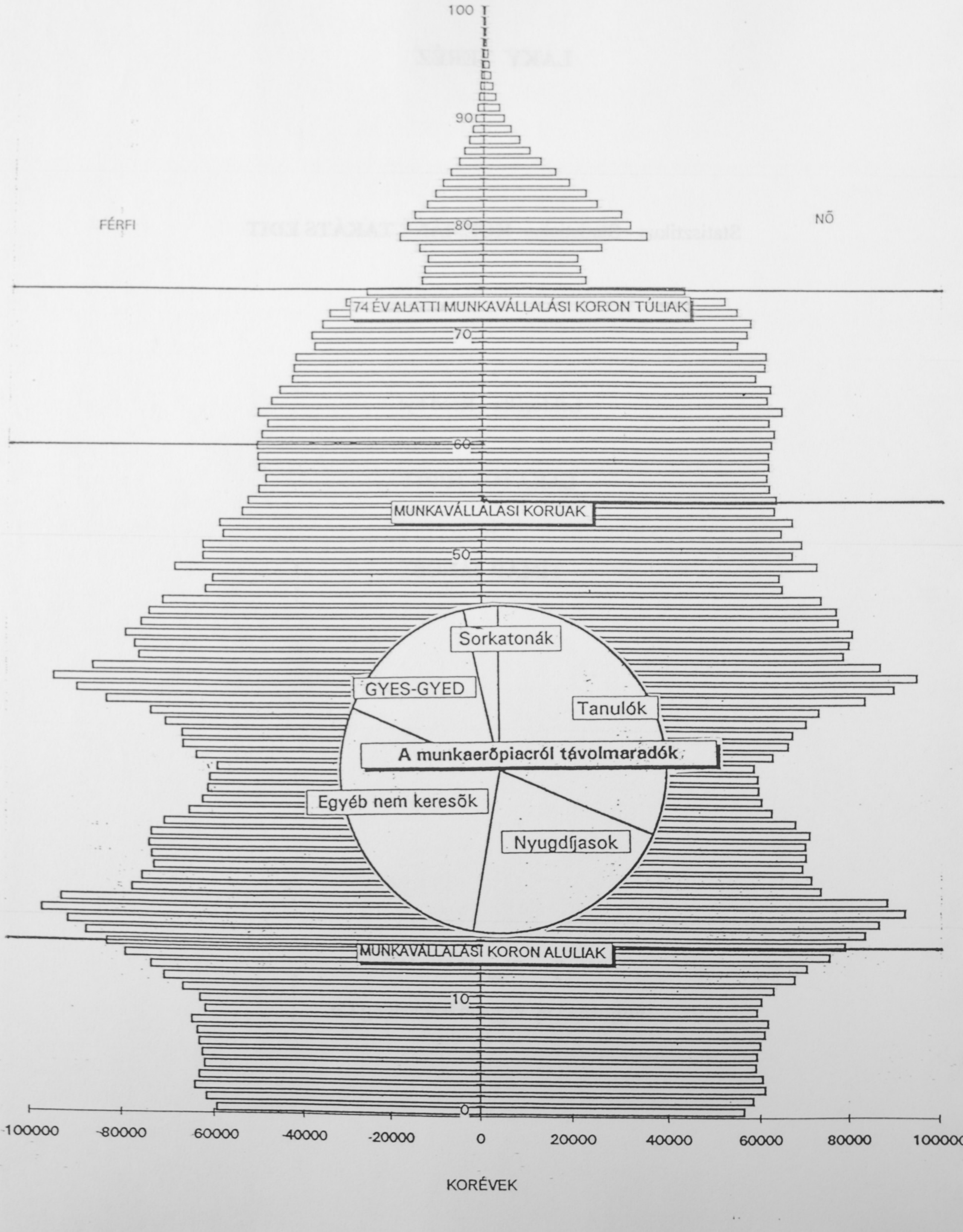

TARTALOMJEGYZÉK - CONTENTS

BEVEZETŐ-INTRODUCTION I

A FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK - MAIN FINDINGS V

I. A MUNKAERŐPIAC ÁLLAPOTÁNAK STATISZTIKAI JELZŐSZÁMAI - STATISTICAL INFORMATION ON LABOUR MARKET 1

1. A FOGLALKOZTATOTTSÁG 1994-BEN - EMPLOYMENT IN 1994 1

2. A MUNKAERŐPIAC KERETEI - STATISTICAL FRAMEWORK OF LABOUR-MARKET 2

3. A MUNKAERŐPIAC KÍNÁLATI TÉNYEZŐI - COMPONENTS OF LABOUR SUPPLY 8

3.1 A munkavállalási korú népesség alakulása: a demográfiai okból be- és kilépők - Changes in working age population inflows and outflows due to demographic reasons. 8

3.1.1 A belépők: az ifjúsági munkaerőforrás - Entrants: youth as source of labour force 8

3.1.2 A kilépők: nyugdíjkorhatárt elérők - People reaching retaired age 9

3.1.3 A munkavállalási korban elhalálozottak - Death at working age 10

3.1.4 A munkavállalási korúak - Working age population 10

4. A TÉNYLEGES MUNKAERŐ-KÍNÁLAT - THE ACTUAL LABOUR SUPPLY 12

4.1 A munkaerőpiac kínálatát növelő tényezők - Factors increasing labour supply 12

4.1.1 A munkavállalási koron túliak - Persons beyond of the working age 12

4.1.2 A külföldi munkavállalók - Foreign labour supply 14

4.2 A munkaerőpiac kínálatát csökkentő tényezők - Factors decreasing labour supply 19

4.2.1 A tanulók - Students over 15 20

4.2.2 A munkavállalási korú nyugdíjazottak - Retired at working age 22

4.2.3 A sorkatonai szolgálatban lévők - Military service 24

4.2.4 A gyermekgondozáson lévők - Persons being on child care leave 24

4.2.5 A háztartásban maradók - People staying in the household 25

4.2.6 A külföldön dolgozók - People working abroad 26

4.2.7 A munkaerő-kínálatot növelő és csökkentő tényezők egyenlege - Balance of factors increasing and decreasing labour-supply 29

5. A MUNKAERŐPIAC KERESLETE - THE ACTUAL LABOUR DEMAND 30
5.1 A tényleges munkát végzők - Number of people de facto working 30
5.2 Az aktív keresők - Active earners 34
5.2.1 A munkavállalási korúak - Active earners at working age .. 34
5.2.2 A foglalkoztatott munkavállalási koron kívüliek - Employed beyond working age 37
5.3 A részleges foglalkoztatás - Shortened work hours 39
5.4 A támogatott foglalkoztatások - Subsidised employment 40
5.5 A regisztrált munkaerő-kereslet - Job offers registered by local employment offices 42
5.5.1 A keresettebb szakmák - Most wanted skills 44
5.5.2 A betöltetlen álláshelyek - Job vacancies 45
6. A MUNKANÉLKÜLIEK - UNEMPLOYED PERSONS 47
6.1 A munkanélküliség mértéke - Rate of unemployment 47
6.2 A munkanélküliség időtartama - Duration of unemployment 52
6.3 A munkanélküliek néhány jellemzője - Some characteristics of unemployed 54
6.3.1 A nők aránya a munkanélküliek között - Female unemployment 54
6.3.2 Az ifjúsági munkanélküliség - Youth unemployment 55
6.3.3 Regisztráltak és munkanélküli ellátásban részesülők - Registered unemployed and benefit recepients 57
6.3.4 A munkanélküliek ellátási rendszeréből kikerülők - Outflow from the unemployment benefit system 61
6.3.5 A területi különbségek - Regional differences 65
7. A NEMZETGAZDASÁG FOGLALKOZTATÁSI SZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSAI - CHANGES IN EMPLOYMENT STRUCTURE OF THE NATIONAL ECONOMY 68
7.1 A foglalkoztatási szektorok változása - Changes by broad sectors 68
7.2 Változások a nemzetgazdasági ágak foglalkoztatási szerkezetében - Changes by sectors of the economy 71
7.3 Létszámváltozások a feldolgozóipar ágazataiban - Employment changes in the manufacturing 72
7.4 A szolgáltatások foglalkoztatási szerepe - Role of service sector in employment 74
7.5 A foglalkoztatási struktúra állomány-csoportonkénti változásai - Employment stucture by skill levels 76

8. A KERESETEK - EARNINGS 79
8.1 Az évtized elejének új tendenciái - New trends of the nineties 79
8.2 Bérek és keresetek 1994-ben - Wages and salaries in 1994 81
8.3 A bérmegállapodások hatása a keresetek alakulására - Impact of collective agreements on earnings 85
8.4 Keresetek a költségvetési szférában - Earnings in public sector .. 87
8.5 Következtetések - Conclusions 89

II. A MUNKAERŐ KERESLETRE ÉS -KÍNÁLATRA HATÓ ÁTALAKULÁSI FOLYAMATOK - TRANSITION PROCESSES AS FACTORS OF DEVELOPMENTS IN LABOUR DEMAND AND SUPPLY 91

9. A MAGÁNGAZDASÁG KIALAKULÁSÁNAK HATÁSAI A FOGLALKOZTATOTTSÁGRA - IMPACTS OF EMERGING PRIVAT ECONOMY ON THE EMPLOYMENT 93
9.1 Az egyéni és a jogi személyiség nélküli társas vállalkozások - Self-employed and unincomportated small business 93
9.2 A jogi személyiségű vállalkozások - Incorporated business 105
9.3 Az állami tulajdon privatizálása - Privatisation 107
9.4 A magángazdaság keresői - Employment in the private economy 116

10. A KIEGÉSZÍTŐ FOGLALKOZÁSOK - SECOND JOBS 122

11. A CSŐD- ÉS FELSZÁMOLÁSI ELJÁRÁSOK - BANKRUPTCY AND LIQUIDATION PROCEDURES 126
11.1 A csőd- és felszámolási eljárások számának alakulása - The number of bankruptcies and liquidation 126
11.1.1 A csődeljárások - Bankruptcy procedures 127
11.1.2 A felszámolási eljárások - Liquidation procedures 129

12. A MEZŐGAZDASÁGI ÁTALAKULÁS FOGLALKOZTATÁSI HATÁSAI - EMPLOYMENT CHANGES RESULTED FROM THE TRANSITION IN THE AGRICULTURE 138
12.1 A mezőgazdaságban foglalkoztatottak - Employment in agriculture 138
12.2 A mezőgazdaság foglalkoztatási viszonyai - Different forms of employment in agriculture 139
12.3 A mezőgazdasági munkanélküliség - The unemployed coming from agriculture 145

MÓDSZERTAN - EXPLANATIONS OF TERMS 149
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE - LIST OF TABLES 153

BEVEZETŐ

Harmadszor adjuk közre a hazai munkaerőpiac keresletét és kínálatát alakító folyamatokat áttekintő, széles adatbázison alapuló elemzésünket. (Az első 1993. júniusában jelent meg, az Országos Munkaügyi Központ kiadásában, a másodikat 1994. áprilisában a Figyelő Kiadó adta közre.)

Kezdettől az a célunk, hogy - számos nyugat-európai ország elemzéseihez hasonlóan - egységes rendszerben, jól áttekinthető módon mutassuk be a munkaerőpiac változásait folyamatosan regisztráló adatokat, s a belőlük adódó következtetéseket.

Kezdettől hangsúlyoztuk, hogy nem prognózist készítünk; célunk a lezajlott folyamatok dokumentálása. Arra azonban törekszünk, hogy a lehetőség szerint minden jelenséget hosszú idősorok segítségével mutassunk be, s azokhoz illesszük a közelmúlt változásait, továbbvezetve egy-egy jelenség jellemző trend-vonalait.

Ezúttal is számos nemzetközi adatot ismertetünk, amelyek módot adnak helyzetünk összevetésére elsősorban az Európai Közösség országaival. A hazai elemzéseket pedig egy új fejezettel, a bérek alakulásának vizsgálatával bővítettük.

A folyamatok bemutatásakor az előző kiadványok szerkezetét követjük, annyi változással, hogy az I. rész 1. fejezetében először a foglalkoztatottságról 1994 végén rendelkezésre álló adatokat mutatjuk be. (Az 1994 évi, demográfiai és foglalkoztatási adatok mérlegszerű elszámolása csak 1995 második felében várható.) A következő fejezetben a KSH 1994. január 1-i munkaerő mérlegéhez igazodva részletesen ismertetjük az 1993-ban lezajlott, a keresletet és a kínálatot alakító főbb demográfiai, gazdasági aktivitási, foglalkoztatási változásokat, kiegészítve azokat a más adatforrásokból származó módosító tényezők hatásaival.

A további fejezetek a munkanélküliség jellemzőiben, a nemzetgazdaság ágazati struktúrájában, illetve a foglalkoztatási struktúrában végbement változásokat, valamint a bérek alakulását mutatják be a lehetőségekhez mérten az 1994 évi adatokra alapozva.

A II. rész négy fejezete ezúttal is a foglalkoztatásra meghatározóan ható három nagy átalakulási folyamat, a magángazdaság kialakulása, (9. fejezet, valamint ehhez csatlakozóan a kiegészítő foglalkozások mértékéről szóló 10. fejezet), a csőd- és felszámolási eljárások (11. fejezet) és a mezőgazdaság átalakulására (12. fejezet) vonatkozó változásokat összegzi. E fejezetekben az alkalmanként csak részlegesen rendelkezésre álló statisztikákat más megfigyelésekből származó információkkal igyekeztünk kiegészíteni.

Úgy véljük, hogy a különböző adatforrások egymást kiegészítő - vagy alkalmanként egymásnak ellentmondó - együttes használatával számos új összefüggést sikerül bemutatnunk, elősegítve a munkaerőpiac új jelenségeinek pontosabb megértését.

X X X

A munka elkészítéséhez ezúttal is az OTKA (T 4880 sz. kutatási program) és a "Közösen a jövő munkahelyeiért" Alapítvány nyújtott támogatást.

Munkánkat igen sokan segítették, publikált és nem publikált adatok, elemzések rendelkezésünkre bocsátásával. Az alapvető adatokat a KSH, az OMK és az Országos Egészségbiztosítási Pénztár, valamint az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (a Társadalombiztosítás két utódszervezete) nyújtotta, sokféle kollegiális segítség, kiegészítés, értelmezés kísérletében; mindig készséges partnerekként. Valamennyi tárcától, főhatóságtól megkaptuk a munkánkat érintő, náluk gyűjtött adatokat; az APEH, az ÁVÜ, a BM, a HM, az IM, a MüM, a NM, a PM, a Menekültügyi Hivatal, az MTA egyaránt szívesen segített. Valamennyiüknek ezúton mondunk köszönetet; együttműködésük tette lehetővé, hogy a szükséges elemzéseket elvégezhessük.

Ezúttal is felhasználtuk több kutató - esetenként csak szűk körben publikált - munkáját is, amelyekre a megfelelő helyen hivatkozunk.

Ezúton is köszönetet mondok két végtelenül türelmes és figyelmes lektoromnak, Lakatos Juditnak (KSH) és Tímár Jánosnak (BKE) akik a kézirat számtalan gyengéjének javításához adtak - immár harmad ízben - pótolhatatlan szakmai tanácsot, segítséget. Ha mégis maradt volna a tanulmányban korrigálni való, az csak a szerző mulasztása.

A munkában két fáradhatatlan segítőtársamat illeti köszönet. Kozmáné Takáts Edit statisztikust, aki az adatok gyűjtésével, a számítások aprólékos gondosságú egyeztetésével és ellenőrzésével, valamint Sinka Jánosnét, aki a többszöri korrekciót, adatkiegészítést igénylő kézirat gépelésével biztosította a munka folyamatosságát.

Végül ezúton köszönjük meg mindazoknak az elismerést és biztatást, akik eddigi kiadványaink után a folytatást kérték. Bízunk benne, hogy a folyamatok módosulásainak ismerete ezúttal is hasznos segítséget nyújt azoknak, akik foglalkozásunknál vagy érdeklődésüknél fogva ismerni kívánják a munkaerőpiac újabb jelenségeit.

Budapest, 1995. április

dr. Laky Teréz

Introduction

That is the third time, that our report on labour market developments based on a wide range of data sets comes out. (The first one was published by the National Labour Centre in June 1993, the second was released by the Figyelő Publishing Company in April 1994.) And this is the first time when we publish the summary of our findings in English; hoping that the contents of tables themselves will be useful for experts interested in the developments of Hungarian labour-market.

Alike many Western European countries' practices, our main purpose has been to present information in a comprehensive way on changes of labour market, and conclusions derived from these changes.

However, this report is not a forecast; our main point is to monitor the ongoing movements on the labour market. Our aspiration was mainly to describe every phenomenon by time-series and to up-date their trends.

We have gathered and published a wide range of international data in order to find Hungary's position in comparison with EC countries. This year we have extended our study up to the analysis of wages which have been published in a separate chapter.

This version follows the usual outline of the previous publications with a small change; the first section of the 1st chapter presents only employment data available at the end of 1994. (An account on demographic and employment movements of 1994 are going to be available by autumn 1995.) In the following section, demographic and employment factors influencing labour demand and supply are presented on the basis of the Labour Account 1st January 1994, compiled by the Hungarian Central Statistical Office. We also took into consideration some other phenomena however, deriving from different sources.

In the further chapters changes in features of unemployment, in proportions of employed among the sectors and branches, in employment structure and evolution of wages and salaries are highlighted as far as data sources were available.

The ongoing three transition processes, i.e., formation of private economy together with spreading of second jobs, bankruptcy and liquidation procedures and restructuring as well as that of agriculture influencie on employment changes are summarised in chapters 9, 10, 11, 12.

We hope that using different data sources which involve comprehensive - or sometimes contradictionary - information we have managed to find and show new correlations supporting a clear understanding of the labour market phenomena.

This study was funded by the Hungarian Research Program (named OTKA in Hungarian) and the Joint Action for the Future Jobs Foundation.

We are also grateful for valuable data-sets, advice, explanations, interpretations of the results, published, and not published analysis of the following organisations: Central Statistical Office, (CSO) National Labour Centre, (NLC) National Health Insurance Fund, (NHIF) National Retirement Agency, (NRA) Tax Office, State Property Agency, (SPA) Ministry of Interior, Ministry of Defence, Ministry of Industry, Ministry of Labour, Ministry of Welfare, Ministry of Finance, Immigration Office, Hungarian Academy of Sciences.

We even use many researchers' studies released only for given experts.

I would like to thank my two patient editors Ms Judit Lakatos (CSO) and János Tímár (Univ. of Economics Budapest) for their irreplaceable assistance. Should anyone, however find any mistakes to be corrected, only the author is responsible for them.

I appreciate the enermous work donc by Edit Takáts Kozma, the statistician in collecting and checking data, doing all computation, and Ms Sinka for her thorough word processing.

And last but not least, we are also grateful for the stimulation coming from those users of previous proceedings who persuade us to continue our investigations in the labour market. Hopefully, this publication is able to give useful support for those who are interested in detailed labour market information.

April, 1995

Teréz Laky

A FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

A foglalkoztatottság 1994-ben

1994-ben több mint 50 ezer fővel tovább csökkent a foglalkoztatottak létszáma a KSH 1994. IV. negyedévi munkaerő-felmérése szerint.

A foglalkoztatottak létszámának csökkenése - azaz a munkahelyek megszűnése - 1990 óta megközelíti a másfél milliót. Az ország mintegy 10 milliós lakosságából - e számítás szerint - mintegy 40 % a keresők, és 60 % a gazdaságilag nem aktívak aránya.

Más - a későbbiekben részletesen bemutatott adatok szerint - a kereső-nem aktív arány ténylegesen 37:63 %.

A munkaerő kínálat

- A munkahelyek tömeges megszűnésének éveiben 1990 és 1994 között demográfiai okokból jelentősen - mintegy 115 ezer fővel - nőtt a munkavállalási korú népesség, azaz a potenciális munkaerő-kínálat.
- Ehhez csatlakozott a munkavállalási koron túliak - a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) kritériuma szerint 74 éves korig figyelembe veendő - kínálata. A 80-as évek elején e korosztályok 30-33 %-a dolgozott; 1994-ben már csak 11,1 %-uk (200 ezer fő). Közülük még több mint 14 ezren kerestek aktívan munkát, vagy - további 33 ezren - szerettek volna elhelyezkedni. A munkavállalási koron túliak tényleges munkaerő kínálata együttesen legalább 215 ezer fő volt 1994-ben.
- A 6 millió 358 ezer fős potenciális munkaerő kínálatból (munkavállalási korúak és azon túliak) 1993-ban ténylegesen csak mintegy 4,5 millióan jelentek meg kínálatként a munkaerőpiacon.

  A kínálat tényleges alakulására elsősorban a kereslet erőteljes beszűkülése hatott: a munkavállalási korúak 30 %-a (1990-ben még 20 %-a) maradt távol kényszerűen vagy önként a munkaerőpiactól; a munkavállalási koron túliak kínálata pedig az 1990 évinek a felére csökkent.
- Az 1 millió 820 ezer munkavállalási korú, de a munkaerőpiactól távolmaradó között szerepelnek a 15 éves és idősebb tanulók; létszámuk csaknem 578 ezer főre (1990 óta csaknem 95 ezer fővel) növekedett. Folyamatosan növekszik a munkavállalási korban nyugdíjazottak száma: 1993-ban 385 ezer fő volt közülük nyugdíjas (134 ezerrel több, mint 1990-ben); ezen belül 1993-ban 43 ezer főt nyugdíjaztak foglalkoztatáspolitikai okból.

A GYET igénybevételének lehetőségével együtt csaknem 279 ezren vállalták a gyerekgondozást (1990-ben mintegy 245 ezren). A sorkatonai szolgálat miatt 1993-ban 62 ezren voltak távol a munkaerőpiactól (1990-ben 66, 1994-ben 53,5 ezren). Külföldön - munkavállalási engedéllyel és a KSH által becsült nem-legális munkavégzőkkel együtt - 27 ezren vállaltak munkát (1990-ben nem

egészen 4 ezren). A legerőteljesebben a háztartásban maradók száma nőtt: 489 ezren nem jelentkeztek munkavállalóként. (1990-ben 211,5 ezren). Körükben egyre nagyobb a 15-19 éves, tovább nem tanuló, de elhelyezkedni sem képes fiatal, és gyors ütemben szaporodik a segélyezésből kikerülteké, akik - reményvesztetten - munkanélküliként sem regisztráltatják magukat.

A munkaerőpiac kereslete

- A gazdaság a hosszantartó válság körülményei között a beszűkült kínálatra sem tartott igényt. 1993-ban - 1992-höz képest - 215 ezer fővel csökkent a foglalkoztatottak létszáma. A csökkenés 1994-ben - bár mérsékeltebb ütemben - de folytatódott.
  A KSH munkaerő felvétele szerint 1993-ban a nyugdíjasokkal együtt, - de a gyerekgondozáson lévőket leszámítva - éves átlagban mintegy 3.770 ezer fő volt ténylegesen foglalkoztatott. 1994 végén - hasonlóan számolva - már csak 3.693 ezer fő volt kereső a 15-74 éves népességből. Azaz, 1994-ben a lakosság mintegy 37 %-a volt ténylegesen kereső. A kereső- nem-kereső arány 1990-ben még 50:50 % volt.
- A foglalkoztatottak (beleértve a sorkatonai szolgálatot teljesítőket és a gyermekgondozáson lévőket is) több mint 95 %-a munkavállalási korú.
- A foglalkoztatottak fele (50,7 %-a) volt nő. (1994. január 1-én, a munkaerőmérleg adata szerint.)

A munkanélküliség

Az OMK adatai szerint 1994 decemberében 519,6 ezer volt a regisztrált munkanélküliek száma, mintegy 112 ezer fővel kevesebb, mint az előző év decemberében.

A KSH munkaerő-felmérése - más kritériumok szerint történő számbavétellel - 1994 utolsó negyedévében 431 ezer munkanélkülit vett számba. Azaz, a munkanélküliek száma ismét úgy csökkent, hogy közben a foglalkoztatottaké nem emelkedett, viszont a gazdaságilag nem aktívak száma tovább nőtt. A KSH 3,3 millió gazdaságilag nem aktív, 15-74 éves népességet regisztrált.

Az OMK által regisztrált létszám folyamatos csökkenése alapvetően két körülménnyel függ össze:

- az újonnan regisztrált munkanélküliek havi 35-36 ezres létszáma kisebb, mint a főként a segélyezés lejárta miatt a rendszerből kilépőké (40-42 ezer fő);
- a támogatott foglalkoztatási programokban folyamatosan mintegy 100 ezer fő vett hosszabb-rövidebb ideig részt, akik a programban részvételük időtartama alatt nem munkanélkülinek, hanem foglalkoztatottnak minősülnek.
  A munkanélküli ellátásban részesülők köréből mindössze 3-5 % kerül ki havonta azért, mert elhelyezkedett. (A regisztráltaknak ez 1-1,5 %-át teszi ki.)

A munkanélküliség területi különbségei - a helyenkénti és időszakonkénti ingadozásoktól eltekintve - tartósultak. A regisztrált munkanélküliségi ráta 1994. decemberében 5,4 % volt Budapesten, 6,9 Győr-Moson-Sopron megyében és 7,2 Pest megyében; de tartósan 18 % feletti Szabolcs-Szatmárban, 15,6 Borsod-Abaúj-Zemplén, és 15,5 % Nógrád megyében.

- A munkanélküliség időtartama a tartós recesszió és a munkahelyek számának folyamatos csökkenése következtében változatlanul növekszik.
  A KSH 1994 negyedik negyedévi munkaerő-felmérése szerint a munkanélküliek 44,4 %-a egy évnél régebben keresett állást. (Az előző év IV. negyedévében a tartós munkanélküliek aránya 38,6 % volt.)
  A Magyar Háztartási Panel 1994 tavaszán készített, kétezer háztartásra kiterjedő, országosan reprezentatív kérdőíves vizsgálata szerint a munkanélküliség átlagos hossza 71 hét, azaz több mint másfél év volt.
- 1994 decemberében a regisztrált munkanélküliek 37 %-a részesült munkanélküli ellátásban. (Egy évvel korábban 52 %-uk.) Az átlagos havi bruttó segély, illetve járadék összege 11.237.- Ft volt, csaknem 13 %-kal magasabb, mint az előző év decemberében kifizetett összeg. A munkanélküli ellátás mintegy harmada volt a keresők 1994 decemberi átlagkeresetének.
- Az ellátásra való jogosultság megszűnése után 1994 decemberében 206,6 ezer fő részesült szociális jellegű jövedelem-pótló támogatásban, többen mint munkanélküli segélyben.

<u>Néhány fontosabb rétegre vonatkozó megállapítások</u>

- A cigányok körében 47,4 %-os volt a munkanélküliségi ráta (a nem-cigány származásúak körében 13,7 %) a Magyar Háztartási Panel vizsgálata szerint.
- A nők körében a munkanélküliség kezdettől alacsonyabb a férfiakénál. 1994 IV. negyedévében a nők munkanélküli rátája (8 %) számottevően alacsonyabb volt mint a férfiaké (11,3 %) és a munkanélküli nők száma enyhén csökkent is, miközben a férfiaké kissé emelkedett. (KSH munkaerő-felmérés.)
- Változatlanul magas a fiatal munkanélküliek aránya. 1994 utolsó negyedévében a 15-24 évesek körére számított munkanélküliségi ráta 16,6 % volt. Ez valamivel alacsonyabb, mint 1993 hasonló időszakában (18,9 %) de magasabb mint 1992-ben (15,9 %). (KSH munkaerő-felmérés.)
- A munkanélküliek között változatlanul magas az alacsony iskolai végzettségűek aránya. Míg a foglalkoztatottak között 25 % volt 8 általános vagy kevesebb végzettségű, a munkanélküliek körében arányuk 40 %-os.

A nemzetgazdaság foglalkoztatási szerkezetének változásai

A gazdaság összezsugorodása, a munkahelyek további csökkenése közepette folytatódott a gazdaság három nagy foglalkoztatási szektorának arányváltozása.

1994. január 1-ig - a munkaerőmérleg adata szerint -

= a mezőgazdaságban egy év alatt mintegy 61 ezer fővel tovább csökkent a foglalkoztatottak száma; már csak a keresők 9 %-a volt mezőgazdasági foglalkozású;
= az iparban- építőiparban foglalkoztatottak létszáma 105 ezer fővel csökkent; s a szektor az egy évvel korábbi 33,2 %-hoz képest a keresők 32,4 %-át foglalkoztatta;
= a szolgáltatásokban mintegy 50 ezer fővel csökkent a foglalkoztatottak száma; ennek ellenére 57 %-ról csaknem 59 %-ra nőtt az itt foglalkoztatottak aránya.

- A gazdasági szervezetek száma 1994 végére meghaladta a kétszázezret, egy év alatt mintegy 50 ezer szervezet alakult. A szervezetek kisebbik hányada (47 %-a) jogi személyiségű; nagyobbik hányada azonban jogi személyiség nélküli, azaz tőkebefektetésre nem kötelezett, jelentős részben kiegészítő foglalkozáson alapuló társaság. Az egyéni vállalkozások száma 778 ezer volt; egy év alatt számuk csaknem 90 ezerrel gyarapodott.

  Az egyéni vállalkozásokkal együtt számbavett, több mint egymillió gazdálkodó szervezet 96 %-a 11 főnél kevesebbet foglalkoztat - a tapasztalatok szerint többnyire egy, de legfeljebb 2-3 főt; további 2,8 % pedig 11-20 főt. A 300 fősnél nagyobb szervezetek aránya csupán 0,1 %.

  Az esetek nagy részében az új szervezetekkel - főként az egyéni vállalkozásokkal - az egyének önmaguknak teremtenek munkahelyet, további létszám-felvételre azonban az adott gazdasági körülmények közepette nem képesek. (Az egyéni vállalkozók mintegy harmada kiegészítő foglalkozású vagy nyugdíjas.)

A keresetek alakulása

- 1994-ben tovább nőttek a kereseti különbségek egyfelől a versenyszféra és a költségvetési szféra foglalkoztatottai, másfelől a versenyszférán belül az ágazatok, továbbá a szellemi és fizikai munkakörben foglalkoztatottak között.
- Az ágazati bérmegállapodások száma és súlya csökkent. A vállalati bérmegállapodásoknak csekély a munkaerőpiaci szerepe.

A magángazdaság kialakulásának hatásai

- Az aktív keresők csaknem 22 %-a dolgozott az egyéni és a nem jogi személyiségű vállalkozásoknál. A legtöbben (253,5 ezer fő) a kereskedelem, közúti jármű- és közszükségleti cikk javítás, karbantartás nemzetgazdasági ágban; 134,3 ezren a mezőgazdaságban, és 125,6 ezren a feldolgozó iparban. Az együttesen mintegy 805 ezer fő foglalkoztatási helyzetét illetően jellemzően önfoglalkoztató. E kategóriához tartozók létszáma 1993-ban korábbi évekhez mérten csak szerény mértékben növekedett. (A növekedés 1989-ben 136 ezer fő, 1990-ben 194 ezer, 1991-ben 30 ezer, 1992-ben 73 ezer, 1993-ban 25 ezer fő.)
  Az 1993 évi növekedés elsősorban a mezőgazdasági (családi) vállalkozások szaporodásának következménye.
- A teljesen külföldi alapítású és vegyes tulajdonú társaságok már megkezdték az új munkahelyek teremtését és 1994-ben - ha szerény mértékben is - valószínűleg több munkahelyet teremtettek, mint annyi ebben a körben megszűnt.
- Az ÁVÜ-nél is az ÁV RT-nél 1990. január 1-én nyilvántartott, 1.848 teljesen vagy részlegesen privatizálásra váró cég közül 1994 végére 823 cég maradt. (A mintegy ezer, a vagyonkezelőktől kikerült cég közül azonban több mint 500 felszámolással, végelszámolással szűnt meg.) 1994-ben a privatizált vállalatok többségét az MRP szervezetek vásárolták meg, amelyek mintegy 90-95 ezer munkahelyet őriztek így meg.
- A kis magánszektorban, s a teljesen vagy többségében privatizált vállalatoknál foglalkoztatottak aránya 1994-ben már becsülhetően elérte a 41-46 %-ot a foglalkoztatottak körében.
- A nyilvántartott kiegészítő foglalkozásúak aránya (a mezőgazdaságban végzett tevékenységeket itt nem számolva) folyamatosan nő. 1994-ben a keresők 8,6 %-nak volt - az egyéni és társas vállalkozásokban - kiegészítő foglalkozása. A kettős foglalkozás - kimutathatóan - a 80-as évek végén volt hasonlóan széleskörű.

A csőd- és felszámolási eljárások

A gazdaság strukturális átrendeződése - és a privatizálás meghatározó része - a csőd- és felszámolási eljárások következménye. A KSH adataiból becsülhetően 200-240 ezer főre tehető a csődeljárás alatt álló cégek létszáma; további 300 ezer főre a felszámolás alatt álló cégeké, ezek együttesen a keresők mintegy 12-13 %-át adják.

A csődeljárások mintegy fele végződik megegyezéssel; a cégek másik fele felszámolásra kerül.

Az elbocsátottak meghatározó hányada 1994-ben is a csőd- és felszámolási eljárások során vesztette el állását.

A hosszan elhúzódó folyamatok során önállósulnak a még működőképes részlegek, tevékenységek, s maradnak meg a munkahelyek. A cég, vagy egyes részlegeinek privatizálása ugyancsak megmentheti a munkahelyek többségét. Az 1994-ben folyamatban volt felszámolási eljárásokat vizsgáló kutatásunk tapasztalatai szerint a felszámolási eljárások során a foglalkoztatottak mintegy 44 %-a talált munkahelyet az átszervezett cégeknél; 13 % vált inaktívvá és mintegy 43 %-ukat bocsátották el. (Zömük már szerepel a regisztráltak, segélyezettek között, sőt, sokuknak már lejárt a segélyre jogosultsága is.)

Az önállósulás, továbbműködtetés záloga a legtöbb esetben az új piacot, tőkét, esetenként új technikát és technológiát hozó új tulajdonos. A vegyes vállalatok jelentős része alakul a felszámolásra került cégekből, s a felszámolásokon alapuló privatizálás valószínűleg szélesebbkörű, mint az állami vagyont értékesítő szervezeteké.

A munkahelyek 30-40 %-a elveszik a gazdaság súlyos vagyon- és létszámvesztéssel járó átalakulási folyamatának következményeként. Az elértéktelenedő, feleslegessé váló munkahelyek, s a velejáró munkanélküliség magas aránya várhatóan továbbra is együtt jár a csőd- és felszámolási eljárásokkal, bár talán csökkenő mértékben, mert a kibocsátó szervezetek már jelentősen összezsugorodtak.

A mezőgazdasági átalakulás foglalkoztatási hatásai

Az 1994-ben is tovább csökkent létszámú mezőgazdaságban folytatódott a gazdálkodási formák átrendeződése.

A szövetkezetek száma nőtt ugyan, foglalkoztatási súlyuk azonban csökkent. A foglalkoztatottak egyre inkább a tömegesen megjelenő - jórészt a korábbi szövetkezetekből, állami gazdaságokból önállósult - társaságok alkalmazottai, vagypedig a magángazdaságok önállói.

Az egyéni gazdálkodók - a hasonló gazdasági státuszú betéti társaságok foglalkoztatottaival együtt - 1994-ben már a mezőgazdasági keresők mintegy 40 %-át adták. A KSH 1994 őszén végzett felmérése szerint 51 ezer család gazdálkodott saját vagy bérelt földjén. Az 51 ezer főfoglalkozású vállalkozó mindössze 12 ezer állandó, időszakosan 23 ezer alkalmazottat foglalkoztatott. Összességében azonban az ország 1,7 millió háztartásában végeznek mezőgazdasági tevékenységet. E háztartásokhoz csaknem 4,8 millió fő tartozott, az ország lakosságának 46 %-a.

A mezőgazdasági szervezetek zömének létszáma kicsi. A jogi személyiségű szervezetek kétharmada legfeljebb 20 fős (55,4 % a 11 fősnél kisebb, további 10,6 % 11-20 fős). Mindössze 94 cég (1,7 %) nagyobb 300 fősnél.

A mezőgazdaság munkahelyei az egyéni és társas vállalkozásokban jellegzetesen a földtulajdon és a vagyon-nevesítésből származó egyéb tőke felhasználásával szerveződnek. A befektethető tulajdon mennyisége egyúttal a munkahely-teremtés egyik korlátja is.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak 93 %-a aktív kereső korú; a nyugdíjas korúak munkája egyre inkább csak a családi gazdaság tart igényt.

1994-ben 74,5 ezer (nem pályakezdő) mezőgazdasági munkanélkülit regisztráltak, ez az év folyamán regisztráltak 18 %-a. (1993-ban 99,9 ezer fő az összes újonnan regisztrált munkanélküli 24 %-át adta.) Bár adatszerűen nem mutatható ki, a tapasztalatok szerint eléggé jelentős a szezonális munkanélküliség és az újból foglalkoztatottá válás ciklikus ingadozása. A mezőgazdaságból azonban nagy tömegű, képzetlen, vagyontalan munkanélküli került ki, akiknek eltartása - a többi, legfeljebb alkalmi munkában reménykedő munkanélkülivel együtt - a családokra és a társadalomra hárít súlyos terheket.

Main findings

Employment in 1994

The number of employed people decreased by more than 50 thousand in 1994, according to the Labour Force Survey data referring to the fourth quarter of the year.

The number of employed people have declined by almost 1.5 million since 1990. According to this account the share of employed to the whole population is 40 %, at the end of 1994, i.e. 4 million persons were employed out of the 10 million Hungarians. However, this ratio is only 37 % according to other sources detailed later.

Labour supply

In the period of 1990-1994 characterised by significant job losses, the working age population (15-59 year old males, 15-54 year old females) has increased by 115 thousand due to demographic reasons, i.e. potential labour supply has increased by this magnitude.

The labour supply was supplemented by further 215 thousand elder persons, beyond the working age. According to the recommendations of the ILO, population as labour supply is to be considered up to 74 year-age. In the eighties 30-33 % of the population out of working age was employed while in 1994 this was only 11,1 % (200 thousand persons). More than 14 thousand persons from these age groups have sought actively job, and further 33 thousand would have liked to work but in fact, didn't serch job actively.

From the potential labour supply (working age population and population out of the working age) which amounted to 6.358 million, in fact, only about 4.5 million participiated in the labour market in 1993.

The actual supply was effected by the significant shrinkage of the demand: 30 % of working age population has been out of the labour market due to voluntary or involuntary reasons (it was 20 % in 1990). The supply of people out of the working age population has diminished to half of that in 1990.

Among the 1 million 820 thousand persons out of the labour force we can find 15 year old or elder students (their number has increased by 95 thousand to 578 thousand since 1990). A continous increase can be observed in the number of early retired persons. In 1993 385 thousand people from working age population were retired, which was 134 thousand more, than in 1990. There were 43 thousand among them who became retired earlier due to economic reasons.

Altogether 279 thousand persons (245 thousand in 1990) were on maternity leave including those, who were taking advantage of the newly introduced child-raising support allowance; 62 thousand persons were spending their compulsory military service in 1993, which was 66 and 53.5 thousand in 1990 and 1994 respectively. The

number of people working abroad either legally or illegally amounted to 27 thousand by the estimate of the Central Statistical Office, this figure was less than 4 thousand in 1990. The major rise has occurred in the number of persons staying in the household 489 thousand persons in 1993; comparing to the 211,5 thousand in 1990. More and more of them are young people at the age group 15-19 who neither do continue their study, nor can find a job. The number of youth having been dropped out of the benefit system has risen quickly, these discouraged young people are not even registered as unemployed, in most cases.

Labour demand

The economy was not able to absorb even the shrunk labour supply due to the ongoing recession. There has been a 215 thousand job decrease during 1993. The decrease has continued at a modest rate in 1994. According to the Labour Force Survey (LFS) the average number of employed persons in the economy was 3.770 thousand in 1993 including employed pensioners, but excluding persons being on child care leave. By 1994 this number has changed to 3.693. Compared this number to the whole population we find that ratio of the employed amounted to only 37 %, which was about 50 % in 1990.

More than 95 % of employed belongs to the working age population.

Half of them (50,7 %) are females (according to the Labour Account, 1 January 1994).

Unemployment

The number of registered unemployed persons was 519.6 thousand in December of 1994, which is 112 thousand less than one year before, according to the data of National Labour Centre.

According to the other source, LFS conducted by CSO, the number of unemployed in the fourth quarter of 1994 was 431 thousand. (Hungarian LFS uses standards of ILO to define unemployment.) The number of the unemployed has fallen while the number of employed has not risen at all, the „gap", i.e. number of inactive persons has showed an increase again. There were 3.3 million inactive persons within the population aged from 15 to 74.

The steady decrease of registered unemployed can be explained basically by the following features:

The number of newly registered unemployed (about 35-36 thousand entrants monthly) is lower than those who exhausted their unemployment benefit spell (40-42 thousand outflows monthly).

About 100 thousand persons took part in one of the forms of subsidised employment for longer or shorter period. These persons are considered as employed during their participation in the programs.

Only 3-5 % of unemployed receiving unemployment benefits leaves the unemployment benefit system due to finding jobs. (That is 1-1,5 % of registered unemployed.)

Regional differences in unemployment generally stabilised beyond some temporary and local fluctuations. The 'registered' unemployment rate (unemployment rate computed on the basis of registered unemployed) was 5,4 % in Budapest, 6,9 in Győr-Moson-Sopron, 7,2 in Pest counties, respectively, but it stabilised above 18 % in Szabolcs-Szatmár, 15,6 in Borsod-Abaúj-Zemplén, and 15,5 in Nógrád counties, respectively in December of 1994.

The duration of unemployment has been steadily increasing due to the lasting recession, and a continuous fall in number of job vacancies.

According to the LFS in the fourth quarter of 1994, 44,4 % of unemployed had been looking for a job for more than 1 year. (In the previous quarter the share of long-term unemployed was 38,6 %.)

The average spell of unemployment took 71 weeks, i.e. more than one and a half year in spring of 1994 according to the results of the Hungarian Household Panel Survey which sample covered 2 thousand households.

In December of 1994 37 % of registered unemployed obtained unemployment benefit, which amounted to 52 % a year before. The average monthly gross unemployment benefit amounted to 11,237.- HUF, by 13 % higher than in December of 1993. The unemployment benefit was about one third of the average earnings in December of 1994.

After finished his unemployment benefit period about 206,6 thousand people were eligible for the supplementary welfare assistance, which is more than the number of benefit recepients.

Some social group specific findings

According to the Hungarian Household Panel Survey unemployment rate within the Romany origin population reached 47,7 % (the national unemployment rate was 13,7 %).

Females have been less involved in unemployment than males. In the fourth quarter of 1994 their unemployment rate was only 8 % while the males' one was 11,3 %. The number of female unemployed has fallen slightly while that of males has risen. (LFS).

There is a continuously high share of youth in unemployment. Unemployment rate in the age-group 15-24 was 16,6 % in the fourth quarter of 1994, which is lower than the one in the same period of 1993 (18,9 %), but higher than in 1992 (15,9 %). (LFS).

The share of persons with low educational qualification is constantly high among the unemployed. While 25 % was the share of persons with primary school or less than 8 grades of primary school within the employed population, their share amounted to 40 % within the unemployed.

Developments in employment structure of the economy

The contribution of the three main economic sectors to the employment keeps on changing, due to the recession of the economy and further job losses.

According to the data of Labour Account, 1st January 1994 -

=there was a further decrease in employment of agriculture (about 61 thousand persons), it's share amounted only to 9 %.

=the number of the employed in industry fell by 105 thousand, so 32,4 % of employed belonged to this sector against the 33,2 % one year before.

=however the number of employed in services fell by 50 thousand its share in employment increased from 57 % to 59 %.

The number of business organisations exceeded the 200 thousand by the end of 1994 and about 50 thousand firms were established during the year. The smaller part of them (47 %) were incorporated firms, and the majority of them were run as business organisations without legal entity, i.e. into their establishment was not involved capital investment, in many cases they were formed with the purpose to secure second jobs. The number of sole proprietors (self-employed) amounted to 778 thousand, their number had increased by almost 90 thousand units during the year. The vast majority, 96 % of the registered businesses - more than 1 million economic organisations (including self-employed) - employed less than 11 persons - most tipically one person or at most 2-3 persons. Only 2,8 % of business organisations employed 11-20 persons. The share of organisations employing more than 300 persons was only 0,3 %. In most cases new organisations were formed by individuals with the very purpose to create job for themselves, and they are not able to create further jobs for others among the given economic circumstances. (It is worth noting that about one third of the self-employed work as second job holders or pensioners.)

Trends in earnings

Earning differences have increased between public (budgetary) versus non-public (business) sectors, and within the non-public sector by branches of the economy as well different occupational groups of employees.

The role of collective agreements have decreased in wage determination. Enterprise level of collective bargaining hase a quite marginal impact on the labour market.

Facts of the emerging private economy

22 % of active earners were employed in unincorporated business organisations and at sole proprietors. The majority of active earners (253,5 thousand persons) belonging to this category can be found in the following branches: 'wholesale and retail trade; repair of motor

vehicles, motorcycles and personal and household goods'. Less people (134,3 thousand) have been employed in the whole agriculture, and only 125,6 thousand in manufacturing. Altogether about 805 thousand persons can be considered self-employed, taking into account their labour market positions. The number of persons belonging to this category has changed really slightly in 1993. (Their number has increased by 136 thousand in 1989, 194 thousand in 1990, 30 thousand in 1991, 73 thousand in 1992, 25 thousand in 1993, respectively.)

The increase in 1993 has mainly been resulted from spreading of small scale private farming in agriculture.

Firms founded by foreign investors or joint ventures have started creating jobs.

From the initial stock of 1848 firms for privatisation of State Property Agency and State Holding Co., only 823 firms have remained state-owned, fully or partially, by the end of 1994. (More than 500 from them terminated by liquidation). In 1993 the majority of privatised enterprises has been bought by the employees (Employee Stock Ownership Programmes), which saved about 90-95 thousand jobs.

The contribution to the employment of small scale private sector and fully or majority privatised enterprises is estimated 41-46 %.

The number of registered second job holders (not taking into account supplementary jobs in agriculture) has risen steadily. In 1994 8,6 % of the employed had second jobs in private partnerships or as sole proprietors. Multiply job holding was as widespread at the end of the eighties as today.

Bankruptcy and liquidation procedures

Bankruptcies and liquidation which can be considered as important component of the actual privatisation process, resulted in structural changes in economy. According to the data of CSO enterprises employ about 300-340 thousand persons being involved in bankruptcy, and another 300 thousand persons work for enterprises under going liquidation. These amount altogether to 12-13 % of the employed population.

Half of bankruptcies ends up in some agreements; the rest of the enterprises are liquidated.

A significant part of laid-off employees lost their job in course of the liquidation and bankruptcy procedures. However, profitable production units or activities can be separated from the enterprise during the long-lasting procedures. They can be re-organised by new owners, so that in these cases the majority of jobs can erentually be saved. According to our investigations focusing on ongoing liquidation procedure in 1994, 44 % of the former employees found jobs in successor firms, 13 % of them withdrawn from the labour-market, became inactive, and about 43 % of them who actually become laid off. (A great majority of laid off employees

are registered as unemployed, and became recepient of unemployment benefit. For the time being, some of them even exhausted his or her spell of eligibility of the unemployment benefit).

In most cases the possibility of keeping production units run depends on the new owner bringing new market, capital, or in some cases new technology. Decisive part of joint ventures are formed from state-owned firms under liquidation, so privatisation in the way of liquidation is more wide spread, than the official form of privatisation, i.e. selling out of state-property.

The ongoing transition process is not only resulted in heavy loss in property but altogether 30-40 % of jobs has also been lost so far.

However, bankruptcy and liquidation procedure are predicted to continue and eliminate further jobs and result in high unemployment rate, a slow-down in this process can be predicted, becouse of the significant shrinkage in the number of organisations involved.

The influence of the transition of the agricultural employment structure

After a significant fall in employment a great transition by legal forms of business continued in agriculture in 1994.

Although the number of cooperatives rose, their importance in employment decreased. Employees in agriculture are mostly self-employed or work for newly formed companies or partnerships emerged on the basis of remnants of former cooperatives or state farms.

Small-scale farmers along with employees of unincorporeted forms of business amounted to about 40 % of employment in agriculture.

According to a survey conducted by CSO in Autumn 1994, 51 thousand families run a farm on their own land or on a rented plot. The se 51 thousand running their farm as their main job, employed another 12 thousand permoment workers, and further 23 thousand ones temporarily. Furthermore, some sort of agricultural activity is performed in 1,7 million households of the country, involving about 4,8 million persons, i.e. 46 % of the country's population.

The vast majority of economic organisations in agriculture employs only a few people. Two third of companies with legal entity employs 20 or less persons (55,4 % of them employ even less than 11, a further 10,6 % employ 10-20) persons. Only 94 firms (1,7 % of companies) work with more than 300 employees.

Jobs in different forms of incorporated, unincorporated units and at small farmers are created by making use of capital deriving from restitution for the previous owners of land, and/or other property. At the same time, the limited amount of capital available means an obstacle for job creation, too.

Working age population makes up 93 % of the employed in agriculture while contribution of pensioner age population mostly required by family farms.

In 1994, 74,5 thousand persons were registered as unemployed released from agriculture (excluding school leavers), that is 18 % of registered unemployed during that year. (In 1993, 99,9 thousand, that amounted to 24 % of newly registered unemployed.) However, it is impossible to prove by statistical data that the fluctuation of the seasonal unemployment, and re-employment is quite significant. The great pool of deprived unemployed with low qualification, coming mainly from agriculture, can aspire at best temporary employment. Supporting them imposes a heavy burden on the shoulders of families and on to the whole society, too.

I. A MUNKAERŐPIAC ÁLLAPOTÁNAK STATISZTIKAI JELZŐSZÁMAI
STATISTICAL INFORMATION ON LABOUR MARKET

1. A FOGLALKOZTATOTTSÁG 1994-BEN - EMPLOYMENT IN 1994

A KSH 1994 negyedik negyedévi munkaerő-felmérése szerint 1994 folyamán összességében további 2,1 %-kal csökkent a foglalkoztatottak létszáma, az 1993 negyedik negyedévi 4.058,1 ezerről 4.002,3 ezerre.[1]

A mintegy 10 milliós népességből 1993 végén 7 millió 766 ezer, 1994 végén 7 millió 779 ezer fő tartozott a gazdaságilag aktívnak minősülő, 15-74 éves korosztályokba. Közülük 1993-ban 58,6, 1994-ben 57 %-uk volt jelen a munkaerőpiacon, mint foglalkoztatott, vagy mint aktívan munkát kereső munkanélküli (függetlenül attól, hogy munkanélküliként regisztrálták-e).

A munkaerőpiacon megjelenő 4.433,5 ezer fő 90 %-a, 4.002,3 ezer fő volt foglalkoztatott és csaknem 10 %, 431,2 ezer fő munkanélküli.[2]

A munkanélküliek száma - az adott jellemzők szerint - az egy évvel korábbihoz képest csökkent (akkor 10,9 % volt). A felmérés szerint 1994 utolsó negyedében az ország 3,7 millió háztartása közül 315 ezerben volt egy, további 42 ezerben kettő vagy több munkanélküli.

Azaz, folytatódott a már korábban is megfigyelt tendencia, hogy miközben csökkent a foglalkoztatottak száma, a munkanélkülieké nem nőtt, hanem ugyancsak csökkent; jelezve a munka-keresés feladását. A munkaerőpiacról kivonulók a háztartásokba húzódtak vissza: a gazdaságilag nem aktív népesség száma egy év alatt mintegy 120 ezer fővel (3.214,3 ezerről 3.343,5 ezer főre) nőtt. Közülük mintegy 100 ezer fő minősült ún. "passzív munkanélkülinek", aki szeretett volna dolgozni, de aktívan nem keresett munkát.

A munkakeresés tapasztalatai nem bátoríthatták az érintetteket, hiszen a felmérés idején, 1994. IV. negyedévében a munkanélküliek 44 %-a már legalább egy éve keresett állást. Egy évvel korábban 38,6 %-uk minősült tartósan munkanélkülinek.

A munkalehetőségek hiányában a munkaerőpiacról kiszorulók vagy kisodródók eltartása mind a társadalomra, mind az érintett háztartásokra súlyos terheket hárít, és növeli az alkalmi, fekete munkavállalás kényszerét.

A munkaerőpiac változatlanul rossz helyzetére utal, hogy 1994. utolsó negyedévében a több mint 430 ezer munkát kereső közül mindössze 23 ezer főnek (5 %) volt konkrét ígérete arra, hogy egy hónapon belül el tud helyezkedni, ugyanakkor 27 % már másfél évnél régebben keresett állást. A fiatalok sokasága számára pedig változatlanul nehéz az elhelyezkedés: a gazdaságilag aktívakhoz viszonyítva a 15-19 évesek 27 %-a, a 20-24 évesek 13 %-a keresett aktívan munkát.

---

1 A felmérés a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) ajánlásainak megfelelően a 15-74 éves népességből foglalkoztatottnak tekinti mindazokat, akik a felmérést megelőző héten legalább egy órányi kereső foglalkozást végeztek: továbbá foglalkoztatottnak minősülnek a sorkatonák, valamint a gyermekgondozáson lévők.

2 Az ILO ajánlása szerint azok tekinthetők munkanélkülinek, akik a vizsgált héten nem végeztek egy óra, jövedelmet biztosító tevékenységet sem, illetve nem volt olyan munkájuk, amelytől átmenetileg távol voltak, aktívan kerestek munkát és azt meg is tudták volna kezdeni.

2. *A MUNKAERŐPIAC KERETEI - STATISTICAL FRAMEWORK OF LABOUR-MARKET*

A KSH 1994. január 1-i állapotot tükröző munkaerőmérlegének adatai szerint az 1993 és 1994. január 1. között bekövetkezett változások mind a munkaerőpiac kereteit adó demográfiai folyamatokban, mind a munkaerő-kínálat és -kereslet jellemzőiben úgyszólván minden vonatkozásban a korábbi évek trendvonalait követik.

A fontosabb demográfiai változások:

- Tovább csökkent az ország népessége: az 1993. január 1-i 10.310,2 ezer főről 1994. január 1-re 10.277 ezerre; ezen belül a férfiak száma 20,4, a nőké 12,8 ezer fővel lett kevesebb. A népességszám csökkenése másfél évtizede tartó folyamat. Az ország lélekszáma 1949 után 1980-ban volt a legmagasabb: 10.709,5 ezer fő. Egy évtized múlva, 1990. január 1-én már 334,7 ezer fővel kevesebb: 10.374,8 ezer. 1990. január 1. óta a csökkenés további 97,8 ezer fő. Az évenkénti csökkenés tényszámai 1990 óta rendre: - 20, - 17,6, - 27 és - 33,2 ezer.

- Bár a népességben tartósan 52 % a nők és 48 % a férfiak aránya, 1992-től a férfiak aránya csekély mértékben, de a 48 % alatt marad (47,9 %).

- A csökkenő létszámon belül évről-évre enyhén, de folyamatosan nőtt a munkavállalási korú népesség - azaz a 15-59 éves férfiak és a 15-54 éves korú nők - aránya. (1989: 57,3 %, 1993: 58,7 %, 1994: 59,1 %.)

- Az életkoruknál fogva - a magyar jogszabályok értelmében - munkavállalásra jogosultak száma tehát éppen a recesszió éveiben növekedett, 1990 óta együttesen csaknem 115 ezer fővel. (A munkavállalási korúak száma 1990. január 1-én az előző évhez képest még csaknem 12 ezer fővel csökkent, azóta azonban az évi növekedés rendre: 40,6; 34; 25,1 és 15,1, összesen 114,8 ezer.)

- A munkavállalási korúak 1994. január 1-i 6.071,6 ezer fős létszámából a férfiak száma 3.159,3 ezer fő (52 %) a nőké pedig 2.912,3 ezer (48 %). A munkavállalási korúak között tehát az eltérő nyugdíjkorhatár következtében a férfi-nő arány a fordítottja a népesség egészén belüli aránynak. A férfiak 1989. január 1-én még magasabb arányban (52,4 %) szerepeltek a munkavállalási korúak között; az 1994. január 1-én kimutatott 52 %-os arány 1990 óta érvényesül.

- A munkavállalási kornál fiatalabbak, a 0-14 évesek létszáma 47,2 ezer fővel csökkent 1993 és 1994. január 1. között. E korosztályok aránya a népességen belül az 1989. január 1-i adatok szerint 20,8 % volt, azóta folyamatosan csökken, 1994. január 1-ig 18,6 %-ra.

- A munkavállalási koron túli népesség (60 éves és idősebb férfi, 55 éves és idősebb nő) száma 1,1 ezer fővel csökkent 1993 és 1994. január 1. között. Az 1992-ig enyhén emelkedő létszám két éve lényegében stagnál, s a 2.294,6 ezer fő évek óta nagyjából azonos arányt (22,2-22,3 %) képvisel a csökkenő számú népességen belül. A munkavállalási koron túliak között meghatározó a nők aránya: e korcsoporthoz tartozók kétharmadát a nők adják.

Változások a gazdasági aktivitásban.

- Az elmúlt évek trendvonalát követve 1993 és 1994. január 1. között is tovább csökkent a foglalkoztatottak száma,[3] mégpedig egy év alatt csaknem 216 ezer fővel.

- A csökkenés ugyan lassuló ütemű (1990: az előző évhez képest 33,1, 1991: -168, 1992: -507,7, 1993: -444,2, 1994: -215,6) az elmúlt 5 év alatt azonban együttesen 1.368,6 ezer fővel csökkent a foglalkoztatottak száma.

- Az 1993. évi csökkenés mindenekelőtt a munkaerőpiac legnagyobb létszámú szereplőit, a népesség 59 %-át kitevő munkavállalási korúakat érintette: ők nem jutottak be, vagy szorultak ki a munkaerőpiacról. Az ún. aktív korosztályok potenciális keresői közül (a megfelelő korú tanulók nélkül) 71,6 % volt foglalkoztatott. (1989-ben a hasonlóan számított arány 91,2 % volt.)

- A csökkenés az előző évben foglalkoztatott nyugdíjasok közül is 42 ezer főt érintett. Az évek óta szűkülő foglalkoztatási lehetőségek miatt az 1989. január 1-én foglalkoztatott 441 ezer nyugdíjas létszáma 1994-re 181 ezer főre csökkent. A foglalkoztatott nyugdíjasok az aktív keresőknek mintegy 5 %-át teszik ki. (Az arány 1989-ben a jelenleginek csaknem a duplája volt.)

- A foglalkoztatottak szélesebb kategóriáján belül az aktív korúak, és a már nyugdíjas korú, de aktívként foglalkoztatottak együttes létszáma adja az aktív keresőket. Létszámuk az egy évvel korábbi 3.866,9 ezerhez képest 1994. január 1-re 166 ezer fővel, 3.700,7 főre csökkent (ezen belül a nem munkavállalási korúaké 68 ezerről 53 ezerre). Az aktív keresők száma tulajdonképpen a 80-as évek elejétől lassan, de folyamatosan csökkent. A csökkenés üteme 1990-ben gyorsult fel drámaian, s ha az ütem már lassul is, az adatok nem a befejeződést, legfeljebb a további mérséklődést ígérik.

Chart 1

Az aktív keresők és a foglalkoztatottak létszámának alakulása -
Trends in active earners and employed

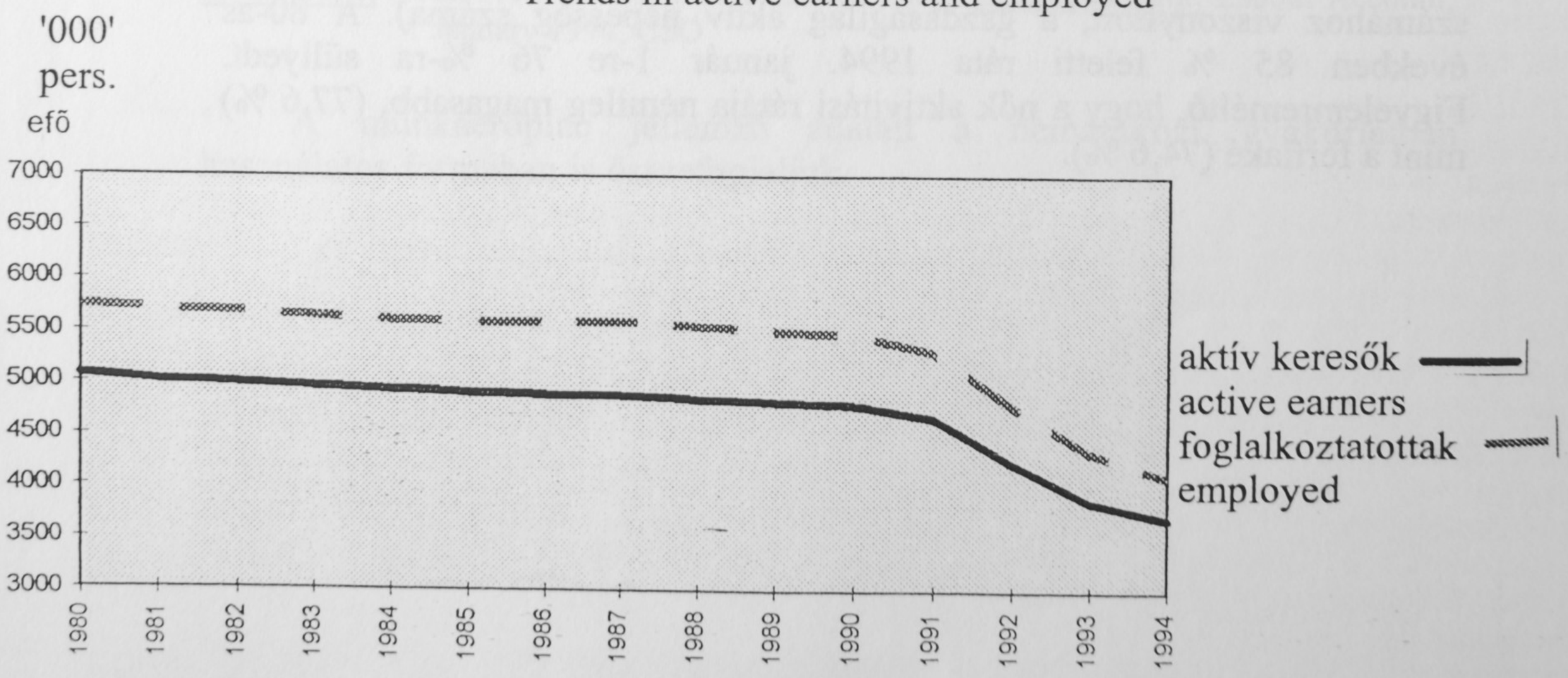

3 Foglalkoztatott - életkortól függetlenül - minden kereső foglalkoztatást folytató. A statisztika a foglalkoztatottak között veszi számításba a sorkatonákat is, ha munkaviszonyban álltak bevonulásuk előtt.

- Az egyetlen, a korábbi trendektől eltérő változás az, hogy 1993-ban - bár szerény mértékben -, de megkezdődött a regisztrált munkanélküliek számának csökkenése. A munkaerőmérlegben megjelenő, mintegy 30 ezer fős csökkenés azonban nem a munkaerőpiac élénkülésének, hanem jórészt a segélyezési időszak rövidülésének következménye.

- A korábbi folyamatok változatlanságát mutatja viszont, hogy tovább nő a gazdaságilag nem aktív, a munkaerőpiactól távol maradó, vagy onnan kikerülő munkavállalási korúak száma és aránya.

A munkavállalási korú tanulók száma 12 ezer fővel nőtt, s együttesen 577,7 ezer fiatal tanult tovább a különböző iskola-típusokban. A továbbtanulók száma 1989 óta 127 ezer fővel nőtt; s a munkavállalási korúak megnövekedett létszámán belül is nőtt arányuk, az 1989 évi 7,5 %-ról 9,5 %-ra.

A munkavállalási korban nyugdíjazottak állománya 20 ezer fővel nőtt, és 385 ezres létszámuk már a munkavállalási korúak több mint 6 %-át teszi ki. (A létszám 1989. január 1-én 242,7 ezer fő volt, a munkavállalási korúak közötti arányuk pedig 4 %.)

Az egyéb okból nem kereső munkavállalási korúak (a háztartásban maradók) száma 489,4 ezer, egy év alatt közel 153 ezer fővel nőtt, és az aktív korúak 8,1 %-át adja. A munkaerőpiactól kényszerűen vagy önként távol maradók száma 1989 óta (257,6 ezer, 4,3 %) csaknem megkétszereződött.

Összességében az aktív korosztályok 6 milliós tagságából csaknem másfél millió (1.476,2 ezer) maradt távol a munkaerőpiactól, a megfelelő korosztályok csaknem negyede (24,3 %-a). A távolmaradás fő oka a kereslet beszűkülése.

- E folyamatok együttes hatásának következménye, hogy 1993 folyamán tovább csökkent a gazdasági aktivitás mutatószáma, az ún. aktivitási ráta (a munkaerőforrásként számításba vehető munkavállalási korúak és a munkavállalási koron túliak közül foglalkoztatottak együttes számához viszonyított, a gazdaságilag aktív népesség száma). A 80-as években 85 % feletti ráta 1994. január 1-re 76 %-ra süllyedt. Figyelemreméltó, hogy a nők aktivitási rátája némileg magasabb, (77,6 %) mint a férfiaké (74,6 %).

Table 2.1

A nemzetgazdaság munkaerőmérlegének néhány főbb adata
1994. január 1-én - Main indicators of the Labour Account of
the National Economy, 1 January 1994

Megnevezés - Denomination	Teljes népesség - Total population		Női népesség - Female population	
	ezer főben - thousand persons	%	ezer főben - thousand persons	%
Népesség - Population	10.277,0	100,0	5.354,0	100,0
ebből - of which:				
0-14 éves - 0-14 year old	1.910,8	18,6	933,8	17,4
Munkavállalási korú - Working age population (15-59 éves férfi, 15-54 éves nő) - (15-59 year old males, 15-54 year old females)	6.071,6	59,1	2.912,3	54,4
Munkavállalási koron túli - Persons beyond working age	2.294,6	22,3	1.507,9	28,2
A munkavállalási korúak közül - From working age population	6.071,6	100,0	2.912,3	100,0
gazdaságilag aktív - economically active	4.568,4	75,3	2.234,1	76,7
külföldön dolgozó - working abroad	27,0	0,4	8,0	0,3
gazdaságilag nem aktív - inactive	1.476,2	24,3	670,2	23,0
ebből - of which:				
tanuló - students	577,7	9,5	287,8	10,3
nyugdíjas - retired	385,0	6,3	157,1	5,6
egyéb nem aktív - inactive N.E.C.**	513,5	8,4	225,3	8,1
A gazdaságilag aktív népesség közül - From the economically active population	4.768,5	100,0	2.351,8	100,0
foglalkoztatottak - employed*	4.136,4	86,7	2.095,8	89,1
Aktivitási ráta - Activity rate		76,0		77,6
Munkanélküliek - Registered unemployed	632,1	13,3	256,0	10,9

* Aktív keresők, GYED-en, GYES-en lévők és foglalkoztatott nyugdíjasok együtt. - Active earners persons on child care leave and employed pensioners are indcluded.

** Not elsewhere classified

Adatforrás: KSH, 1994. janiuár 1-i munkaerőmérleg - **Source of data:** Labour Account, 1 January 1994, CSO

A munkaerőpiac jellemző adatait a nemzetközi gyakorlatban használatos formában is összefoglaljuk.

Table 2.2

A foglalkoztatás fő adatai (január 1.) -
Key employment indicators (1 January 1994)

ezer főben - thousand persons

	1949	1960	1970	1980	1990	1993	1993*	1994*
Összesen - Total								
Teljes népesség -Total population	9204,8	9961,0	10322,1	10709,5	10374,8	10310,2		10277,0
Munkavállalási korúak - Working age population	5608,2	5754,4	6029,4	6175,0	5956,8	6056,5		6071,6
Foglalkoztatottak** - Employed**	4084,9	4759,5	5372,7	5733,6	5471,9	4352,0		4136,4
Foglalk. a munkavállalási korúak %-ában - Employed in percentage of working age populat.	72,8	82,7	89,1	92,9	91,9	71,9		68,1
Munkanélküliek - Unemployed	-	-	-	-	24,2	663,0		632,1
Munkanélküliségi ráta - Unemployment rate	-	-	-	-	0,4	13,2		13,3
25 évesnél fiatalabbak munkanélk. rátája*** - Unemployment rate of the age group younger than 25 years***	-	-	-	-	-	16,0	16,0	19,0
Foglalkoztatottak - Employed								
mezőgazdaságban - in agriculture	2197,5	1830,0	1246,0	1109,0	955,0	431,3	432,8	371,8
iparban - in industry	884,1	1617,6	2379,2	2386,1	1976,8	1518,3	1446,0	1341,0
szolgáltatásban - in services	1003,3	1311,9	1747,5	2238,5	2540,1	2402,4	2473,2	2423,6
%-os megoszlásban - distribution in %								
mezőgazdaságban - in agriculture	53,8	38,5	23,2	19,3	17,5	9,9	10,0	9,0
iparban - in industry	21,6	34,0	44,3	41,6	36,1	34,9	33,2	32,4
szolgáltatásban - in services	24,6	27,5	32,5	39,1	46,4	55,2	56,8	58,6
Férfiak - Males								
Népesség - Population	4423,4	4804,0	5003,7	5188,7	4984,9	4943,4		4923,0
Foglalkoztatott** - Employed**	2892,1	3068,5	3102,5	3026,7	2810,8	2193,5		2040,6
Munkanélküliek - Unemployed	-	-	-	-	14,2	390,0		376,1
Munkanélküliségi ráta - Unemployment rate	-	-	-	-	0,5	15,1		15,6
Foglalkoztatottak - Employed								
mezőgazdaságban - in agriculture	1545,9	1130,6	750,1	650,6	560,1	282,0	283,6	245,1
iparban -in industry	697,9	1148,7	1462,4	1363,5	1172,9	930,6	874,5	804,5
szolgáltatásban - in services	648,3	789,2	890,0	1012,6	1077,8	980,9	1035,4	991,0

	1949	1960	1970	1980	1990	1993	1993*	1994*
%-os megoszlásban - distribution in %								
mezőgazdaságban - in agriculture	53,4	36,9	24,2	21,5	19,9	12,9	12.9	12,0
iparban - in industry	24,1	37,4	47,1	45,0	41,7	42,4	39,9	39,4
szolgáltatásban - in services	22,5	25,7	28,7	33,5	38,4	44,7	47,2	48,6
Nők - Females								
Népesség - Population	4781,4	5157,0	5318,4	5520,8	5389,9	5366,8		5354,0
Foglalkoztatottak** - Employed**	1192,8	1691,0	2270,2	2706,9	2661,1	2158,5		2095,8
Munkanélküliek - Unemployed	-	-	-	-	10,0	273,0		256,0
Munkanélküliségi ráta - Unemployment rate	-	-	-	-	0,4	11,2		10,9
Foglalkoztatottak - Employed								
mezőgazdaságban - in agriculture	651,6	699,4	495,9	458,4	394,9	149,3	149,2	126,7
iparban - in industry	186,2	468,9	916,8	1022,6	803,9	587,7	571,5	536,5
szolgáltatásban - in services	355,0	522,7	857.5	1225,9	1462,3	1421,5	1437,8	1432,6
%-os megoszlásban - distribution in %								
mezőgazdaságban - in agriculture	54,6	41,4	21,8	16,9	14,8	6,9	6,9	6,8
iparban - in industry	15,6	27,7	40,4	37,8	30,2	27,2	26,5	25,6
szolgáltatásban - in services	29,8	30,9	37,8	45,3	55,0	65,9	66,6	68,4

* A KSH 1992. január 1-én új ágazati osztályozási rendszert léptetett életbe. 1993-ról előbb a régi, majd az új ágazati osztályozás szerinti adatokat közöljük. Az 1994-es adatok már ugyancsak az új osztályozásnak megfelelőek. - A new classification of economic activities was introduced in 1992, which is the same as NACE Rev 1 and ISIC Rev 3 at two digit level. Data for 1993 are published as by the old classification as by the new classification. Since 1994 data have been available only by the new classification.

** 1949, 1960. év aktív keresők (Gyermekgondozási segély még nem volt, a nyugdíjasok foglalkoztatása nem számottevő.) - In 1949, 1960 active earners are involved only, because child care allowance did not existed, and the number of employed pensioners was not significant.

*** A KSH munkaerőfelmérés éves adata alapján; a munkanélküliek száma a gazdaságilag aktívak számához viszonyítva.. - The number of unemployed persons divided by the number of economically active population i.e. labour force, according to the yearly data from LFS conducted by the CSO.

Adatforrás: 1949. és 1960.: Népszámlálás, 1970-1994. munkaerőmérlegek.

Source of data: Population Census in 1949 and 1960; Labour Accounts from 1970 to 1994

3. *A MUNKAERŐPIAC KÍNÁLATI TÉNYEZŐI - COMPONENTS OF LABOUR SUPPLY*

3.1 A munkavállalási korú népesség alakulása: a demográfiai okból be- és kilépők - Changes in working age population inflows and outflows due to demographic reasons

3.1.1 *A belépők: az ifjúsági munkaerőforrás* - Entrants: youth as source of labour force

Magyarországon a munkavállalási korúak 2,5-3 %-a származik évről-évre a 15 éves kort elérő, munkavállalásra jogosulttá váló korosztály tagjaiból.

E korosztály 1989. és 1991. között évről-évre növekvő létszáma már 1992-ben csökkeni kezdett; s 1993 folyamán már csaknem 30 ezer fővel kevesebb a munkavállalási korba lépők száma (162,2 ezer fő) mint 1990-ben volt (190 ezer fő).

Table 3.1

A munkavállalási korba lépők száma 1949-1994-ben -
The number of persons entered the working age from 1949 to 1994

ezer főben - thousand persons

Év január 1. - 1 January	Férfi - Male	Nő - Female	Összesen - Total	A munkavállalási korúak %-ában - In percentage of working age population
1949	76,8	75,4	152,2	2,7
1960	81,8	79,8	161,6	2,8
1970	107,4	100,3	207,7	3,4
1980	66,4	62,0	128,4	2,1
1981	66,6	62,6	129,2	2,1
1982	68,6	64,0	132,6	2,2
1983	73,7	69,3	143,0	2,4
1984	76,4	72,3	148,7	2,4
1985	76,8	71,7	148,5	2,5
1986	75,5	71,3	146,8	2,5
1987	74,6	70,7	145,3	2,4
1988	76,3	71,7	148,0	2,5
1989	78,3	73,8	152,1	2,5
1990	93,3	88,6	181,9	3,1
1991	97,5	92,5	190,0	3,2
1992	91,7	86,8	178,5	3,0
1993	87,6	83,6	171,2	2,8
1994	83,1	79,1	162,2	2,7

Adatforrás: KSH, 1980. évi népszámlálás 36. kötet 195-198. old. KSH Évkönyvek, „Népesség száma nemek és életkor szerint" táblázatok - **Source of data:** Publication of Population Census 1980,. CSO, Volume 36, Page 195-198; Yearbooks of CSO, Tables: Population by age and gender.

A demográfiai adatok előrejelzése szerint a következő években folyamatosan tovább csökken a potenciális ifjúsági munkaerőforrás. (Ennek ellenére a munkavállalási korúak létszáma - a szokásos demográfiai trendek

érvényesülése esetén - nem csökken, hiszen az 1990-től belépett nagylétszámú korosztályok mintegy 45 évig munkavállalási korúak lesznek.)

3.1.2 A kilépők: nyugdíjkorhatárt elérők - People reaching retaired age

1993-ban 50,6 ezer férfi és 63,2 ezer nő, együttesen 113,8 ezer fő érte el a nyugdíjkorhatárt, a munkavállalási korú népesség 1,9 %-a. Az arány megegyezik a hosszú távú trenddel.

Table 3.2

A nyugdíjas kort elérők száma 1949-1994-ben -
People reached the retirement age from 1949 to 1994

ezer főben - thousand persons

Évek január 1-én 1 January	60 éves korba lépő férfi Males aged 60	55 éves korba lépő nő Females aged 55	Összesen Total	Arányuk a munkavállalási korú népességhez Share of them within the working age population
1949	35,4	52,8	88,2	1,6
1960	49,9	61,7	111,6	1,9
1970	58,7	73,1	131,8	2,2
1980	51,4	69,1	120,5	2,0
1981	56,6	75,0	131,6	2,1
1982	59,1	72,6	131,7	2,2
1983	58,1	68,4	126,5	2,1
1984	59,2	70,9	130,1	2,1
1985	54,9	69,2	124,1	2,0
1986	58,7	71,6	130,3	2,2
1987	56,0	67,1	123,1	2,0
1988	54,2	67,8	122,0	2,0
1989	55,4	66,3	121,7	2,1
1990	54,6	64,0	118,6	2,0
1991	55,8	63,3	119,1	2,0
1992	51,7	63,3	115,0	1,9
1993	51,3	62,2	113,5	1,9
1994	50,6	63,2	113,8	1,9

Adatforrás: KSH, 1980. évi népszámlálás 36. kötet 195-198. old. KSH Évkönyvek, „Népesség száma nemek és életkor szerint" táblázatok - **Source of data:** Publication of Population Census 1980, CSO, Volume 36, Page 195-198; Yearbooks of CSO, Tables: Population by age and gender.

A munkavállalási koron túli népesség (60 éves és idősebb férfi, 55 éves és idősebb nő) száma (1992-ben 2.295,7 ezer fő) 1993-ban alig változott (2.294,6 ezer fő). Lényegében nem változott a népességen belüli aránya sem: 22,3 %. Azaz, a demográfiai folyamatok mind a népességhez, mind a munkavállalási korúakhoz viszonyítva a nyugdíjas korúak arányának stagnálását jelzik. Az inaktív népesség növekedése, és eltartásának növekvő társadalmi költségei tehát nem a demográfiai, hanem a munkaerőpiaci folyamatok következménye.

3.1.3 A munkavállalási korban elhalálozottak - Death at working age

A 15-60 év közöttiek évek óta igen magas halálozási aránya 1993-ban tovább romlott, elsősorban a munkavállalási korú férfiak körében.

Table 3.3

A munkavállalási korú lakosságból elhalálozottak nemenkénti létszáma 1985-1993. -
The number of persons died from the working age population by gender from 1985 to 1993.

ezer főben - thousand persons

Évek Year	15-59 éves férfi Males aged from 15 to 59	15-54 éves nő Females aged from 15 to 54	Összesen Total	Arányuk a munkavállalási korúakhoz viszonyítva Their share within the working age population %
1985	22,0	6,5	28,5	0,47
1986	21,7	6,5	28,2	0,47
1987	21,0	6,3	27,3	0,46
1988	22,5	6,2	28,7	0,48
1989	22,2	6,6	28,8	0,48
1990	22,7	6,6	29,3	0,49
1991	22,8	6,6	29,4	0,49
1992	24,6	6,9	31,5	0,52
1993	25,0	7,2	32,2	0,53

Adatforrás: KSH évkönyvek és adatközlés - **Source of:** Yearbooks and publications of CSO.

3.1.4 A munkavállalási korúak - Working age population

Összességében - demográfiai okokból - a munkavállalási korúak száma 1993-ban is nőtt. A népességszám több mint egy évtizede tartó csökkenése ellenére, hosszabb időszak demográfiai folyamatainak hatásaként a munkavállalási korúak száma és a népességen belüli aránya 1990. óta - éppen a recesszió időszakában - növekszik.

Table 3.4

A munkavállalási korú népesség száma és aránya az ország lakosságából - Number and share of working age population within population

ezer főben - thousand persons

Év január 1.* 1 January*	A népesség száma Number of population	A munkavállalási korú népesség Working age population		Ebből nő of which: female	
		száma number	aránya %-ban percentage	fő persons	%
1949	9.204,8	5.608,2*	60,9	2.828,7	50,4
1960	9.961,0	5.754,4*	57,8	2.831,5	49,2
1970	10.322,1	6.029,4*	58,4	2.902,1	48,1
1980	10.709,5	6.175,0*	57,7	2.947,9	47,7
1990	10.374,8	5.956,8	57,4	2.849,6	47,8
1991	10.354,8	5.997,4	57,9	2.872,0	47,9
1992	10.337,2	6.031,4	58,3	2.889,7	47,9
1993	10.310,2	6.056,5	58,7	2.903,9	48,0
1994	10.277,0	6.071,6	59,1	2.912,3	48,0

* Az 1990. évi népszámlálás 3. kötetében a munkavállalási korúak 1949-1980. évre vonatkozó adatai az 1982. óta érvényes szabályoknak megfelelően szerepelnek. - Data of working age population referred to the period 1949-1980 are published in the Population Census 1980, Volume 3 according to the regulations came into force in 1982.

Adatforrás: 1990. évi népszámlálás 4. kötet 22 old. (1949-80-as évek) 1994. januári munkaerőmérleg 3. old. - **Source of data:** Population Census 1980, Volume 4, Page 22 for data in 1949-1980; Labour Account, 1 January 1994, Page 3

A munkavállalási korú népességen belül alig változott a nők aránya (48,0 %).

4. *A TÉNYLEGES MUNKAERŐ-KÍNÁLAT - THE ACTUAL LABOUR SUPPLY*

1993-ban erőteljesen tovább szükült a munkaerőpiac kínálata. Az 1991 óta tartó folyamat többféle tényező - a kereslet drasztikus csökkenése, kormányzati intézkedések és egyéni döntések - együttes hatásának következménye.

A következőkben a munkaerőpiac tényleges kínálatát alakító, növelő és csökkentő tényezők 1993. évi alakulását tekintjük át.

4.1 A munkaerőpiac kínálatát növelő tényezők - Factors increasing labour supply

4.1.1 A munkavállalási koron túliak - Persons beyond the working age

Magyarországon - elsősorban a 6-15 éves korig tartó tankötelezettség, az általános iskola elvégzésének kötelezettsége miatt - a munkavállalási kornál fiatalabbak gyakorlatilag nem jelennek meg a munkaerőpiacon.

A munkavállalási koron túli 55 évesnél idősebb nők és 60 évesnél idősebb férfiak közül azonban sokan szívesen dolgoznának.

Szerény hányaduk (53,3 ezer fő) nem nyugdíjasként, hanem aktív keresőként dolgozott tovább 1993-ban. (Számuk 15 ezer fővel kevesebb, mint egy évvel korábban volt, s már csak mintegy fele az 1990. január 1-i, 110 ezres létszámnak. Egyébként az elmúlt húsz év során a legtöbben - 228,5 ezren - 1979-ben dolgoztak tovább aktív keresőként; számuk azóta folyamatosan csökken.)

A nyugdíjazottakat - potenciális munkaerő-forrásként - 75 éves korig tekinti a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet munkavállalásra képesnek és alkalmasnak. (A korhatárt az országonként eltérő nyugdíjkorhatárok figyelembevételével határozták meg.)

1994. január 1-én Magyarországon a 2.294,6 ezer nyugdíjas korú közül több mint 1,8 millió volt 75 éven aluli (78,8 %); csaknem kétharmaduk nő (ami főként az 5 évvel rövidebb munkavállalási korhatár és a férfiak magasabb halálozási arányának következménye).

Table 4.1

A 75 év alatti nyugdíjas korú népesség száma -
Number of retired persons aged less than 75

ezer főben - thousand persons

Év január 1. 1 January	Férfi Male	Nő Female	Együtt Total	A munkavállalási korúak %-ában In percentage of working age population	ebből foglalkoztatott (férfi-nő együtt) of which: employed (males and females)	
					fő - persons	%
1949	387,8	724,2	1.112,0	19,8		
1960	475,6	923,8	1.399,4	24,3		
1970	622,8	1.133,7	1.756,5	29,1		
1980	581,3	1.128,3	1.709,6	27,7	571,4	33,4
1990	587,6	1.123,4	1.711,0	28,7	488,4	28,5
1991	598,3	1.133,4	1.731,7	28,9	434,6	25,1
1992	608,7	1.150,1	1.758,8	29,2	334,2	19,0
1993	617,1	1.166,6	1.783,7	29,5	253,5	14,2
1994	624,2	1.182,9	1.807,1	29,8	200,1	11,1

Adatforrás: KSH Évkönyvek „A népesség száma nemek és életkor szerint" - **Source of data:** Yearbooks of CSO, Tables: Population by gender and age

A nyolcvanas években a több mint 1 millió 700 ezer munkavállalási koron túli, de 75 éven aluli népességből mintegy 500-550 ezer dolgozott. Létszámuk 1980-ban volt a legmagasabb (571,4 ezer fő), s minthogy a 80-as évek kezdetén az általános munkaerőhiány volt jellemző, a ténylegesen foglalkoztatottak létszámát nagyjából azonosnak tekinthetjük a tényleges kínálattal.

Ez az akkori nyugdíjas korú, 75 éven aluli népesség 33 %-át adta. Úgy tekinthetjük tehát, hogy - megfelelő kereslet esetén - e korosztályok mintegy harmada lenne potenciális munkavállaló.

Az 1993-ban e korosztályok tagjaiból mindössze 11 % volt foglalkoztatott, (82,4 ezer férfi és 117,7 ezer nő). Egy évvel korábban arányuk 14 %, létszámuk 253,5 ezer fő volt.

Rajtuk kívül ugyanezekből a korosztályokból - a KSH negyedévenként elvégzett munkaerő-felmérése szerint - 1993. IV. negyedévében 14,4 ezren kerestek aktívan munkát (4,8 ezer 55-59 éves nő és 9,6 ezer 60-74 éves férfi és nő) mintegy 5 ezerrel többen, mint az előző évben. A KSH felmérése - az ILO kritériumainak megfelelően - őket is a munkanélküliek közé sorolja.

A munkaerőfelmérés szerint a munkaerőpiacra további 33 ezren léptek volna be 1993-ban, ugyan annyian, mint egy évvel korábban. (A KSH munkaerőfelmérése szerint ők a "passzív" munkanélküliek, akik dolgoznának, képesek is erre, de koruk, szakképzettségük (szakképzetlenségük) vagy a munkaerőpiac adott állapota miatt az álláskeresést eleve reménytelennek ítélték.)

A munkaerőmérleg, valamint a KSH munkaerő-felvétele alapján úgy tekinthetjük, hogy a hazai kritériumok szerint munkavállalási koron túli, 75 év alatti mintegy 1 millió 800 ezer főből 1993-ban legalább 215 ezren, a számításba vett korosztályok csaknem 12 %-a jelentett a munkaerőpiacon tényleges kínálatot.

4.1.2 A külföldi munkavállalók - Foreign labour supply

A munkaerőmérleg csak a magyar állampolgárok munkaerőpiaci részvételéről ad számot, holott évről-évre a nem-magyar állampolgárok különféle csoportjai is megjelennek munkavállalási szándékkal a magyar munkaerőpiacon.

A külföldiek két markáns csoportját szükséges megkülönböztetni: a legálisan (munkavállalási engedéllyel vagy más jogszerű formában) munkavállalásra jogosultakat és az illegálisan (engedély nélkül) munkát vállalókat. Az előbbieket hivatalosan regisztrálják; az adatokat a továbbiakban részletesen bemutatjuk. Az utóbbiak számáról - érthetően - nincsenek mértékadó információk, legfeljebb óvatosabb-merészebb becslések.

A külföldiek illegális migrációjáról készült elemzés szerint[4] Magyarországon a főleg Romániából érkező, ún. ingázó migráció a jellemző.

A nem-regisztrált migráció - Non-registered migration

A közvéleményt - részben a fekete-munka, részben a hazai foglalkoztatási lehetőségek romlása miatt - is érdeklő kérdésekről az alábbiakban Hárs Ágnes tanulmányának néhány főbb megállapítását ismertetjük.

A szerző a semlegesebb szóhasználat érdekében a nem-regisztrált munkavállalási migrációról beszél, ezen a valamely országba illegális módon beutazó és/vagy ott tartókodó munkát kereső és/vagy vállaló külföldiek csoportját érti. Ide tartoznak a zöld határon érkezők mellett mindazok is, akik egyébként nem migránsként érkeznek (turisták, látogatók, diákok stb.), ám rendszeresen vagy ismétlődően, erre jogosító engedély nélkül munkát vállalnak, akár ez volt utazásuk célja, akár melléktevékenységként végzik; továbbá azok is, akik tartózkódási vagy munkavégzési engedélyük lejártával maradnak, ezzel tartózkodásuk illegálissá válik.

A nem regisztrált migráció legjellemzőbb lehetőségei:

- a határok illegális átlépése, illegális munkavégzés céljából;

- legálisan - noha munkavégzésre nem jogosító engedéllyel - az országban tartózkodó külföldiek munkavállalása (így például diákok, látogatók, menedékesek, egészségügyi ellátásban résztvevők stb.);

- turistaként, munkavállalás céljából utazók, ingázó migránsok.

Az illegális határátlépések száma 1993-ra az összes beutazás 2 %-a.[5] Nagyobb annak a valószínűsége, hogy a már az országban tartózkodó külföldiek - erre jogosító engedély hiányában, vagy engedélyük

---

4 Hárs Ágnes: A nemzetközi migráció és a magyar munkaerőpiac, Munkaügyi Kutatóintézet, 1994.

5 1988-ban és 1989-ben számottevő volt az illegális határátlépés (közel 50 illetve csaknem 80 százalék az adott évben), azóta jelentősen visszaesett (1990-re kevesebb mint 20 százalékra, 1991-92-re valamivel 10 százalék fölé és 1993-ban már nem volt több 2 százaléknál.). Forrás: Menekültügyi és Migrációs Hivatal, Budapest, közli Tóth [1994], Menedékjog kérdőjelekkel KJK 84. old.

érvényességének lejárta után - dolgoznak. Mértékére a tartózkodási engedélyek megvonásának adataiból következtethetünk, amelyek természetesen csupán a felismert és intézkedéssel végződött eseteket tükrözik. A Belügyminisztérium statisztikái szerint 1993 első félévében mintegy 7.000 esetben vontak meg külföldiektől tartózkodási engedélyt, 80 százalékban román állampolgároktól. 1994 első félévében pedig 5.220 esetben vontak meg tartózkodási engedélyeket külföldiektől. Az esetek 75 százalékában román állampolgároktól, 9-10 százalékban a volt Jugoszlávia utódállamainak polgáraitól, 5 százalékban ukránoktól és további 10 százalékot a világ 50 különböző országából érkezettől.

Ezeknek az eseteknek egy (nem kis) része vélhetően illegális munkavégzés volt. A külföldiek engedély nélküli foglalkoztatását vizsgáló munkaügyi ellenőrzések jegyzőkönyvei további adalékokkal szolgálnak az illegális foglalkoztatásról. (Sajnos, a jegyzőkönyvekből nem mindig állapíthatók meg a pontos létszám-adatok.)

Az összesen 14 megyében 60 esetben történt ellenőrzés mintegy 260-400 főt érintett. Hozzávetőleg 50 fő esetében a munkavállalási engedélyek lejárta után végzett munka volt a szabálytalanság ténye. Az illegálisan foglalkoztatottak legnagyobb része román állampolgár volt, akik az egész ország területén elszórtan dolgoztak, mintegy ötödük pedig ukrán, akikre az ellenőrzés jórészt a kelet-magyarországi Hajdú-Bihar és Borsod megyékben akadt. (A jegyzőkönyvekben nem szerepeltek a volt Jugoszlávia utódállamaiból származó munkavállalói esetek.) A tevékenységek döntően építőipari betanított és segédmunkák voltak, néhány esetben könyűipari szakmunkák. A foglalkoztatók zöme pedig kisvállalat (KFT, BT, GMK) illetve vállalkozó, gazdálkodó volt.

A munkavállalási célú, nem regisztrált migráció egy sajátos formája az ingázó migráció, azaz a határon munkavállalás céljából történő, rendszeresen ismétlődő átlépés, függetlenül az itt vagy ott tartózkodás időtartamától.

A Magyarországra évente beutazók döntő többsége - 98-99 százaléka - Európából érkezik, növekvő mértékben - más volt szocialista országok rovására - a környező országokból. Míg 1989-ben a beutazók 60 százaléka, 1991-ben 70 százaléka, 1993-ban már 80 százaléka érkezett a szomszédos országok valamelyikéből.

Az ingázó migráció valószínűségének becslésére a tanulmány a határátlépések statisztikáját használta fel. A be- és kilépések arányának (az ország népességével standardizált) mutatóját, a határforgalom rátáját számította ki. Feltételezte, hogy az országok közötti határforgalom a szomszédos országok esetében nagyjából kiegyenlített. Amennyiben az egyik irányból a másikba utazások lényegesen meghaladják a fordított irányút, úgy annak valamilyen kitüntetett oka van: utazási korlátozások, migrációs vonzó vagy/és taszító erők jelenléte, ami csempészforgalomban, piaci árusításban, bevásárló turizmusban vagy éppen az illegális munkavállalás miatti ingázásban nyilvánul meg stb. Az alábbi táblázat ezt a becslést mutatja be, a Havi Statisztikai Közlemények adatai alapján.

Table 4.2

A határforgalom rátája, határszakaszonként* -
Rate of frontier traffic by frontier sections*

Határ-szakasz év Section of frontier year	Ausztria Austria	Csehszlovákia és utódai Czehoslovakia & its successor states	volt Jugoszlávia és utódai former Jugoslavia & its successors	Románia Romania	volt Szovjetunió és utódai** former Soviet Union & its successors**
	100 kiutazásra eső beutazó - entries per 100 exits				
1988	169,1	44,6	95,5	11,9	7,1
1989	95,4	56,4	166,4	17,0	2,5
1990	118,9	51,6	131,9	356,9	257,1
1991	104,0	72,1	119,3	354,2	100,0
1992	117,8	83,5	152,1	334,5	84,0
1993	123,8	81,1	384,6	395,9	96,3
1994***	137,0	73,5	151,0	359,3	136,8

* A ki és a beutazások száma az egyes országok (1991. évi) népességével standardizált értéke. - The number of entries and exits are standardised by the population in 1991 of the given country.

** A standardizáláshoz Ukrajna népességét vették alapul. - Standardised by the population of Ukraine.

***1994. 1-6 hónapig. - The first 6 months of 1994

A Romániából érkezők száma 1990 - azaz a határok szigorú zártságának feloldása óta - jelentősen meghaladja az ebbe az irányba kilépőkét. Más országokkal - speciális körülményeknek betudható okok miatti kivételes évektől eltekintve - lényegesen kiegyensúlyozottabb a határforgalom rátája.

Az ingázásos migráció fő árama Románia felől irányul Magyarországra. Figyelemreméltóan meghaladja a háborús bizonytalansággal veszélyeztetett jugoszláv határszakaszon való átlépéseket is. Az ingázás intenzítása évek óta változatlan.

A nem-regisztrált vándorlásnak valódi munkaerőpiaci szerepe van, a migrálók indítéka, célja is elsődlegesen munkavállalás.

Megoszlanak azonban a vélemények arról, hogy az idegen munkaerő versenyt jelent-e a belföldi munkaerőpiacon, vagy pedig helyettesítő szerepet tölt-e be? Minthogy a munkaerőpiaci szempontból releváns magyar bevándorlás színtere a nem-regisztrált munkák piaca, a "fekete" munkaerőpiac, amelyről minden szükséges információ hiányzik, a kérdésre nem adható egyértelmű válasz.[6]

---

6 Az építőiparban szükség van a külföldiek foglalkoztatására - vélte az Építési Vállalkozók Országos Szakszövetsége. Az ágazatban ugyan több mint 45 ezer munkanélküli van, de a szezonmunkák időszakosan megkövetelik a pótlólagos munkaerőt. Felmérésük szerint egy-egy megyében 600-1.000 főt foglalkoztatnak feketén, köztük külföldieket, Baranyában például horvátokat és szerbeket, Borsodban szlovákokat és kárpátaljaiakat. A szövetség a külföldiek foglalkoztatásának törvényes formáit szorgalmazza. (Magyar Hírlap, 1994. november 24.)

A külföldiek regisztrált munkaerő-kínálata - Registered foreign labour-supply

A nem-regisztrált külföldi munkaerőnél valószínűleg jóval kisebb a külföldiek legális munkaerő-kínálata.

A statisztika - Magyarországon tartózkodásuk jogcíme szerint - három fő csoportjukat különbözteti meg:

a.) a legálisan hazatelepültek, bevándoroltak

b.) a menedékesek, akiknek egy része - ha menekült-státusszal rendelkezik - ugyanúgy jogosult munkavállalásra, mint a magyar állampolgárok, és

c.) a munkavállalási engedéllyel rendelkezők.

a.) A Belügyminisztérium adatai szerint 1993 végén 69.310 legálisan hazatelepült, bevándorolt élt az ország területén; közülük csaknem 50 ezer volt munkavállalási korú.

Az 1988 óta hazatelepülők (1989-91: 5.177 fő; 1992: 1.993 fő; 1993: 2.264 fő) zöme általában nyugdíjas korú, külföldön szerzett nyugdíjából él és nem kíván kereső foglalkozást folytatni.

A bevándorlók többsége viszont Magyarországon keresi megélhetését. Egy részük önfoglalkoztató, nagyobb részük pedig speciális szaktudással rendelkező munkavállaló. Általában a környező országok magyar nemzetiségű lakosai közül érkeztek. Bevándorlásuk - és munkavállalásuk - előnyös segítője a magyar nyelvtudás.

b.) A menekült-hullám 1993-ban jelentősen mérséklődött: míg 1991-ig összesen 89.090 fő kért menedéket Magyarországon, s még 1991-ben is 53.359 fő, 1992-ben már csak 16.204, 1993-ban 5.366 fő, 1994-ben pedig 3.375 fő. (A menedékesek mintegy 40-45 %-a magyar nemzetiségű.)

A menedékesként védelemben részesültek száma 1994-ben 69.466 fő volt. A menedékesek közül - akik dolgozni akarnak - munkavállalási engedéllyel vállalhatnak legális kereső foglalkozást.

A hazánkban menedéket kérők közül azok kaphatnak menekült-státuszt, akik megfelelnek a genfi konvenció kritériumainak (például a saját országokban politikai nézeteik miatt üldözöttek). 1993-ban Magyarországon 3.863 fő rendelkezett menekült-státusszal, 1994-ben 4.102 fő.

A menekült-státusszal rendelkezők, ha dolgozni akarnak, azt a magyar állampolgárokkal egyező feltételekkel tehetik, azaz nem kell munkavállalási engedélyt kérniök. A becslések szerint többségük munkavállaló.

c.) A munkavállalási engedéllyel rendelkezők. A munkanélküliség növekedésével párhuzamosan szigorodtak a külföldiek magyarországi munkavállalásának keretei. Míg 1991-ben még 33.352 fő rendelkezett érvényes munkavállalási engedéllyel, 1992-ben már csak 15.727, 1993. december 31-ig pedig 17.620 fő. (Közülük román állampolgárságú 7.560, volt szovjet 1.049, volt jugoszláv 1.582, lengyel 1.102, kínai 434, egyéb 4.893 fő.) A "vendégmunkások" között voltak lengyel bányászok és építőmunkások, szlovákiai szövőnők, ukrán és romániai varrónők, kínai kereskedők segítő

családtagjai stb. Jellegzetesen olyan munkaköröket töltöttek be, amelyekre - a munkanélküliség dacára - nem volt elegendő magyar munkavállaló. 1994-ben némileg nőtt az érvényes munkavállalási engedéllyel rendelkezők száma:

Table 4.3

Az 1994. december 31-én érvényes munkavállalási engedélyek száma* -
Number of valid labour permits on the 31st December 1994*

A munkavállalók állampolgársága Nationality of the employees	Érvényes engedéllyel rendelkezők száma Number of persons owning valid permit	Ezen belül of which:			
		fizikai foglalkozású Manual workers	ebből: szakmunkás of which: skilled ones	szellemi foglalkozású Non-manual workers	ebből: felsőfokú of which: highly educated
Román- Romanian	8.998	7.223	5.088	1.775	488
Lengyel - Polish	1.024	977	970	47	15
Kínai - Chinese	254	144	136	110	58
volt jugoszláv former Jugoslavian	1.693	842	531	851	503
volt szovjet - former Soviet	1.807	1.254	969	553	366
Cseh -Czech	6	1	1	5	4
Szlovák - Slovakian	426	355	256	71	44
egyéb - others	5.882	1.989	1.828	3.893	2.236
Együtt - Together	20.090	12.785	9.779	7.305	3.714
%	100,0	63,6	76,5	36,4	50,8

* beleértve a meghosszabbításokat is. - including the ones with extended validity
Adatforrás: OMK adatközlés - **Source of data:** released by NLC (National Labour Center)

Az "egyéb" rovatban 20, zömmel nyugat-európai ország Magyarországon dolgozó állampolgárai szerepelnek, elsősorban a vegyesvállalatok alkalmazottjai. Létszám szerint az amerikaiak vezetnek, a 298 munkavállaló közül 283 diplomás. 228 angol (közülük 196 diplomás), 164 német (121 diplomás), 113 osztrák (52 diplomás) és 110 francia (98 diplomás) tartózkodott munkavállalóként Magyarországon, de kisebb létszámmal dolgoztak itt svédek és törökök, japánok, olaszok és arabok is. Nyilvánvaló, hogy valószínűleg egyre bővülő jelenlétük előnyös a magyar gazdaság európai felzárkózásához.

A többség másfajta ismereteket és tudást hoz, bár esetenként csak hiánypótló munkaerők.

Magyarország egyébként a kevés külföldi munkavállalót fogadó országok közé tartozik.

Table 4.4

Munkavállalási engedély néhány országban -
Labour permits in some countries

Ország Country	Munkavállalási engedélyek (fő) Labour permits (persons)	Kiadott engedélyek a népesség %-ában Labour permits in percent of the population
Ausztria - Austria (1990)	175.300	2,20
Németország - Germany (1990)	1.240.000	1,60
Egyesült Királyság - United Kingdom (1990)	34.627	0,10
Franciaország - France (1990)	26.000	0,05
Magyarország - Hungary (1993)	about 17-18.000	0,17-0,18

Forrás: Trends in International Migration, OECD, SOPEMI, Paris, 1992. - **Source:** Trends in International Migration, OECD, SOPEMI, Paris, 1992.

Magyar adatok: Országos Munkaügyi Központ adatközlése. Idézi: Hárs Á. i.m. - **Hungarian data:** Released by NLC. Data are cited by Ágnes Hárs (Labour Research Institute) in her study: 'International migration and the Hungarian Labour Market', 1994

A regisztrált (legális) külföldi munkaerő-kínálatot 1993-ban összességében mintegy 71-72 ezer főre becsülhetjük, amiből az országban élő bevándorló, hazatelepülő kb. 50 ezer fő; menekült-státusszal rendelkező 3,8 ezer fő; munkavállalási engedéllyel rendelkező 17,6 ezer fő.

1994-ben a számítható kínálat összességében mintegy 71,7 fő volt, ebből a menekült-státusszal rendelkezők létszáma 4,1 ezer fő, a munkavállalási engedéllyel rendelkezőké 20,1 ezer fő.

E létszám - mint jeleztük, nem jelenik meg a munkaerőmérlegben, ténylegesen azonban bővíti a munkaerő-kínálatot.

4.2 A munkaerőpiac kínálatát csökkentő tényezők - Factors decreasing labour supply

1993-ban tovább csökkent a munkaerőpiacon mukavállalási szándékkal megjelenők száma és aránya: a munkavállalási korúak már 30 %-a (1.820 ezer fő) kényszerűen vagy szándékoltan távol maradt a munkaerőpiactól. (Az arány 1990-ben 20 %-ot tett ki.)

A munkavállalási korúak kínálata számos ok, de főként a kereslet visszaesésének hatására csökkent. Magas arányú munkanélküliség, stagnáló vagy romló gazdasági körülmények esetén számos országban különféle intézkedésekkel tudatosan próbálják csökkenteni a kínálatot. (Belgiumban például magas munkanélküliségi járadékkal ösztönzik a távolmaradást. Számos országban a fiatalok képzési idejének meghosszabbításával késleltetik az újabb korosztályok munkaerőpiacra lépését stb.) Hazánkban a nyilt munkanélküliség megjelenése óta két kormányzati intézkedés szolgálja a kínálat csökkentését: a korhatárnál korábbi nyugdíjazás lehetősége foglalkoztatáspolitikai okból (ez évente több mint 40 ezer fővel csökkentette a kínálatot); és az úgynevezett főhivatású anyaság támogatása,

azaz legalább 3 gyereket nevelő anyák anyagi támogatása és - társadalombiztosítási szempontból - otthonmaradásuk munkaviszonyként elismerése. (1993-ban a GYET igénybevételével 24,1 ezer nő maradt a háztartásban. 1993-ban a szociális törvény módosítása megkönnyítette az igénybevételt, s 1994-ben már mintegy 30-32 ezren vették igénybe.)

A kínálatot csökkenti az iskolarendszerű tanulás meghosszabbítása, csakúgy, mint az időleges távolmaradásra módot adó GYES, GYED igénybevétele. Ténylegesen csökkenti a kínálatot a sorkatonai kötelezettség teljesítése is.

Az intézményesített formák közötti távolléten túl a munkaerőpiac csökkenő kínálatában egyre nagyobb hányadot képviselnek a háztartásból kilépni nem tudók vagy nem szándékozók.

A kínálat szerkezetében bekövetkezett változásokat a következőkben részletesen ismertetjük.

4.2.1 A tanulók - Students over 15

Az iskolarendszer évtizedek óta egyre több fiatalt tart vissza a munkaerőpiacra lépéstől. A továbbtanulók aránya 1988/89 óta, a nagylétszámú korosztályok megjelenése ellenére is töretlenül növekszik, s 1993/94-ben már a munkavállalási korúak csaknem 10 %-a vett részt nappali oktatásban.

Table 4.5

A nappali oktatásban részvevő munkavállalási korú fiatalok -
Working age youth taking part in regular education

ezer főben - thousand persons

Tanévek I.1-i állapot School year 1 January	Nappali oktatásban részvevők száma Persons taking part in regular education		A munkavállalási korúak %-ában In percentage of working age population	
	összesen - total	ebből nő - of which:female	összesen - total	ebből nő - of which:female
1956/60	269,1	101,9	4,7	3,6
1969/70	469,0	200,2	7,8	6,9
1979/80	367,2	172,9	5,9	5,9
1980/81	374,2	174,6	6,1	6,0
1981/82	369,4	176,5	6,0	6,1
1982/83	380,1	183,2	6,2	6,3
1983/84	394,4	190,4	6,5	6,6
1984/85	420,8	202,0	6,9	7,0
1985/86	426,0	206,6	7,1	7,2
1986/87	426,0	206,7	7,1	7,2
1987/88	431,7	210,9	7,2	7,4
1988/89	450,6	218,8	7,5	7,7
1989/90	483,0	232,6	8,1	8,2
1991/92	547,6	267,3	9,1	9,3
1992/93	565,4	278,9	9,3	9,6
1993/94	577,7	287,8	9,5	10,3

Adatforrás: KSH, 1980. évi népszámlálás 36. kötet 195-198. old. KSH, Évkönyvek, „Népesség száma nemek és életkor szerint" táblázatok; KSH munkaerőmérlegek. - **Source of data:** Population Census, 1980, CSO Volume 36, Page 195-198; Yearbooks of CSO, Tables: Population by gender and age; Labour Accounts, CSO

Figyelemreméltó, hogy az adott korosztályokhoz tartozó továbbtanulók aránya bár szerény mértékben, de folyamatosan növekszik. Ugyanakkor nagyarányú az iskolákból kimaradók száma (évente kb. 40 ezer fő), akik mind a maguk, mind a gazdaság számára rossz eséllyel jelennek meg a munkaerőpiacon.

Table 4.6

A 15-25 évesek közül a nappali tagozaton tanulók száma és aránya az 1959/60-as - 1993/94-es tanévekben -
Regular students from persons aged 15-25 between the school year 1959/60 and the 1993/94

ezer főben - thousand persons

Tanévek School year	Az év január 1-én a 15-25 évesek száma Number of persons aged 15-25 on the 1 January	ebből tanuló of which: students'	
		száma number	aránya percentage
1959/60	1.432,5*	267,1*	18,6
1969/70	1.696,4*	465,6*	27,4
1979/80	1.464,4*	371,8*	25,4
1980/81	1.400,3	374,2	26,7
1981/82	1.354,6	369,4	27,3
1982/83	1.341,9	380,1	28,3
1983/84	1.341,9	394,4	29,4
1984/85	1.348,6	420,8	31,2
1985/86	1.356,7	426,0	31,4
1986/87	1.369,4	426,0	31,1
1987/88	1.393,6	431,7	31,0
1988/89	1.417,9	450,6	31,8
1989/90	1.445,5	483,0	33,4
1990/91	1.511,4	519,5	34,4
1991/92	1.561,0	547,6	35,1
1992/93	1.592,6	565,4	35,5
1993/94	1.609,4	577,7	35,9

* Népszámlálási adat - Data from Population Census

Adatforrás: KSH Évkönyv; A nemzetgazdaság munkaerőhelyzete a 80-as években; Munkaerőmérlegek. - **Source of data:** Yearbook, CSO; Labour force situation of the Economy in the eighties; Labour Accounts

A munkavállalási korúak közül az életkor növekedésével csökken a nappali oktatásban résztvevők aránya.

Table 4.7

Nappali tagozaton tanuló munkavállalási korúak életkor szerinti megoszlása iskolatípusok szerint az 1993/94-es tanévben - Regular students from working age population by age and by type of school in the school year 1993/94

Életkor (év) Age (year)	1994. I.1-én a népesség száma Number of population on the 1 January 1994	Tanulók* Students*		Ebből: %-ban of which: in percent						
		ezer főben thousand persons	%	általános iskola primary school	fogyatékos gyerekek oktatása education for handicapped children	speciális szakiskola vocational school	középfokú szakiskola vocational secondary school	szakmunkásképző iskola apprentice school	középiskola secondary school	egyetem főiskola college university
15	162.151	150.063	92,5	5,1	2,3	3,5	1,5	30,8	49,3	
16	171.118	141.587	82,7	0,7	1,4	2,0	1,1	32,6	44,9	
17	178.302	97.787	54,8		0,6	1,1	0,4	10,3	42,4	
18	189.662	43.252	22,8		0,2	0,7	0,2	4,1	11,1	6,5
19	181.443	28.670	15,8			0,5	0,2	2,2	1,7	11,2
20	151.009	21.834	14,5			0,3		1,3		12,9
21	146.641	17.210	11,8			0,1				11,7
22	141.979	12.839	9,0							9,0
23	143.304	9.163	6,4							6,4
24	143.789	5.442	3,8							3,8
25	144.241	2.988	2,1							2,1
26 or elder	-	4.212								
Total	-	535.047								

* Tanévnyító (IX. 15.-i) adat, nem egyezik a mérlegben szereplő (I.1.-i) adatokkal. - Data dated from the beginning of the school year (15 September) differ from data in Labour Account, reference date of which is the 1 January.

Adatforrás: KSH, 1993. évi Évkönyv - **Source of data:** Yearbook 1993, CSO

4.2.2 A munkavállalási korú nyugdíjazottak - Retired at working age

1993-ban az előző két évhez képest folytatódott a korhatár alatt nyugdíjazottak számának növekedése és 1994. január 1-én a munkavállalási korúak több mint 6 %-át tette ki.

Table 4.8

A munkavállalási korú nyugdíjazottak állománya* -
Retired persons among working age population

Évek január 1-én 1 January	ezer főben thousand persons			A munkavállalási korúak %-ában In percent of working age population		
	férfi male	nő female	összesen total	férfi male	nő female	összesen total
1989.	161,4	81,3	242,7	5,2	2,9	4,1
1990.	157,1	93,9	251,0	5,1	3,3	4,2
1991.	175,8	106,3	282,1	5,6	3,7	4,7
1992.	202,2	144,1	346,3	6,4	5,0	5,7
1993.	215,9	149,0	364,9	6,8	5,1	6,0
1994.	227,9	157,1	385,0	7,2	5,4	6,3

* A foglalkoztatott munkavállalási korú nyugdíjasok nélkül. - Excluding working age pensioners who are employed.

Adatforrás: KSH, 1994. január 1-i munkaerőmérleg (3-5 old.). - **Source of data:** Labour Account, 1 January 1994, CSO, Page 3-5

A munkavállalási korúak nyugdíjazása három fő okból történhet:

a.) a jogszabályok meghatározott foglalkozásokban az általánosnál alacsonyabban állapítják meg a nyugdíjbavonulás korhatárát (pl. a bányászat, a MÁV, a fegyveres testületek bizonyos munkaköreiben). A korkedvezményt élvezők tették ki évről-évre a munkavállalási korban nyugdíjba vonulók mintegy 80 %-át.

b.) az egészségi okból nyugdíjazottak. Számuk évről-évre 60-65 ezer körüli; 1991-ig ők tették ki a munkavállalási korban nyugdíjazottak mintegy 20 %-át.

c.) 1990-től folyamatosan nőtt a foglalkoztatáspolitikai okból korengedménnyel nyugdíjazottak száma; elbocsátás helyett nyugdíjba mehettek azok, akiknek legfeljebb 5 év hiányzott a nyugdíj-jogosultság eléréséhez. Ennek költségeit részben vagy egészben a Foglalkoztatási Alap fedezte. Foglalkoztatáspolitikai indíttatású az előnyugdíj is, amit a munkanélkülivé vált és legalább 6 hónapig munkanélküli járadékban részesültek vehettek igénybe, ha megfeleltek a Foglalkoztatási Törvényben meghatározott feltételeknek. (Ennek költségeit a Szolidarítási Alap fedezi.) Foglalkoztatáspolitikai okból 1990 és 1995 között összesen több mint 196 ezer fő került nyugdíjba. Minthogy az érintettek egy része évről-évre átkerül a rendes nyugdíjasok közé, 1994 végén 55 ezer főt tett ki az előnyugdíjban részesülők létszáma az 1992 óta előnyugdíjban részesült 73 ezer fő közül. (A korengedménnyel nyugdíjazottak számáról nincs hasonló adat.)

Table 4.9

A korengedményes és előnyugdíjazottak évenkénti száma és aránya -
Number of early retired persons by year

Év Year	Korengedményes fő Pensioners exemptied by age	Előnyugdíjazott fő Prepensioners	Együtt fő Total persons	Arányuk a munkavállalási korú népességben Their share within the working age population
1990	28.632		28.632	0,5
1991	37.518		37.518	0,6
1992	28.219	17.846	46.065	0,8
1993	17.127	25.877	43.004	0,7
1994	11.648	29.430	41.078	0,7

Adatforrás: KSH Havi Statisztika - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, CSO

4.2.3 A sorkatonai szolgálatban lévők - Military service

A munkaerőmérleg a sorkatonai szolgálatban lévőket - ha munkahelyről vonultak be - a keresők között tartja számon, mert - elvileg - csak átmenetileg vannak távol munkahelyüktől. Az elmúlt években azonban a sorkatonai szolgálatra bevonulók között egyre több a munkanélküli, akinek vagy még nem is volt munkahelye, vagy ha volt, elbocsátották. (A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológiai Tanszékén végzett adatgyűjtés szerint[7] 1993-ban a bevonulók 42,9, a leszerelők 43,9 %-a volt munkanélküli, 1994-ben a bevonulók 43,2, a leszerelők 48,4 %-a.)

Nézőpontunkból a sorkatonák - átmenetileg - nem jelentenek kínálatot a munkaerőpiacon. Évente enyhén csökkenő létszámuk 1993-ban a munkavállalási korúak 1 %-át tette ki. 1994-ben a behívások a korábbinál kevésbé mérsékelték a munkaerőpiac feszültségeit: csaknem 10 ezerrel kevesebb fiatal volt sorkatona, mint az előző évben.

A sorkatonai szolgálatukat töltők létszáma a HM közlése szerint:

1991-ben	64 ezer fő
1992-ben	63 ezer fő
1993-ban	62 ezer fő
1994-ben	53,5 ezer fő.

4.2.4 A gyermekgondozáson lévők - Persons being on child care leave

1993-ban, a születések számának csökkenésével, számszerűen valamelyest csökkent a gyermek 3 éves koráig igénybevehető, a társadalombiztosítás által rendszeres járulékkal támogatott távollét. (Az a körülmény, hogy a gyermekgondozás időtartama alatt a munkaviszony folyamatosnak minősül, jelentősen veszített fontosságából, minthogy a konkrét munkaviszony - például a felszámolási eljárások következtében - megszüntethető.) A csökkenő gyerekszám (1991: 126 ezer újszülött, 1992: 121,7 ezer, 1993: 117 ezer) ellenére a gyermekgondozási távollétet igénybevevők aránya nem csökkent. A születések 3 éves számához

---

7 A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia adatait dr. Szabó János rektorhelyettes bocsátotta rendelkezésünkre.

viszonyított közelítő számítás szerint 1989-ben a szülők 65,4, 1990-ben 66,8, 1991-ben 69,3, 1992-ben 70 és 1993-ban ugyancsak 70 %-uk vette igénybe a szerény, de havonta biztos jövedelmet jelentő lehetőséget - egyre nagyobb mértékben a munkanélkülivé válás helyett. Figyelemreméltó, hogy ha szerényen is, de növekszik a gyerekgondozást vállaló apák száma; feltehetően elsősorban azokban a családokban, ahol a feleség munkahelye bizonyult biztonságosabbnak.

Table 4.10

A GYES-en, GYED-en lévők száma és a munkavállalási korúakhoz viszonyított aránya 1980-1993-ban -
Number and ratio of persons being on child care leave to working age population between 1980-1993

Év január 1. 1 January	GYES-en, GYED-en levő Persons being on child care leave					
	férfiak male	nők female	együtt total	férfiak male	nők female	együtt total
	létszáma főben thousand persons			a munkavállalási korúak %-ában in percent of working age population		
1980	0,1	263,9	264,0		9,0	4,3
1990	1,2	243,5	244,7	0,4	8,5	4,1
1991	1,3	250,3	251,6	0,5	8,7	4,2
1992	1,8	260,3	262,1	0,6	9,0	4,3
1993	1,7	260,4	262,1	0,5	9,0	4,3
1994	2,2	252,4	254,6	0,7	8,7	4,2

Adatforrás: A nemzetgazdaság munkaerőmérlege 1994. január 1. KSH. - **Source of data:** Labour Account, 1 January 1994, CSO

Mint a munkaerőkínálatot csökkentő tényezőt, itt indokolt számításba venni azt a 24,1 ezer, legalább három kisgyermeket nevelő anyát is, aki 1993-ban a GYET-et, a gyermekgondozási támogatást vette igénybe.

A GYED-en és a GYES-en lévőkkel együttesen számuk 278,7 ezer, s a munkavállalási korúak 4,6 %-át tették ki 1993-ban.

1994-ben - a születések számának további csökkenésével - valamelyest tovább csökkent a gyermekgondozási távollétet igénybevevők száma: az OEP adatai szerint több mint 6 ezer fővel (az 1993. évi 258,5 ezerről 252,3 ezerre).

4.2.5 A háztartásban maradók - People staying in the household

1992-ben csaknem százezer, 1993-ban további több mint 150 ezer fővel nőtt a különböző okoknál fogva a háztartásban maradó, nem-kereső munkavállalási korúak száma, s egyre közelebb kerül a félmillióhoz (489,4 ezer).

Az elhelyezkedni nem akaró, vagy nem képes emberek kisebb-nagyobb csoportja természetes tartozéka minden ország gazdaságának. Magyarországon a lényegében teljesnek tekinthető foglalkoztatottság éveiben mintegy 250 ezer olyan munkavállalási korú volt, aki nem tudott, vagy nem akart kereső foglalkozást vállalni. Eltartásukról családjuk gondoskodott.

A tömeges munkanélküliség megjelenésével, az állás-lehetőségek hirtelen és nagyarányú beszűkülésével százezrek adták fel a reménytelennek ítélt álláskeresést. E gyorsan növekvő számú népességben nő a férfiak, a 15-19 éves, tovább nem tanuló, de elhelyezkedni sem képes fiatalok aránya, és szaporodik a segélyezésből kikerülteké, akik - reményvesztetten - munkanélküliként sem regisztráltatják magukat.

A csaknem félmillió, a munkaerőpiactól távol maradó ember eltartása zömmel a családokra, a legrosszabb helyzetűek esetében pedig részben a szociálpolitikára hárul.

Table 4.11

A háztartásban maradók nemenkénti létszáma és aránya
a munkavállalási korú népességben -
Persons staying in the household related to the
working age population

Év január 1. 1 January	A háztartásban maradók Staying in the household			A munkavállalási korúak %-ában % of working age population		
	férfiak males	nők females	együtt total	férfiak males	nők females	együtt total
	létszám főben - thousand persons					
1989	116,5	141,1	257,6	3,7	5,0	4,3
1990	94,7	116,8	211,5	3,0	4,1	3,6
1991	65,0	146,0	211,0	2,1	5,1	3,5
1992	129,2	110,2	239,4	4,1	3,8	4,0
1993	153,1	183,6	336,7	4,9	6,3	5,6
1994	288,2	201,6	489,4	9,1	6,9	8,1

Adatforrás: KSH munkaerőmérlegek - **Source of data:** Labour Accounts, CSO

4.2.6 A külföldön dolgozók - People working abroad

A munkaerőmérleg 27 ezer főre teszi az 1993-ban legálisan és engedély nélkül külföldön munkát vállalók számát; valamivel kevesebbre, mint egy évvel korábban (28 ezer fő).

A legális külföldi munkavállalási lehetőségek Európa-szerte beszűkültek. Magyar munkavállalókat egyetlen ország, Németország fogadott szervezett keretben: 1991 óta évente 13-16 ezer fő kapott munkavállalási engedélyt. Ebből mintegy 1.500-2.000-en egyéni munkavállalóként juthattak munkához, a többiek pedig vállalkozói szerződések keretében, jellemzően az építőipar különböző szakmáiban.[8]

Romlottak a magyar munkavállalók ausztriai munkavállalási lehetőségei is, mert az orsztrák hatóságok csökkentették a külföldiek foglalkoztatásának keretszámait.

A magyar munkavállalók közül legálisan a magasan kvalifikált értelmiségiek (kutatók, egyetemi oktatók) találhatnak hosszabb-rövidebb idejű külföldi munkalehetőséget. A Magyar Tudományos Akadémia intézeteinek kutatói közül évek óta átlagosan mintegy 200 fő dolgozik külföldön, az intézetek mintegy 3.000 fős létszámának kb. 8 %-a.

---

8 Az Építési Vállalkozások Országos Szakszövetsége véleménye szerint 1993-ban a kontingens mintegy 30 %-a kihasználatlan maradt, jórészt a német hatóságok hosszadalmas engedélyezési eljárása miatt, ami a megrendelések, szerződések felbontásához vezetett. (Népszabadság, 1994. december 16.)

A legális külföldi munkavállalások lehetősége, ha szerény mértékben is, néhány szakmában (pl. építőipar) némileg csökkentette a hazai munkaerőpiac feszültségeit. A legális lehetőségek szűkülése azonban várhatóan nem csökkenti a külföldi munkavállalási törekvéseket, hanem azokat - a nemzetközi tapasztalatok szerint - az illegális szférába tereli át. A magyarok - csakúgy, mint a nálunk turistaként, látogatóként stb., de munkavállalási szándékkal tartózkodók - a fejlettebb nyugati országokban próbálnak munkához jutni. A feltételezések szerint legalább annyi honfitársunk dolgozik nem-engedélyezett formában külföldön, mint amennyien legálisan tehetik. Különösen a szomszédos Ausztria a nem-engedélyezett munkavállalások kitüntetett célpontja.[9]

A Magyar Háztartás Panel 1994 évi vizsgálata szerint elég kevesen mennének külföldre dolgozni. Néhány hétre, hónapra a felnőtt lakosság 3,8 %-a, néhány évre még kevesebben: mindössze 2,7 %. (MHP 1994. évi felvétel, 110-119. old.)

Összegezve: az előzőekben részletesen bemutatott, különféle tényezők együttesen több mint 1,8 millió fővel csökkentették 1993-ban a munkavállalási korúak potenciális munkaerő-kínálatát. Az előző évhez képest 200 ezer fővel, 1990 óta 600 ezerrel nőtt a munkaerőpiactól távolmaradók száma, arányuk pedig 1990-hez képest 20 %-ról 30 %-ra nőtt.

Table 4.12

A munkaerőpiactól távol maradt munkavállalási korúak számának alakulása 1949-1993. között -
Number of working age population out of the labour force between 1949-1993

ezer főben - thousand persons

Év január 1. 1 January	Munkavállalási korúak Working age population	ebből: a munkaerőpiac kínálatát csökkentők of which: decreasing factors to the labour supply							Arány munkavállalási korúak %-a Their share with working popula
		tanulók student	nyugdíjasok pensioners	egyéb nem keresők other inactive persons	Gyes-en, Gyed-en, és Gyet-en lévők Persons being on child care leave	sorkatonák military service	külföldön munkát vállalók working abroad	Összesen total	
1949	5.608,2						n.a.	2.095,5	37,4
1960	5.754,4	269,1		1.381,1			n.a.	1.650,2	28,6
1970	6.029,4	469,0		981,3	141,2		n.a.	1.591,5	26,4
1980	6.175,0	367,2	641,6		264,0		4,0	1.276,8	20,7
1990	5.956,8	483,0	251,0	211,5	244,7		3,6	1.193,8	20,0
1991	5.997,4	519,5	282,1	211,0	251,6	66,0	15,0	1.345,2	22,4
1992	6.031,4	547,6	346,3	239,4	262,1	64,0	30,0	1.489,4	24,7
1993	6.056,5	565,4	364,9	336,7	262,1	63,0	28,0	1.620,1	26,7
1994	6.071,6	577,7	385,0	489,4	278,7	62,0	27,0	1.819,3	30,0

Adatforrás: KSH Népszámlálás, a 80-as évek munkaerőhelyzete, éves munkaerő-mérlegek. - **Source of data:** Population Census, CSO; Labour force situation of the Economy in the eighties; Labour Accounts, CSO

---

9 "Magyar munkások főként Burgelandban és Alsó-Ausztriában dolgoznak: kétezer engedéllyel, legalább ugyanennyien feketén". (Népszabadság, 1994. december 16.)

Chart 2

A munkaerőpiactól távolmaradó munkavállalási korúak -
Working age population out of the labour force

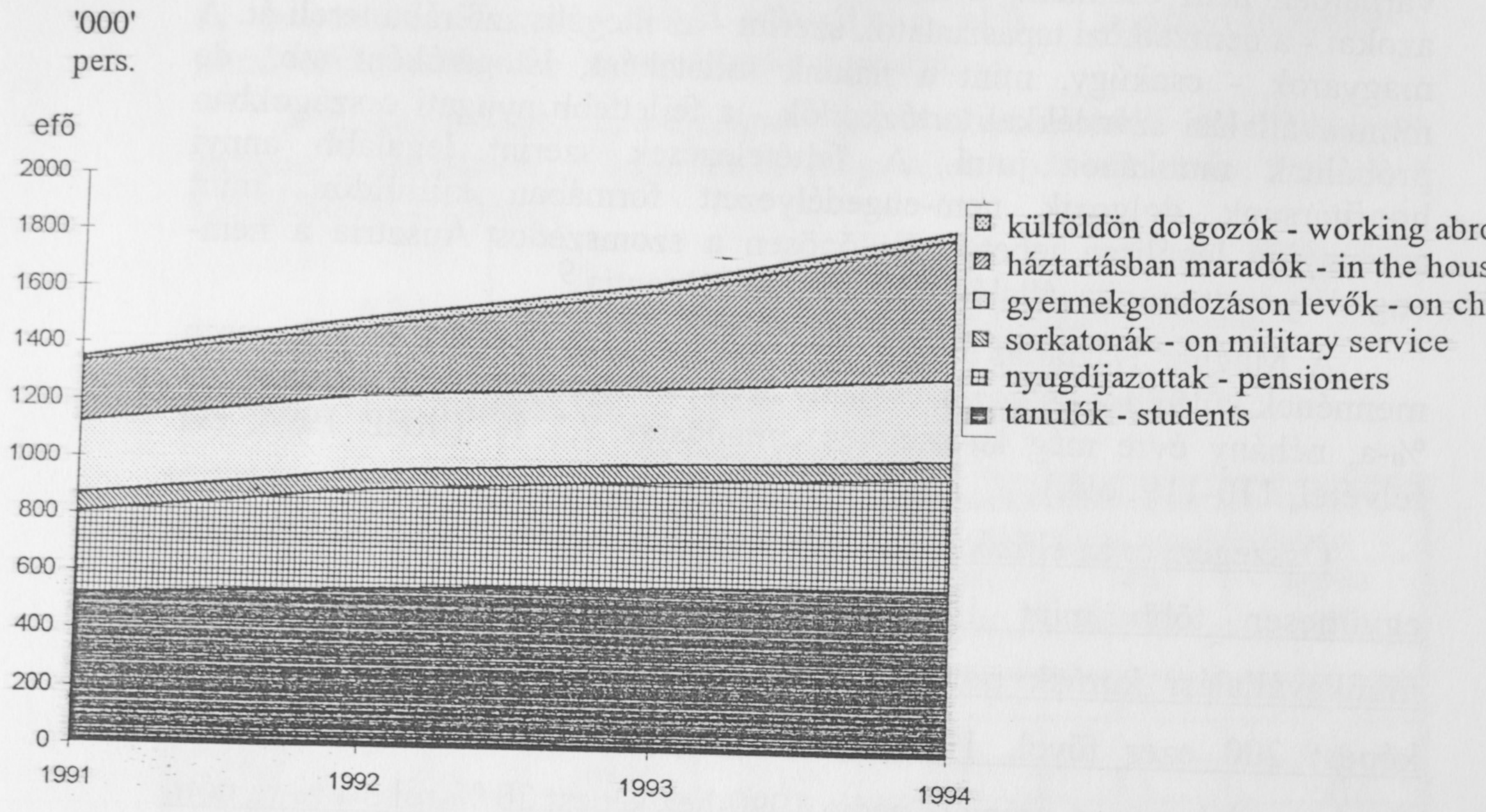

Chart 3

A munkaerőpiactól távolmaradók (1991-1994) -
Working age population out of the labour force (1991-1994)

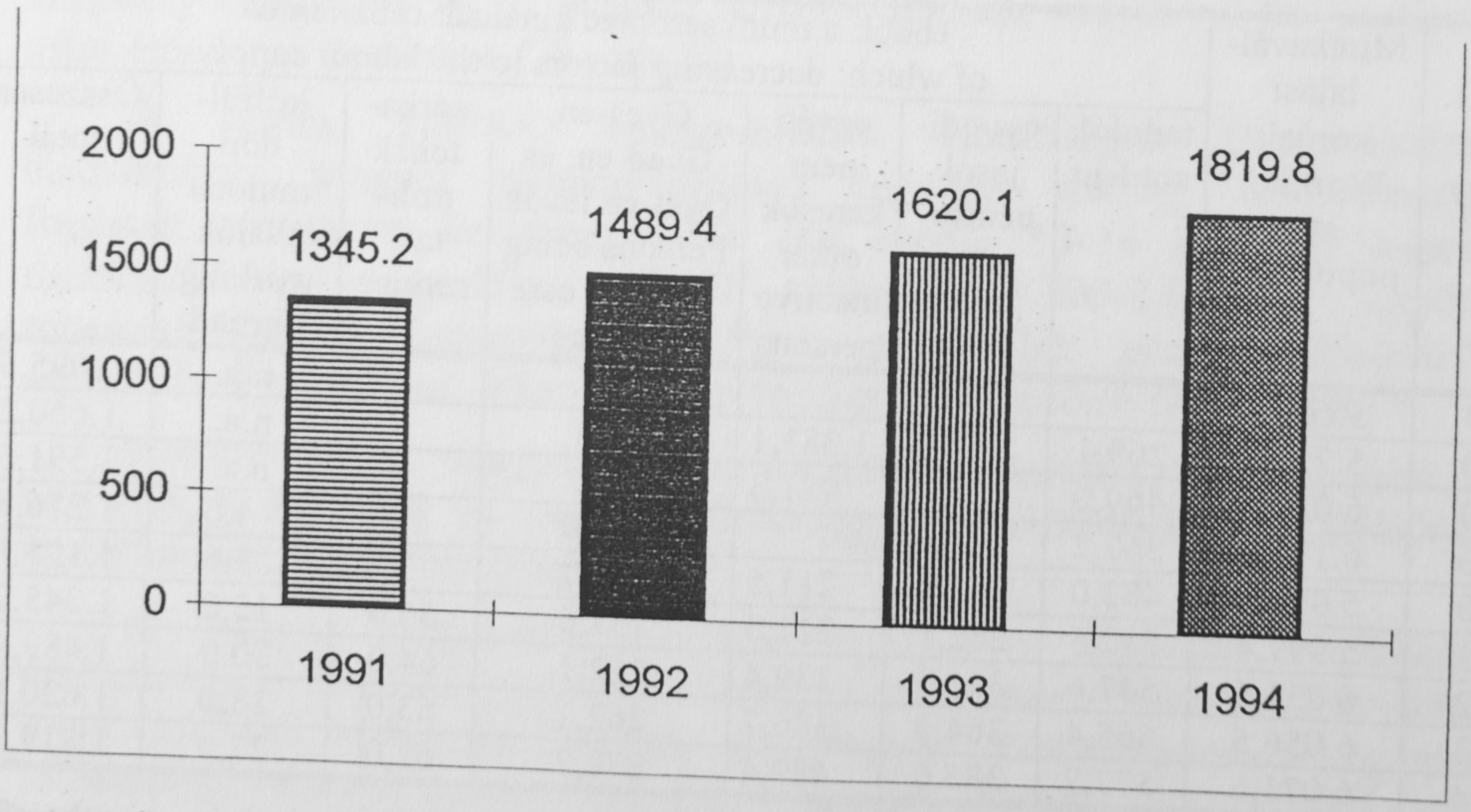

4.2.7 *A munkaerő-kínálatot növelő és csökkentő tényezők egyenlege - Balance of factors increasing and decreasing labour-supply*

Az előzőek alapján meghatározhatjuk a munkaerő-kínálat tényleges mértékét 1993-ban; illetve 1990 óta a kínálat erőteljes szűkülésének folyamatát.

Table 4.13

A tényleges munkaerő-kínálat -
Actual labour supply

ezer főben - thousand persons

	1 January				
	1990	1991	1992	1993	1994
1. A munkavállalási korúak - Working age population	5.956,8	5.997,4	6.031,4	6.056,5	6.071,6
2. A kínálatot növelő tényezők - Factors increasing the labour supply					
- a munkavállalási koron túliak* - persons beyond working age	488,4	434,6	334,2	253,5	215,0
- külföldi munkavállalók** - foreing labour	n.a.	82,0	90,3	72,0	72,0
Együtt - Together:		516,6	424,5	325,5	287,0
Összesen - Total		6.514,0	6.455,9	6.382,0	6.358,6
3. A kínálatot csökkentő tényezők Factors decreasing the labour supply among working age population					
- tanulók - students	483,0	519,5	547,6	565,4	577,7
- nyugdíjazottak - pensioners	251,0	282,1	346,3	364,9	385,0
- sorkatonai szolgálatot teljesítők - persons being on military service		66,0	64,0	63,0	62,0
- gyermekgondozáson lévők - persons being on child care leave	244,7	251,6	262,1	262,1	278,7
- a háztartásban maradók - persons staying in the household	211,5	211,0	239,4	336,7	489,4
- külföldön dolgozók - persons working abroad		15,0	30,0	28,0	27,0
Együtt - Together:		1.345,2	1.489,4	1.620,1	1.819,8
A munkaerőpiacon ténylegesen résztvevők kínálata - Actual labour supply		5.168,8	4.966,5	4.761,9	4.538,8
%		79,3	76,9	74,6	71,4

* 1990-1993, a ténylegesen foglalkoztattotak száma. - Employed between 1990-1993

** Számított adat (BM, Menekültügyi Hivatal és OMK adatai alapján). - Computed data (from data deriving from the Ministry of Interior, the Imigration Office and NLC)

Adatforrás: KSH munkaerőmérlegek; OMK, HM adatközlés - **Source of data:** Beyond the above mentioned: Labour Accounts, CSO; data released by NLC and the Ministry of Defence

A számítható, tényleges kínálat folyamatos és erőteljes szűkülése jelentős részben a szűkülő kereslet következménye.

5. *A MUNKAERŐPIAC KERESLETE - THE ACTUAL LABOUR DEMAND*

A munkaerő-felhasználást a hazai statisztikai rendszerben három fogalomkörrel jellemzik:

1.) Foglalkoztatottak:

- Ide tartoznak az aktív keresők (a munkavállalási korú és a munkavállalási koron túl is dolgozó - nem nyugdíjas - keresők), ebben a kategóriában szerepelnek a sorkatonai szolgálatot töltők is, amennyiben bevonulásukkor munkaviszonyban álltak;
- A GYED-en, GYES-en lévők[10],
- A foglalkoztatott nyugdíjasok.

2.) A munkanélküliek

3.) A gazdaságilag aktív népesség, az 1. és a 2. kategóriában felsoroltak együttes létszáma

5.1 A ténylegesen munkát végzők - Number of people de facto working

A munkaerőpiac tényleges kereslete azonban nem azonos a statisztikailag "foglalkoztatottnak" tekintett létszámmal. A "foglalkoztatott" kategória ugyanis nemcsak a ténylegesen munkát végzők létszámát tartalmazza, hanem - a nemzeti adatokat összegző EUROSTAT igényének megfelelően - a sorkatonákat is. A GYED és a GYES idesorolása pedig azt a jogi szabályozást tükrözi, amely szerint a gyermekgondozás lejártáig - csak úgy, mint a sorkatonáknak a leszerelésig - a dolgozónak nem lehetett felmondani. A szabályozást a gazdasági helyzet annyiban módosította, hogy a vállalatok és a munkahelyek megszűnésével nem lesz hova visszamenni. (A felszámolási eljárások foglalkoztatási hatásait felmérő vizsgálatunk szerint az érintett cégeknél még állományban szereplő létszám mintegy 20 %-a gyermekgondozáson lévő vagy sorkatona, akiknek gyakorlatilag már nincs munkahelyük.)

A munkaerőpiac tényleges keresletéről, a gazdaságban kereső foglalkozást végzők számáról többféle statisztikai forrással is rendelkezünk.

A különböző adatforrások - részben az eltérő számbavételi módszerek következtében - eltérő mértékűnek mutatják be a gazdaság munkaerő szükségletét, az 1993-ban kereső foglalkozásúakat.

a.) *A munkaerőmérleg* adatai szerint 1993-ban - az 1994. január 1-i állapot szerint - a gazdaság 3.700,7 ezer aktív (munkavállalási korú és munkavállalási koron kívüli) keresőt, valamint 181,1 ezer nyugdíjast, együttesen 3.881,8 ezer főt foglalkoztatott; 208 ezer fővel kevesebbet, mint egy évvel korábban és 1 millió 382 ezerrel kevesebbet, mint 1989-ben.

Az aktív keresők létszáma azonban magában foglalja a sorkatonai szolgálatot töltők 62 ezres létszámát is. Mint erről korábban szó volt, 1993-ban a bevonulók 43 %-a volt munkanélküli; az aktív keresők

---

[10] A GYET-et igénybevevőket a gazdaságilag nem aktívak körében veszik számításba.

között tehát mintegy 35,3 ezer főt vettek számításba. Nélkülük a tényleges kereső foglalkozásúak száma 3.846,5 ezer fő.

Table 5.1

A keresők létszáma 1980-1994-ben -
The number of active earners and employed pensioners (employed persons) in 1980-1994

ezer főben - thousand persons

Év 1 January	Aktív keresők Active earners	Foglalkoztatott nyugdíjas Employed pensioners	Együtt Total	Kereső- nem-kereső arány Employed to the population out of the employment (%)
1980.	5.073,6	396,0	5.469,6	51:49
1985.	4.912,9	460,0	5.372,9	51:49
1990.	4.795,2	432,0	5.227,2	50:50
1991.	4.668,7	383,6	5.052,3	49:41
1992.	4.241,8	292,3	4.534,1	44:46
1993.	3.866,9	223,0	4.089,9	40:60
1994.	3.700,7	181,1	3.881,8	38:62

Adatforrás: Munkaerőmérlegek, 1994. január 1. - **Source of data:** Labour Account, 1 January 1994

The Labour Force Survey conducted by the CSO shows even smaller the number of people actively working. However every person working more than one hour work with income, or being on temporary leave accounted as an employed person according to the ILO criteria. An other source of data to define the number of employed, could be the administrative records of National Health Insurance Fund Administration, which cover persons paying health insurance contributions (in Hungary all employees and self-employed persons are obliged to pay it).

Numbers of employed, i.e. active earners and employed pensioners, by the three different sources are as follows:

b.) *A KSH munkaerő-felmérése* még szűkebbnek mutatja a ténylegesen munkát végzők számát, annak ellenére, hogy a felmérésben foglalkoztatottnak tekintenek mindenkit, aki a vizsgált időszakban legalább 1 órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg volt távol szabadság, betegség stb. miatt. (A jövedelmet biztosító munka kritériumát a módszertani leírások között ismertetjük.)

E szélesen értelmezett munkavégzés-fogalom ellenére az év négy negyedévében elvégzett felmérés összegező adatai szerint 1993 végén 4.058,1 ezer foglalkoztatott volt; ebben a számban azonban a GYED-en, GYES-en lévők és a sorkatonák is szerepelnek; nélkülük mindössze 3.769,3 ezer fő dolgozott ténylegesen.

c.) *Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár* statisztikája a kereső foglalkozásúakról éves átlagos létszám-adatokat közöl. Minthogy Magyarországon a társadalombiztosítás (járulék fizetés) mind az önállóak, mind az alkalmazásban állók számára kötelező, az OEP adatai eléggé megbízhatóan összegzik a kereső foglalkozásúakat.

Az OEP adatai szerint a különböző foglalkozásúak száma 3.896,8 fő volt 1993-ban, ebben azonban a sorkatonák is szerepelnek. Nélkülük a létszám 3.834,8 ezer fő. (A TB külön mutatja ki a GYED-en, GYES-en lévőket, valamint a terhességi és gyerekágyi segélyezetteket. Az utóbbiak évi átlagos létszáma 1993-ban 43,7 fő volt, 1994-ben 40,7 ezer.)

A három, némileg eltérő adat tehát:

ezer főben - thousand persons

A kereső foglalkozásúak létszáma The number of employed	1992.	1993.
KSH munkaerőmérleg - Labour account CSO	4.025,9	3.846,5
KSH munkaerő-felmérés - Labour Force Survey CSO	4.006,4	3.769,3
Társadalombiztosítás (OEP) - National Health Insurance Fund Administration	3.955,4	3.834,8

d.) *A Magyar Háztartási Panel* vizsgálat - kétezer háztartás megkérdezése alapján - az 1994. márciusában végzett adatfelvételéből hasonló nagyságrendűre teszi a kereső foglalkozásúakat. Az ország teljes népességére vetített adatok szerint mintegy 37 % volt foglalkoztatott. (Megjegyezzük, hogy ez a felvétel nem veszi számba a 15 éveseket, csupán a 16 éveseket és idősebbeket.) Adataik szerint:

Table 5.2

A 16 éves és idősebb népesség munkaerőpiaci összetétele
(adott év március) -
Composition of the population aged 16 or above by their statu on the labour market (in March of the given year)

százalékban - in percent

	1992	1993	1994
Alkalmazott -Employees	40,1	36,6	35,9
Vállalkozó - Self-employed & working members of a partnership	3,6	3,4	3,9
Alkalmi munkás - Temporary workers	1,1	0,7	0,9
Nyugdíj mellett dolgozó - Working pensioners	1,7	1,6	1,7
GYED-GYES - Persons being on child care leave	3,7	3,7	4,0
Foglalkoztatottak - Employed	50,2	45,9	46,5
Munkanélküli - Unemployed	5,7	7,2	5,2
Gazdaságilag aktív - Economically active persons	55,9	53,1	51,7
Nyugdíjas - Pensioners	34,7	37,4	38,3
Eltartott - Inactive persons beyond pensioners	9,3	9,4	10,0
Összesen - Total	100,0	100,0	100,0

Adatforrás: Magyar Háztartási Panel 1994. márc. felvétele. MHP Műhelytanulmányok, 5. 1994. december 10. old. - **Source of data:** Hungarian Household Panel Survey, March 1994.; Workshop studies No. 5, December 1994, Page 10

A számszerűen némi különbséget mutató adatok ellenére nyilvánvaló, hogy ha a munkaerőpiac tényleges keresletét a kereső foglalkozásúakra szűkítjük, és eltekintünk az állományban lévő, de ténylegesen munkát nem végzőktől, akkor mintegy 3,7-3,8 millióra tehetjük a gazdaság nemzeti jövedelmét előállítók, és több mint 6 millióra a nem-keresők számát.

Az egyre romló kereső- nem-kereső arány egyre nagyobb terhet ró a keresőkre. A nemzetközi statisztikák szerint a foglalkoztatottak magasabb aránya a fejlettebb és gazdagabb országokra jellemző, bár vannak kivételek. Dániában ez az arány 1992-ben csaknem 52 % volt, Németországban (az új területek nélkül) 47 %, az Egyesült Királyságban 45, Hollandiában 44,6, míg Görögországban 37 %, Spanyolországban 35,2 és Írországban 33 %. 1993-ban az Európai Közösség országaiban 38,8 % volt az átlag. (Employment in Europe 1994, 39-42. old.)

A hazai és a nyugat-európai országok foglalkoztatási helyzetének meghatározó különbségeire Tímár János hívta fel a figyelmet.[11] A nemzetközi statisztikák alapján készített elemzése kimutatja, hogy az OECD országokban - kevés kivétellel - a nemzeti jövedelem, ha szerény mértékben is, a recesszió évei alatt is nőtt, míg hazánkban, csakúgy, mint a volt szocialista országok többségében, drámai mértékben csökkent.

Table 5.3

A GDP évi változása 1991 és 1993 között
(az előző évi volumen százalékában) -
Changes of GDP in real terms between 1991 and 1993(to the previous year)

százalékban - in %

Ország - Country	1990	1991	1992	1993	1990-1993
Nyugat-Európa - West-Europe	3,1	1,3	1,1	- 0,5	6,1
Dél-Európa - South-Europe	2,8	1,5	1,3	-	5,7
Észak Európa - North-Europe	0,8	- 1,2	- 0,4	- 0,3	- 1,1
Lengyelország* - Poland*	- 11,6	- 7,6	1,0	4,0	- 14,2
Csehország - Czech Republic	0,8	- 19,0	- 7,1	- 1,0	- 24,9
Szlovákia - Slovakia	- 3,8	- 19,3	- 7,0	- 4,7	- 31,2
Magyarország - Hungary	- 3,5	- 11,9	- 4,6	- 1,0	- 18,9
Horvátország - Croatia	- 8,5	- 28,7	23,6	8,0	- 13,0
Szlovénia - Slovenia	- 3,4	- 9,3	- 6,5	-	- 18,1
Oroszország - Russia	- 2,0	- 9,0	- 18,0	- 12,0	- 35,6
Románia - Romania	- 7,4	- 13,5	- 15,4	- 1,0	- 31,5
Bulgária - Bulgaria	- 9,1	- 11,7	7,7	- 5,0	- 29,3

* Lengyelország adatainak értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy gazdaságának hanyatlása már 1990 előtt megkezdődött. Ha az utolsó tíz év gazdasági növekedését vizsgálnánk, úgy Lengyelország helyzete jóval kedvezőtlenebbnek mutatkozna. - In case of Poland it should be taken into account that the recession in its economy had started before 1990. If we examined its growth of economy in the previous 10 years, we would get a worse picture on the economic situation in Poland.

Forrás: Az európai piacgazdaságok adatainak forrása: Employment Outlook 1991, 1992, 1993, OECD, Paris. A közép-kelet-európai országok adatainak forrása: Konjunktúra-jelentés 1994/1. Kopint-Datorg, valamint Employment Observatory Central and Eastern Europe No. 5, CEC, Brussels. - **Source of data:** In case of European market economies: Employment Outlook 1991, 1992, 1993, OECD, Paris. Source of data deriving from countries of East and Central Europe: Report on Business Cycle, 1/1994. Kopint-Datorg, and Employment Observatory Central and Eastern Europe No.5, CEC, Brussels.

In: Tímár János i.m. 635. old. - János Tímár: "Characteristics of employment and unemployment in post-socialist countries" Közgazdasági Szemle (Economic Rewiew), 1994 No.7-8, Page 635

---

[11] Tímár János: A foglalkoztatás és munkanélküliség sajátosságai a poszt-szocialista országokban. (Közgazdasági Szemle, 1994/7-8. sz. 633-647. old.)

A legtöbb OECD országban - a relatíve magas munkanélküliség mellett - folyamatosan teremtődtek új munkahelyek, s ez értelmet adott a munkaerőpiaci képzésnek, alkalmat a munkanélküliek egy részének újrafoglalkoztatására. Hazánkban a mély válságba került gazdaság rendkívül rövid idő alatt mintegy másfél millió munkahelyet vesztett el, aminek töredékét sem tudják pótolni a magánszektor szerveződő kis egységei.

A helyzet - az 1994-ről rendelkezésre álló adatok szerint - tovább romlott. A KSH munkaerő-felmérésének 1994. IV. negyedévi adatait már idéztük: a foglalkoztatottak száma további 2,1 %-kal csökkent.

Az Országos Egészségügyi Pénztár adatai viszont valamelyes növekedést mutatnak 1993-hoz képest. Ennek oka, hogy az előző évektől eltérően a fegyveres testületek létszáma is az alkalmazottak között szerepel.

Table 5.4

A társadalombiztosítási ellátásra saját jogon jogosult keresők*
átlagos létszáma 1994-ben -
Average number of employed* entitled to social insurance
by their own right in 1994

főben - persons

	1992		1993		1994	
	persons	%	persons	%	persons	%
Alkalmazásban állók** - Employees	3.542.391	88,1	3.314.474	85,1	3.353.114	83,4
Egyéni vállalkozók - Self-employed	383.107	9,5	476.229	12,2	541.139	13,5
Társas vállalkozók - Working members of a partnership	58.324	1,5	76.449	2,0	97.073	2,4
Segítő családtagok - Family workers	30.723	0,8	27.743	0,7	28.043	0,7
Munkaközösségi és szakcsop. tag - Members of cooperatives	3.809	0,1	1.788	-	-	-
Összesen - Total	4.018.354	100,0	3.896.683	100,0	4.019.369	100,0

* foglalkoztatott nyugdíjasokkal együtt - Including employed pensioners
** 1993-tól az OEP Évkönyv a mezőgazdasági tsz. tagokat is az alkalmazottak között szerepelteti. - From 1992 members of cooperatives in agriculture have been involved in 'employees' by the Yearbook of NHIC

Forrás: Országos Egészségügyi Pénztár - **Source of data:** National Health Insurance Fund Administration

5.2 Az aktív keresők - Active earners

5.2.1 A munkavállalási korúak - Active earners at working age

Az aktív keresők meghatározó hányadát - már csak az életkori adottságok következtében is - mindenkor a munkavállalási korúak adják.

1981. és 1987. között - egyetlen év kivételével - a munkavállalási korú népesség legalább 79 %-a aktív kereső volt (és további, átlagosan csaknem 4 %-ot tett ki a GYED-en, GYES-en lévők aránya.)

A munkaerőmérleg adatai szerint 1993. január 1-én a munkavállalási korú népességnek már csak 62,7 %-a volt aktív kereső; 26,4 %-a nem lépett a munkaerőpiacra; és 10,9 % volt munkanélküli. 1994. január 1-én e korosztályok 60,1 %-a aktív kereső; a tanulók nélkül számítva 67 %-a. Az aktív keresők között nagyjából a munkavállalási korúak szerinti létszámukkal arányosan szerepelnek a férfiak és a nők.

Table 5.5

Az aktív keresők száma és aránya a munkavállalási korú népességből -
Number and share of active earners within working age population

ezer főben - thousand persons

Év 1 January	Munkavállalási korú - Working age						
	népesség - population			aktív keresők - active earners*			Aktív keresők a népesség %-ában Active earners within population %
	összesen total	ebből: nők of which: female		összesen total	ebből: nők of which: female		
	főben - persons		%	főben - persons		%	
1949**	5.608,2	2.828,7	50,4	3.512,7	973,9	27,7	62,6
1960**	5.754,4	2.831,5	49,2	4.104,2	1.412,2	34,4	71,3
1970**	6.029,4	2.902,1	48,1	4.579,9	1.848,1	40,4	75,9
1980	6.175,0	2.947,9	47,7	4.845,1	2.114,4	46,9	78,5
1985	6.056,0	2.882,2	47,6	4.777,6	2.146,3	47,0	78,9
1990	5.956,8	2.849,6	47,8	4.684,6	2.135,0	47,0	78,6
1991	5.997,4	2.872,0	47,9	4.567,1	2.059,8	46,5	76,2
1992	6.031,4	2.889,7	47,9	4.154,9	1.915,8	47,3	68,9
1993	6.056,5	2.903,9	48,0	3.798,7	1.736,1	46,8	62,7
1994	6.071,6	2.912,3	48,0	3.647,4	1.711,9	46,9	60,1

* A sorkatonai szolgálatot töltőkkel együtt. - Including persons on military service
** Népszámlálási adatok - Data deriving from Population Censuses
Adatforrás: A nemzetgazdaság munkaerőhelyzete a 80-as években, Munkaerőmérleg, 1994. január 1. KSH. - **Source of data:** Labour force situation of the Economy in the eighties; Labour Account, 1 January 1994, CSO

A munkavállalási korúak foglalkoztatásában csak korcsoportok szerint található érdemleges különbség. A KSH munkaerő-felmérésének 1993. évi adatai szerint a 25-29 évesek 77,1 % volt foglalkoztatott, a 30-39 évesek 82,2 %-a és a 40-54 évesek 71,6 %-a. A leginkább foglalkoztatott korosztály tehát a 30-39 éveseké. Lényegében azonosak voltak az arányok 1994-ben is.

Table 5.6

A foglalkoztatottak korcsoport szerinti megoszlása
1993-1994. negyedik negyedévében -
Distribution of employed by age in the fourth
of 1993 and 1994

ezer főben - thousand persons

Korcsoport Age-group	Népesség száma, 1993. január 1-én Number of population 1 January 1993	ebből: 1993. IV.n.évben foglalkoztatottak of which: employed in Fourth quarter 1993		Népesség száma, 1994. január 1-én Number of population 1 January 1994	ebből: 1994. IV.n.évben foglalkoztatottak of which: employed in Fourth quarter 1994	
		persons	%		persons	%
15-19						
férfiak - male	447,1	73,0	16,3	452,4	73,8	16,3
nők - female	424,9	80,9	19,0	430,3	71,8	16,7
együtt - total	872,0	153,9	17,6	882,7	145,5	16,5
20-29						
férfiak - male	688,7	489,8	71,1	704,4	492,5	69,9
nők - female	660,9	474,9	71,9	674,8	489,3	72,5
együtt - total	1.349,6	964,7	71,4	1.379,2	981,8	71,2
30-39						
férfiak - male	756,0	628,9	83,2	726,9	614,2	84,5
nők - female	752,7	603,6	80,2	723,7	587,3	81,2
együtt - total	1.508,7	1.232,5	81,7	1.450,6	1.201,5	82,8
40-54						
férfiak - male	1.003,7	735,7	73,3	1.023,3	746,2	72,9
nők - female	1.065,4	728,7	68,4	1.085,5	713,5	65,9
együtt - total	2.069,1	1.464,4	70,8	2.106,8	1.459,7	69,3
55-59						
férfiak - male	257,1	108,6	42,2	252,2	98,0	38,9
nők - female	311,2	40,6	13,0	309,1	34,2	11,1
együtt - total	568,3	149,2	26,3	561,3	132,2	23,5
60-74						
férfiak - male	617,1	55,5	9,0	624,3	47,5	7,6
nők - female	855,4	37,9	4,4	873,8	34,1	3,9
együtt - total	1.472,5	93,4	6,3	1.498,1	81,6	5,4
Total						
férfiak - male	3.769,7	2.091,5	55,4	3.783,5	2.072,2	54,8
nők - female	4.070,5	1.966,6	48,3	4.095,2	1.930,1	47,1
együtt - total	7.840,2	4.058,1	51,8	7.878,7	4.002,3	50,8

Adatforrás: KSH 1993. és 1994. évi munkaerőfelmérés, KSH Évkönyvek - **Source of data:** Labour Force Survey, 1993, 1994, CSO; Yearbooks of CSO

Megjegyezzük: bár rendelkezünk adatokkal a munkavállalási korúak foglalkoztatásának mértékéről az Európai Közösség tagállamaiból, az adatok nem hasonlíthatóak össze, mert az adott országokban 15-64 év a munkavállalási kor, a férfiak és a nők esetében egyaránt. Azaz, az idesorolt népesség a nők esetében 10, a férfiak esetében 5 évfolyammal többet foglal magában, mint Magyarországon.

Az Európai Közösség országaiban évtizedek óta csökken a munkavállalási korú foglalkoztatottak aránya: 1965-ben még 65,2, 1993-ban már csak 58 %-uk volt foglalkoztatott.

Table 5.7

A foglalkoztatottak aránya a munkavállalási korú népességben 1991-1992-ben -
Share of employed within working age population in 1991 and 1992

százalékban - in percent

	1991	1992
Dánia - Denmark	76,1	76,1
Egyesült Királyság - United Kingdom	70,8	69,4
Portugália - Portugal	71,0	68,4
Németország* - Germany*	67,2	67,8
Hollandia - Netherlands	62,7	64,2
Luxemburg - Luxembourg	61,1	62,0
Franciaország - France	60,9	60,5
Belgium - Belgium	56,1	56,8
Görögország - Greece	54,7	55,4
Olaszország - Italy	55,1	53,6
Írország - Ireland	52,7	52,4
Spanyolország - Spain	49,8	48,8
Európai Közösség együtt - European Community		59,5

* Az új területek nélkül - Excluding the new Länder

Forrás: Employment in Europe Comission of the European Communities, 1993. 49-51. old. és az 1994. évi kiadvány 39-42. old. - **Source of data:** Employment in Europe Comission of the European Communities, 1993, Page 49-51 and Employment in Europe, 1994, Page 39-42

5.2.2 *A foglalkoztatott munkavállalási koron kívüliek - Employed beyond working age*

A gazdaság pótlólagos munkaerőforrását a munkavállalási koron túl foglalkoztatottak jelentik. Mint arról az előzőekben szó volt, a gazdaság évek óta egyre csökkenő mértékben igényli foglalkoztatásukat; a foglalkoztatottak több mint 95 %-a munkavállalási korú.

Table 5.8

A munkavállalási koron túliak és a munkavállalási korban nyugdíjazottak foglalkoztatása -
Employment of population above working age and working age pensioners

ezer főben - thousand persons

Év január 1. 1 January	Munkavállalási koron túli foglalkoztatottak Employed above working age		Foglalkoztatottak a korhatár alatt nyugdíjazottakból Employed within population retired below the retirement age	Együtt Total	Munkavállalási koron túli foglalkoztatottak* Employed above working age*	
	aktív keresők active earners	foglalkoztatott nyugdíjasok employed pensioners			aktív keresők %-ában in percent of active earners	a 75 év alatti nyugdíjasok %-ában in percent of pensioners aged below 75
1980	228,5	342,9	53,1	624,5	12,3	33,4
1985	135,1	402,5	57,5	595,1	12,1	30,9
1990	110,4	378,0	54,0	542,4	11,3	28,5
1991	101,6	333,0	50,6	485,2	10,4	25,1
1992	86,9	247,3	45,0	379,2	8,9	19,0
1993	68,2	185,3	37,7	291,2	7,5	14,2
1994	53,3	146,8	34,3	234,4	6,3	12,5

* Aktív keresőként és nyugdíj mellett foglalkoztatottak együttesen. - Including active earners and employed pensioners

Adatforrás: KSH, Munkaerőmérlegek és Évkönyvek - **Source of data:** Labour Accounts, CSO and Yearbooks of CSO

A folyamatos és erőteljes csökkenés ellenére a gazdaságnak - elsősorban szakmai okokból - mindig igénye lesz a munkavállalási koron kívüliek foglalkoztatása, részben a speciális, magasan kvalifikáltak köréből, részben a munkanélküliség ellenére létező hiányszakmákban (pl. az egészségügy) részben pedig a magánszektorban, az önfoglalkoztatók és segítő családtagjaik köréből, ahol a törvényes nyugdíjkorhatár elérése nem szab határt a tevékenység folytatásának.

A munkaerő-mérlegben szereplő adatoknál jelentősen kevesebb munkavállalási koron kívüli foglalkoztatottról adnak számot a KSH munkaerő-felmérései. A felmérések korcsoportonként ismertetik a foglalkoztatás adatait, s nem tesznek különbséget aszerint, hogy a korcsoportok tagjai közül mennyien vannak nyugdíjas állományban. 1992-ben az itt számításba vehető korcsoportokban (55-60 év közötti nők, és mindkét nemhez tartozó 60-74 éves korúak) együttesen 204,2 ezer, a magyar jogszabályok szerint munkavállalási koron túli foglalkoztatott szerepelt; 1993-ban már csak 134 ezer, 1994. IV. negyedévében pedig csupán 115,8 ezer.

A munkaerőpiac beszűkült kereslete tehát egyre inkább csak a munkavállalási korúakra tart igényt.

5.3 A részleges foglalkoztatás - Shortened work hours

A 70-es évek elejétől Európa-szerte egyre általánosabbá vált a részidős foglalkoztatás, elsősorban a nők körében. A rész-időben dolgozók 85 %-a nő az Európai Közösség országaiban. Bár országonként eléggé eltérő, hogy mit tekintenek részidős foglalkoztatásnak (esetenként ide sorolják a törvényes heti munkaidőnél kevesebbet dolgozókat, a - kényszerűségből - csökkentett munkaidőben foglalkoztatottakat stb.) a csak rész-időben foglalkoztatottak aránya számos országban jelentősen növekszik. Az Európai Közösség országaiban 1992-ben a keresők 31 %-a tekintette magát rész-időben foglalkoztatottnak; jelentős hányaduk legfeljebb 10-29 órát dolgozik hetenként. (Employment in Europe 1994, 15. old.)

Magyarországon a rész-munkaidős foglalkoztatás a munkanélküliség növekedése ellenére sem vált gyakorlattá. A keresők 2,1 %-a - többségében nyugdíjas nő - dolgozott 1992. december 31-én rész-munkaidőben az 50 fősnél nagyobb cégeknél. A rész-munkaidős foglalkoztatás mértéke még csökkent is, legalábbis a gazdaság 20 fősnél nagyobb szervezeteiben. (Feltételezhető, hogy a magánszféra - például a kiskereskedelem - nem regisztráltan foglalkoztat részmunkaidősöket.)

A KSH adatai szerint 1993 első negyedévében 94,3 ezren, a harmadik negyedévben már csak 86,3 ezren dolgoztak rész-munkaidőben, kevesebben, mint egy évvel korábban. (Idézi: Frey Mária - Gere Ilona: Egyéni igények a rész-munkaidős foglalkoztatásra c. tanulmánya, 1994.) Az idézett tanulmány szerzői megállapítják: "Magyarországon évtizedek óta számos racionális érv támasztja alá e foglalkozási forma szükségességét, ennek ellenére mind a mai napig nem sikerült teret nyernie. Holott a rész-munkaidős foglalkoztatás számos területen alkalmas lehet a társadalmi feszültségek oldására. A rész-munkaidős foglalkoztatás - az adott munkavolumen több munkavállaló közötti felosztásával - hozzájárulhat a munkanélküliség megelőzéséhez, illetve csökkenéséhez is. Ehhez mindenekelőtt azok ösztönzésére lenne szükség, akik készek arra, hogy teljes munkaidős állásukat rész-munkaidősre cseréljék."

A gazdaságban viszont - a kereslet csökkenése következtében - az ipari szervezetek egy részénél elkerülhetetlenné vált a munkaidő átmeneti csökkentése. Az átmenetinek vélt rendelés-hiány áthidalásához, s a dolgozók megtartásához az érintett cégek különböző formában bértámogatást kaphattak. A kereslet tartós csökkenése, a cégek fizetésképtelenné válása, s a támogatások szűkülése következtében egyre kevesebben vehették igénybe a támogatást. Az 1992. márciusában még több mint 30 ezer főt érintő átmeneti munkaidő-csökkentés 1994 közepére kevesebb, mint 1.300 főre csökkent.

Table 5.9

Az átmeneti munkaidő-csökkentést alkalmazó ipari szervezetek száma, létszáma 1992. - 1994. VI. hónapjában -
Number, and staff number of economic organisations* involved in temporary short-time work in the industry 1992 - 1994

Időszak / Year	A szervezetek száma* / Number of organisations*	Teljes munkaidőben Full-time	ebből: átmenetileg csökkentett munkaidőben of which:persons involved in temporary short-time work	
		foglalkoztatottak száma (fő) employees		%
1992 (June)	141	86.750	21.379	24,6
1993 (June)	56	28.633	5.922	20,7
1994 (June)	22	5.742	1.279	22,3

* Az 50 fősnél nagyobb létszámú szervezetek közül - Economic organisations employing more than 50 persons

Adatforrás: KSH havi statisztikai kiadványok - **Source of data**: Monthly Bulletin of Statistics, CSO

5.4 A támogatott foglalkoztatások - Subsidised employment

Az 1994-ben mintegy 4,1 millióra tehető foglalkoztatott közül mintegy 100 ezer fő rövidebb-hosszabb ideig tartó foglalkoztatását a Foglalkoztatási Alapból különféle jogcímen adott támogatások biztosították.[12]

a.) A támogatás egyik formája az iparági foglalkoztatási problémák áthidalását, a tömeges leépítések elkerülését szolgáló, ún. intervenciós keretből meghatározott időre adott bér-támogatás, valamint a bér-járulékos terheinek meghatározott arányú átvállalása. Az intervenciós keretet a Foglalkoztatási Alapból különítik el. (1993-ban munkaidő-csökkentésre lehetett kérni támogatást, akkor 10 vállalat 7.000 dolgozójának megtartásához kaptak a cégek segítséget.) 1994-ben 20 gazdálkodó szervezet 12.500 dolgozó tovább-foglalkoztatásához kapott mintegy 700 millió forint támogatást. A 20 gazdálkodó közül 5 Borsod-Abaúj-Zemplén; 4 Baranya megyei. A támogatottak közül 6 bányaüzem; 5 fémfeldolgozó, de segítséget kapott húsüzem, porcelángyár, cipőgyár, textilgyár is.

---

[12] Míg a munkanélküliek és az elhelyezkedni nem tudó pályakezdők segélyezésének fő forrása a munkaadók és a munkavállalók befizetéseiből képződő Szolidarítási Alap, addig a költségvetésből elkülönített Foglalkoztatási Alap fedezi a foglalkoztatást, a munkanélküliek elhelyezkedését elősegítő, ún. aktív programokat. Erre a célra a költségvetés - a munkanélküliség növekedésével - évről-évre növekvő összegeket biztosított: 1989-ben 1,5 milliárd, 1990-ben 4,9; 1991.ben 7,7; 1992-ben 13,5; 1993-ban 18,8; 1994-ben 18 milliárd állt rendelkezésre erre a célra.
1994-ben az aktív programok sorába tartozott egyebek között a munkaerőpiaci képzés; a munkanélküliek vállalkozóvá válását elősegítő támogatás; a foglalkoztatás-bővítési támogatás, amelyet egyrészt a tartósan munkanélkülit foglalkoztatók, másrészt a közhasznú munkát szervezők igényelhettek. Az év folyamán összesen 258 ezren vettek részt az aktív programokban (1993-ban 210 ezren). Minthogy a képzésben részvevők a képzés időtartama alatt inaktívnak (és nem foglalkoztatottnak) minősülnek, az elemzésben csak a támogatott foglalkozásokat vesszük figyelembe.

Az 1-6 hónapig nyújtott támogatás többnyire a bérek és járulékok összegének felét fedezte.

b.) Speciális támogatási formát jelentett Ózd és Miskolc térségében a Foglalkoztatási Társaságok fenntartása. 1994-ben az ózdi több mint 2.000, a diósgyőri több mint 600 fő számára jelentett "munkaviszonyt" a munkanélküliség helyett. A társaságok fenntartását a Foglalkoztatási Alap fedezte.

c.) Ugyancsak a Foglalkoztatási Alap a forrása mindazoknak az ún. aktív programoknak, amelyek a regisztrált munkanélkülieknek adnak módot képzésre, átképzésre, (ami ugyan nem valóságos foglalkoztatás, de az elhelyezkedés jobb esélyét ígéri); közhasznú munkában részvételre, vagy - tartós munkanélküliek foglalkoztatása esetén a munkaadóknak nyújtott bértámogatás eredményeként - legalább egy évig tartó alkalmazásra.

Az aktív programok körében támogatott foglalkoztatási programokban való részvétel idején a részvevők nem munkanélkülinek, hanem foglalkoztatottnak minősülnek; számuk nem szerepel a regisztrált munkanélküliek létszámában.

A néhány héttől néhány hónapig tartó "foglalkoztatás" hónapról-hónapra változó, összességében növekvő nagyságrendű létszámot érintett, 1994-ben együttesen mintegy 100 ezer főt vont ki a regisztráltak köréből.

Azaz, minél több munkanélkülit sikerül az aktív programokban foglalkoztatni, annál kisebbnek mutatkozik a regisztrált munkanélküliek száma. És bár kétségtelen, hogy a munkanélküli segélynél valamivel magasabb kereset elérésére módot adó, vagy a segélyre sem jogosultaknál akárcsak a segélyt helyettesítő kereset, valamint a tanfolyamokon a különféle ismeretek megszerzésének lehetősége önmagában is hasznos, a programokban részvétel a foglalkoztatás szempontjából időleges, mesterséges, nem a gazdaság igényéből, hanem szociális kötelezettségből fakadó foglalkoztatás.

A főbb programokban részvevők száma 1994-ben:

- képzésben, átképzésben részvevők:	89.295 fő
- közhasznú munkán foglalkoztatottak:	69.674 fő
- tartós munkanélküliek foglalkoztatásának támog.:	47.772 fő.

A támogatott foglalkoztatás a gazdaság tényleges kereslet-hiányát igyekszik némiképp mérsékelni, vagy - átmenetinek ígérkező foglalkoztatási gondok esetén - munkahelyeket megmenteni. Ilyen foglalkoztatási formákat számos ország meghonosított. (Finnországban például a meghatározott időn túl elhelyezkedni képteleneket egy évre államilag fenntartott munkakörökbe helyezik. Németországban a foglalkoztatási társaságokkal tízezreket vontak ki a munkaerőpiacról. A közhasznú munka több ország gyakorlatában megtalálható.)

A támogatással fenntartott munkahelyek léte többnyire drága kényszermegoldás. Nélküle azonban még kevesebb lenne a foglalkoztatottnak minősülő, s még több a regisztrált munkanélküli.

5.5 A regisztrált munkaerő-kereslet - Job offers registered by local employment offices

Közismert, hogy a munkaerő-kereslet meghatározó része nem az állami munkaerőszolgálaton keresztül, hanem azt elkerülve, családi, baráti, munkatársi információkon keresztül zajlik. Az állami munkaerő-szolgálatnál - a becslések és a nemzetközi tapasztalatok szerint - a betöltendő álláshelyek mintegy 20-30 %-a jelenik meg tényleges keresletként.

Az állami munkaerő-szolgálat jelentős erőfeszítéseket tesz azért, hogy felkutassa a regisztrált munkanélkülieknek felajánlható állásokat. Az erőfeszítések ellenére a betöltetlen, üres álláshelyek száma hónapról-hónapra csupán mintegy 10 %-a a regisztrált munkanélküliek számának. Ezek egy része is olyan, amire a rossz munkafeltételek, alacsony és bizonytalan bérek miatt nem akadt jelentkező.

Az OMK rendszeresen nyilvántartja mind a bejelentett álláshelyeket, mind pedig az adott hónapban a járadékban részesülők közül elhelyezkedettek számát. 1994-ben némileg javult a bejelentett álláshelyek aránya; az előző évhez képest 16 ezerrel több, összesen 340 ezer új álláshelyet jelentettek be az év folyamán. Ennek ellenére 1994-ben egyetlen hónapban sem tudtak annyian elhelyezkedni, mint egy évvel korábban.

Table 5.10

A bejelentett betöltetlen álláshelyek, a regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli-ellátásban részesülők és az elhelyezkedettek számának alakulása 1993. január - 1994. decemberben -
Developments in registered job vacancies, registered unemployed, benefit recepients and re-employed between January 1993 and December 1994

Időpont Reference date	Álláshelyek száma Number of job vacancies*	Regisztrált munkanélküliek (fő) Number of registered unemployed (persons)	Álláshelyek a regisztrált munkanélküliek %-ában Job vacancies in percent of registered unemployed %	Munkanélküli ellátásban részesülők zárólétszáma (fő) Number of benefit recepients at the end of the month	Elhelyezkedett Number of re-employed		
					fő persons	A bejelentett álláshelyek %-ában in percent of job vacancies	Az ellátásb részesülők %-ában in percent unemploym benefit recepi
1993							
January	26.471	693.983	3,8	499.620	12.698	48,0	2,5
February	32.432	705.032	4,6	502.114	15.327	47,3	3,5
March	35.760	697.585	5,1	492.446	19.930	55,7	4,0
April	41.631	685.078	6,1	453.588	25.418	61,1	5,6
May	40.326	677.997	5,9	424.080	20.634	51,2	4,9
June	30.771	657.331	4,7	402.902	17.103	55,6	4,2
July	36.814	677.097	5,4	381.802	14.958	40,6	3,9
August	37.380	675.016	5,5	365.916	11.295	30,2	3,1
September	35.784	669.761	5,3	342.949	15.881	44,3	4,6
October	35.670	665.044	5,4	336.254	13.849	38,8	4,1
November	31.377	634.963	4,9	330.477	11.392	36,3	3,4
December	28.089	632.050	4,4	326.618	7.990	28,4	2,4
1994							
January	28.437	640.855	4,7	323.543	9.898	34,8	3,1
February	30.466	630.578	4,8	312.616	12.609	41,3	4,0
March	33.341	610.994	5,5	291.905	17.727	53,2	6,0
April	37.531	592.768	6,3	254.634	17.954	47,8	7,1
May	36.418	570.559	6,4	230.338	13.662	37,5	5,9
June	38.141	549.882	6,9	207.879	11.592	30,4	6,3
July	39.498	556.463	7,1	195.641	9.384	27,8	4,3
August	39.537	550.798	7,2	187.360	7.660	19,4	4,0
September	39.422	545.868	7,2	178.970	11.071	28,1	6,2
October	37.151	529.641	7,0	184.784	9.092	24,5	4,9
November	36.081	522.393	5,8	187.824	7.970	21,1	4,2
December	30.806	519.592	5,9	191.593	6.150	20,0	3,2

* Zárónapi adat; a hónap folyamán rendelkezésre álló álláshelyek száma - aminek egy részét folyamatosan betöltötték - 11994-ben havonta 50-70 ezer volt. Az egy hónap alatt megszünt (betöltetlen vagy visszavont) álláshelyek száma havi átlagban az 1993 évi 26,1 ezerről 1994-ben 28,1 ezerre nőtt. - Data refer to the closing day of the month; the number of available job vacancies, part of which had been filled continously, was 50-70 thousand in 1994. The monthly average number of job vacancies, which ceased to exist (occupied or canceled) during a month grew from 26.1 thousand in 1993 to 28.1 thousand in 1994.

Adatforrás: OMK havi jelentések - **Source of data:** Monthly Report, NLC

5.5.1 A keresettebb szakmák - Most wanted skills

A szerény keresleten belül néhány szakma iránt tartós az igény, bár országosan évek óta csupán szabó-varró szak- és betanított munkásokat és kűmüveseket kerestek nagyobb számban. Néhány szakmában a korábbi szerény kereslet is megszünt (vájár, kovács, kesztyűs) vagy tovább csökkent.

Az OMK 1994 szeptemberében 4.807 gazdálkodónál felmérte: rövid távon (1995. júniusáig) milyen szakmákban van vagy várható kereslet, illetve melyek a romló helyzetű, túltelített szakmák, amelyekben létszámleépítések várhatóak. A megyénkénti összesítés szerint legalább tíz megyében keresettek az alábbi szakmák:

Keresettebb pozíciójú fizikai foglalkozások	megyék száma
szabó-varrónő	19
cipőfelsőrész-készítő	11
minősített hegesztő	11
ács-állványozó	11
burkoló	10
szakács	11
pék	11
ápolónő	13

Legalább 10 megyében romló helyzetűnek az alábbi szakmákat minősítették:

Romló pozíciójú fizikai foglalkozások	megyék száma
esztergályos	10
villanyszerelő	11
autószerelő, gépjárműszerelő	15
mezőgazdasági gépész	11
gépkocsi-, tehergépkocsivezető	14
állatgondozó	11
növénytermesztő	10

Romló pozíciójú szellemi foglalkozások	megyék száma
általános adminisztrátor	17
könyvelő	10

A bejelentett - összességében szerény igények - jelentős részét szinte órák alatt kielégítik; egy részüket azonban - különböző okok miatt - a regisztrációban szereplő munkanélküliekkel sem tudják betölteni.

5.5.2 A betöltetlen álláshelyek - Job vacancies

180 napnál régebben 4.700 álláshely volt betöltetlen 1994 decemberében.

Table 5.11

A 180 napnál régebben bejelentett álláshelyek száma és aránya 1991-1994-ben -
The number of job vacancies has been registered more than180 days before the reference date between 1991-1994

Időpont Reference date	Összes bejelentett álláshely (fő) Total registered job vacancies (pers.)	ebből: 180 napon túli of which: more than 180 days before	
		fő persons	%
January 1991	12.949	4.737	36,6
December 1992	24.097	1.233	5,1
December 1993	28.089	2.918	10,4
December 1994	30.806	4.719	15,3

Adatforrás: OMK - **Source of data:** NLC

Table 5.12

A 180 napnál régebben bejelentett álláshelyek száma és aránya 1993 és 1994. decemberében -
The number of job vacancies has been registered more than 180 days before the reference date by status of employment in 1993-1994

Állománycsoport Skill/qualification	December 1993			December 1994		
	Összes bejelentett álláshely Total registered job vacancies	ebből: 180 napon túli of which: being in register more than 180 days.		Összes bejelentett álláshely Total registered job vacancies	ebből: 180 napon túli of which: being in register more than 180 days.	
	db - persons	pers.	%	db - persons	pers.	%
Szakmunkás - Skilled workers	12.859	1.476	11,5	15.087	2.386	15,8
Betanított munkás - Semi-skilled workers	6.615	609	9,2	8.405	1.172	13,9
Segédmunkás - Unskilled workers	2.019	172	8,5	2.536	209	8,2
Fizikai együtt - Total manual	21.493	2.267	10,6	26.028	3.767	14,5
Vezető - Managers	290	24	8,3	245	11	4,5
Irányító - Professionals	445	21	4,7	481	72	15,0
Ügyintéző - Technicians	5.116	588	11,5	3.516	775	22,0
Ügyviteli alk. - Clerical	745	28	3,8	536	94	17,5
Nem fizikai együtt - Total non manual	6.596	661	10,0	4.778	952	19,9
Összesen - Total	28.089	2.918	10,4	30.806	4.719	15,3

Adatforrás: OMK - **Source of data:** NLC

Évek óta közismert, hogy a munkaadók számos olyan állásigényt jelentenek be, amelyeket a szokásos, a munkaközvetítést megkerülő kapcsolatok útján nem tudtak betölteni; részben a felkínált kedvezőtlen bérezési, munkakörülményi feltételek, részben pedig a munkakör betöltőivel szemben támasztott speciális követelmények miatt.

Másfelől változatlanul érvényes az, a munkanélküliség kezdetétől ismert tendencia, hogy bizonyos munkakörökben (például varrónők, ügynökök) a felkínált keresetek és a munkanélküli segély vagy a jövedelempótló támogatás között alig van különbség. Ilyen munkahelyekre a jövőben sem várható tömeges jelentkezés, különösen, ha a munkanélkülit még az a veszély is fenyegeti, hogy ha nem tud megfelelni a követelményeknek és ismét munkanélkülivé válik, az elért alacsonyabb keresete következtében alacsonyabb lesz munkanélküli járadéka is.

6. *A MUNKANÉLKÜLIEK - UNEMPLOYED PERSONS*

Az OMK havonként, a KSH munkaerőfelmérése negyedévenként méri a munkanélküliség alakulását. Mindkét számbavétel szerint 1994-ben folyamatosan csökkent a munkanélküliek száma.

Az OMK adatai szerint 1993. decemberében 632,1 ezer regisztrált munkanélküli volt; a munkanélküliségi ráta 12,1 %, 1994. decemberében pedig több mint száztízezer fővel kevesebb: 519,6 ezer, a munkanélküliségi ráta pedig 10,4 %.

A KSH adatai 1993. és 1994. negyedik negyedévében: a munkanélküliek száma 494,1 ezerről 431 ezerre csökkent; az általuk számított ráta 10,9 %-ról 9,7 %-ra.

Az eltérő számokat a számbavétel jelentős különbségei magyarázzák. Az eltérések egyébként más-más folyamatokra is ráirányítják a figyelmet.

Összességében - mint az a következőkből kitűnik - a munkanélküliek számának csökkenése nem a gazdaság élénkülésének, a foglalkoztatottság növekedésének eredménye, hanem jórészt annak következménye, hogy a nyilvántartásból "eltünt" munkanélküliek jórésze nem-foglalkoztatott, gazdaságilag inaktív lett.

6.1 A munkanélküliség mértéke - Rate of unemployment

a.) *Az Országos Munkaügyi Központ adatai:* a regisztrált munkanélküliek

Az OMK a Foglalkoztatási Törvény meghatározásai szerint azokat tekinti munkanélkülinek, akik munkavállalási korúak, nem rendelkeznek munkaviszonnyal, nem részvevői valamely, a foglalkoztatást elősegítő programnak (pl. közmunka, átképzés), munkát keresnek és a munka végzésére rendelkezésre állnak, és munkanélküliként regisztráltatják magukat. A munkaügyi irodákban regisztráltak létszáma jelenik meg a munkaerőmérleg adataiban is.

A regisztrált munkanélküliek száma a nyílt munkanélküliség megjelenésétől, 1990. elejétől a következőképpen alakult.

Table 6.1

A regisztrált munkanélküliek száma és aránya 1990-1994-ben -
Developments of registered unemployed in 1990-1994

Időpont* Reference date*	Regisztrált munkanélküli Registered unemployed		Munkanélküliségi ráta** Unemployment rate**
	ezer fő thousand persons	nők aránya % share of females	
January 1990	23,4	41,3	0,6
June 1990	43,5	41,4	0,9
January 1991	100,5	38,8	2,1
June 1991	185,6	39,6	3,9
January 1992	442,5	39,8	8,2
June 1992	546,7	41,2	10,1
January 1993	694,0	41,4	13,3
June 1993	657,3	41,2	12,6
January 1994	640,9	39,7	12,8
June 1994	549,9	41,6	11,0
December 1994	519,6	41,8	10,4

* Az OMK adatai az adott hónap 20. napján regisztráltak létszámát tartalmazzák. - Data of NLC involve the number of registered unemployed on the 20th of the reference month.

** A munkanélküliségi rátát 1991. decemberéig az aktív keresők létszámához viszonyítva számították; majd a gazdaságilag aktív népesség száma lett a viszonyítási alap. A kétféle rátát az OMK gyakorlata szerint közöljük. - The unemployment rate had been related to the number of active earners until December 1991. Since 1991 number of registered unemployed has been related to the economically active population (labour force). The two types of unemployment rate are published according to the practice of the NLC.

Adatforrás: OMK Munkaerőpiaci helyzetkép, havi jelentések. - **Source of data:** Munkaerőpiaci helyzetkép (Labour Market Monitoring), NLC Monthly Reports, NLC

A regisztrált munkanélküliek létszáma mindeddig 1993. februárjában volt a legmagasabb: 705 ezer fő, majd fokozatosan csökkenni kezdett. A fordulat - a növekedést felváltó csökkenés - inkább csak a tendencia változásának ígérete miatt volt jelentős, s nem számszerű eredményeiben, hiszen mind a regisztrált munkanélküliek száma, mind a ráta változatlanul magas maradt.[13]

A létszám csökkenésében két folyamat játszott meghatározó szerepet. Az egyik az év folyamán az újonnan munkanélkülivé válók számának csökkenése (az 1993 évi 584 ezerről 1994-ben 508 ezerre); a másik pedig az, hogy - az idő múlásával - egyre többen kerültek ki nemcsak a segélyezettek, hanem a regisztráltak közül is.[14]

---

[13] Az Európai Közösség országaiban 1994. májusában az előző évinél egy százalékkal magasabb, átlagosan 11 % körüli munkanélküliséget regisztráltak. Az átlag mögött azonban nagy volt az egyes országok különbsége. A ráta két szélső értéke: Luxemburg 3 és Spanyolország 23 %-a. A Közösség akkor 12 országa közül a ráta 8 országban maradt az átlagos 11 % alatt; annál magasabb volt - Spanyolországon kívül - Francia- Olasz- és Írországban. (Employment in Europe, 1994. Comission of the European Communities, 29. old.)

[14] A munkaerő-szolgálati irodák törekszenek arra, hogy a regisztrált munkanélkülieket - elhelyezkedésükig - nyilvántartsák, függetlenül attól, hogy járadékra jogosultak-e. Az OMK ún. követéses vizsgálatainak tapasztalatai szerint (amikor a munkanélküli ellátásukat már kimerített és a munkaerőszolgálat látóköréből kikerültek munkaerőpiaci helyzetét igyekeznek megállapítani) az 1991-94-ben az ellátásukat kimerítettek közül - mint ezt a későbbiekben részletesen is bemutatjuk - mintegy százezer főre becsülhető a regisztrációból is kimaradottak száma.

Table 6.2

A regisztrált munkanélküliek* létszámának változása 1994-ben -
Developments in number registered unemployed* in 1994

1994	Induló létszám Number of unemployed at the begiuning of the mouth	Új belépők New entrents	A regisztrációból kikerültek Exit due to					
			elhelyezkedés** re-employment**		egyéb okból other reason		összesen total	
			persons	%	persons	%	persons	%
January	568.979	47.247	8.664	1,5	28.244	5,0	36.908	6,5
February	579.318	36.176	11.216	1,9	33.860	5,9	45.076	7,8
March	570.418	32.104	15.898	2,8	33.938	5,9	49.737	8,7
April	552.784	35.608	16.868	3,1	34.549	6,2	51.417	9,3
May	536.977	30.656	12.475	2,3	37.711	7,0	50.186	9,3
June	518.047	30.446	10.488	2,0	36.913	7,1	47.401	9,1
July	501.091	32.524	8.616	1,7	35.114	7,0	43.730	8,7
August	489.885	28.702	7.005	1,4	35.306	7,2	42.311	8,6
September	476.276	35.414	9.680	2,0	31.299	6,6	40.979	8,6
October	470.691	34.794	7.391	1,6	35.814	7,2	43.205	9,2
November	462.280	34.775	6.341	1,4	32.494	7,0	38.835	8,4
December	458.220	36.038	4.876	1,1	30.665	6,7	35.541	7,8

* A pályakezdők nélkül - Without school leavers

** A járadékosok közül elhelyezkedés miatt kikerülők - Exit from benefit recepients due to re-employment

Adatforrás: OMK havi lözlemények - **Source of data:** Monthly Reports, NLC

E mellett: a regisztrált munkanélküliek körében, mint erről szó volt, nem szerepelnek az ún. aktív, az újra-elhelyezkedést segítő programok részvevői, s a támogatott munkahelyeken foglalkoztatottak.

Table 6.3

A regisztrált munkanélküliek és az aktív foglalkoztatási programokban részvevők együttes létszáma -
Number of registered unemployed and participants in active employment programmes

	1993	1994		
	Dec.	January	June	Dec.
A regisztrált munkanélküliek száma - The number of registered unemployed persons	632.050	640.855	549.882	519.592
Az aktív programokban foglalkoztatottak száma - Participants in active employment programmes	38.507	31.024	49.866	52.247
A regisztráltak és az aktív programok részvevői együtt - Registered unemployed and participants in active employment programmes	670.557	671.879	599.748	571.839

Adatforrás: OMK Havi közlemények - **Source of data:** Monthly Reports, NLC

Mindezen túl, az állami munkaerő-szolgálatnál számbavettek közül kimaradnak azok, akik nem remélik, hogy az irodák képesek munkahelyet találni számukra, és nem jogosultak segélyre sem (aminek egyébként,ha az egyéb kritériumoknak megfelelnek, a regisztrálás is

feltétele). Az OMK 50-60 ezerre becsüli azok számát, akik - bár minden szempontból "igazi" munkanélküliek - sohasem regisztráltatják magukat.[15]

A magukat nem regisztráltatók mértékéről a KSH munkaerő-felmérése közöl adatokat.

b.) *A KSH munkaerő-felmérésének adatai*

Mint arról már szó volt, a negyedévenként megismételt lakossági kikérdezés alapján azt tekintik munkanélkülinek, aki az adott héten nem dolgozott és nincs is olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt; a kikérdezést megelőző négy héten aktívan keresett munkát; munkába tudott volna állni, illetve 30 napon belül új állásba kezd vagy az OMK (elbocsátást megelőző) átképzési tanfolyamán vett részt. A felvétel során megkülönböztetik a passzív munkanélkülieket is, akik szeretnének ugyan dolgozni, de kedvezőtlennek ítélik meg elhelyezkedési esélyeiket, ezért meg sem kísérlik az álláskeresést.

Az adott felvételben nem a munkavállalási, hanem a 15-74 éves kor a munkaerőpiaci részvétel határa. Az, hogy valaki munkanélkülinek minősül-e, független attól, hogy munkanélküliként regisztráltatta-e magát, vagy sem.

Az eltérő kritériumoknak megfelelően eltérőek a munkanélküliségről kapott adatok is.

Table 6.4

A munkanélküliség mértéke a KSH munkaerő-felvétele szerint - Number of unemployed by the Labour Force Survey (CSO)

ezer főben - thousand persons

	1992. IV.n.év Fourth quarter 1992	1993. IV.n.év Fourth quarter 1993	1994. IV.n.év Fourth quarter 1994
Munkanélküli - Unemployed persons	461,0	494,1	431,2
Passzív munkanélküli - Discouraged persons	155,9	116,1	100,5

Adatforrás: 1992-94. IV. negyedévi felmérések - **Source of data:** Quarterly Results of Labour Force Surveys conducted by CSO

Az adatok - csakúgy, mint az OMK adatai - a munkanélküliség szerény csökkenését mutatják.

A korcsoportonkénti adatok szerint változatlanul a 15-19 évesek korosztályaiban a legmagasabb arányú a munkanélküliség; bár az egy évvel korábbi 30 %-ról 27 %-ra csökkent. A passzív munkanélküliek száma valamennyi korcsoportban csökkent, ami a többség esetében a munkakeresés esélytelenségét, a remények feladását jelzi.

---

15 Lázár Gy.-Székely J.: A tartósan munkanélküliek jellemzői ... az 1994. évi vizsgálat alapján. (OMK, 1995. január.)

Table 6.5

A munkanélküliek száma és aránya korcsoportonként -
Developments of unemployment by age-group

ezer főben - thousand persons

Korcsoport Age-group	Munkanélküli Unemployed			Passzív munkanélküli Discouraged persons			Munkanélküliségi ráta Unemployment rate	
	1992	fourth quarter		1992	fourth quarter		fourth quarter	
		1993	1994		1993	1994	1993	1994
15-19								
férfi - male	28,7	39,7	33,3	9,9	9,0	9,9		
nő - female	21,6	30,3	21,6	8,7	7,7	7,0		
együtt - total	50,3	66,4	54,9	18,6	16,7	16,9	30,1	27,4
20-29								
férfi - male	80,7	86,9	79,9	15,4	15,4	15,1		
nő - female	43,8	49,6	39,7	12,3	5,7	6,3		
együtt - total	124,5	136,5	119,6	27,7	21,1	21,4	12,4	10,8
30-39								
férfi - male	74,6	79,6	69,2	15,7	15,1	12,1		
nő - female	53,8	54,9	47,9	16,7	13,5	8,5		
együtt - total	128,4	134,5	117,1	32,4	28,6	20,6	9,8	8,9
40-54								
férfi - male	69,7	83,2	71,5	15,0	18,2	15,0		
nő - female	52,5	49,7	48,5	20,4	14,9	14,8		
együtt - total	122,2	132,9	120,0	35,4	33,1	29,8	8,3	7,6
55-59								
férfi - male	9,0	9,4	6,4	5,9	3,1	3,9		
nő - female	3,5	4,8	2,4	9,1	3,9	2,9		
együtt - total	12,5	14,2	8,8	15,0	7,0	6,8	8,7	6,2
60-74								
férfi - male	3,2	3,3	3,9	12,3	4,0	2,7		
nő - female	36,1	6,3	3,9	11,6	5,6	2,3		
együtt - total	6,3	9,6	10,8	23,9	9,6	5,0	9,3	11,7
Total								
férfi - male	265,9	302,1	264,2	74,2	64,8	58,7		
nő - female	178,3	192,0	167,0	78,8	51,3	41,8		
együtt - total	444,2	494,1	431,2	153,0	116,1	100,5	10,9	9,7

Adatforrás: KSH munkaerőfelmérések - **Source of data:** Labour Force Surveys, CSO

A munkanélküliség mérséklődésével egyidejűleg nőtt a nem-foglalkoztatottak, a gazdaságilag inaktívak száma. 1993. IV. negyedévéhez képest több mint 60 ezerrel lett kevesebb a munkanélküli, viszont csaknem 130 ezer fővel nőtt a gazdaságilag nem aktív, 15-74 éves népesség létszáma (3.214,3 ezerről 3.343,5 ezerre).

A munkanélküliség csökkenését a nem-keresők számának növekedésével felváltó folyamatról tanúskodnak a Magyar Háztartás Panel adatai is.

A 16-74 éves korosztályokban 1992. márciusában 11,4 %, 1993-ban 16,1 %, 1994. márciusában 15,3 %-os volt az adataikból számítható munkanélküliségi ráta, viszont 1992-ben 43, 1994-ben 47 %-ot tett ki az inaktívak aránya. (MHP, 1994. december, 20. old.)

6.2 A munkanélküliség időtartama - Duration of unemployment

A mukahelyek számának 1994-ben is folyamatos csökkenése, s a gyenge álláskínálat közepette egyre nőtt az elhelyezkedni képtelen, tartósan munkanélkül lévők száma, s a munkanélküliség időtartama.

A munkaerőpiac pangása következtében a tartósan munkanélkül lévők aránya 1994-ben 40 % fölé emelkedett. ("Tartós" munkanélkülieknek néhány országban a 6 hónapnál régebben, másutt az egy évnél régebben állást keresőket tekintik. Az utóbbi definíció használatos az OECD országokban; ezt alkalmazzák a bemutatásra kerülő hazai elemzésekben is.)[16]

A munkanélküliség átlagos időtartama a Magyar Háztartás Panel szerint 71 hét, azaz csaknem másfél év. Eszerint az "átlagos" munkanélküli egyúttal tartós munkanélkülinek minősül.

A KSH munkaerő-felmérése szerint 1994. IV. negyedévében a munkanélküliek 44 %-a tartozott a tartósan munkanélküliek közé (ez az arány egy évvel korábban 39 % volt). Ezen belül 29 % a legalább másfél éve munkanélkül lévők aránya.

A tartósan munkanélküliek csaknem fele volt betanított vagy segéd munkás, és több mint 3/4 része rendelkezett középiskolánál alacsonyabb iskolai végzettséggel.[17]

---

[16] Az OECD Átmeneti Gazdaságokkal való Együttműködés Központja a Munkaügyi Minisztériummal közösen műhelyvitát rendezett Budapesten 1995. januárjában "Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon" címmel. A műhelyvitára számos tanulmány készült; zömmel ezekből ídézünk.

[17] Az adatokat Csaba Erika (KSH) "A tartós munkanélküliség néhány jellemzője a KSH munkaerő-felmérés adatai alapján 1992-1994" című, az OECD-MüM műhelyvitán elhangzott előadásában ismertette.

Table 6.6

A munkanélküliségi ráta és a tartósan munkanélküliek aránya
néhány ismérv szerint, negyedévenként -
Some characteristics of unemployment rate
and long-term unemployment

%

Negyedévek Quarters	Munkanélküliségi ráta Unemployment rate			Tartósan munkanélküliek aránya Share of long-term unemployed		
	együtt total	ebből: - of which:		együtt total	ebből: - of which:	
		szakképzetlen* unskilled*	alacsony iskolai végzettségű** with low educational level		szakképzetlen* unskilled*	alacsony iskolai végzettségű** with low educational level
I/1992	8,9	14,2	12,4	16,1	48,6	78,1
II/1992	9,1	15,2	13,0	18,6	51,3	82,6
III/1992	9,5	14,7	13,2	20,0	50,7	79,9
IV/1992	9,7	15,4	13,7	26,7	48,3	78,0
I/1993	11,8	18,3	16,8	28,3	47,5	78,8
II/1993	11,2	17,2	16,0	33,0	43,3	77,8
III/1993	11,3	16,4	15,5	34,3	43,1	75,7
IV/1993	10,9	16,0	15,1	38,6	42,5	76,6
I/1994	10,9	17,0	15,4	40,4	43,6	77,9
II/1994	10,1	15,1	14,3	41,4	42,6	79,1

* segéd- és betanított munkások - unskilled and semi-skilled workers

** szakmunkásképzőt, szakiskolát, általános iskola 8 osztályát végzettek, illetve az általános iskola 8 osztályánál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezők. - educated in apprentice schools, primary schools, or finished primary schools with less than 8 classes

Adatforrás: Csaba Erika (KSH) i.m. - **Source of data:** Data are cited from the paper of Erika Csaba (CSO) with the title 'Some characteristics of the Hungarian long-term unemployment between 1992-1994 by the Labour Force Survey'. The paper was read in the workshop of OECD - Hungarian Ministry of Labour.

A felmérés adatai szerint a munkanélküliek között a korábban fizikai munkát végző belépőknek átlagosan fele volt szakképzetlen dolgozó, a tartósan munkanélkülieken belüli arányuk viszont megközelítette a 2/3-ot, azaz nehezebben tudnak elhelyezkedni.

A korcsoportonkénti megoszlás azt mutatja, hogy a hosszan tartó munkanélküliség jobban sújtja a közép korosztályba tartozókat és a nyugdíjazás előtt állókat. Különösen nehéz helyzetben vannak a közvetlen nyugdíjkor előtt állók, akik elhelyezkedési esélyeiket már nemigen tudják átképzéssel javítani. Bár a 15-24 éves korcsoportba tartozók a munkanélkülieknek jelentős hányadát (24-30 %-át) teszik ki, arányuk a tartósan munkanélküliek csoportján belül a vizsgált két év alatt csak 17-22 % között volt. Ez a korosztály vesz részt legnagyobb arányban a szakmai átképzéseken, s így a mindenkori munkaerő-piaci kereslet igényeinek könnyebben meg tud felelni, mint az idősebbek.

Nemzetközi tapasztalat, hogy a munkanélküliség időtartamának növekedésével csökken a kilépés valószínűsége. A hazai helyzet súlyosságát jelzi, hogy a tartósan munkanélküliek egyre növekvő táborát

elsősorban az idősebbek, a szakképzetlenek és az alacsony iskolai végzettségűek alkotják.

Az OMK ún. követéses vizsgálatának tapasztalati szerint[18] a munkanélküli járadékra való jogosultságot kimerítettek (azaz tartósan munkanélküliek) 47,4 %-a továbbra is regisztrált maradt, azaz kapcsolatot tart a munkaügyi szervezettel. Ennek azonban csak részben oka a munkához jutás reménye - többségük csak így válhatott jogosulttá a munkanélküliek jövedelempótló támogatására.

6.3 A munkanélküliek néhány jellemzője - Some characteristics of unemployed

6.3.1 A nők aránya a munkanélküliek között - Female unemployment

A hazai munkanélküliség egyik jellemzője a munkanélkülieken belül a nőknek a férfiakénál relatíve alacsonyabb aránya.

Az OMK a regisztrált munkanélküliek között - amint azt az 5.1 tábla adatai mutatják - 41,8 % női munkanélkülit tart nyilván.

A KSH munkaerő-felmérése korcsoportonként összehasonlíthatóan is közli a férfiak és a nők arányát a munkanélküliek között. Mint a jelentés az 1994. negyedik negyedévi adatokat elemezve megállapítja: "Bár a munkanélküliek között több a férfi, mint a nő, a nőket jellemző alacsonyabb aktivitási arány miatt továbbra is számottevően kisebb a női munkanélküliségi ráta (8 %), mint a férfiakra jellemző (11,3 %) érték. Az év utolsó negyedévében ráadásul a munkanélküli nők száma enyhén csökkent, miközben a férfiaké kicsit emelkedett".

Table 6.7

A női munkanélküliek aránya -
Share of female unemployed

százalékban - in percent

Korcsoport Age-group	1992	IV. negyedévben - fourth quarter	
		1993	1994
15-19	43	40	39
20-24	32	31	32
25-29	39	43	35
30-39	42	41	41
40-54	43	37	40
55-59	28	34	27
60-74	49	66	64
Összesen - Total	40	39	39

Adatforrás: KSH munkaerő-felmérések - **Source of data:** Labour Source Surveys, CSO

A nőknek a férfiakénál jelentősebben alacsonyabb munkanélkülisége szokatlan jelenség Európában, de Európán kívül is. Mint erről korábban szó volt, Európában a kereső nők jelentős hányada eleve rész-munkaidőben

---

[18] Lázár György-Székely Judit (OMK) előadása az OECD-MüM műhelyvitán: A tartósan munkanélküliek jellemzői és a tartós munkanélküliség kezelésének lehetőségei (az ellátásra való jogosultságukat kimerített munkanélküliek 1994. évi vizsgálata alapján).

dolgozik (és többnyire ennek megfelelő a keresete is). A nők jelentős hányada pedig - a munkanélküliség növekedésével - teljesen kiszorul a foglalkoztatásból. Az Európai Közösség 1993-ra vonatkozó számításai szerint a Közösségben a női munkanélküliség - tehát akik rész-munkaidős foglalkoztatást sem találtak - jelentősen magasabb volt (12,3 %), mint a férfiak körében (9,3 %). Görögországban, Spanyolországban, Olaszországban a női munkanélküliség mintegy kétszerese volt a férfiakénak. A Közösség 12 országa közül csupán az Egyesült Királyságban volt a férfiakénál alacsonyabb, a többi tagállamban jelentősen több a női munkanélküli, mint a férfi. (Employment Europe, Comission of the European Communities, 1994. 39-42. old.)

Magyarországon a jelenséget mindenek előtt azzal magyarázhatjuk, hogy bár a gazdasági recesszió az ország egész gazdaságát sújtotta, kevésbé érintette a szolgáltatásoknak azokat az ágait, amelyekben a nők dolgoztak többségben. A munkaerő-mérleg 1993. januári adatai szerint míg a mezőgazdaságban a foglalkoztatottak mintegy 35 %-a volt nő, az iparban és az építőiparban pedig mintegy 39 %-a, addig a szolgáltatásokban dolgozók 60 %-a, ezen belül az egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatásokban 76,3 %, a kereskedelemben 65,6 %, az egyéb anyagi tevékenységekben 72 %. Ez a tendencia érvényesült 1993-ban is. Bár néhány ágazatban a nők magas aránya némileg csökkent, az 1994. január 1-i munkaerő-mérleg szerint - a foglalkoztatottak számának zsugorodása ellenére - a foglalkoztatottak között összességében nőtt a nők aránya: 49,6 %-ról 50,7 %-ra.

Ezen kívül a nőknek a férfiakénál valamivel előnyösebb munkaerőpiaci helyzetét - mint számos más országban - nálunk is magyarázhatja a nők alacsonyabb bérszínvonala: az átlagbérekben és átlagkeresetekben kimutatható különbségek sok munkakörben vonzóbbá tehetik a férfiak helyett a nők alkalmazását.

6.3.2 Az ifjúsági munkanélküliség - Youth unemployment

A munkanélküliség egyik legsúlyosabb jellemzője, hogy a munkavállalási korba lépő, vagy az iskolát elhagyó fiatalok nem találnak munkát. Az Európai Közösség országaiban 1993-ban a 25 évesnél fiatalabbak mintegy 20 %-a volt munkanélküli; az arány az előző évhez képest növekedett. A legmagasabb az arány Spanyolországban (33,3 %), de 28 %-os volt Olaszországban és 25 %-os Görögországban is. Általában jellemző, hogy az ifjúsági munkanélküliség rátája mintegy kétszerese az ország adott évi munkanélküliségi rátájának.

Magyarországon hasonló a helyzet. A KSH munkaerő-felmérésének IV. negyedévi adatai alapján az Európai Közösség kritériumai szerint, 15-64 éves népességre számított munkanélküliségi ráta 9,7 % volt, ugyanakkor a 15-24 évesek korosztályaiban 16,6 %.

Table 6.8

Az ifjúsági munkanélküliség alakulása 1992. évben
és 1993-1994. IV. negyedévében -
Tendencies in youth unemployment in 1992
and in fourth quarter of 1993, 1994

ezer főben - thousand persons

Időszak Reference period	Korcsoport Age-group	Munkanélküli Unemployed persons	Passzív munkanélküli Discouraged persons	Együtt Total	Munkanélküliségi ráta (%) Unemployment rate (%)
1992	15-19	50,3	18,6	68,9	26,1
Fourth q. 1993		66,4	16,7	83,1	30,1
Fourth q. 1994		54,9	16,9	71,8	27,4
1992	20-24	69,5	13,8	83,3	12,4
Fourth q. 1993		80,3	12,4	92,7	14,5
Fourth q. 1994		69,6	12,9	82,5	12,7
1992	Total	119,8	29,1	148,9	15,9
Fourth q. 1993		146,7	32,8	175,8	28,9
Fourth q. 1994		124,5	29,8	154,3	16,6

Forrás: KSH munkaerő-felmérések - **Source:** Labour Force Surveys, CSO

Hazánkban külön is nyilvántartják a pályakezdő munkanélkülieket, akik a 15-25 évesek korosztályain belül 8 általánosnál magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Ők a Foglalkoztatási Törvény értelmében meghatározott feltételek esetén 6 hónapig jogosultak a pályakezdők munkanélküli segélyére. Az OMK statisztikái őket tartják nyilván. A regisztrált pályakezdő munkanélküliek száma egy év alatt csaknem a kétszeresére nőtt.

Table 6.9

A pályakezdő munkanélküliként regisztráltak iskolai végzettsége -
Qualification of school leavers registered as unemployed

ezer főben - thousand persons

Iskolai végzettség Graduation	Az 1992-ben végzettek Graduated in 1992	Regisztrált munkanélküli Registered unemployed 20/09/1992		Az 1993-ban végzettek Graduated in 1993	Regisztrált munkanélküli Registered unemployed 20/09/1992	
		fő - persons	%		fő - persons	%
Felsőfokú - High level	17,1	2,2	12,9	16,8	2,5	14,9
Középiskola* - Secondary*	41,9	22,7	54,2	55,1	35,1	63,7
Szakmunkás - Apprentice	63,0	27,2	43,2	60,1	36,1	60,0
Szakiskola - Vocational	5,6	1,7	30,4	9,2	3,1	33,3
Összesen - Total	127,6	53,8	42,2	180,3	76,8	42,6

* Ebben a létszámban az „előfelvételt" nyertek - 1 évvel később felsőfokú tanintézetben továbbtanulók - is szerepelnek (számuk 1991-ben 9.800, 1992-ben 11.400, 1993-ban 14.500 fő volt). - Involved student-to-be, i.e.those persons who applied successfully for a college or university, and they are eligible to start their study one year later (their number was 9.800 in 1991, 11.400 in 1992, 14.500 in 1993, respectively).

Adatforrás: KSH, 1993. évi évkönyv és az OMK havi közleményei - **Source of data:** Yearbook, 1993, CSO and Monthly Reports of NLC

A regisztrált munkanélküliek számában nem szerepel az, a havonta átlagosan 5 ezer pályakezdő, aki a Munkaügyi Központokban szervezett, foglalkoztatást elősegítő tanfolyamokon tanul.

Az OMK adatai szerint a segélyben részesülő pályakezdők közül mintegy 1.000-1.200-an helyezkednek el havonta; a munkaerőszolgálaton keresztül elhelyezkezők mintegy harmada a fiatalok közül kerül ki.

1993-ban mintegy 40 ezer, 1994-ben mintegy 35 ezer fiatal nem végezte el az általános iskolát, vagy elvégezte, de nem tanult tovább, vagy kimaradt a középfokú iskolákból. Nagy többségük nem regisztráltatja magát munkanélküliként, minthogy segélyre úgysem jogosult. Létszámuk a munkaerőpiactól távol maradók évről-évre növekvő számát gyarapítja.

6.3.3 Regisztráltak és munkanélküli ellátásban részesülők - Registered unemployed and benefit recepients

A regisztrált munkavállalási korú, és előzőleg munkaviszonnyal rendelkező munkanélküliek közül csak azok részesülhetnek munkanélküli járadékban, akik a Foglalkoztatási Törvényben meghatározott kritériumoknak megfelelnek. 1991-92-ben a regisztrált munkanélküliek mintegy háromnegyede, 1993-ban mintegy kétharmada, 1994-ben 37 %-a volt jogosult munkanélküli járadékra. A pályakezdők hat hónapig, meghatározott összegű munkanélküli segélyt kaphatnak.[19]

Table 6.10

A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek száma
1990. január és 1994. december között -
Number of registered unemployed and the unemployment benefit recepients between January 1990 and December 1994

ezer főben - thousand persons

Időpont Reference date	Regisztrált Number of registered	Ellátásban részesülő Number of unemployment benefit recipients	Ellátásban részesülők a regisztráltak %-ában Recepients in percent of registered unemployed (%)	Munkanélküliségi ráta Unemployment rate
	munkanélküliek száma* unemployed*			
January 1990	23,4	11,0	47,0	0,6
June 1990	43,5	25,9	59,5	0,9
January 1991	100,5	76,9	76,5	2,1
June 1991	185,6	145,6	78,4	3,9
January 1992	442,5	343,7	77,7	8,2
June 1992	546,7	416,8	76,2	10,0
January 1993	693,9	534,5	77,0	13,2
June 1993	657,3	452,6	68,9	12,6
January 1994	640,9	323,5	50,5	12,8
June 1994	549,9	207,9	37,8	11,0
December 1994	519,6	191,6	36,9	10,4

* Zárónapi létszáma - Stock number on the closing day (20th) of the month
Adatforrás: OMK jelentések - **Source of data:** Monthly Reports, NLC

---

19 A köznyelv mindkét ellátási formát segélynek nevezi.

Mind a regisztráltak, mind az ellátásban részesülők zöme legfeljebb 8 általánost, vagy szakmunkásképzőt végzett. Az ennél magasabb iskola típusban végzettek mindkét csoportban jóval kisebb arányban szerepelnek.

Table 6.11

A regisztráltak és ellátottak száma és aránya iskolai végzettség szerint, 1994. decemberében -
Registered unemployed and benefit recepients by educational graduation, December 1994

Iskolai végzettség Graduation	Regisztrált Registered		Ellátott* Benefit recepients		Ellátott a regisztráltak %-ában Benefit recepients in percent of registered ones %
	munkanélküliek száma unemployed				
	persons	%	persons	%	
8 általánosnál kevesebb - Less than primary education	39.207	7,5	8.631	3,8	22,0
8 általános - Primary education	180.926	34,8	60.997	27,8	33,7
Szakmunkásképző - Apprentice school	173.485	33,4	79.375	36,2	45,8
Szakiskola - Vocational school	11.464	2,2	6.155	2,8	53,7
Szakközépiskola - Vocational secondary school	45.262	8,7	25.054	11,4	55,4
Technikum - Grammar school for technicians	16.917	3,3	9.491	4,3	56,1
Gimnázium - Grammar school	40.923	7,9	23.314	10,6	57,0
Főiskola - College	7.872	1,5	4.541	2,1	58,0
Egyetem - University	3.536	0,7	2.145	1,0	60,7
Együtt - Total	519.592	100,0	219.443	100,0	42,2

* Ebben az adatban azoknak a járadékosoknak és segélyezetteknek a száma szerepel, mint „érintett létszám", akik a vizsgált időszakban akár csak egy napra is ellátásban részesültek. - Number of registered unemployed obtaining unemployment benefit not taking account the length of the period.

Adatforrás: Munkaerőpiaci helyzetkép, Havi jelentés, 1994. december OMK - **Source of data:** Labour Market Monitoring, NLC; Monthly Report, December 1994, NLC

Figyelemre méltó, hogy a regisztráltak közül az alacsonyabb iskolai végzettségűek kevésbé, a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb arányban jogosultak ellátásra.

A munkanélküli járadékként kifizethető összeg az évek során többször módosult. Az 1993-tól érvényes szabályok szerint időtartama a korábbinál rövidebbé vált; 1 évig folyósítható, az első negyedévben az előző évben elért átlagkereset 75 %-a, a továbbiakban pedig 60 %-a.

A munkanélküli ellátás átlagos összege - beleértve a pályakezdők havi 7.875.- Ft-os havi segélyét is - 1994. decemberében 11.237.- Ft volt; 13 %-kal több, mint egy évvel korábban. Az ellátás havi átlagos összege mintegy harmada a teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozók átlagkeresetének, jelezve, hogy a munkanélküliek között meghatározó hányadot képviselnek a képzetlenek vagy alacsonyan képzettek; s hogy korábbi keresetük is a legalacsonyabb kategóriába tartozott.

Table 6.12

A havi átlagkeresetek és a munkanélküli ellátás átlagos havi összege -
Average monthly earnings and average monthly unemployment benefits

Ft-ban - in HUF

Időszak Reference period	A havi bruttó átlagkereset Average monthly gross earning	A munkanélküli ellátás átlagos havi összege Average monthly unemployment benefit	Az ellátás mértéke az átlagkeresethez viszonyítva Unemployment benfit related to earning (%)
1990	13.446	3.845	28,6
1991	17.934	7.903	44,1
1992	22.294*	8.798	39,5
1993	27.718*	9.949	35,9
1994	33.284**	11.237	33,8

* A 20 fő feletti szervezeteknél - Coverage is economic units employing more than 20
** A 10 fő feletti szervezeteknél - Coverage is economic units employing more than 10
Adatforrás: KSH Évkönyvek, KSH és OMK Statisztikai havi kiadványok - **Source of data:** Yearbooks of CSO; Monthly Reports, NLC

A tömeges munkanélküliség megjelenésétől ismert tendencia, hogy a korábban is legalacsonyabb keresetűek tömegei szorultak és szorulnak ki a munkaerőpiacról, s nekik van a legkevesebb esélyük arra, hogy mégoly aktív kereséssel is munkát találjanak. Feltehető, hogy a jogosultság lejártakor elsősorban közülük kerülnek ki azok a tíz- és százezrek, akiknek legfontosabb, vagy egyedüli bevétele a segély összegénél is jóval kisebb jövedelempótló támogatás.

Az OMK 1994. évi adatai az ellátás összegének megoszlásáról számos vonatkozásban alátámasztják és változatlan érvényességűnek mutatják az 1992-ben elemzett tendenciákat.

1994. decemberében például a legalacsonyabb ellátást, átlagosan 9.974.- Ft-ot a nyolc általánosnál alacsonyabb iskolai végzettségű nők kapták, és a legfeljebb 8 általánost végzettek körében volt a legmagasabb a segélyezés átlagos időtartama is. A legrosszabb elhelyezkedési esélyű - legfeljebb szakmunkás végzettségű - nők (a női munkanélküliek 26,3 %-a) segélye nem érte el a minimálbér akkori, 10.500.- Ft-os összegét.

Table 6.13

A munkanélküli ellátás átlagos összege 1994. november 20.
és 1994. december 20. között -
Average unemployment benefits between the 20th November 1994
and the 20th December 1994

Iskolai végzettség Graduation	Létszám Number of benefit recepients		Átlagos havi ellátás Ft/fő Average monthly unemployment benefit HUF/pers	Az ellátás átlagos időtartama (nap) Average spell of the benefitdays
	fő - persons	%		
8 általános alatt - Less than primary education	8.361	3,8	10.717	225
Általános iskola - Primary education	60.997	27,8	11.208	209
Szakmunkás képző - Apprentice school	79.375	36,2	11.089	176
Szakiskola - Vocational school	6.155	2,8	10.124	139
Szakközép iskola - Vocational secondary school	25.054	11.4	11.437	154
Technikum - Grammar school for technicians	9.491	4,3	12.625	166
Gimnázium - Grammar school	23.314	10,6	10.741	143
Főiskola - College	4.541	2,1	13.753	172
Egyetem - University	2.145	1,0	14.446	173
Összesen - Total	219.433	100,0	11.237	180

Adatforrás: OMK havi közlemények - **Source of data:** Monthly Reports, NLC

A KSH munkaerő-felmérése szerint 1994 utolsó negyedévében csaknem minden tizedik családban volt munkanélküli, s minél nagyobb a háztartás, annál nagyobb mértékben sújtja a munkanélküliség.

Table 6.14

A munkanélküliség által érintett háztartások - Households involved in unemployment

Háztartásnagyság Size of household	A háztartások száma összesen (ezer) Number of households (thousand)	ebből: a munkanélküliek száma a háztartásban of which: number of unemployed persons in the household is		A munkanélküliség által érintett háztartások összesen (%) Ratio of households involved in unemployment (%)
		egy one	kettő v. több two or more	
1992. IV. negyedév - Fourth quarter				
Egytagú - Single	761,2	16,8	-	2,2
Kéttagú - Two members	1.093,9	59,3	5,5	5,9
Háromtagú - Three members	726,1	92,3	10,7	14,2
Négytagú - Four members	761,0	107,0	19,2	16,6
Öt- és több tagú - Five and more members	350,0	69,0	14,4	23,8
Összesen - Total	3.692,2	344,4	49,8	10,7
1993. IV. negyedév - Fourth quarter				
Egytagú - Single	830,6	18,1	-	2,2
Kéttagú - Two members	1.139,4	64,4	4,1	6,0
Háromtagú - Three members	692,0	105,3	10,9	16,8
Négytagú - Four members	726,6	112,8	18,8	18,1
Öt- és több tagú - Five and more members	303,6	54,7	14,8	22.9
Összesen - Total	3.692,2	355,3	48,6	10,9
1994. IV. negyedév - Fourth quarter				
Egytagú - Single	845,5	19,7	-	2,3
Kéttagú - Two members	1.144,2	57,6	3,6	5,3
Háromtagú - Three members	696,3	79,4	11,6	13,1
Négytagú - Four members	704,6	104,3	15,0	16,9
Öt- és több tagú - Five and more members	322,0	54,3	11,7	20,5
Összesen - Total	3.712,6	315,3	41,9	9,6

Adatforrás: KSH Munkaerő-felmérések - **Source of data:** Labour Force Surveys, CSO

6.3.4 A munkanélküliek ellátási rendszeréből kikerülők - Outflow from the unemployment benefit system

A Foglalkoztatási Törvény - a munkanélküliség gyors növekedésével párhuzamosan - fokozatosan szűkítette a munkanélküli járadékra jogosultság időtartamát, a kezdeti 2 évről előbb másfél, majd 1993-ban 1 évre.

1992-ben 103,3, 1993-ban 309,0, 1994-ben 278,8 ezer főnek járt le az ellátásra jogosultsága, beleértve a pályakezdőket is. A járadék-jogosultságot kimerítők közül (akiknek száma 1993-ban 277,2 ezer, 1994-ben 242 ezer fő volt) egyre többen kerültek át a munkanélküliek szociális jellegű segélyezési rendszerébe, az ún. jövedelem-pótló támogatásban részesülők közé. Ilyen támogatásban azok részesülhetnek, akiknek családjában az egy főre jutó jövedelelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori

minimumának a 80 %-át. (Ez 5.984.- Ft.) Ugyanennyi a támogatás havi összege is. 1993 végén 141 ezren, 1994 végén csaknem 207 ezren részesültek jövedelem-pótló támogatásban; többen, mint munkanélküli járadékban! A jövedelem-pótló támogatásban részesülők regisztrált munkanélküliekként nyilvántartottak maradnak. Az ellátásból kikerültek további munkaerő-piaci helyzetéről az OMK 1993-ban és 1994-ben ún. követéses vizsgálattal igyekezett tájékozódni.

Table 6.15

A járadékfolyósítási idejüket kimerítettek munkaerőpiaci státusza - Labour market status of persons with exhausted unemployment benefit spell

Munkaerőpiaci helyzet Labour market status	1993*		1994**	
	fő -persons	%	fő - persons	%
- foglalkoztatott - employed	9.680	11,3	53.297	19,2
- regisztrált munkanélküli - registered unemployed	55.955	65,5		
ebből: - of which: jövedelem-pótló támogatásban részesülő - obtaining income support	49.280	57,7	131.335	47,4
- aktív program részvevője - participant of active programmes	1.936	2,3	7.847	2,8
- inaktívvá vált - has became inactive	10.045	11,8	48.373	17,5
- nem-regisztrált munkanélküli - non-registered unemployed	7.746	9,1	36.379	13,1
Együtt - Total	85.362	100,0	277.231	100,0

* A járadékból 1992-ben kikerültek helyzete 1993. augusztusban - Situation in August 1993 of persons exhausted from unemployment benefit in 1992

** A járadékból 1993-ban kikerültek helyzete 1994. júniusban - Situation in June 1994 of persons exhausted from unemployment benefit in 1993

Adatforrás: Lázár Gy. - Székely J.: Jelentés a nyilvántartásból kikerült munkanélküliek körében végzett 1993 (majd 1994) évi követéses vizsgálata eredményeiről, OMK, 1993. szept. és 1994. júl. - **Source of data:** Gy. Lázár-J. Székely: Results of follow-up survey on persons exhausted from unemployment benefit spell in 1993 and 1994, NLC, September 1993 and July 1994

Mindkét vizsgálatból kitűnik,[20] hogy a járadékra való jogosultságát már kimerített tartósan munkanélküliek köréből csak relatíve kevesen jutottak vissza foglalkoztatottként a munkaerőpiacra: 1993-ban az érintettek csaknem 90, 1994-ben több mint 80 %-a nem-foglalkoztatott maradt.

1994-ben a munkát találtak 19,2 %-os csoportjában valamivel magasabb a férfiak aránya (19,6) mint a nőké (18,6 %). A fiatal férfiak bizonyultak a leginkább esélyesnek: a 20-24 éves korosztályból 31,4, a 25-29 évesek 25,8 %-a talált munkát. A foglalkoztatottá válásban előnyt jelentett a magasabb iskolai végzettség is: a közép- és felsőfokú végzettek - korábban munkanélküliek - közül 29,5 % vált foglalkoztatottá; a szakmunkás, illetve szakiskolai végzettségüek 24,1 %-a. Az alacsony (legfeljebb 8 általános) végzettségűek közül mindössze mintegy 12 % talált munkát.

---

[20] A szerzők elsősorban az 1994. évi vizsgálat adatai alapján foglalták össze következtetéseiket a tartós munkanélküliséggel foglalkozó OECD-MüM műhelyvitára. (1995. január) A főbb megállapításokat a műhelyvitára készült tanulmányból idézzük.

Az adatok szerint az életkor növekedésével folyamatosan és jelentős mértékben csökkennek az elhelyezkedési esélyek.

A munkával nem rendelkezők száma a felmérés időpontjában 167,6 ezer fő volt, a vizsgált sokaság 60,5 %-a; a járadékfolyósítási időszak kimerülése után ennyien váltak tartósan munkanélkülivé.

A munka nélkül maradtak csaknem kétharmada férfi (108,6 ezer fő). Mintegy 40 %-uk szakmunkás, illetve szakiskolai végzettségű; azaz a munkaerőpiacon tartósan nem értékesíthető szaktudással rendelkező. Ráadásul egyharmaduk 30 éven aluli, akik az elmúlt 10-15 évben szerezték - nem-piacképes - szakképesítésüket.

A munkanélküli férfiak további csaknem fele (52,7 ezer) legfeljebb 8 általános végzettségű. (A nőkkel együtt számolva a tartósan munkanélküliek több mint fele tartozik a legalacsonyabb iskolai végzettségűek közé.) Az alacsony iskolai végzettségű, munkát nem találó népesség 27 %-a 30 évesnél fiatalabb, akiknek képzetlenségük miatt igen rosszak az elhelyezkedési esélyei.

A tartósan munkanélkül maradtak nagy többsége kapcsolatban maradt a munkaerő-szolgálattal (minthogy a jövedelem-pótló támogatásnak ez feltétele is. Ez viszont azt jelzi, hogy munkanélküliségük alapvető megélhetési gondokkal párosul).

Az inaktívvá váltak. A tartós munkanélküliek közül 48,4 ezer fő, a járadékot kimerítettek 17,5 %-a vált inaktívvá. Csaknem kétharmaduk nő, de mindkét nemből 60 % legfeljebb 8 általános végzettségű.

Az inaktívvá válás a munkaerőpiacról menekülés útja; különösen, ha valamilyen szociális jellegű jövedelem szerény, de biztos bevételét nyújtja, mint a nyugdíj, a gyerek-gondozási segély. Az inaktívvá váltak többsége talált ilyen kapaszkodót.

Az inaktívitás oka - Reasons of inactivity:	*%-ban - in percent*
- egészségügyi - health	28,0
- nyugdíj-jogosultságot szerzett - entitled for retirement schemes	40,6
- katonai szolgálat - military service	2,8
- GYES, GYED - child care allowance or fee	10,0
- tovább tanult - further education	1,6
- családi ok - family reason	10,4
- nem kíván elhelyezkedni - does not want to have a job	1,0
- meghalt, büntetését tölti - died, or serves his sentence	3,1
- passzív munkanélküli - discouraged	2,5
Összesen - Total	100,0

A korcsoportos vizsgálat kimutatta, hogy - elsősorban az alacsony végzettségűek, közülük is főként a nők körében - az esetek nagy részében nem a nyugdíjkorhatár eléréséről van szó, hanem elő-, korengedményes vagy rokkant nyugdíjba távozásról. E lehetőségek hiányában az érintettek feltehetően más szociális jellegű ellátásra szorulnának.

Az aktív programok részvevői. Bár az aktív programokba zömmel az ellátási időszakban vonják be a munkanélkülieket, a követéses vizsgálat

során csak azok helyzetét mérték fel, akik a járadékfolyósítási időszak lejárta után kerültek be valamelyik programba.

1993-ban az ismeretlen munkaerőpiaci státuszúak közül korábban, vagy az ellátásból kikerülésüket követően 7,8 ezer fő vett részt különböző aktív programokban. A számítások azt mutatták, hogy a munkaügyi szervezet, ha nem is preferálja, de nem is különbözteti meg hátrányosan a tartósan munka nélkül maradókat az aktív programokban való részvétel szempontjából. (Bár valószínűleg arányuk növelésére lenne szükség.)

A részvétel - csaknem kétharmaduk esetében - átképzést jelentett. A férfiak csaknem 25 %-a közhasznú munkán dolgozott (a nők kevesebb, mint egy tizede). Egy szerény hányaduk a tartós munkanélküliek foglalkoztatásához nyújtott bértámogatás segítségével kapott munkát. A legkevesebben a vállalkozóvá váláshoz nyújtott támogatást vették igénybe (a férfiak 0,2; a nők 0,1 %-a).

Az adatok azt mutatják, hogy az aktív eszközökben résztvettek elhelyezkedési esélyei - különösen a nőké - lényegesen jobbak, mint azoké, akik nem vettek részt ilyen programokban. (Viszont a pályakezdőknél - a 20 év alatti, középiskolai végzettségű nőket kivéve - a programokban való részvételnek semmilyen pozitív hatása nem mutatható ki az elhelyezkedési esélyekre, a munkába álltak arányára!)

Régtől nyilvánvaló, hogy a munkahelyek évről-évre tömeges megszűnése közepette a munkanélkülieknek egyre nehezebb ismét állást találniuk. Különösen kicsi a kereslet az alacsony végzettségű munkaerőre.

Table 6.16

A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség és kor szerinti megoszlása 1994. december -
Registered unemployed by education and age, December 1994

százalékban - in percent

Iskolai végzettség Graduation	25 év alatt below 25 years	25-34	35-44	45-54	55 év fölött more than 55	Együtt Total
8 általánosnál kevesebb - Less than primary education	3,0	6,1	8,3	12,9	21,7	7,5
általános iskola - Primary education	22,8	37,4	39,1	40,5	38,3	34,8
szakmunkásképző - Apprentice school	41,2	34,6	31,6	24,9	23,7	33,4
szakiskola - Vocational school	4,2	1,7	1,5	1,4	0,7	2,2
szakközépiskola - Vocational secondary school	12,3	10,2	7,8	4,0	1,6	8,7
technikum - Grammar school for technicians	3,3	1,2	2,6	6,7	8,1	3,3
gimnázium - Grammar school	12,1	6,5	6,6	6,8	2,7	7,9
főiskola - College	0,9	1,7	1,7	1,7	1,2	1,5
egyetem - University	0,2	0,6	0,8	1,1	2,0	0,7
Együtt - Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Adatforrás: OMK havi jelentés - **Source of data :** Monthly Reports, NLC

1995-ben folyamatosan lejár a járadékra való jogosultsága mindazoknak, akik 1994-ben váltak jogosulttá. Közülük várhatóan több tízezren lesznek ráutalva a jövedelem-pótló támogatásra. A társadalomnak tehát több százezer tartós munkanélküli eltartását kell továbbra is vállalnia.

6.3.5 A területi különbségek - Regional differences

A munkanélküliség kezdettől meglévő jelentős területi különbségei az évek során állandósultak.

Table 6.17

A legalacsonyabb és a legmagasabb megyei munkanélküliség ráták - The lowest and highest unemployment rate by counties

Időpont Reference date	A munkanélküliségtől - Counties involved sújtott megyék az adott időszak munkanélküliségi rátái alapján* in unemployment according to the unemployment rate			
	kevésbé - less		erősen - highly	
December 1990	Budapest	0,3	Szabolcs-Szatmár-Bereg	4,5
	Vas	0,6	Nógrád	4,2
	Győr-Moson-Sopron	1,0	Borsod-Abaúj-Zemplén	3,5
	Pest	1,0		
December 1991	Budapest	2,6	Szabolcs-Szatmár-Bereg	16,4
	Győr-Moson-Sopron	5,7	Nógrád	16,1
	Zala	6,8	Borsod-Abaúj-Zemplén	13,9
December 1992	Budapest	5,7	Szabolcs-Szatmár-Bereg	22,4
	Győr-Moson-Sopron	8,0	Nógrád	19,0
	Vas	8,4	Borsod-Abaúj-Zemplén	18,6
December 1993	Budapest	6,3	Borsod-Abaúj-Zemplén	19,9
	Győr-Moson-Sopron	7,8	Nógrád	19,7
	Vas	8,8	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,7
December 1994	Budapest	5,4	Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,5
	Győr-Moson-Sopron	6,9	Borsd-Abaúj-Zemplén	15,6
	Pest	7,2	Nógrád	15,5

* 1992. januártól a gazdaságilag aktív népesség, korábban az aktív keresők száma volt a ráta viszonyítási alapja. - Since January 1992 the unemployment rate has been related to the number of economically active population. Before 1992 it had been related to the number of active earners.

Adatforrás: OMK havi jelentései - **Source of data:** Monthly Reports, NLC

A kisebb térségekben - amelyek lényegében egy-egy munkaerő-szolgálati kirendeltség körzetét jelentik - még nagyobbá váltak a különbségek. A legkedvezőbb helyzetű Sopronhoz képest tízszeres a munkanélküliség a legkedvezőtlenebb helyzetű Encs, Nagyecsed, Gönc, Polgár körzetében.

Schwertner János (MüM) foglalkoztatási körzetek szerint kíséri figyelemmel a munkanélküliség alakulását. Rendszeresen elkészített térképei szemléletesen mutatják mind a munkanélküliség terjedését és súlyosbodását, mind a kistérségekben tartósult különbségeket.

A területi különbségek - mint az elemzések hangsúlyozzák - régtől léteznek. A kistelepüléseken, s a városoktól távolabb eső térségekben a munkaerő-kínálat korábban is meghaladta a helyi munkaerőpiacok

keresletét, s emiatt kényszerült még 1990-ben is több mint egymillió ember (az aktív keresők mintegy 25 %-a) a lakóhelyétől távol vállalni munkát. A községi ingázók az átlagot meghaladó mértékben veszítették el munkahelyüket; becslések szerint közel egynegyedük vált munkanélkülivé. 1993-ban az aktív keresőknek alig több mint harmada volt községi lakos, ugyanakkor a munkanélkülieknek csaknem fele élt községekben.

A falusi munkanélküliek többsége nem mezőgazdasági tevékenységet végzett, hanem a falusi iparban vagy szolgáltatásban dolgozott (melléküzemágakban) vagypedig ingázó volt, mégpedig jórészt szakképzettség nélkül, alacsony iskolázottsággal.

A legrosszabb foglalkoztatási helyzetű települések egyúttal minden más fejlettségi mutató szerint is a leginkább elmaradottak; kétharmaduk a társadalmi-szociális-gazdasági szempontból elmaradottnak minősített települések közé tartozik.

A különbségeket növeli, hogy az új munkahelyek túlnyomó része területileg koncentráltan, a Nyugat-Dunántúlon, a Balaton és a főváros környékén, s a nagyvárosokban jön létre. Minthogy a területek és település-típusok jelentős foglalkoztatási különbsége lényeges és meghatározó jellemzője a hazai munkanélküliségnek, a MüM külön programokat dolgozott ki a térségi foglalkoztatási válsághelyzetek enyhítésére és kezelésére.

Chart 4

A munkanélküliség alakulása 1994. december
Unemployment by regions, December 1994

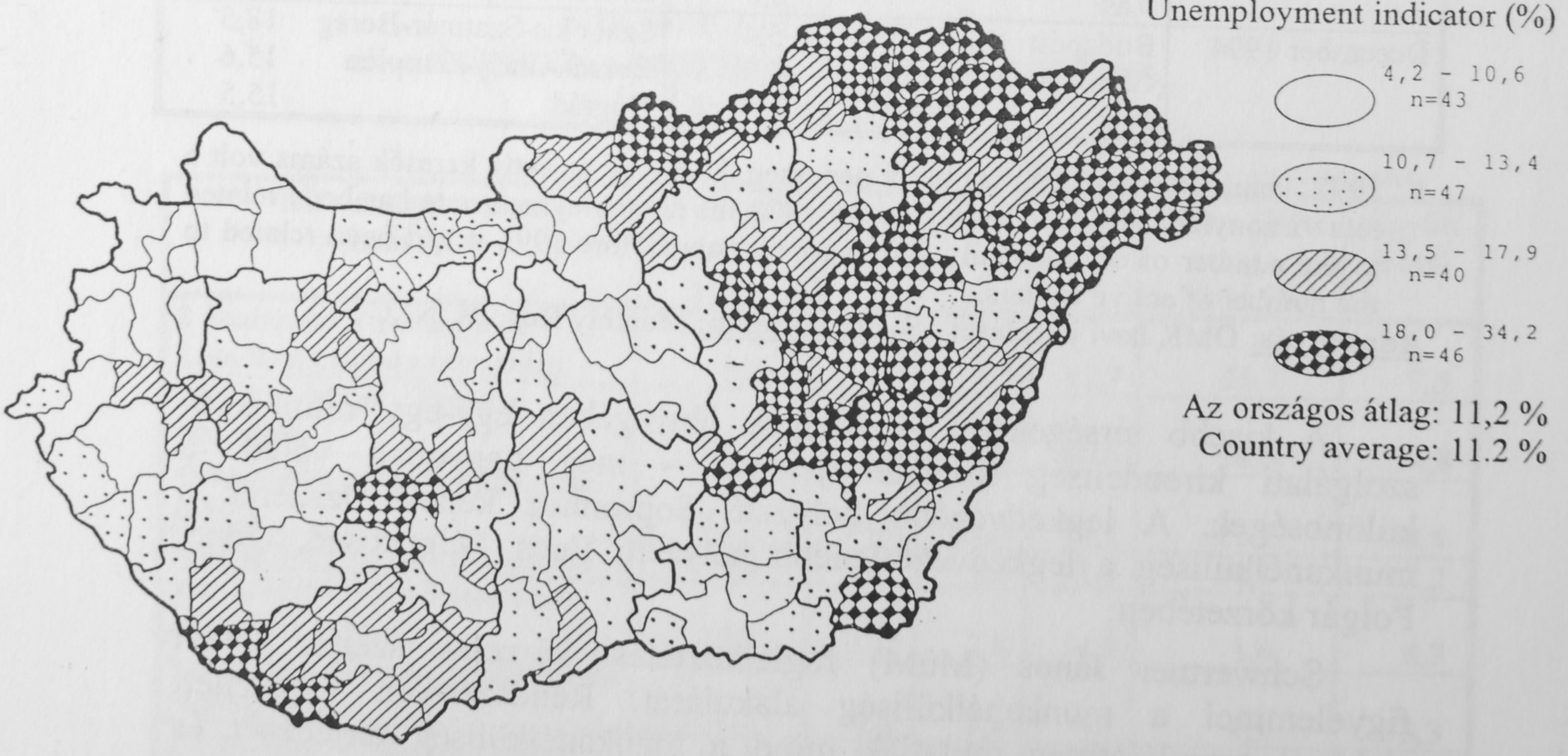

Szerkesztette - Compiled by: János Schwertner

Munkanélküliségi mutató: $M = \frac{\text{munkanélküliek száma}}{\text{aktív ker.+mn.száma}} \times 100$

Unemployment indicator $= \frac{\text{Number of unemployed}}{\text{Active earners + unemployed}} \times 100$

Chart 5

Munkanélküliség 1990-1994. -
Unemployment 1990-1994

A legmagasabb munkanélküliségű munkaerőpiaci vonzáskörzetek - Counties with the highest unemployment
1990. december

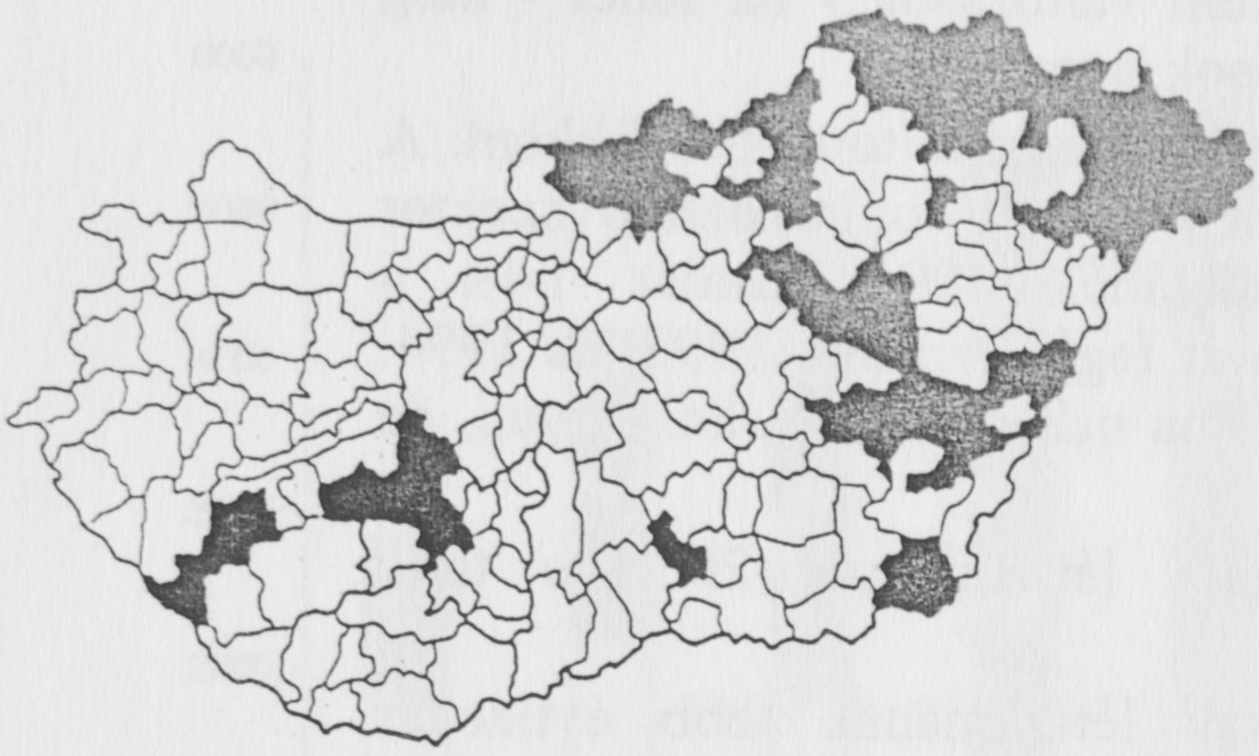

1994. december

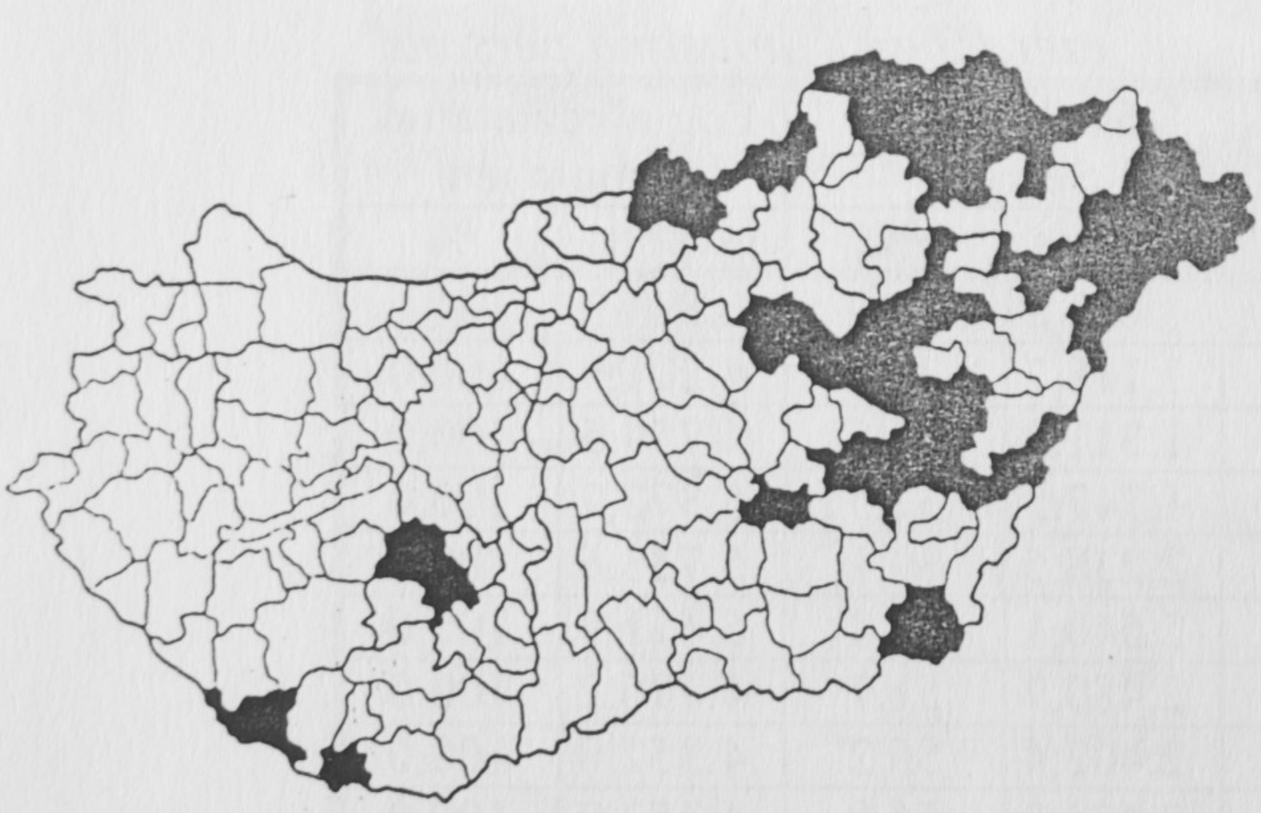

A legalacsonyabb munkanélküliségű munkaerőpiaci vonzáskörzetek - Counties with the lowest unemployment
1990. december

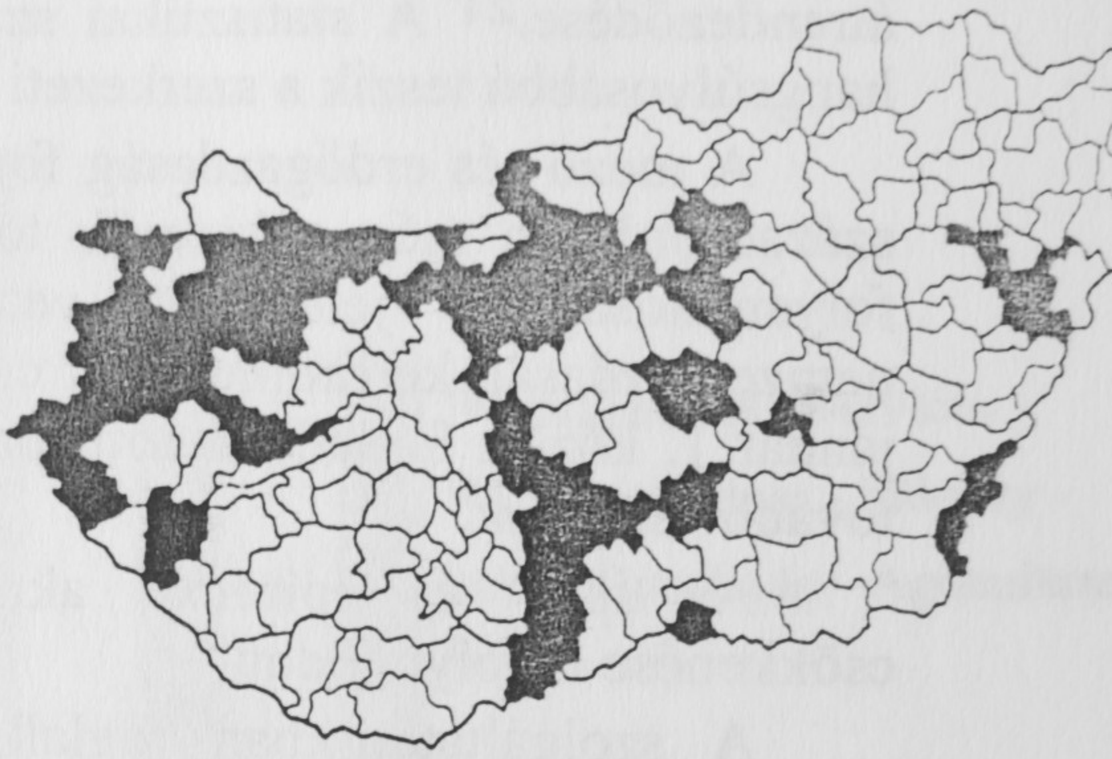

1994. december

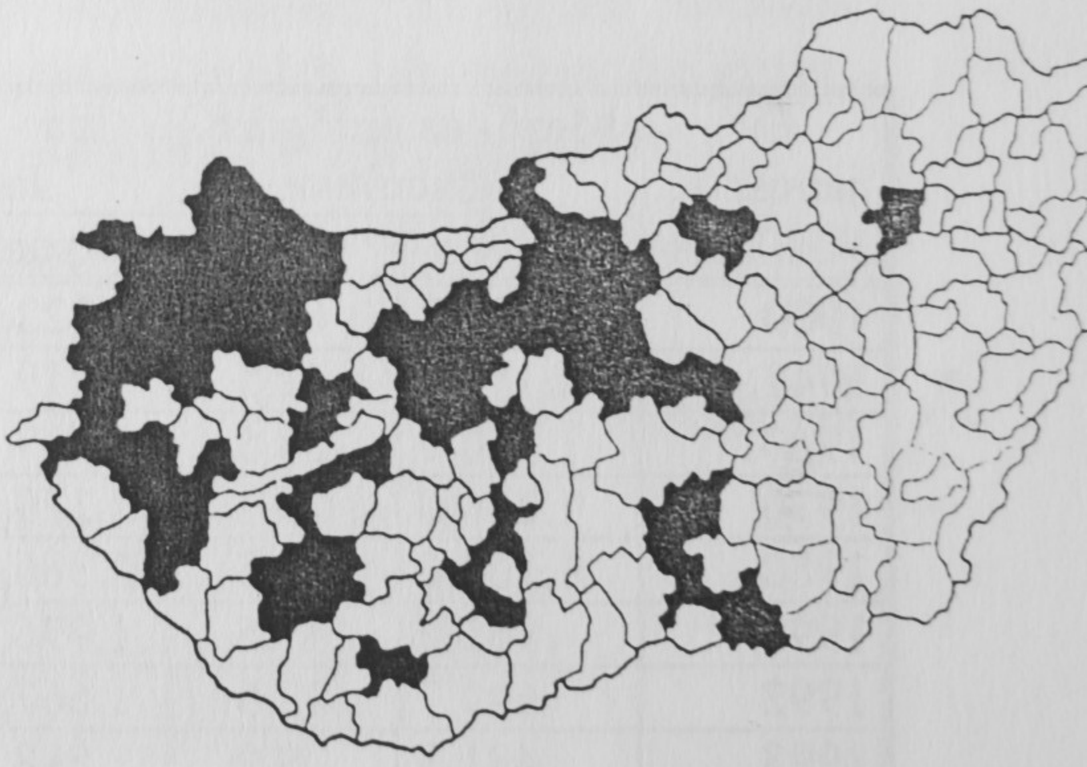

7. *A NEMZETGAZDASÁG FOGLALKOZTATÁSI SZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSAI - CHANGES IN EMPLOYMENT STRUCTURE OF THE NATIONAL ECONOMY*

7.1 A foglalkoztatási szektorok változása - Changes by broad sectors

1993-ban tovább folytatódott a három nagy foglalkoztatási szektor, a mező- és erdőgazdaság (primer szektor) az ipar és építőipar (szekunder szektor) és a szolgáltatások (tercier szektor) arányainak fokozatos átrendeződése.[21] A statisztikai számbavételi változások - ha lehet - még hangsúlyosabbá teszik a szerkezeti változások trendjeit.

A mező- és erdőgazdaság foglalkoztatási szerepe tovább csökkent. A századfordulón még a keresők több mint 60 %-át foglalkoztató szektor folyamatosan és jelentősen vesztett súlyából. 1994. január 1-én a nemzetgazdaság keresőinek már csak 9 %-át foglalkoztatta. 1993. és 1994. január 1. között foglalkoztatottainak létszáma már csak 1 %-kal ugyan, de tovább csökkent.

Az ipar- és építőipar aktív keresői létszámának 20 éve tartó csökkenése is folytatódott.

A szolgáltatásokban foglalkoztatottak létszámának több évtizedes lassú növekedése a 90-es évektől gyorsult fel lényegesen. 1992. január 1-én már a tercier szektor foglalkoztatta a keresők felét. 1993. január 1. és 1994. január 1. között a szélesen értelmezett szolgáltatásokban dolgozott a keresők 58,6 %-a.

Table 7.1

A foglalkoztatási szektorok változása -
Tendencies in employment by broad sectors

ezer főben - thousand persons

Év január 1. 1 January	Mező- és erdőgazd. Agriculture		Ipar- építőipar Industry		Szolgáltatás Services		Foglalkoztatottak Employed	
	persons	%	persons	%	persons	%	persons	%
1900	1.735,8	61,1	422,3	14,9	683,2	24,0	2.841,3	100,0
1941	2.163,9	51,5	919,3	21,9	1.118,7	26,6	4.201,9	100,0
1960	1.830,0	38,5	1.617,6	34,0	1.311,9	27,5	4.759,5	100,0
1970	1.246,0	23,2	2.379,2	44,3	1.747,5	32,5	5.372,7	100,0
1980	1.109,0	19,3	2.386,1	41,6	2.238,5	39,1	5.733,6	100,0
1990	955,0	17,5	1.976,8	36,1	2.540,1	46,4	5.471,9	100,0
1992	647,7	13,5	1.667,8	34,8	2.480,7	51,7	4.796,2	100,0
1993	431,3	9,9	1.518,3	34,9	2.402,4	55,2	4.352,0	100,0
1993*	432,8	10,0	1.446,0	33,2	2.473,2	56,8	4.352,0	100,0
1994*	371,8	9,0	1.341,0	32,4	2.423,6	58,6	4.136,4	100,0

* A KSH által 1992. január 1-én bevezetett új ágazati osztályozási rendszer szerint. - According to the classification of economic activities by internationale standards introduced by the CSO in January 1992

Adatforrás: KSH Népszámlálások; Évkönyvek; 1994. január 1-i munkaerőmérleg. - **Source of data:** Population Census of CSO; Yearbooks of CSO; Labour Account, 1 January 1994

---

21 1992. január 1-től a KSH új, a nemzetközi statisztikai rendszerhez igazodó ágazati besorolási rendszert alkalmaz. Ennek következtében bizonyos tevékenységek - és foglalkoztatott létszámok - a korábbitól eltérő ágazatba sorolódtak. A hosszú idősoros ágazatonkénti adatok tehát nem vethetők össze az 1994-re vonatkozókkal. Ezért az 1993. évi adatokat - az összehasonlíthatóság érdekében - mindkét osztályozás szerint bemutatjuk; az 1994. évi adatokat pedig már az új osztályozás szerint ismertetjük.

A három nagy foglalkoztatási szektor arányainak változása a gazdasági struktúra átalakulásának kétségtelen jele.

Chart 6

A három gazdasági szektorban foglalkoztatottak számának változása
Employment by broad sectors

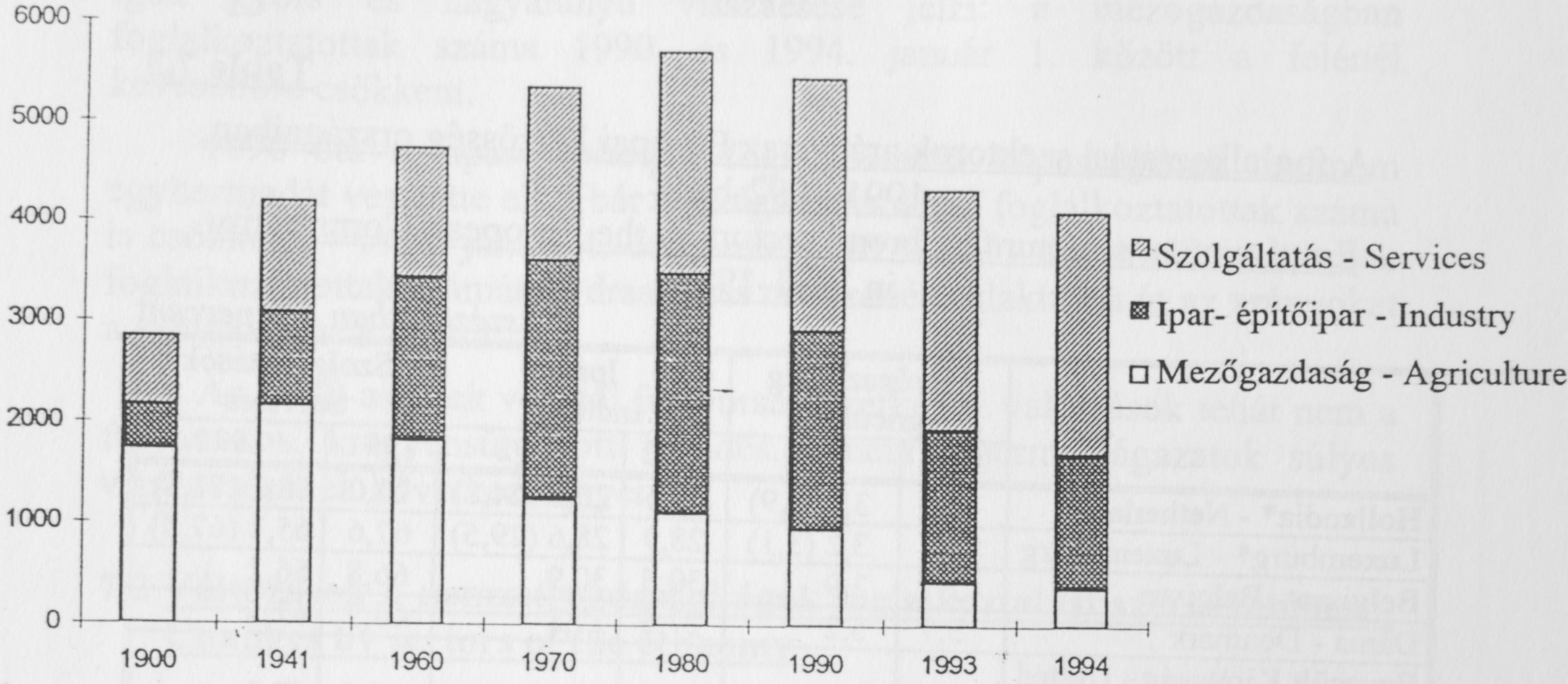

A legfejlettebb országok gazdaságának jellemzője, hogy egyre kevesebben dolgoznak a két fő termelő szektorban, s egyre többen nyújtanak szolgáltatásokat (beleértve a közszolgáltatást, az egészségügyet, oktatást, a kereskedelmi, pénzügyi, anyagi szolgáltatásokat egyaránt).

Az Európai Közösség országainak átlagában a három foglalkoztatási szektor arányai az alábbiak szerint változtak.

Table 7.2

A foglalkoztatási szektorok arányváltozásai az
Európai Közösség országaiban 1965-1993-ban -
Developments in employment structure by broad sectors
in the European Community in 1965-1993

százalékban - in percent

	1965	1992	1993
Mezőgazdaság - Agriculture	16,4	5,9	5,5
Ipar- és építőipar - Industry	40,4	30,8	30,5
Szolgáltatások - Services	43,3	63,1	63,9

Adatforrás: Employment in Europe, Comission of the European Communities, 1994. 42. old. - **Source of data:** Employment in Europe, Comission of the European Communities, 1994, Page 42

A 12 európai országot magában foglaló közösségen belül - a gazdaság általános fejlettségétől függően - jelentősek a szektorok közötti különbségek: 1992-ben a Közösség 7 országában a keresők 6 vagy kisebb százaléka dolgozott a mezőgazdaságban (Egyesült Királyság, Belgium,

Németország, Luxemburg, Hollandia, Dánia és Franciaország) és 5 országban dolgozott a keresők mintegy kétharmada a szolgáltatásokban (Hollandia, Luxemburg, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság). 1992-ben - az előző évhez képest - Belgium kivételével mindenütt tovább csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya és az országok többségében tovább nőtt a szolgáltatásokban foglalkoztatottaké.

A mezőgazdasági foglalkoztatás magasabb, s a szolgáltatások alacsonyabb aránya a fejletlenebb országok jellemzője.

Table 7.3

A foglalkoztatási szektorok aránya az Európai Közösség országaiban, 1991-1992-ben -
Employment structure by broad sectors in the European Community in 1991-1992

százalékban - in percent

	Mezőgazdaság Agriculture		Ipari Industry		Szolgáltatások Services	
	1991	1992	1991	1992	1991	1992
Hollandia* - Netherlands	4,4	3,7 (3,9)	25,6	23,8 (24,8)	70,0	68,1 (71,3)
Luxemburg* - Luxembourg	3,5	3,2 (3,1)	28,9	28,6 (29,5)	67,6	65,1 (67,3)
Belgium - Belgium	2,7	2,9	30,5	30,9	66,8	66,2
Dánia - Denmark	5,7	5,2	27,6	27,1	66,7	67,5
Egyesült Királyság - United Kingdom	2,3	2,2	31,2	30,1	66,5	67,3
Franciaország - France	6,0	5,9	30,0	29,5	64,0	64,4
Olaszország - Italy	8,5	7,9	32,2	33,1	59,3	59,0
Németország** - Germany	3,5	3,5	40,1	39,4	56,4	57,0
Spanyolország - Spain	10,9	10,1	33,0	32,7	56,1	57,2
Írország - Ireland	14,0	13,7	29,0	28,0	57,0	58,1
Görögország - Greece	22,2	21,9	25,7	25,4	52,1	52,8
Portugália*** - Portugal	17,4	11,5	34,0	32,6	48,6	56,0

* A közölt %-ok nem felelnek meg a megadott adatokból számíthatóaknak. Zárójelben a korrigált - a 100 %-ot kiadó - számokat ismertetjük. - The published percentages are not equivalent with the ones can be computed by the given data. Adjusted numbers can be seen between paranthesis, so their sum is 100%.

** Az új területek nélkül - Excluded the new Länder

***Az 1992. évi adat nem hasonlítható össze a korábbi évekével. - Data in1992 are not comparable to the ones of previous years.

Adatforrás: Employment in Europe, Comission of the European Communities, 1994. 39-42. old. - **Source of data:** Employment in Europe, Comission of the European Communities 1994, Page 39-42

Magyarország szektorális foglalkoztatási szerkezete változatlanul leginkább Spanyolországéhoz hasonlít.

A foglalkoztatás szerkezetének átrendeződése a termelő ágazatoktól a szolgáltatásokba általában több évtizedes folyamat. A gazdaságok kiegyensúlyozott növekedése esetén ez - egyebek között - a termelő ágazatok folyamatos (tőkeigényes) technikai fejlődésének következménye, amikor az egyre újabb, termelékenyebb technikai eszközök egyre kevesebb emberi munkával képesek a termék-tömeg előállítására. Egyidejűleg folyamatosan változik a gazdag országok lakóinak fogyasztási szerkezete is,

akik jövedelmükből egyre többet költenek egészségük védelmére, sportra, turizmusra, biztosításra, pénzügyi és más szolgáltatásokra. Az átrendeződés folyamatát természetesen számos más feltétel is alakítja, ami a különböző országok eltérő arányaiban is tükröződik.

Gazdasági válságok idején - s ez történik Magyarország esetében is - nem a termelő ágazatok technikai fejlődése, hanem azok kihasználhatatlanná váló kapacitásainak tömeges leépülése rendezi át az arányokat. Ezt különösen a mezőgazdaság foglalkoztatási képességének igen gyors és nagyarányú visszaesése jelzi: a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1990. és 1994. január 1. között a felénél kevesebbre csökkent.

1990 óta az ipar- építőipar foglalkoztatási képességének csaknem egyharmadát vesztette el. S bár a szolgáltatásokban foglalkoztatottak száma is csökkent, - 1990. január 1. óta mintegy 10 %-kal - a termelő szektorban foglalkoztatottak számának drasztikus csökkenése alakította át az arányokat a szolgáltatások javára.

Az 1980-as évek végétől felgyorsult szerkezeti változások tehát nem a folyamatos, kiegyensúlyozott fejlődés, hanem a termelőágazatok súlyos visszaesésének következményei.

7.2 Változások a nemzetgazdasági ágak foglalkoztatási szerkezetében - Changes by sectors of the economy

A következőkben a nemzetgazdaság különböző ágaiban foglalkoztatottak létszámának változását, s a strukturális elmozdulások irányait tekintjük át 1993. és 1994. január 1. között, az új osztályozási rend szerint.

1993 folyamán 6 ág vett fel összesen 78 ezer főt; 8 ág pedig csaknem 294 ezer főt vesztett.

Table 7.4

A nemzetgazdasági ágakban foglalkoztatottak száma 1993-1994.
(január 1-i állapot) -
Employment in sectors of economy in 1993-1994

ezer főben - thousand persons

	1 January 1993		1 January 1994		Változás Changes	
	foglalkoztatottak - employed					
	persons	%	persons	%	persons	%
Mezőgazdaság, halászat - Agriculture, hunting and forestry	432,8	10,0	371,8	9,0	- 61,0	- 14,1
Bányászat - Mining and quarrying	56,2	1,3	34,8	0,8	- 21,4	- 38,1
Feldolgozóipar - Manufacturing	1.058,6	24,3	983,9	23,8	- 74,7	- 7,1
Vill.energia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	99,5	2,3	104,4	2,5	+ 4,9	+ 5,9
Építőipar - Construction	231,7	5,3	217,9	5,2	- 13,8	- 9,4
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása - Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	549,3	12,6	589.4	14,3	+ 40,1	+ 7,3
Szálláshely szolgáltatás, vendéglátás - Hotels and restaurants	143,7	3,3	140,7	3,4	- 3,0	- 2,1
Szállítás, raktározás posta és távközlés - Transport, storage and communication	358,8	8,2	336,4	8,2	- 22,4	- 6,2
Pénzügyi tevékenység és kieg.szolg.-i. - Financial intermediation	80,6	1,8	88,3	2,1	+ 7,7	+ 9,6
Ingatlanügyletek bérbeadása - Real estate, renting and business activity	259,5	6,0	181,8	4,4	- 77,7	- 30,0
Közigazgatás, társadalombiztosítás - Public administration and defence; compulsory social security	260,8	6,0	285,3	6,9	+ 24,5	+ 9,4
Oktatás - Education	356,0	8,2	356,2	8,6	+ 0,2	
Egészségügyi és szociális ellátás - Health and social work	312,0	7,2	292,2	7,1	- 19,8	- 6,3
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolg. - Other community, social and personal service activities	152,5	3,5	153,3	3,7	+ 0,8	+ 0,5
Összesen - Total	4.352,0	100,0	4.136,4	100,0	-215,6	- 5,0

Adatforrás: KSH, 1994. január 1-i munkaerőmérleg, 11. old. - **Source of data:** Labour Account, 1 January 1994, CSO, Page 11

Bár tovább zsugorodott, a legnagyobb foglalkoztató továbbra is a feldolgozóipar maradt, (23,8 %) a második a kereskedelem, (14,3 %) a harmadik a mezőgazdaság, (9 %) a negyedik pedig az oktatás (8,6 %). A költségvetésből fedezett működésű ágazatok (közigazgatás, oktatás, egészségügyi és szociális ellátás) együttes aránya (22,6 %) azonban egyre inkább megközelíti a feldolgozóiparban foglalkoztatottakét.

7.3 Létszámváltozások a feldolgozóipar ágazataiban - Employment changes in the manufacturing

Az iparban foglalkoztatottak létszáma 1975-ben volt a legmagasabb: több mint kétmillió fő (2.036 ezer), ekkor az ipar foglalkoztatta a keresők 36 %-át. A létszám azóta folyamatosan, évről-évre csökkent, 1990. január 1-ig 412,6 ezer fővel. 1990. és 1993. január 1. között további csaknem 376

ezer főt vesztett, s az összes foglalkoztatott 28,7 %-át foglalkoztatta. 1993 óta a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a magyar statisztika is 4 nemzetgazdasági ágat tekint ipari jellegűnek: a bányászatot, a feldolgozó ipart, a villamos-energia-, gáz-, hő- és vízellátást, valamint az építőipart. Minthogy korábban a bányászatban foglalkoztatottak egy része a statisztikai gyakorlatban a villamos energia ágazatba sorolódott át, s nincs mód az átsorolásoktól független létszámváltozások követésére, itt csak a feldolgozóiparon belüli foglalkoztatási arányváltozások bemutatására szorítkozunk.

A feldolgozó ipari ágazatokban foglalkoztatottak létszámának nyomon követését is megnehezíti, hogy korábban az aktív keresők létszámadata állt rendelkezésre, 1993. január 1-től azonban közülük is csak azoké, akik 20 fősnél nagyobb szervezetben dolgoznak. Az akkor rendelkezésre álló adat az ipar aktív keresőinek mintegy 80 %-át fedte le, (1.119,3 ezer főből 901,4 ezret). 1994-ben a megfigyelés a 10 fősnél nagyobb szervezetekre és a foglalkoztatottakra (gyeden, gyesen lévők, foglalkoztatott nyugdíjasok) is kiterjedt.

A teljes körű és összehasonlítható adatok hiánya miatt el kell tekintenünk az ipar ágazati struktúrájának változásait leíró elemzéstől. Csupán arra szorítkozhatunk, hogy - az adott lehetőségek korlátai között - áttekintsük a feldolgozóipar ágazatainak a foglalkoztatásban kialakuló súlyát, szerepét.

Az 1993. júniusában közreadott elemzésünkben az 1992. január 1-ig ismert adatok alapján arra következtethettünk, hogy az ipari létszám jelentős csökkenése ellenére az ipar belső ágazati szerkezete kevéssé módosult.

Az ipar vezető ágazata, a gépipar, jelentős létszámvesztesége ellenére alig vesztett az iparon belüli súlyából. Változatlanul a második, legtöbb embert foglalkoztató ágazat maradt a könnyűipar, a harmadik pedig - enyhén növekvő súllyal - az élelmiszeripar volt. A többi ágazat foglalkoztatási szerepe, sorrendje is kevéssé módosult. Az 1994-ben megjelent, 1992 és 1993 első félévét összehasonlító adataink a 20 fősnél nagyobb vállalatok esetében már markánsabb változásokat jeleztek.

A két félévet összehasonlító adatok alapján a 20 fősnél nagyobb cégek körében megnőtt a korábban egyaránt a könnyűiparba sorolt textília, ruházati és bőrterméket, valamint a (20 fősnél nagyobb cégek körében az egyetlen létszámfelvevő) a fa-, papír- és nyomdaipari termékeket előállító ágazatok foglalkoztatási szerepe: létszámukat együttesen számolva az első helyre kerülnének. Az általános létszám-csökkenés ellenére az ipari ágazatok között folyamatosan nőtt az élelmiszeripar súlya és csökkent a gépiparé (1991-ben itt dolgozott az aktív keresők 31,5 %-a). Egyébként - mint akkor megjegyeztük - mind a három ágazatban jelentős lehetett a 20 fősnél kisebb cégek aránya is.

Az 1993. és az 1994. évi - egymással összehasonlítható - adatok a feldolgozó ipar további belső átrendeződésének folyamatát jelzik.

Table 7.5

A feldolgozó ipari ágazatokban foglalkoztatottak létszáma
1993. és 1994. -
Number of employees in manufacturing in
1993 and 1994

ezer főben - thousand persons

Ág, ágazat Branches	January 1993		December 1993		December 1994*	
	person	%	person	%	person	%
D 15,16 Élelm. ital és dohányterm. - Manufacturing of food, beverages, tobacco products	164,9	20,1	143,5	20,0	145,8	19,9
17,22 Textilia, ruházati-, bőrtermék, fa-, papír- és nyomdaipari termék - Manufacturing of textiles, wearing apparel, footwear and leather	212,2	25,8	186,5	25,9	189,8	25,9
23,25 Vegyipar - Chemistry	89,2	10,9	88,5	12,3	87,3	11,9
26 Nem-fém ásványi termék - Non-metallic mineral product	39,3	4,8	33,6	4,6	32,6	4,4
27,28 Kohászati fémfeldolgozás - Metals, metal products	87,1	10,6	78,9	11,0	82,1	11,2
29,35 Gépipar - Machinery	196,6	24,0	161,5	22,4	170,0	23,1
36,37 Egyéb feldolgozóipar - Man. of furniture, recycling	31,0	3,8	27,2	3,8	26,3	3,6
D Feldolgozóipar - Manufacturing	820,3	100,0	719,7	100,0	733,9	100,0

* 10 fősnél nagyobbak - Economic organisations employing more than 10 persons
Adatforrás: KSH Havi Közlemények - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, CSO

A feldolgozó ipar belső szerkezeti átrendeződése még távolról sem fejeződött be. Különösen a nagyobb cégek esetében a - várhatóan még hosszan elhúzódó - csőd- és felszámolási eljárások, a privatizáció esélyei, s főként a kül- és belpiacok alakulása még jelentős változásokat hozhat. Némileg módosíthatja az arányokat a 10 fősnél kisebb cégek figyelembe vétele is.

7.4 A szolgáltatások foglalkoztatási szerepe - Role of service sector in employment

A foglalkoztatottak meghatározó hányada ma már a szolgáltatások különféle ágazataiban dolgozik.

Bár az itt foglalkoztatottak száma is csökkent 1993-ban, (2.473,2 ezerről 2.423,6 ezerre) az ide sorolt 9 ágazatból ötben nőtt a létszám. A részletes adatokat a 7.4 tábla ismerteti, itt csak néhány fontosabb változásra hívjuk fel a figyelmet.

Létszám-felvevő és létszám-leadó szolgáltatások 1993-ban: -
Job losses and job creations by sectors in service sector in 1993:

ezer főben - thousand persons

Létszám-leadó volt: - Job losses:	csökkenés decrease	Létszám-felvevő volt: - Job creations:	növekedés growth
- a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás - hotels and restaurants	3,0	- kereskedelem, közúti jármű és közszüks. cikk javítás - trade; repair of motor vehicles, motorcycles	40,1
- szállítás-raktározás, posta és távközlés - transport, storage and communication	22,4	- pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatás - financial intermediation	7,7
- ingatlanügyletek, bérbeadás és gazd. tev. segítő szolg. - real estate, renting and business activities	77,7	- közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás - public administration and compulsory social security	24,5
- egészségügy és szoc. ell. - health and social work	19,8	- oktatás - education	0,2
		- egyéb közösségi, társ. és szem. szolgáltatás - other community, social and personal service activity	0,8
Együtt - Total	122,9	Együtt - Total	73,3

A változások átrendezték a szolgáltatások belső arányait.

Table 7.6

A szolgáltatási ágazatokban foglalkoztatottak
1993. január 1. és 1994. január 1-én -
Employment in service sector on the 1st January 1993 and 1994

Ágazatok Sectors	Létszám %-ban Share in employment % 1 January		A változás iránya Direction of changes
	1993	1994	
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása - Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	22,2	24,3	+
Szállítás, raktározás, posta, távközlés - Transport, storage and communication	14,5	13,9	-
Oktatás - Education	14,4	14,7	+
Egészségügy és szociális ellátás - Health and social work	12,6	12,1	-
Közigazgatás és kötelező társ.biztosítás - Public administration and defence; compulsory social security	10,5	11,8	+
Igatlanügyek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolg. - Real estate, renting and business activities	10,5	7,5	-
Egyéb közösségi, társ. és szem. szolg. - Other community, social and personal service activities	6,1	6,3	+
Szálláshely szolg. és vendéglátás - Hotels and restaurants	5,8	5,8	0
Pénzügyi tevékenység és kieg. szolg. - Financial intermediation	3,3	3,6	+

1993-ban a szolgáltatások három nagy területe - az oktatási, az egészségügyi ellátás, valamint a közigazgatás és a kötelező társadalom biztosítás - azaz alapvetően a költségvetésből finanszírozott ágazatok foglalkoztatták a szolgáltatásokban dolgozók 37,5 %-át. Együttes arányuk egy év alatt 38,6 %-ra nőtt. Az Európai Közösség országainak átlagában arányuk 27 % volt 1992-ben.

A hazai foglalkoztatás némileg magasabb mint az Európai Közösség átlaga a kereskedelemben (21,6 %) a szállítás-távközlésben (9,6 %), de alacsonyabb, mint a pénzügyi ágazaté (14,2 %). (Employment in Europe 1994. 184. old.) Természetesen a Közösség országaiban is igen sokféle eltérés van, például a turizmus súlyától, vagy az egészségügyi rendszer jellegétől, vagy a rész-munkaidő elterjedségétől stb. függően.

7.5 A foglalkoztatási struktúra állomány-csoportonkénti változásai - Employment stucture by skill levels

Mint már más összefüggésekből - például a tartós munkanélküliség jellemzőinek áttekintéséből - is kitűnt: tartósult az a tendencia, hogy a gazdaság egyre inkább a képzettebbek munkájára tart igényt, s a munkaerőpiacról kiszorulnak a korábban nagy számban foglalkoztatott képzetlenek.

A szakmai képzettségi szintet jellemző foglalkozási állomány-csoportokról az 1990. évi népszámlálás adatai adnak átfogó képet. Eszerint - lényegében a nyílt munkanélküliség megjelenéséig - a gazdaság akkori aktív keresőinek kétharmadát kitevő, mintegy 3 millió fizikai foglalkozású dolgozónak több mint fele (53,1 %) volt szakmunkás, egyharmada (34,7 %) betanított, és 12,2 %-a segédmunkás. A nem fizikaiak aránya a népszámláláskor 33,5 % volt.

Időközben - részben demográfiai okokból - többféle módosulás történt (újabb korosztályok tagjai léptek aktív kereső korba, képzetten vagy képzetlenül; s léptek ki más korosztályok ugyancsak eltérő szakmai képzettségű tagjai). E változások évenkénti nyomonkövetésére - adatok hiányában - nincs mód.

A szakmai képzettségi struktúra változásaira elsősorban a foglalkoztatottak és a regisztrált munkanélküliek összehasonlításából következtethetünk.

Az aktív keresők körében a munkanélküliség elsősorban a fizikai foglalkozásúakat sújtja: míg 1990-ben az aktív keresők 66,5 %-a volt fizikai dolgozó, a regisztrált munkanélküliek között tartósan 83 %-os az arányuk. A nem fizikai foglalkozásúak 33,5 %-os arányukhoz képest a regisztrált munkanélküliek 16-17 %-át adják.

A fizikai foglalkozásúak között a saját állomány-csoportjukhoz képest, az 1990-ben foglalkoztatott aktív keresőkhöz viszonyítva 14 % körüli a szak- és a betanított munkások munkanélkülisége, a segédmunkásoknak pedig csaknem a fele volt munka nélkül 1994. decemberében.

A nem fizikaiak körében a munkanélküliség mintegy 7 %-os volt.

Table 7.7

Az aktív keresők és a regisztrált munkanélküliek állomány-csoportonkénti adatainak összevetése -
Comparison of active earners and registered unemployed by status of employment

Állomány csoport Status of employment	Aktív keresők Active earners* 1 January 1990		Regisztrált munkanélküliek megoszlása Distribution of registered unemployed			Regisztrált munkanélküliek az aktív keresők 1990. évi létszámának %-ában Registered unemployed in percentage of active earners in 1990
			1992.	1993.	1994.	
	fő	%	december			
Szakmunkás - Skilled workers	1.599.481**	35,3	35,0	35,9	49,0	11,5
Betanított munkás - Semi-skilled workers	1.044.432	23,1	23,4	22,7	27,3	11,9
Segédmunkás - Unskilled workers	367.295***	8,1	25,2	24,4	8,2	32,8
Fizikai együtt - All manual	3.011.208	66,5	83,6	83,0	84,5	14,2
Nem fizikai fogl. - Non-manual	1.515.949	33,5	16,4	17,0	15,5	6,0
Összesen - Total	4.527.157	100,0	100,0	100,0	100,0	11,5

* Az aktív keresők állomány-csoportonkénti összetételéről nincs újabb adat. - The latest available data on active earners by status of employment

** Ide számítva az önálló fizikai foglalkozásúakat. - Including self-employed manual workers.

*** Ide számítva a fizikai foglalkozású segítő családtagokat, beleértve a mezőgazdasági tsz. segítő családtagjait is. - Including manual family workers, even family workers of co-operatives in agriculture

Adatforrás: Aktív keresők: 1990. évi népszámlálás 3. kötet, OMK Havi Közlemények. - **Source of data:** Active earners: Population Census 1990, Volume 3, Monthly Reports, NLC

Azaz, bár a munkanélküliség minden állomány-csoportot érintett, a képzettebbeknek jobbak az esélyeik, mint a képzetleneknek. Ez tükröződik a szerény keresletben is. Mint arról már szó volt, az álláshelyeknek ugyan csak töredékét jelentik be az állami munkaközvetítő szervezetekhez, s a munkaerő-felvételek zöme baráti, családi közvetítéssel történik, a nyilvántartott üres álláshelyek több mint 60 %-ára szakmunkást vagy nem fizikai foglalkozásút kerestek. (Megjegyezzük, hogy a legkeresettebb varrónői állások egyaránt lehetnek szak- vagy betanított munkás munkakörök.)

Table 7.8

Bejelentett álláshelyek állomány-csoportonkénti összetétele -
Registered job vacancies by status of employment

Állománycsoport Status of employment	January 1991	Üres álláshelyek megoszlása %-ban Distribution of job vacancies % December			
		1991	1992	1993	1994
Szakmunkás - Skilled worker	55,2	46,8	47,3	45,7	49,0
Betanított munkás - Semi-skilled worker	28,0	29,4	25,0	23,6	27,3
Segédmunkás - Unskilled worker	9,2	12,8	10,9	7,2	8,2
Fizikai - All manual	92,4	89,0	83,2	76,5	84,5
Nem fizikai - Non-manual	7,6	11,0	16,8	25,5	15,5
Összesen - Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Adatforrás: OMK Munkaügyi Központ Havi Közlemények. - **Source of data:** Monthly Reports, NLC

A kvalifikáltabb és iskolázottabbak iránti igényt mutatják a KSH munkaerő-felmérésének adatai is. (Az adatok - mint erről már szó volt -, a 15-74 éves korú népességre vonatkoznak.)

Table 7.9

A munkanélküliek és a foglalkoztatottak megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük szerint 1993. és 1994. -
Distribution of employed and unemployed by highest educational qualification in 1993 and 1994

Legmagasabb iskolai végzettség Graduation	1993		1994	
	munkanélküliek unemployed	foglalkoztatottak employed	munkanélküliek unemployed	foglalkoztatottak employed
8 ált.-nál kevesebb - Less than primary education	5,5	1,9	4,4	1,5
Ált. isk. 8 osztálya - Primary education	35,2	24,7	35,5	23,2
Szakmunkás, szakisk. - Apprentice, vocational	34,0	28,5	35,7	29,8
Középiskola - Secondary school	21,7	30,2	20,5	30,9
Főiskola, egyetem - College, university	3,6	14,7	3,9	14,6
Összesen - Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Adatforrás: KSH, 1993. IV. és 1994. IV. negyedévi munkaerő-felmérés. - **Source of data:** Labour Force Survey, Fourth quarter 1993, 1994, CSO

8. *A KERESETEK - EARNINGS*

A keresetekről csupán néhány, az áttekintést szolgáló adatot közlünk, anélkül, hogy a keresetek alakulásának munkaerőpiaci hatásait elemezhetnénk. Az adatokból a keresetek változásainak főbb tendenciái rajzolódnak ki.[22]

Az 1994. évi keresetek alakulását vizsgálva utalni kell néhány, a kereseti folyamatok hátteréül szolgáló makrogazdasági tényre.

A legalapvetőbb az a tendencia, amely a keresetek szerepének csökkenését hozta a jövedelemelosztás folyamatában. Ez két tényezőre vezethető vissza. Egyfelől a GDP, másfelől a foglakoztatottak számának folyamatos csökkenésére.

Emellett növekedtek a keresetekre rakódó költségek. Ehelyütt nincs mód a bérköltség alakulásának vizsgálatára, de nyilvánvaló, hogy a relatíve magas bérre rakódó költség fékezi a foglakoztatás bővülését és ösztönzi a szürke-fekete foglakoztatást.[23]

A keresetek alakulásának vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy az adatszogáltatás nem teljes körű.[24] Nincsenek adatok a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozásokról, az önfoglalkoztatók jövedelméről, és itt arra sem vállalkozhatunk, hogy megbecsüljük a ténylegesen és a legálisan kifizetett bérek közötti különbségeket.

8.1 Az évtized elejének új tendenciái - New trends of the nineties

A 90-es évek első felében a kereseti arányok alakulása szempontjából döntő változások következtek be a gazdaságban. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- A gazdaság összezsugorodása és szerkezetének átalakulása. Ennek hatása mind foglalkoztatási, mind jövedelmezőségi, mind pedig kereseti szempontból kimutatható.
- A magántulajdon megjelenése a versenyszférában. A tulajdonlás átalakulása, a foglalkoztatási viszonyok átalakulásával párhuzamosan kikényszerítette a kereseti viszonyok átalakítását, megjelentek a szabad béralku intézményei.
- A kereseti viszonyok szempontjából élesen szétvált a versenyszféra és a keresők több, mint 20 %-át foglalkoztató államháztartás, ez utóbbin belül a közalkalmazotti és köztisztviselői szféra. A versenyszféra béralkujával szemben itt felerősödtek a korlátozó tendenciák.

---

22 A fejezethez Berki Erzsébet (Munkaügyi Kutatóintézet) tanulmányát használtuk fel.

23 A munkaerőköltség alakulását a KSH 1993-ban vizsgálta egy, a 20 főnél többet foglakoztató vállalatokra kiterjedő felméréssel. A termelési költségeken belül egyébként mintegy 27 % a munkaerőköltség döntő hányadát kitevő bérköltség és társadalombiztosítási költség aránya. A színvonalat jellemzi, hogy a "német, belga, francia USA dollárban kifejezve mintegy 6-8-szorosa, a görög, portugál 2-3-szorosa" a magyar munkaerőköltségnek. Szerkezeti összehasonlításban feltűnő a kifizetett bérek alacsony (44,5 %-os) és a kötelező társadalombiztosítási költségek magas (30,3 %-os) aránya. (Ld.: A munkaerőköltség alakulása a nemzetgazdaságban. KSH, 1994., ill. Lindnerné Dr. Eperjesi Erzsébet: A munkaerőköltségek összetétele és arányai. Munkaügyi Szemle 1995. február.)

24 Az elemzéshez a KSH és a MüM adatait használtuk fel. A legjelentősebb módszertani különbség az, hogy a KSH a gazdálkodó szervezetek teljes kereset-tömegét és a hozzá tartozó létszám-adatot figyeli meg, a MüM pedig az adott gazdálkodói körön belül egyes kiválasztott személyek kereseti jellemzőit. További különbségeket okoz a két megfigyelés időbeni eltérése.

Ezek az alapvető változások 1994-re a kereseti arányok átrendeződéséhez, a korábbinál sokkal jelentősebb differenciálódáshoz vezettek mégpedig egyrészt a versenyszféra és a költségvetési szféra között, másrészt a versenyszférán belül, az egyes ágazatok között.

A változások nyomon követéséhez tekintsük át az 1990-1993-as időszak főbb tendenciáit és a jellemző nagyságrendeket. 1991-hez képest 1993-ban a versenyszférában a bruttó átlagkereset 160,1 %-kal, a költségvetési szférában 140,6 %-kal nőtt, a nemzetgazdasági átlag 152,6 %. 1993-ban a bruttó átlagkereset havi 27.173 Ft volt.[25] A foglalkoztatottak számának jelentős csökkenése következtében a bruttó keresettömeg ennél jóval kisebb mértékben növekedett.

Table 8.1

A foglalkoztatott létszám és kereset 1993-ban, 1989. évi bázison, % -
Changes in employment and earnings in 1993 to the year 1989

%

Megnevezés Denomination	Összes foglalkoztatott All employed persons	Bruttó kere-settömeg Total gross earnings	Bruttó átlag-kereset Average gross earnings
Versenyszféra - Outside of public	59,8	156,7	260,1
Költségvetés - Public (government)	90,2	224,3	240,6
Nemzetgazdaság összesen - Economy total	67,0	174,7	255,0

Forrás: Keresetek 1990-1993. (munkaanyag). MüM 1994. . sz. melléklet. - **Source:** Earnings 1990-1993 (study). Ministry of Labour, 1994,. Annex 1

A kereseti arányokban bekövetkezett változások hatására 1993-ban a versenyszféra bérei az összehasonlítható munkakörökben mintegy 30 %-kal haladták meg a költségvetési szféra béreit. A közalkalmazotti törvényben rögzített bértáblázat bevezetése ezen a helyzeten 1994-ben átmenetileg javított.

A kereseti arányok változásának jellemzője a versenyszférán belüli kettős differenciálódás: egyrészt a szellemi munkakörök relatív kereseti előnyének növekedése a fizikai munkakörökkel szemben, másrészt az ágazati differenciálódás. Az első tendenciát jól mutatja, hogy a versenyszférában a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező pályakezdő munkavállalók átlagkeresete 35.000 Ft volt, ami magasabb, mint a nemzetgazdasági átlagkereset[26]. A felsőfokú képzettségűek között a mérnökök korábbi első helyét a közgazdászok és a jogászok foglalták el. A mérnökök és a pedagógusok kereseti különbségei csökkentek.[27]

Az ágazatok közötti különbségek az utóbbi években folyamatosan növekedtek. A recessziós hullám ellenére a versenyszférán belül továbbra is az átlagosnál jobbak a kereseti lehetőségek azokban az ágazatokban, amelyekben a kedvezőtlen munkakörülmények és munkafeltételek miatt, a korábbi munkaerőhiány idején, igen magas keresetek alakultak ki az ágazat-specifikus fizikai foglalkozásokban és ez a kisegítő munkakörök, valamint a szellemi foglalkozások alapbéreit is magas szintre emelte (bányászat, vegyipar stb.).

---

[25] Keresetek 1990-93. (Munkaanyag). MüM 1994.
[26] Ld.: Őry János: Az 1993. évi kereseti arányok. Munkaügyi Szemle 1994. 7-8.sz. 8.l.
[27] Tímár János: A keresetek alakulása, 1995. április. Kéziratban

Az utóbbi években előretörtek azok az ágazatok, amelyeket a gazdasági válság kevésbé érint (energiaellátás, nagykereskedelem, szórakoztató ipar), és különösen azok, amelyek a rendszerváltással kerültek konjunktúrális helyzetbe (pénzügyi, biztosítási, jogi, könyvvizsgálói, adószakértői stb. tevékenységek). Javítottak a helyzetükön azok az ágazatok is, amelyek adottságaiknál fogva erős érdekérvényesítő pozíciókkal rendelkeznek (pl. a vasúti közlekedés).

Több jel mutat arra, hogy a külföldi kézbe került ágazatok jelentősen előreléptek a kereseti sorrendben. Feltűnő példa erre a dohányipar, amely jelenleg az összehasonlító keresetek sorrendjében a feldolgozóipar élére ugrott és több mint mésfélszer nagyobb keresetekre nyújt lehetőséget, mint például a „high-tech" irodagép- és számítógépgyártás. Ez arra utal, hogy a jelenlegi magyar munkaerő-költségek még aligha gyakorolnak érdemleges hatást a versenyképességre.[28]

E tendenciák 1994-ben is folytatódtak, bár ebben az évben néhány változást is regisztrálhatunk.

8.2 Bérek és keresetek 1994-ben - Wages and salaries in 1994

Az alkalmazásban állók száma - ágazatonként eltérő mértékben - ebben az évben is csökkent. Az átlagos csökkenés 5 %, míg a bruttó átlagkeresetek növekedése ugyanebben az időszakban 24,7 %.[29]

A létszám és a bruttó keresetek ágazatonként eltérő változását mutatja be a következő tábla.

---

[28] Tímár János: i.m.

[29] Ld. A nemzetgazdaság munkaerőmérelege 1994. január 1. Budapest 1994. 11. old. és Keresetek 1990-1993. MüM 1. sz. melléklet.

Table 8.2

A foglalkoztatottak száma és a bruttó átlagkeresetek alakulása - Employment and average gross earnings by sectors

Ágazat Sectors	A foglalkoztatottak számának alakulása Index of employed in 1994 to 1993	A bruttó átlagkere-set növekedése Index of average gross earnings in 1994 to 1993
Mezőgazdaság, vadgazdaság, halászat - Agriculture, hunting and forestry	86,3	127,8
Bányászat - Mining and quarrying	61,9	118,6
Feldolgozóipar - Manufacturing	92,9	123,0
Villamosenergia-ipar, gáz-, hő-, vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	104,9	123,5
Építőipar - Construction	94,4	121,5
Keresk. közúti jármű és közszükségleti cikk jav. - Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	107,3	120,8
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás - Hotels and restaurants	97,9	117,7
Szállítás, raktározás, posta, távközlés - Transport, storage and communication	93,8	125,8
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolg. - Financial intermediation	109,6	117,9
Ingatlanügyek, bérbeadás, gazd.tev.segítő szolg. - Real estate, renting and business activity	70,1	119,5
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás - Public administration and defence;compulsory social security	109,4	118,8
Oktatás - Education	100,0	131,8
Egészségügyi és szociális ellátás - Health and social work	93,7	132,4
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás - Other community, social and personal service activities	100,7	125,7
Együtt - Total	95,0	124,7

Forrás: A nemzetgazdaság munkaerőmérlege 1994. január 1. KSH 1994. Főbb munkaügyi folyamatok 1994. I-IV. negyedév, KSH, 1995. - **Source:** Labour Acccount, 1 January 1994, CSO; Main Labour Developments in first - fourth quarters 1994, CSO

A lemaradó ágazatok egy része a létszámleépítéssel együtt sem tudta behozni kereseti lemaradását. A korábbi években kiemelkedően magas keresetnövekményt produkáló ágazatokban a növekedés általában lassult ugyan, de az előny nem szűnt meg, sőt stabilizálódni látszik.

1994-ben ez a megfigyelés elsősorban a versenyszférára érvényes, mivel a közalkalmazotti körben a január 1-től életbe lépett új illetmény-rendszer hatására nőttek a keresetek. A versenyszféra KSH által megfigyelt ágazataiban a bruttó átlagkereset az előző évhez képest 22,8 %-kal nőtt, éves átlagban 33.643 Ft-ot tett ki. A következő tábla a bruttó és a nettó keresetnövekedést mutatja be ebben a körben. Ebből kitűnik, hogy az alkalmazásban állók a szállítás, raktározás, posta, távközlés, valamint a feldolgozóipar egyes ágazataiban kiemelkedő átlagkereset-növekedést értek el.

Table 8.3

A bruttó és a nettó átlagkereset 1994-ben (1993=100) -
Indexes of average gross and net earnings in 1994 (1993=100)

Ágazat Sectors	Bruttó átlagkereset Gross earnings	Nettó átlagkereset Net earnings
Bányászat - Mining and quarrying	118,6	122,3
Feldolgozóipar - Manufacturing	123,0	125,5
Villamosenergia-ipar, gáz-, hő-, vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	123,5	126,3
Építőipar - Construction	121,9	124,3
Keresk.közúti jármű és közszükségleti cikk jav. - Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	120,7	123,5
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás - Hotels and restaurants	117,1	120,3
Szállítás, raktározás, posta, távközlés - Transport, storage and communication	125,9	128,4
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolg. - Financial intermediation	117,9	121,2
Egyéb megfigyelt ágak - Other observed sections	119,0	122,3
Együtt - Economy total	122,8	125,4

Forrás: A keresetek alakulása 1994. december hónapban és az év I-XII. hónapjaiban. KSH, 1995. - **Source:** Developments in earnings in December 1994 and in the period 1-12 months, CSO, 1995

A nettó keresetek gyorsabb növekedése az adózási szabályok változásának köszönhető, a nettó átlagkeresetek átlaga mintegy 69 %-a volt a bruttó átlagkeresetek átlagának. Ez az ideiglenes előny az 1995-ös adószabályok következtében 1994-re korlátozódik.

A feldolgozóiparban a keresetek növekedése erősen differenciált. Kiemelkedő a növekedés a kohászatban (26,6 %), de a keresetek nagysága szerint a vegyipar állt az első helyen. A kohászatban a bruttó átlagkereset 33.290 Ft volt, míg a vegyiparban 44.409 Ft-ot kerestek, ennél csak a pénzügyi ágazat átlagkeresete (61.710 Ft) magasabb.

A fentiektől nagyságrendekkel térnek el más alágazatok átlagkeresetei. A textil-, ruházati és bőrtermék gyártásban az átlagkereset 20.981 Ft (119 %), az egyéb feldolgozó iparban 23.900 Ft (118 %), a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatban 25.994 Ft (117,1 %), a kereskedelemben pedig 21.523 Ft (123,5 %). Ezek az alágazatok évek óta az átlagosnál alacsonyabb, vagy azt csak kismértékben meghaladó növekedést értek el; a kereseti szint emelésére, relatív és abszolút hátrányuk csökkentésére igen csekély az esélyük. 1994-ben is legfeljebb az infláció ellentételezésére jutott erejük.

Az 1994. decemberi bruttó átlagkereset 44.030 Ft volt a 10 főnél többet foglalkoztató szervezeteknél (mezőgazdaság, halászat, erdőgazdaság és költségvetési szféra nélkül), ami 4,5 ezer forinttal magasabb a novemberi átlagnál. A jelentős növekedést elsősorban a kifizetések decemberre való koncentrálódása magyarázza. Az 1994. évi átlagkereset 33.284 Ft, 24,7 %-kal magasabb, mint 1993-ban. 18,8 %-os fogyasztói árindex mellett az ennek megfelelő 27,1 %-os nettó keresetnövekedés 7 % reálkereset-emelkedést jelent. Ez a növekedés első pillantásra magasnak tűnik ugyan -

főként a korábbi évek tendenciáihoz képest -, értékelésénél azonban figyelembe kell venni, hogy a keresők száma ezalatt az időszak alatt is csökkent, tehát a háztartások reális eltartó képessége nem nőtt ilyen mértékben.

1994-ben folytatódott a szellemi foglalkozásúak átlagkeresetének a fizikaiakhoz képest gyorsabb növekedése, amely az évtizedet eddig is jellemezte. 1994-ben e két csoport között azokban az ágazatokban kiugróan nagy a különbség, amelyeket érintett a közalkalmazotti béremelés. Így az oktatásban a szellemi foglalkozásúak bruttó átlagkeresete 1994-ben 33,6 %-kal, míg a fizikaiaké 18,7 %-kal nőtt, az egészségügyben ugyanez 29,4, ill. 20,4 %.

Ennek a folyamatnak a kereseti arányok alakulására kettős hatása van. Egyrészt a szellemi foglalkozásúak körében nagyobb kereset-kiegyenlítődés ment végbe az ágazatok között, mint a fizikai foglalkozásúaknál. Másrészt pedig azokban az ágazatokban, ahol több a szellemi foglalkoztatott, magasabbak az átlagkeresetek is. Vagyis a kereseti arányokat - mint köztudott - a munkahelyek struktúrája, a foglalkoztatottak képzettségi szerkezete is befolyásolja.

A felső vezetői bérek elsősorban a vállalatok nagysága szerint differenciálódnak. 1993-ban az igazgatói keresetek átlaga az 1.000 főnél többet foglalkoztató vállalatoknál valamivel magasabb 200 ezer Ft-nál, míg a 20-50 fő között foglalkoztatóknál 80.900 Ft.[30]

A keresetek ágazati arányainak alakulását a foglalkoztatottak nemek szerinti megoszlása is befolyásolja. A foglalkoztatottak 49,1 %-a férfi, 50,9 %-a nő, a foglalkoztatott nők között felsőfokú végzettséggel rendelkezik 15,1 %, a férfiak közül 13,7 %.[31] Közismert, hogy vannak tipikusan nőket foglalkoztató ágazatok. Ezek elsősorban a könnyűipar alágazatai, valamint a közalkalmazotti foglalkozások legnagyobb létszámot tömörítő ágazatai, az oktatás, és az egészségügy. Emellett nagy számban foglalkoztatnak nőket "betanított szellemi" munkakörökben a versenyszféra más ágazataiban is.

A nők nagyarányú foglalkoztatása az ágazat átlagkeresetét feltehetően lefelé húzza, amit egyes ágazatokban ellentételez a nők nagyobb arányú szellemi foglalkoztatása. Ezeknek a tényezőknek a pontos hatásait azonban csak megfelelő statisztikai adatok birtokában lehetne kimutatni. A hagyományosan nőket foglalkoztató ágazatok közül az egyik póluson vannak azok a könnyűipari ágazatok, amelyekben a kereseti színvonal a piacvesztés következtében rendkívül alacsony (textilipar, cipőipar, kereskedelem), a másik póluson a magas szakképzettséget igénylő szellemi munkát felhasználó ágazatok (pl. a pénzügyi ágazat, igazságszolgáltatás).

Az oktatásban és az egészségügyben, ahol magas szakképzettséggel rendelkező női foglalkoztatottak vannak túlnyomó többségben, a magas keresetszint-emelkedés nem a munkaerőpiaci folyamatok kiegyenlítő hatásának, vagy ezek jó gazdasági helyzetének, hanem a vonatkozó jogszabály hatályba lépésének köszönhető.

---

[30] Ld. Őry János: Az 1993. évi kereseti arányok. Munkaügyi Szemle 1994. július-augusztus. 7.l.

[31] Ld. A nemzetgazdaság munkaerőmérlege 1994. jan.1. KSH 1995. és KSH Havi közlemények 1994. 11.sz. 11. old.

Mindennek következtében a női foglalkoztatottak kereseti differenciáltsága feltehetően meghaladja a férfi foglalkoztatottakét. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy a férfiak és nők közötti kiegyenlítődési tendencia további fennmaradása várható a közalkalmazotti és a köztisztviselői körben, mivel az ott alkalmazandó illetményrendszerek - természetesen - nem tesznek különbséget férfi és nő között, itt az eltéréseket a foglalkoztatási struktúra tartja fenn.

A kereseti arányok alakulásában ágazati szinten nem mutatható ki az a hatás, amit a korábban munkanélkülivé vált munkavállalók felvétele okoz. Egy 1994. árpilisában lefolytatott, regisztrált munkanélkülivé váltakkal készített kérdőíves felmérésből tudjuk, hogy a munkahely elvesztésével nem csupán a kereset és a munkanélküli segély közötti differencia jelent jövedelem-veszteséget, hanem az is, hogy az újraelhelyezkedők a korábbinál alacsonyabb bérekhez jutnak. A munkanélkülivé válók átlagosan több, mint 40 %-kal keresnek kevesebbet, mint a foglalkoztatottak, a tipikus munkanélküli pedig 4-5 %-kal alacsonyabb bérrel indul, amikor újra elhelyezkedik.

A bérveszteség magasabb azokban a csoportokban, amelyeket az alacsonyabb iskolázottság, a magasabb életkor, és a kevés munkahellyel rendelkező rágióban lakás egyszerre jellemez. A veszteségek hozzájuk hasonlóan magasak a korábban magas keresetű, de idősebb korban munkanélkülivé válók esetében, akiknek az elhelyezkedési esélyei is rosszabbak és a keletkező bérveszteség abszolút értékben is nagyobb.[32]

8.3 A bérmegállapodások hatása a keresetek alakulására - Impact of collective agreements on earnings

A bérmegállapodások 1994. évi alakulása - a megállapodások alacsony száma, a rendszer terjedésének megtorpanása - magán viseli a gazdasági stabilitás hiányának, a szociális partnerek csekély megállapodás-képességének és a gazdaságpolitika irányváltásainak nyomait.

Mindössze 10 db ágazati megállapodás született, ebből 3 db a korábban kötött kollektív szerződés aktualizált változata. Az érintett létszám 1993-hoz képest mintegy 20 %-kal csökkent. Az ágazati megállapodások jellemzője, hogy kevés tartalmaz alapbéremelést, ezzel szemben magas a minimálbért rögzítők aránya. A megállapodások alacsony száma miatt azonban sem ebből, sem a további jellemzőkből nem lehet következtetéseket levonni.

---

32 Ld. Köllő János-Nagy Gyula: Bérek a munkanélküliség előtt és után. Közgazdasági Szemle 1995. április, 325-357. old.

Table 8.4

Az 1994-ben érvényben lévő bérmegállapodások főbb jellemzői - Main characteristics of wage agreements in 1994

Jellemzők Indicators	Vállalati Enterprise level	Középszintű Medium level
A bérmegállapodások száma, db. - Number of cases	440	10
Érintett gazdálkodó egységek száma - Involved enterprises		595
Érintett létszám, efő - Involved persons in thousands	521,5	190,5
Az érintett létszám aránya a vállalkozási szféra létszámához képest, % - Share of involved persons out of the number of employees in non-public enterprises, %	27,0	10,0
Átlagkereset növekedést tartalmaz, db. - Average gross earnigs' growth, cases	264	7
A megállapodott átlagkereset növekedése, % - Agreed growth rate of earnings %	20	minimum 15 maximum 21-23
Alapbér-növekedést tartamaz, db. - Basic wage growth cases	379	2
Alapbér-növekedés átlaga, % - Average wage growth, %	18	
Minimálbér-emelést tartalmaz, db. - Minimum wage increase, in the wage cases	171	7
Legmagasabb minimálbér, Ft - The highest company minimum wage, HUF		15.000
Bértarifa-megállapodást tartalmaz, db. - Occupational wage agreement cases	195	8

Forrás: Tájékoztató az 1994. első félévi keresetalakulásról és az érvényes kollektív megállapodásokról. MüM 1994. szeptember. - **Source:** Monitoring on evaluation of earnings, and the valid agreements of collective bargaining in the first half of 1994, Ministry of Labour, September 1994

Mint említettük, az ágazati kereseti arányok lényegi változatlansága mellett lelassult a növekedés azokban az ágazatokban, amelyekben a korábbi években kiugró növekedés volt tapasztalható, de az átlag alatti átlagkeresettel bíró ágazatok a korábbinál magasabb növekedési ütem mellett sem tudták behozni a lemaradásukat - ezen a megállapodások lehetősége nem változtatott. Mint a MüM szakértői ezzel kapcsolatban megjegyzik, a megállapodások tartalmának javulása esetén, számuk jelentősebb emelkedése nélkül is nagyobb munkaerőpiaci szabályozó erővel bírnának. Ezzel kapcsolatosan azonban 1995-ben sem jobbak a kilátások.

A keresetek tényleges növekedése éves szinten az ÉT ajánlásának maximális sávjába esik (bruttó 22,8 % tényleges, míg az ajánlás 21-23 % volt), illetve meghaladja a vállalati bérmegállapodásokban rögzített (20 %) növekedést. A jellemző tendenciák már az év első felében - a megállapodások létrejöttének idején - arra utaltak, hogy az előző években elhatározott növekedés a költségvetési szférában és az infláció ellentételezésére való törekvés a kereseti folyamatok két meghatározó eleme.

A MüM szakértőinek elemzése szerint a vállalati bérmegállapodások munkaerőpiaci szerepe csekély. A megállapodások ugyanakkor két momentum miatt fontosak - az egyik, hogy a vállalatoknál kötött bérmegállapodásokban az átlagkereset-növekedés magasabb, mint az ÉT

ajánlás (20 % a közepes 18 %-kal szemben), a másik pedig, hogy a megállapodott minimálbérek átlag 1.400 Ft-tal magasabbak a rögzített 10.500 Ft-os minimálbérnél.

A MüM OMK 633 vállalkozásra kiterjedő vizsgálatának adatai szerint a vállalkozások közötti kereseti szóródás igen jelentős. A vizsgált cégek létszámban mért 1,6 %-ánál a kereseti szint az 1993. év azonos időszakához képest csökkent és a cégek 8-15 %-a nem érte el az ÉT által ajánlott minimális 13-15 %-os keresetnövekedést. Ugyanakkor majdnem 30 %-uk az ÉT által ajánlott 21-23 %-os maximum körüli keresetemelkedést ért el. A cégek mintegy 40 %-ánál a keresetek emelkedése 25 %-nál nagyobb volt, ezen belül közel 8 %-uknál 40 %-nál is magasabb.[33] Tekintettel arra, hogy ezek az adatok az első félévre vonatkoznak, valószínű, hogy éves szinten nem ekkorák a különbségek. Mégis, ezek az adatok felhívják a figyelmet az ágazati átlagok mögötti jelentős különbségekre.

Ez a differenciáltság egyúttal annak is jele, hogy a keresetek alakításában a cégeket sem az ágazati megállapodások, sem az ÉT ajánlásai nem korlátozzák, a megállapodások nem töltenek be harmonizáló szerepet. A foglalkoztatási biztonság és a bérezés vonatkozásában ezt a jelenséget mindenképpen negatívan ítélhetjük meg, annak ellenére, hogy a kereseteknek a gazdálkodás eredményességétől való függését pozitívnak tekintjük.

Adatok hiányában azonban nincs mód sem annak kimutatására, hogy a megállapodásokban rögzített kereset-növekedési mértékek milyen jövedelem-termelési képességhez kapcsolódnak, sem annak kimutatására, hogy a tényleges keresetnövekedés és a megállapodásokban rögzített mértékek, valamint a GDP-hez való hozzájárulás hogyan viszonyul egymáshoz.

8.4 Keresetek a költségvetési szférában - Earnings in public sector

A költségvetési szféra két legnagyobb munkavállalói csoportja a köztisztviselők és a közalkalmazottak.[34] A Közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény (Kjt.) illetményrendszere 1994. január 1-én lépett hatályba, míg a köztisztviselők illetményrendszere a Köztisztviselők jogállásáról szóló törvény (Ktv.) alapján 1995. január elsején. Míg a közalkalmazottakra vonatkozó illetménytábla tételei a kötelező minimumokat írják elő, addig a köztisztviselők bére pontosan rögzített összeg. A költségvetésből finanszírozott egyéb jogállások tekintetében még vegyesebb a helyzet.[35]

A jogszabályok életbe lépésének eltérő időpontjai miatt a költségvetési szféra kereseti arányaira elsősorban az illetményrendszerek

---

[33] Tájékoztató az 1994. első félévi keresetalakulásról és az érvényes kollektív bérmegállapodásokról. MüM 1994.

[34] 1993-ban mintegy 100 ezer fő volt szolgálati jogviszonyban - közöttük katonák, rendőrök, a VPOP alkalmazottai stb -, az ő kereseti adataik azonban nem publikusak. Annyit meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyes csoportjaik, mint például a Magyar Hadsereg hivatásos és továbbszolgáló állománya, a rendszerváltás óta folyamatosan romló kereseti feltételekkel dolgozik.

[35] Például a szolgálati jogviszonyban lévők egy részénél a korábbi bérezési mechanizmusok működnek tovább, míg a bíróságoknál és az ügyészségeknél már korábban történt fizetés-rendezés.

eltérései nyomják rá a bélyegüket. A közalkalmazottakkal és a köztisztviselőkkel szemben támasztott követelmények és az ezekhez kapcsolt bértáblázatok eltérései miatt a későbbiekben sem várható a keresetek kiegyenlítődése.

Talán a legérdekesebb az a kérdés, hogy az azonos végzettségű, de különböző jogviszonyban álló munkavállalók keresete hogyan viszonyul egymáshoz. Ezt az összehasonlítást azonos szolgálati idő mellett lehet egzaktan elvégezni. Táblánkban 10 év munkaviszonnyal számoltunk.

Table 8.5

Azonos iskolai végzettséggel rendelkezők kötelező illetményei köztisztviselői és közalkalmazotti jogviszonyban -
Earning differences between employees of government offices and public organisations (employees having the same degree and 10 years of service)

Ft - HUF

Iskolai végzettség Education	Köztisztviselő* In government*	Közalkalmazott In public
Minimum	10.500 (9.900)	10.500 (8.000)
Általános iskola - Primary school	21.780	10.400
Középiskola - Secondary school	31.680	16.800
Felsőfokú végzettség - High level education	46.530	27.200
Maximum	63.360	44.000

* 10 %-os illetmény-kiegészítéssel számítva. - Taking into account the 10 % supplementary salary

Source: Monitoring on evaluation of earnings, and the valid agreements of collective bargaining in the first half of 1994, Ministry of Labour, September 1994

A táblából kitűnik, hogy a közalkalmazottak garantált illetménye messze elmarad a másik csoportétól. Ahhoz, hogy egy nyugdíjazás előtt álló F kategóriás közalkalmazott elérje a szintén nyugdíjazás előtt álló átlagos köztisztviselő kötelezően járó alapilletményét, az A1 kategória illetményét 8.000 Ft-ról 11.520 Ft-ra kellene emelni.[36]

Az 1994. májusában érvényes tényleges kereseti arányokat szemlélteti a következő tábla.

---

[36] Mivel 1994-ben a 8.000 Ft-os A1 kategória volt érvényben, végig ezzel számoltunk.

Table 8.6

A főbb foglalkozási csoportok keresetei a költségvetési szférában - Earnings of main occupational groups in government sector

Foglalkozási csoport Group of occupations	Tényleges havi kereset Actual average earnings	Kereset a ktg.-i szféra átlagában Earnings in percents of public sector	Összehasonlító kereseti arány, % Comparative earinings	
			Versenyszféra=100 Non-public= 100	Költségvetési szféra = 100 Public = 100
Köztisztviselők - Gov`nt employees	43.342	100,7	92,6	102,6
Bírák, ügyészek - Judges, attorneies	68.257	158,6	142,0	157,2
Közalkalmazottak - Gov`nt employees	41.052	95,4	85,5	94,6

Forrás: MüM Jelentés... 3/a. sz. tábla. - **Source:** Monitoring on evaluation of earnings, and the valid agreements of collective bargaining in the first half of 1994, Ministry of Labour, September 1994, Table 3/a

1994-ben a költségvetési ágak a versenyszférához képest fennálló kereseti hátrány csak kis részét "dolgozták le", az összehasonlítható munkaköri keresetekben - különösen a szellemi foglalkozásokban - pedig még kevésbé csökkent a hátrány, mint átlagosan.[37]

8.5 Következtetések - Conclusions

Összefoglalva az 1994. év kereseti folyamatait, a következő főbb megállapításokat tehetjük:

A keresetek alakulását érdemben nem befolyásolták a bérmegállapodások, a kereseti arányok és a kereseti színvonal alakulása elsősorban a várható infláció mértékétől, a vállalkozások pénzügyi helyzetétől, valamint a költségvetési szférában a központi bérintézkedésektől függött.

A kereseti arányoknak a munkaerőpiacra gyakorolt hatását az adatokból nem lehet egyértelműen kimutatni. Vannak ugyan olyan prosperáló ágazatok, amelyek egyszerre létszámfelvevők és az átlag fölötti kereset-emelkedést értek el, valamint valószínűsíthető, hogy a létszámleadó ágazatok a megtakarítások egy részét kereset-növelésre fordították, de ezek az összefüggések nem bizonyítottak. Vagyis a kereseti arányok nem befolyásolják számottevően a munkaerő mozgását az ágazatok között, míg az ágazati hovatartozás jelentősen befolyásolja a keresetek nagyságát.

Bizonyos, hogy rövid távon nincs olyan összefüggés a bérezés és a foglalkoztatottak számának ágazatok szerinti arányai között, amely a munkaerőpiacon jelentős munkaerőmozgásokra utalna. Ugyanakkor vannak

---

37 Mint a MüM egyik anyaga (Tájékoztató a Kormány részére az 1994. évi kereseti arányokról) megjegyzi: "...a közalkalmazotti növekedési előny a korábbi elmaradásokon alig változtatott." - az elmaradás átlagosan havi 12.000 Ft-ra tehető. (2.l.) 1994. májusi adatok alapján 12.300 Ft. (MüM jelentés... 9.l.) A szellemi foglalkozásúak között az élen a jogászok állnak 88.636 Ft/hó/fő keresettel, legkevesebbet pedig az óvónők keresnek - 30.044 Ft-ot. (MüM jelentés... 15.l.)

olyan ágazatok - elsősorban a feldolgozóipar könnyűipari alágazatai -, amelyeknél a létszám megtartását az alacsony bérszínvonal teszi lehetővé.

A kereseti színvonal emelkedésében ugyanakkor tettenérhetők a foglalkoztatási szerkezet változásának hatásai. A leglátványosabb ezek közül a szellemi és a fizikai foglalkozásúak közötti kereseti különbség növekedése, amelynek következtében azokban az ágazatokban, ahol az átlagnál gyorsabban nő a szellemi foglalkozásúak aránya, a keresetek színvonalának magasabb növekedését regisztrálhatja a statisztika. Hasonló strukturális hatást gyakorol a keresetek színvonalára a foglalkoztatottak megoszlása a nagy nemzetgazdasági ágak között, a vállalkozások mérete, valamint a foglalkoztatottak életkora és neme.

A keresetek alakulásában is kimutatható az általános jövedelem-differenciálódás tendenciája, amely részben oka is az utóbbinak. A statisztikailag megfigyelt körben megjelentek a tartósan lemaradó ágazatok. Lemaradásuk részben gazdasági helyzetükre, részben az itt foglalkoztatott munkaerő struktúrális jellemzőire vezethető vissza. E hatásokkal tartósan számolni kell.

Bizonyos kiegyenlítődés ment végbe 1994-ben a költségvetési szféra és a versenyszféra között, de ez nem jelenti azt, hogy a költségvetési szféra egészében javult volna a helyzet. A közalkalmazotti illetményrendszer bevezetése egyszeri látványos javulást eredményezett 1994-ben, az A1 kategória valorizálása nélkül azonban a hátrány várhatóan ebben a körben újra növekedni fog.

1995-ben alapvetően kedvezőtlenebbé váltak a személyi jövedelemadózás feltételei, jelentős infláció várható. A kormánynak módjában áll korlátozni a keresetek emelkedését a költségvetési szférában, valamint az ÁVÜ és az ÁV Rt. többségi tulajdonában lévő vállalati körben. Mindennek következtében az elkövetkező időszakban minden szektorban számos vonatkozásban a különbségek növekedésére lehet számítani.

II. A MUNKAERŐ KERESLETRE ÉS -KÍNÁLATRA HATÓ ÁTALAKULÁSI FOLYAMATOK - TRANSITION PROCESSES AS FACTORS OF DEVELOPMENTS IN LABOUR DEMAND AND SUPPLY

A gazdaság foglalkoztatási képessége - mint erről már szó volt - 1994-ben némileg tovább csökkent. A csökkenés ugyan kisebb mértékű, mint 1991-93-ban volt, de azt jelzi, hogy a gazdaság hosszan tartó nemzetközi recesszió közepette alig mozdult el az 1989-90-es évektől elszenvedett nagyarányú kül- és belföldi piacvesztés, s a velejáró teljesítmény-zuhanás mélypontjáról. A gazdaság teljesítményének elemzését nem tekintjük feladatunknak. A gazdasági működés néhány jellemzőjére utalunk csupán, amelyek a foglalkoztatás körülményeit is meghatározták.

Az 1994-et értékelő gazdasági elemzésekben az ország pénzügyi helyzete a leghangsúlyosabb. A nemzeti össztermék (GDP) értéke az 1990. óta tartó folyamatos és jelentős csökkenése után ugyan 1994-ben 2 %-kal nőtt; de még mélyen az 1989-es szint alatt maradt. (A szerény növekedéssel elért egy főre jutó 4.000 dolláros átlag is csak mintegy 15-20 %-a a legfejlettebb országok átlagának, negyede sincs Olaszországnak, alig több, mint a fele Görögországnak (7.239) és mintegy 60 %-a Szlovéniának.)

Egy főre jutó GDP 1994-ben
(dollárban) -

Per capita GDP in USD (1994)

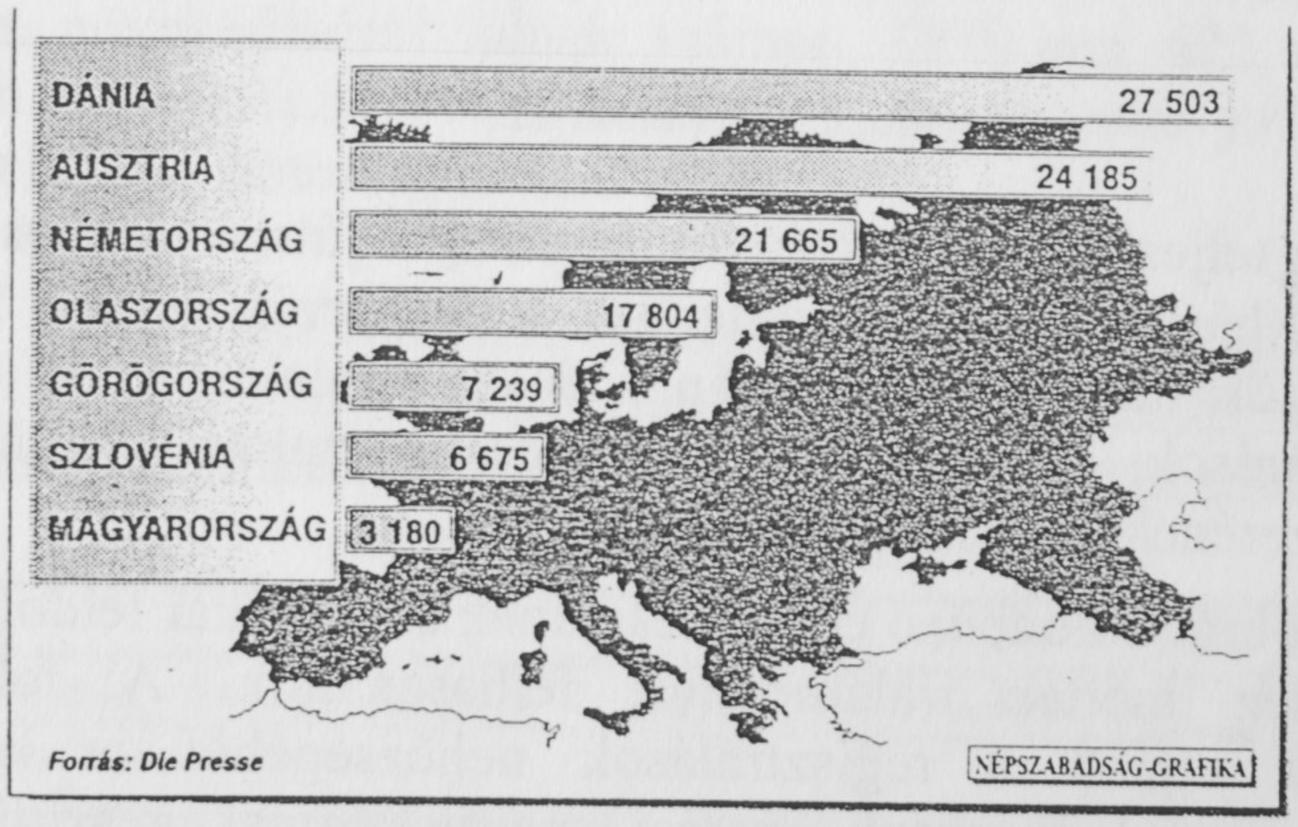

Megjelent a Népszabadság, 1995. január 4-i számában[38]

A nagyarányú külföldi adósság mellett meghatározóvá vált a belső állam-adósság, a költségvetés évről-évre növekvő hiánya, minthogy az összezsugorodott gazdaság teljesítménye egyre kevésbé volt képes fedezni a társadalmi közös fogyasztást és a gazdaság működését. Romlott a folyó fizetési mérleg; a behozatal értéke tartósan felül múlta a kivitelét. A halmozódó hiányok akadályozták a beruházásokat, a termelő-tevékenységek fejlődését.

---

[38] A Magyarországra számított érték eltér a hivatalos magyar adatoktól; jól illusztrálja azonban az országok közötti jelentős különbségeket.

A Figyelő havonta közölt grafikonja az ipari termelés, a fogyasztói árindex és a regisztrált munkanélküliek számának alakulását mutatja be.

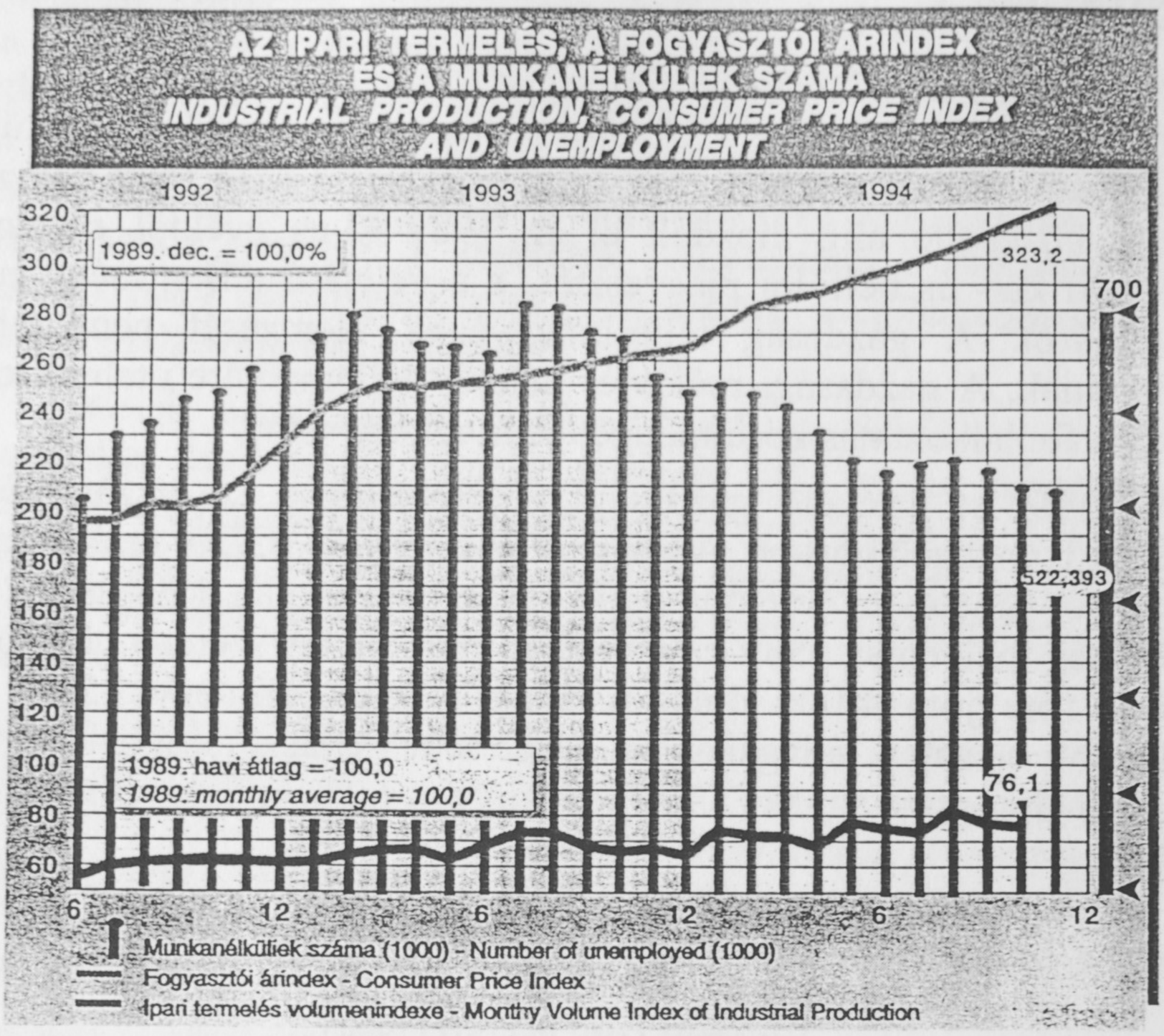

Figyelő, 1995. január 12.

A gazdaság teljesítmény alakulásában szerepet játszó számos tényező közül ezúttal is három, a foglalkoztatásra közvetlenül kiható folyamat alakulását tekintjük át. Ezek: a magángazdaság kialakulása; a csőd- és felszámolási eljárások, valamint a mezőgazdaság átalakuló tulajdoni és szervezeti rendszerének foglalkoztatási hatásai.

E folyamatokról különböző céllal készülnek statisztikai feldolgozások. A lehetőségekhez mérten valamennyit felhasználjuk. A folyamatok természetéből, s emiatt a regisztrálások nehézségéből is következő adathiányokat a magunk és mások kutatási tapasztalataival egészítjük ki.

9. *A MAGÁNGAZDASÁG KIALAKULÁSÁNAK HATÁSAI A FOGLALKOZTATOTTSÁGRA - IMPACTS OF EMERGING PRIVAT ECONOMY ON THE EMPLOYMENT*

A magángazdaság többféle folyamattal alakul ki. A legfontosabbak: 1.) Az egyéni- és társas vállalkozások alapítása. 2.) A privatizálás: az állami tulajdon eladása, kül- és belföldi vásárlóknak. 3.) A külföldi cégek magyarországi beruházásai, részben új termelő-kapacitások építése, új szolgáltatások meghonosítása. 4.) A mezőgazdasági szövetkezetek tulajdonviszonyainak újra-rendezése. (Ezt önálló fejezetben tárgyaljuk.)

E folyamatok előrehaladásával párhuzamosan szűnnek meg, jönnek létre, vagy maradnak meg munkahelyek. A foglalkoztatás nézőpontjából eltérő hatású folyamatokat tekintjük át a következőkben.

9.1 Az egyéni és a jogi személyiség nélküli társas vállalkozások[39] - Self-employed and unincomportated small business

Magyarországon 1990 óta az úgynevezett kisvállalkozások (kisiparosok, kiskereskedők, a mezőgazdaság önállói, a szellemi szabadfoglalkozásúak, továbbá a társas kisvállalkozások, mint pl. a Betéti Társaság) teremtettek tömegesen új munkahelyeket. Mindenek előtt a vállalkozói igazolványt kiváltók önmaguk számára, de e vállalkozásokban dolgoznak alkalmazottak, segítő családtagok; aktív kereső korúak és nyugdíjasok; fő- vagy mellékállásúak egyaránt.

Az alapításokat és megszűnéseket regisztráló statisztikák e szféra folyamatos növekedéséről adnak számot. 1990-ben 421 ezer, 1994-ben pedig több mint kétszeresét, 870 ezer egyéni és nem jogi személyiségű társas vállalkozást tartott nyilván a KSH.

Table 9.1

Az egyéni vállalkozók és a nem jogi személyiségiű társas vállalkozások száma 1990-1994-ben - Number of sole proprietors and unincorporated economic organisationsin 1990-1994

	1990	1991	1992	1993	1994
Egyéni vállalkozás - Sole proprietors	393.450	510.459	606.207	688.843	778.036
Nem jogi szem. társas váll.* - Unincorporated economic organisations	27.571	44.279	42.405	69.793	92.393
Együtt - Total	421.021	554.738	648.612	758.636	870.429

* Gazdasági munkaközösségek nélkül - Excluding GMK (= Business Partnership in 80')

Adatforrás: KSH december havi jelentések. - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, December, CSO

---

39 A cégjogszabályok értelmében az a cég lehet önálló jogi személyiség, amely üzleti tevékenységéhez elkülönített vagyonnal rendelkezik; az alapításnak az előírt mértékű tőkebefektetés a feltétele. A cég tevékenységéért az elkülönített vagyon értékéig felel, tehát a cég vagyona független a tulajdonosok magánvagyonától. Magyarországon a legáltalánosabb jogi személyiségű cégformák: a vállalat, a szövetkezet, a részvénytársaság (RT) és a korlátolt felelősségű társaság (KFT). A jogi személyiséggel nem rendelkező cégek esetében nem különül el a vállalkozás és a háztartás vagyona, s a vállalkozó teljes vagyonával felel tevékenységéért. Másfelől: minthogy a vállalkozás bevételei nem különíthetők el a háztartás bevételeitől, a vállalkozók általában nem a vállalkozás nyeresége után adóznak, hanem személyi jövedelemadót fizetnek. Nem jogi személyiségűek az egyéni vállalkozások, a társas vállalkozások közül pedig a GMK, a Betéti Társaság és a Közkereseti Társaság.

A hazai statisztikákban az egyéni és társas vállalkozásokban dolgozó főfoglalkozású aktív keresőket tartják nyilván rendszeresen.

A vállalkozásokban foglalkoztatottak száma - ami a főfoglalkozásúakon kívül a kiegészítő foglalkozásúakat és a nyugdíj mellett dolgozókat is tartalmazza - természetszerűen jóval magasabb. (1989-ben például a százezer főfoglalkozású kisiparos mellett 20 ezer nyugdíjas is aktívan tevékenykedett és további 53 ezer fő volt mellékfoglalkozású. 1994-ben - a KSH adatai szerint - az egyéni vállalkozók 54,2 %-a dolgozott főfoglalkozásúként.) Nézőpontunkból - és különösen az új munkahelyek létrejötte szempontjából - az aktív keresők számának alakulása a lényeges.

Az egyéni- és társas vállalkozások aktív keresőinek létszámában 1989-90-ben volt igazán jelentős növekedés; azóta az ütem lényegesen lassult. 1993-ban e szférában már csak mintegy 25 ezer munkahely jött létre.

Table 9.2

Az egyéni és nem jogi személyiségű társas vállalkozásokban foglalkoztatott aktív keresők létszáma 1981-1994-ben -
Active earners employed in unincorporated organizations and sole proprietors in 1981-1994

ezer főben - thousand persons

Év 1 January	Önállók Self-employed	Segítő családtagok Family workers	Alkalmazottak Employees	Együtt Total	Az aktív keresők %-ában In percent of active earners	Az éves létszámváltozás Yearly change in employment
1981	118,2	61,8	0,3	180,3	3,6	-
1982	119,9	56,7	2,5	179,1	3,6	- 1,2
1983	129,4	55,6	6,1	191,1	3,8	+ 12,0
1984	144,3	54,6	9,9	208,8	4,2	+ 17,7
1985	158,1	59,0	11,5	228,6	4,7	+ 19,8
1986	167,5	61,6	19,7	248,8	5,1	+ 20,2
1987	176,5	64,0	25,6	266,1	5,4	+ 17,3
1988	194,3	67,7	32,4	294,4	6,1	+ 28,3
1989	218,4	81,0	48,0	347,4	7,2	+ 53,0
1990	332,2	80,1	71,0	483,3	10,1	+ 135,9
1991*	419,3	113,5	144,6	677,4	14,5	+ 194,1
1992*	466,0	97,4	144,0	707,4	16,7	+ 30,0
1993*	n.a.	n.a.	n.a.	780,3	20,7	+ 72,9
1994*	n.a.	n.a.	n.a.	805,1	21,7	+ 24,8

* Az 1991. óta a munkaerő mérlegek már külön is kimutatják a (nem jogi személyiségű) társas vállalkozásokban dolgozók létszámát (alkalmazottaikkal és segítő családtagokkal együtt). Ezt külön is bemutatjuk. Létszámuk a fenti táblázatban is szerepel. - Since 1991 employed persons (including family workers and employees) in unincorporated organizations have been also published. Their number is included in this table, but we show it even separetly.

Adatforrás: KSH, A nemzetgazdaság munkaerőhelyzete a 80-as években és a munkaerő-mérlegek. - **Source of data:** Labour Accounts, CSO, Labour force situation in the eighties, CSO

A lassuló növekedés a kisvállalkozások munkahelyteremtő képességének jelentős csökkenését jelzi. 1989. óta a kisvállalkozások így is több mint 450 ezer új munkahelyet teremtettek, és az itt dolgozó aktív

keresők aránya 1994. január 1-re elérte az ország aktív keresőinek csaknem 22 %-át.

A kisvállalkozói körön belül a növekedés eltérő ütemű mind az egyéni vállalkozások egyes csoportjaiban, mind a társas vállalkozásokban.

1994. végén 778 ezer egyéni vállalkozást tartottak nyilván, amelyekben egyaránt dolgoznak fő- és kiegészítő foglalkozásúak, valamint nyugdíjasok.

Table 9.3

Az egyéni vállalkozások száma a vállalkozás jellege szerint -
Sole proprietors by activities

	1990		1991		1992		1993		1994	
	db persons	%	db persons	%	db persons	%	db persons	%	db persons	
Szellemi foglalkozá-sú - Non-manual			137.994	27,0	165.689	27,3	193.888	28,2	243.093	3
Iparos - Artisans			222.987	43,7	237.687	39,2	242.023	35,1	257.245	3
Kereskedő - Retailer			146.674	28,7	199.047	32,8	241.353	35,0	255.205	3
Mg.-i önálló* - Farmers			2.804	0,6	3.784	0,7	11.579	1,7	22.493	
Együtt - All	393.450	100,0	510.459	100,0	606.207	100,0	688.843	100,0	778.036	1

* Az adószámmal rendelkezők. (Meghatározott - 1993-tól 2 millió Ft feletti - árbevétellel rendelkezők). - Persons owning tax identification number (propiretors having revenue above 1 million HUF obliged to apply for an tax identification number).

Adatforrás: KSH Havi közlemények - **Source of data :** Monthly Bulletin of Statistics, CSO

Az egyéni vállalkozások foglalkozási viszonyairól kétféle adattal rendelkezünk: az OEP és az APEH adatával. Az OEP külön is kimutatja az egyéni vállalkozók, valamint rendszeresen közreműködő családtagjaik létszámát; alkalmazottaik számát .azonban nem; azt a valamennyi alkalmazottat magában foglaló "Alkalmazásban állók" között szerepelteti.

Table 9.4

A főfoglalkozású egyéni vállalkozók és segítő családtagjaik
évi átlagos létszáma 1992-1994-ben -
Yearly average staff-number of sole proprietors (as main job holders)
and their working family members in 1992-1994

	1992	1993	1994
Az egyéni vállalkozások száma* - Number of registered sole proprietors	606.207	688.883	778.036
Az egyéni vállalkozók száma** - Main job holders	383.107	476.229	541.139
A főfoglalkozású vállalkozók aránya - Share of main job holders	63,2	69,1	69,6
Segítő családtagok száma - Number of family workers	29.541	26.524	26.717
Segítő családtagok aránya - Share of family workers	4,8	3,9	3,4

* KSH éves adat - yearly data based on administrative records of Tax Office, CSO

** benne: a mezőgazdasági egyéni vállalkozások - registred by National Health Insurance Fund Administration; including farmers

Adatforrás: OEP, 1994. évi összefoglaló adat - **Source of data:** Main results 1994, National Health Insurance Fund Administration

Az OEP adatai mindenek előtt azt mutatják, hogy az egyéni vállalkozások növekvő hányadában a tevékenység a vállalkozó főfoglalkozása; bár még mindig 30 % körüli az olyan vállalkozás, amelyet tulajdonosa nem főfoglalkozás-szerűen végez.

A társadalombiztosításhoz bejelentett családtagok száma lényegében stagnál; jelezve, hogy az érintett családok vagy nem igénylik a társadalombiztosítás ellátásait, mert azokhoz esetleg más jogcímen is hozzájuthatnak, vagy eleve lemondanak a biztosításról.

A másik adatforrásunk az APEH-hez 1994-ben (az 1993. évről) benyújtott adóbevallások összegzett feldolgozása. Az APEH a nyilvántartásban szereplő csaknem 689 ezer vállalkozás közül mintegy 403 ezertől, nem egészen 60 %-tól kapott bevallást. A 40 %-nyi hiány igen magas, bár különböző források mintegy 30 %-ra teszik a ténylegesen nem létező, sohasem működött, vagy időközben megszünt, esetleg az adott évben még nem működő vállalkozások arányát.[40]

Az adóbevallást benyújtók adatait a KSH-nak az egyéni vállalkozások számáról közölt adataival összevetve megállapítható, hogy leginkább a vállalkozói igazolvánnyal rendelkező szellemi szabadfoglalkozásúak és a mezőgazdaságban működők mulasztották el az adóbevallást.

Table 9.5

1993-ban nyilvántartott egyéni vállalkozások és az adóbevallást benyújtók száma -
Number of sole proprietors in business register of CSO and the ones sending their tax return in 1993

Tevékenység Type of the activity	A KSH-nál regisztrált egyéni vállalkozás Sole proprietors in business register of the CSO	Adóbevallást benyújtók száma Number of tax return senders	Különbség (KSH adat=100 %) Difference (data of CSO = 100 %)
Szellemi szabadfoglalkozású - Non-manual	193.888	43.808	22,6
Ipari foglalkozású - Artisans	242.023	178.286	73,7
Kereskedelmi - Retailers	241.353	175.543	72,7
Mezőgazdasági* - Farmers	11.579	2.862	24,7
Egyéb - Other	-	2.394	-
Tevékenysége nem ismert - Not identified	-	586	-
Összesen - Total	688.843	403.479	58,6

* Csak az adószámmal rendelkezők. - Including only the ones with tax identification number

Adatforrás: KSH, APEH - **Source of data:** CSO, Tax Office

---

40 A KSH a Budapesti Közgazdasági Egyetemmel közösen végzett vizsgálatot az egyéni és a társas vállalkozások körében. A regiszterből kiválasztott címek mintegy harmada bizonyult fantom-vállalkozásnak. Vállalkozások és vállalkozók 1993. (KSH, 1994.)
Ugyancsak a KSH kezdeményezte a 10 fősnél kisebb vállalkozások pontosabb megfigyelése érdekében egy új reprezentatív minta kialakítását. A felkeresett címek közül több ezer bizonyult használhatatlannak. Telegdi László: Változások a feldolgozó- és építőipari kisvállalkozások reprezentatív évközi megfigyelésében. (Gazdaság és Statisztika, 1995/5. 21-33. old.)
Az Ipargazdasági Intézet kutatói 40 %-ra becsülik a "papírvállalkozások" arányát. (Figyelő, 1994. április 28.)

Az adóbevallások benyújtása vagy hiánya egyébként rávilágít az egyes tevékenységi körök foglalkoztatási viszonyainak néhány jellemzőjére is. Közös jellemző, hogy az adóbevallást benyújtó vállalkozók alig több mint fele (54 %-a) volt főfoglalkozású. (A legkevesebben a szellemi foglalkozásúak között: 32,8 %, a legtöbben az iparosok között 64 %.) A tevékenységek gyűjtőfogalmán belül pedig - mint azt a részletesen feldolgozott adatok mutatták - egyfelől sok az egyedül végzett tevékenység, másfelől a marginális foglalkozás (például a kereskedők között az ügynök, a mutatványos, az üveg- és palack-visszagyűjtők, a melléktermék- és hulladék-gyűjtők stb.).[41]

Az APEH adatai, ha nem is teljes körűek, fontos információkat adnak az egyéni vállalkozások foglalkoztatási viszonyairól. (A táblázatok adatai az ismeretlen tevényeségűeket nem tartalmazzák.)

---

41 Az APEH természetesen az adóbevételek szempontjából minősítette a vállalkozókat. Mint sajtótájékoztatójukon elmondották: "az egyéni vállalkozók - az adóbevallások szerint - egyre rosszabb helyzetbe kerülnek. Tavaly már 50 %-uk veszteséggel zárta az évet. Az egyéni vállalkozók átlagosan bevallott éves jövedelme a tavalyi 163 ezerrel szemben csak 128 ezer forint volt. Érdekességként kiemelték, hogy a zöldségesek például az előző évi 154 helyett tavaly 81, a fagylaltárusok pedig 78 helyett 49 ezer forintot kerestek". (Népszabadság, 1994. június 17.)
A jövedelem-skála másik pontján a legnagyobb jövedelműek állnak: "akadt több olyan egyéni vállalkozó, aki tavaly 100 millió forintnál is nagyobb éves adóköteles jövedelemről adott számot. ... a "száz milliomosok" között kőműves, kútásó, vendéglős, építőanyag-kereskedő, teherfuvaros is volt tavaly, sőt még egy autószerelő is". (HVG, 1994. június 25.)

Table 9.6

Az adóbevallást benyújtó egyéni vállalkozásokban dolgozók
1993. évi létszáma -
Number of sole proprietors sending tax return and number of persons employed by them in 1993

A tevékenység jellege Activities		vállalkozók száma number of sole proprietors				Foglalkoztatott Employed		Főfogla kozású együt All ma job holder
		Főfoglal-kozású Main job	Kieg.tevé-kenységű Second job	Nyugdí-jas Pensio-ners	Együtt All	család-tagok family workers	alkalma-zottak employees	
Szellemi	(fő)							
Non-manual	(persons)	14.376	25.236	4.196	43.808	1.922	16.988	33.2
	%	32,8	57,6	9,6	100,0			
Ipari	(fő)							
Industrial	(persons)	114.090	50.957	13.239	178.286	20.933	177.473	312.4
	%	64,0	28,6	7,4	100,0			
Ker. és vend.ip	(fő)							
Trade and restaurants	(persons)	87.533	69.587	18.423	175.543	34.047	139.117	260.6
	%	49,9	39,6	10,5	100,0			
Mezőgazdasági*	(fő)							
Agricultural*	(persons)	1.543	898	421	2.862	144	853	2.5
	%	53,9	31,4	14,7	100,0			
Egyéb (ingó- és igatlan bérbeadás)	(fő)							
Other (real estate)	(persons)	678	1.304	412	2.394	102	517	1.2
	%	28,3	54,5	17,2	100,0			
Összesen	(fő)							
Total	(persons)	218.220	147.982	36.691	402.893	57.148	334.948	610.3
	%	54,2	36,7	9,1	100,0			

* Az adószámmal rendelkezők. - Including only the ones with tax identification number
Adatforrás: APEH 1993. évi adóbevallások - **Source of data:** Tax return forms in 1993, Tax Office

1993. évi adóbevallások adatait az 1992. évi bevallásokban szereplőkkel hasonlíthatjuk össze, az APEH akkor 338,7 ezer bevallást kapott.

Table 9.7

Egyéni vállalkozók, alkalmazottak és segítő családtagjaik száma 1992-ben és 1993-ban -
Number of sole proprietors their employees and family workers in 1992 and 1993

Megnevezés Denomination	A feldolgozott adóbevallások szerint According to the processed tax return forms			
	in 1992		in 1993	
	fő - persons	%	fő - persons	%
Egyéni vállalkozó - Sole proprietor	338.776	100,0	402.893	100,0
ebből: - of which:				
- főfoglalkozású - main jobs	184.183	54,4	218.220	54,2
- kiegészítő foglalkozású - second jobs	124.068	36,6	147.982	36,7
- nyugdíjas - pensioners	30.525	9,0	36.691	9,1
Alkalmazottak száma - Number of employees	104.562	100,0	334.948	100,0
ebből: - of which:				
- főfoglalkozásúnál - at main job holder	88.111	84,3	287.330	85,8
- kiegészítő foglalkozásúnál - at second job holder	13.169	12,6	41.838	12,5
- nyugdíjasnál - at pensioner	3.282	3,1	5.780	1,7
Segítő családtagok száma - Number of family workers	39.683	100,0	57.148	100,0
ebből: - of which:				
- főfoglalkozásúnál - at main job holder	28.992	73,1	45.518	79,6
- kiegészítő foglalkozásúnál - at second job holder	8.023	20,1	8.727	15,3
- nyugdíjasnál - at pensioner	2.668	6,7	2.903	5,1
Összes foglalkoztatott - Total employed persons	483.021		794.989	

Adatforrás: APEH, 1992. és 1993. évi adóbevallások. - **Source of data:** Tax return forms in 1992 in 1993, Tax Office

1993-ban mintegy 64 ezerrel nőtt az adóbevallást benyújtó egyéni vállalkozók száma, az alkalmazottaké pedig több mint 230 ezer fővel. Noha a vállalkozások átlagos mérete kicsi maradt, fontos jelenség, hogy míg 1992-ben egy egyéni vállalkozóra átlagosan 0,3; 1993-ban 0,8 alkalmazott jutott.

Az 1993. évi adóbevallások adatai szerint az egyéni vállalkozók változatlanul elsősorban ömaguk számára teremtenek munkahelyet, és háromnegyedük egyedül, alkalmazott nélkül, további mintegy 13 %-uk pedig legfeljebb egy alkalmazottal dolgozik. Azaz, mindössze mintegy 12 %-uknál van kettőnél több alkalmazott.

E körben jól elkülönül a társasági (és nem személyi) jövedelemadót fizetők nem egészen 6 ezer vállalkozót kitevő csoportja (1992-es eredményéről több mint 7.000 egyéni vállalkozó adott így számot).[42] A

---

42 Az APEH adatai szerint a kettős könyvvitelt vezetők 1993-ban 6 %-kal kevesebb alkalmazottat foglalkoztattak, mint az előző évben. (HVG, 1994. június 25.)

szigorúbb könyvviteli szabályokat választók egyúttal a jelentősebb tőkével rendelkező, növekedésre törekvő egyéni vállalkozások. Ez létszám-adataikban is tükröződik: bár az ide tartozók csaknem fele ugyancsak egyedül dolgozik, csaknem negyedrészük már két vagy több alkalmazottat is foglalkoztat.

Table 9.8

Az egyéni vállalkozásokban foglalkoztatott alkalmazottak létszáma-adata 1993. -
Employees at sole proprietors in 1993

A vállalkozó as proprietor	Vállalkozások száma Number of proprietors	Alkalmazottak száma Number of employees	Az alkalmazottat foglalkoztatók aránya (%) The share of proprietors with employees (%)					Az egy vállalkozásra jutó alkalmazottak száma Average number of employees per proprietor
			0	1	2	3	more	
Főfoglalkozású - Main jobs	218.220	287.330	74,8	13,2	5,4	2,5	4,1	1,3
ebből: - of which:								
- egyéni jöv.adót fizet- taxed according to PIT*	212.360	275.633	75,5	12,8	5,4	2,4	3,9	1,3
- társasági adót fizet - taxed according to RTC*	5.860	11.697	47,7	28,0	8,4	4,2	11,7	2,0
Kiegészítő tev. folytat - Second jobs	147.982	41.838	91,8	5,0	1,6	0,7	1,0	0,28
Nyugdíjas - Pensioners	36.691	5.780	89,4	7,1	2,1	0,6	0,9	0,15
Összesen - Total	402.893	334.948	82,4	9,6	3,7	1,6	2,7	0,78

Adatforrás: APEH 1993. évi adóbevallások. **Source of data:** Tax return forms in 1993, Tax Office

* PIT: Personal Income Tax; CRT: Corporation's Revenue Tax

Az adóbevallásokban kétszer annyi segítő családtag szerepel, mint a társadalombiztosítás adataiban; a nagyobb létszám itt nyilvánvalóan az adó megtakarítást szolgálja.

Az adóbevallást készítő egyéni vállalkozóknál kimutatott 610 ezer főfoglalkozású egyébként a KSH munkaerőmérlegében szereplő 805 ezer fő 76 %-a; holott a munkaerőmérleg a nem jogi személyiségű társaságokban, valamint az adófizetésre nem kötelezett mezőgazdasági vállalkozásokban foglalkoztatottakat is tartalmazza. Ez megerősíti, hogy lényegében a működő vállalkozások nyújtottak be adóbevallást is.

A cégek - és a gazdasági szerep - nézőpontjából az egyéni vállalkozásokkal azonos elbírálás alá esnek a jogi személyiség nélküli társas vállalkozások. Számuk - különösen a Betéti Társaságoké - 1994-ben is gyorsan szaporodott. E társaságok foglalkoztatási szerepe azonban jóval szerényebb, mint az egyéni vállalkozásoké; mert főként a tagok kiegészítő tevékenységére szerveződtek.

A társaságok több mint 80 %-a Betéti Társaság volt. Az 1994. végén létezett, több mint 92 ezer különféle társaság - az OEP adatai szerint - 97 ezer főfoglalkozású tagot és 1.326 családtagot is foglalkoztatott. (Az alkalmazottak létszámáról nincs adat, őket az OEP csakúgy, mint az egyéni vállalkozások esetében, az alkalmazásban állók között veszi számításba.)

Az alkalmazottak szerény számára azonban a munkaerőmérlegből következtethetünk.

Table 9.9

A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok száma és főfoglalkozású tagok létszáma 1992-1994-ben -
Number of unincorporated organizations and number of their members from 1992 to 1994 (exluding second jobs and pensioners)

	December		
	1992	1993	1994
A társaságok száma - Number of organizations	42.405	69.793	92.393
A főfoglalkozású tagok évi átlagos létszáma* - Yearly average number of members as main job holders	58.324	76.449	97.073
A társaságonkénti átlagos taglétszám - Average members per organization	1,4	1,09	1,05

* Az OEP adata, alkalmazottak és segítő családtagok nélkül. - Data of NHIF excluding employees and family workers

Adatforrás: 1 sor: a KSH havi jelentés, 2 sor: OEP - **Source of data:** Line 1:Monthly Bulletin of Statistics, CSO; Line 2: National Health Insurance Fund Administration

A társaságok csaknem 99 %-a a 11 fősnél kisebb volt - a tapasztalatok szerint legfeljebb 2-3 fős (a mellékfoglalkozásúakkal együtt). A tőkebefektetés nélkül alapítható társaság egyik kétségtelen előnye a költségelszámolások lehetősége: a gyakran családi alapítású, a lakásban működő társaságok a fűtés, a telefon, különféle beszerzések költségeinek meghatározott hányadát levonhatják a bevételekből, s így az adóköteles jövedelemből. Nézőpontunkból azonban fő előnye az, hogy módot ad sokféle tevékenység piacképességének kipróbálására, s így az önálló egzisztencia-teremtés előkészítésére, ha a termék, szolgáltatás piaca megerősödik, vagy ha az egyén rákényszerül.

Összességében - mint erről szó volt - az egyéni kezdeményezésű kis magánszektor 1993-ban már 805 ezer főt foglalkoztatott; s az OEP adatai arra utalnak, hogy 1994-ben ez a szféra tovább növekedett.

A zömmel kis - és főként kiegészítő foglalkozásúakból álló - társaságok a gazdaság minden területén megtalálhatók.

1993-ban a legtöbb, jogi személyiség nélküli vállalkozásban dolgozó aktív kereső a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazatban működött: a legkevesebb az erdőgazdálkodásban, a bányászatban és az oktatásban.

Table 9.10

A jogi személyiség nélküli vállalkozásokban foglalkoztatott aktív keresők száma nemzetgazdasági ágak szerint 1994. január 1. - Active earners in unincorporated organizations by economic branches in 1994

Nemzetgazdasági ág Sectors	Aktív keresők összesen All active earners		ebből: jogi személyiség nélküli vállalkozásoknál* of which: in unincorporated organizations*	
	ezer főben '000 persons	%	ezer főben '000 persons	az aktív keresők %-ában in percent of all active earners %
Mezőgazdaság, vadgazdaság, halászat - Agriculture, hunting	326,2	8,8	134,3	41,2
Erdőgazdálkodás - Forestry	18,6	0,5	-	-
Bányászat - Mining and quarrying	30,3	0,8	0,5	-
Feldolgozóipar - Manufacturing	884,8	23,9	125,6	14,1
Vill.energia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	97,5	2,6	1,8	1,8
Építőipar - Construction	205,5	5,6	70,3	34,2
Keresk. közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása - Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	531,1	14,4	253,5	47,7
Szálláshely szolg., vendéglátás - Hotels and restaurants	124,5	3,4	67,0	53,8
Szállítás, raktározás, posta és távközlés - Transport, storage and communication	316,2	8,5	51,9	16,7
Pénzügyi tev. és kieg. szolgáltatásai - Financial intermediation	68,0	1,8	2,7	3,9
Ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tev. segítő szolgáltatás - Real estate, renting and business activity	166,7	4,5	60,1	36,1
Közigazgatás, kötelező biztosítás - Public administration and defence. compulsory social security	264,4	7,2	-	-
Oktatás - Education	296,4	8,0	1,3	0,4
Egészségügy és szociális ellátás - Health and social work	247,2	6,7	5,7	2,3
Egyéb közösségi, társasági és személyi szolg. - Other community, social and personal service activities	123,3	3,3	29,4	23,8
Nemzetgazdaság összesen - Economy total	3.700,7	100,0	805,1	21,8

* alkalmazottakkal és segítő családtagjaikkal együtt - Including employees and family workers

Adatforrás: Munkaerőmérleg, 1994. január 1. 13. old. - **Source of data:** Labour Account, 1 January 1994, Page 13

Bár az új ágazati besorolás miatt nincs mód az előző évi állapottal történő tételes összehasonlításra, annyi megállapítható, hogy a mezőgazdaságban csaknem 10 %-kal nőtt, az építőiparban pedig valamelyest csökkent a nem-jogi személyiségű vállalkozásokban dolgozó aktív keresők aránya.

Az 1994. év végi adatok ismertetik ugyan az egyéni vállalkozások és a jogi személyiség nélküli társaságok közül a Betéti Társaságok számának ágazatonkénti, valamint létszám-kategóriák szerinti megoszlását, a foglalkoztatottakról azonban nincs adat. Annyi megállapítható, hogy valamennyi ágazat gazdálkodó szervezetei között 70 % felett van e kis szervezetek aránya, s 1994. végén az összes gazdálkodó szervezet 97 %-a 11 fősnél kisebb volt. E kicsik 80 %-a egyéni, további 9 %-a pedig Betéti Társaság. (A szervezetre vonatkozó adatok nem feledtethetik, hogy jelentős részükben nincs főfoglalkozású, s a főfoglalkozásúak zöme is egyedül dolgozik.)

A gazdasági helyzet, a munkaalkalmak hiánya (és az 1995-ben bevezetett átalány-adózási rendszer) várhatóan még tovább növeli az önálló egzisztencia megteremtésére vállalkozók, vagy arra rákényszerülők táborát.

A munkanélküliek körében egyébként évről-évre növekszik az állami segítséggel vállalkozóvá (önfoglalkoztatóvá) válók száma. A Foglalkoztatási Alap 1992. elejétől többféle segítséget is kész nyújtani a vállalkozásba kezdőknek: tanácsadást, vállalkozói tanfolyami részvételt biztosít, ezenkívül fél évig tovább folyósítják a munkanélküli segélyt számukra. 1992-ben összesen 5.493 fő, 1993-ban további 13.377 fő, 1994-ben 12.621 fő vállalkozóvá válását segítette a Foglalkoztatási Alap, elsősorban a járadék tovább-folyósításával. (Adatforrás: OMK) Frey Mária négy megyében végzett vizsgálata szerint a Foglalkoztatási Alap segítségét igénybevevők többsége enélkül is a vállalkozóvá válást választotta volna.[43]

A nem-jogi személyiségű vállalkozásokban foglalkoztatottak számának folyamatos növekedése - miközben korrigálja a kis magánszektor több évtizedes, mesterséges visszaszorítását - egyúttal a válságban lévő, munkahely-hiányos, fejletlen gazdaság tünete.

Magyarországon mindeddig hiányzik a vállalkozásoknak a befektetett tőkén, forgalmon, létszámon alapuló osztályozása, így mindenki, aki vállalkozói igazolvánnyal rendelkezik, vagy jogi személyiség nélküli vállalkozás tagja, egyúttal vállalkozónak minősül. Holott a tőke nélkül, vagy szerény tőkével működő, nem egyszer munkahely hiányában kényszerből választott tevékenységek végzői a nemzetközi munkaügyi gyakorlat szerint önfoglalkoztatók; így tartják nyilván a statisztikákban is.[44]

Ráadásul az önfoglalkoztatókat a bizonytalan, leginkább veszélyeztetett foglalkozásúak közé sorolják, akiknek megélhetésére, munkalehetőségeire közvetlenül hat a gazdasági körülmények romlása. S miközben minden, munkanélküliségtől sújtott országban fontosnak tartják, hogy az emberek legalább önfoglalkoztatóként munkát találjanak, az adatok

---

[43] Frey Mária: Munkanélküliből lett vállalkozók. Munkaügyi Kutatóintézet, 1994. július és A Foglalkoztatási Alapból támogatott vállalkozások túlélési esélyeiről Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyében. (MKI, 1994. november)

[44] A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) definiciója szerint önfoglalkoztatónak minősülnek a nem jogi személyiségű kisvállalkozások dolgozó tulajdonosai, függetlenül attól, hogy vannak-e alkalmazottaik; a saját számlára dolgozók (minthogy számos országban nem kell vállalkozói igazolvány olyan - főként szolgáltató - tevékenységekhez, amelyeket a magyar joggyakorlat vállalkozói igazolványhoz köt); a termelő tevékenységet végző szövetkezetek dolgozó tagjai; továbbá a segítő családtagok; valamint a fentieknél alkalmazott szakmunkás-tanulók és alkalmi dolgozók.

arra utalnak, hogy a szegényebb és fejletlenebb országokban magasabb, a fejlettebbekben alacsonyabb az önfoglalkoztatók aránya.

Table 9.11

Az önfoglalkoztatók aránya az Európai Közösség országaiban
(az összes foglalkoztatott %-ában) -
Self-employed in percentage of the total employment
within European Community

	1991	1992
Belgium - Belgium	14,9	15,1
Dánia - Denmark	9,0	8,8
Németország - Germany	9,2	8,6
Görögország - Greece	35,2	35,4
Spanyolország - Spain	20,4	21,3
Franciaország - France	12,6	12,5
Írország - Ireland	21,5	22,4
Olaszország - Italy	24,3	25,6
Luxemburg - Luxembourg	9,2	9,1
Hollandia - Netherlands	9,8	10,2
Portugália - Portugal	26,4	23,9
Egyesült Királyság - United Kingdom	13,1	12,6

Adatforrás: Employment Observatory, 1994/2. 20-21. old. - **Source of data:** Employment Observatory, 2/1994 Page 20-21

Magyarország az önfoglalkoztatók 1993. évi arányával Írország és Spanyolország 1992. évi helyzetéhez állt a legközelebb. Az országonként jelentősen eltérő adatok részben a mezőgazdaság relatív súlyától (Görögország, Spanyolország, Írország, Portugália), részben a gazdaság általános fejlettségétől és számos más tényezőtől - például a tradicióktól - is függenek. Gábor R. István számításai szerint a nemzeti jövedelem nagysága és a munkaerőpiac korporatívitásának foka - a kollektív érdekképviseletek közötti makro-egyeztetések elterjedtsége - az OECD országokban az 55 %-át magyarázza meg az önfoglalkoztatók arányában kialakult különbségeknek.[45]

Magyarországon a relatíve magas önfoglalkoztatói arány alapvetően az ország szegénységének (az alacsony nemzeti jövedelemnek), a gazdaság átmeneti állapotának, a piacgazdasági viszonyok fejletlenségének következménye; a fejlődés a háztartástól elkülönülő szervezetek gazdasági (és foglalkoztatási) szerepének növekedését igényli.

---

[45] A Magyarországon „túl sok - túl kicsi" önfoglalkoztató egységekről megállapítja: arányuk nemzetközi összehasonlításban magas. „Nagyjából kétszerese az OECD-országok átlagának (11 %), meghaladja Észak-Afrika és a Közel-Kelet átlagát (15 %), és nem sokkal kisebb a latin-amerikai (26 %) vagy az ázsiai térség átlagánál (27 %). Az egy főre jutó nemzeti jövedelem szerint képzett öt országcsoportból alulról a második (500-2.000 dollár/fő) és a középső csoport (2.000-6.000 dollár/fő) 25 és 18 %-os adata között helyezkedünk el. A 6.000-12.000 dollár/fő közötti országcsoportban ez az arány már csak 13 %. míg 12.000 dollár/fő fölött mindössze 6 %." Gábor R. István: Kisvállalkozás Magyarországon - virul vagy satynul? Közgazdasági Szemle, 1994. 7-8. sz. 709-719. old.

9.2 A jogi személyiségű vállalkozások - Incorporated business

Némileg csökkenő ütemben, de még mindig több mint 13 ezer jogi személyiségű gazdálkodó szervezet alakult 1994-ben.

Table 9.12

A jogi személyiségű gazdálkodó szervezetek száma 1992-1994-ben - Number of corporations with legal entity from 1992 to 1994

	1992	1993	1994
Együtt* - All*	69.368	85.638	99.044
ebből: - of which:			
vállalat - enterprise	1.733	1.130	821
KFT - limited liability company	57.262	72.897	87.957
RT - company limited by shares	1.712	2.375	2.896
szövetkezet - co-operative	7.694	8.175	6.595

* Lakás-szövetkezet nélkül - Excluding dwellings co-operatives

Adatforrás: KSH Havi közlemények - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, CSO

Szervezeti formánként nincsenek foglalkoztatási adatok; az 1993. január 1-i munkaerőmérleg szerint az aktív keresők 57,1 %-a (2.210,8 ezer fő) 1994. január 1-én pedig 54 %-a (2 millió fő) dolgozott a jogi személyiségű gazdálkodó szervezetekben.

Sajnos, változatlanul nincs információ a jogi személyiségű gazdálkodók tulajdon szerinti megoszlásáról, s így arról sem, hogy az itt foglalkoztatottak közül mennyien tartoznak a magánszektorhoz. A még társasággá nem alakult állami vállalatok száma évről-évre csökken, és a vállalatok 45 %-át kitevő, 20 fősnél kisebb vállalat már lényegében kiürült (felszámolás alatt álló, vagy a korábbi gyáraitól, egységeitől megvált vállalati központ); a 95, 300 fősnél nagyobb vállalat zöme azonban még néhány ezer fős is lehet. Az itt dolgozók nem a magán, hanem az állami szféra foglalkoztatottjai.

A több mint 6 ezer ugyancsak ismeretlen létszámú mezőgazdasági és ipari szövetkezet önálló tulajdoni formát képvisel; s bár a szövetkezetek a tagok magántulajdonán alapulnak, sajátos tulajdonviszonyaik következtében a magángazdaság kialakulása szempontjából eltekinthetünk szerepüktől.

A két kérdéses forma: az RT és a KFT. Az átalakulási törvény óta közismert, hogy a társasággá alakuló állami vállalatokból RT-k és KFT-k sokasága jött létre. A kisebb, önállósult egységek egy részét eladták kül- és belföldi vevőknek; ismeretlen, bár vélhetően még nagyobb hányaduk azonban változatlanul az állam tulajdonában van.

Egyidejűleg léteznek magánalapítású RT-k és KFT-k, bár számuk, létszámuk ugyancsak ismeretlen. A KFT-k több mint háromnegyede 11 fősnél kisebb; a tapasztalatok szerint közéjük tartozik a magánalapítású KFT-k zöme. (Valószínűleg főként ebben a mérettartományban működnek az adózási okokból alapított fantom KFT-k is.)

A jogi személyiségű szervezetek közé tartoznak a teljesen külföldi alapítású, valamint a vegyes tulajdonú társaságok. Az előbbiek közvetlen szerepe növekszik a foglalkoztatásban. Hatásuk azonban szerény, főként azért, mert néhány nagyobb cég kivételével többségük kis- és közepes méretű.[46] Közvetett hatásuk esetenként ennél jóval nagyobb: beszállító hálózataik sokféle munkahelyet tartanak fenn vagy teremtenek.[47]

A teljesen külföldi érdekeltségű cégeknél (2.077) valamivel több (2.354) vegyes tulajdonú cég létesült 1994-ben. A Magyarországon működő vegyes vállalatok számáról kétféle adat létezik: 1992-ig az APEH-nek a benyújtott társasági adóbevallásokon alapuló, évenként halmozódó adata, 1992-től pedig a KSH adata az év során alakult új cégekről.

Table 9.13

A vegyes tulajdonú gazdálkodási szervezetek száma -
Number of enterprises with foreign direct investment

Év	APEH - Tax Office*	KSH - CSO**
December 1990	5.693	-
December 1991	9.117	-
January-December 1992	17.182	4.101
January-December 1993.	-	4.286
January-December 1994	-	4.431

* stock of enterprises
** newly founded
Adatforrás: KSH Havi közleménye, 1995/1. - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, CSO 1/1995

A fenti adatok szerint 1994-ben mintegy 25-26 ezer külföldi- és vegyes tulajdonú cég létezett Magyarországon, azaz a 92 ezer KFT és RT mintegy 27 %-a már különböző arányban külföldi tulajdont is tartalmazott.

Az 1994-ben alapított, külföldi érdekeltséget is tartalmazó 4.431 cég meghatározó többsége (92 %-a) azonban relatíve kis tőkével jött létre: több mint kétharmadának legfeljebb 1 millió forint az alapítói vagyona, s további 26 %-ának is legfeljebb 10 millió.

A vegyes tulajdonú vállalatok ugyancsak lehetnek a privatizációtól független alapításúak; a tapasztalatok szerint azonban jórészük létrejötte - különösen az újabb alapításúak - valamilyen formában a privatizáláshoz (még inkább a felszámolások vagyon-eladásaihoz) kapcsolódik.

---

[46] Néhány adalék az újsághírekből: A Quelle Európa legnagyobb csomagküldő szolgálata; osztrák leányvállalatának képviselete már több mint egy évtizede jelen van a magyar piacon. A két éve működő önálló magyarországi leányvállalat, a székesfehérvári Quelle KFT 30 munkatársat foglalkoztat. (Figyelő, 1994. július 14.)
Erlich úr német állampolgár és autószervíz tulajdonos Veszprémben... A három éve alapított vállalkozásában 15-en dolgoznak. (Népszabadság, 1994. július 21.)
A nagy cégek közé tartozik a Siemens, amely Magyarországon már több mint ötezer embert foglalkoztat. (Figyelő, 1994. június 2.)

[47] A Magyar Suzuki RT például két év alatt többezer munkalehetőséget teremtett az országban. "Ha a vállalkozók pénzügyi támogatást kapnának műhelyeik felszerszámozásához, a beszállítói hálózatot, amely jelenleg az alkatrészek 50 %-át állítja elő, tovább lehetne szélesíteni". (Világgazdaság, 1994. november 2.)

A jogi személyiségű gazdasági szervezetekről létszám-kategóriák szerinti adattal rendelkezünk.

Table 9.14

A jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma
létszám-kategóriák szerint -
Number of firms with legal entity by staff categories

Év (December)	11 főnél kisebb under 11 persons	11-20 fő persons	21-50 fő persons	51-300 fő persons	300 főnél nagyobb above 300 persons	Együtt Total
1991		36.809*	6.169	5.372	2.396	50.746
1992		52.825*	6.970	5.773	1.937	67.505
1993	39.772	28.447	7.637	6.055	1.624	83.535
1994	57.752	25.784	8.041	6.127	1.340	99.044**
						in %
1991		72,5	12,1	10,6	4,7	100,0
1992		78,3	10,2	8,6	2,9	100,0
1993	47,6	34,1	9,2	7,2	1,9	100,0
1994	58,3	26,0	8,1	6,2	1,4	100,0

* A 11 fősnél kisebb szerevezetekkel együtt. - Including organisations with less than 11 persons

** A lakás-szövetkezetek nélkül. - Excluding dwellings co-operatives

Adatforrás: KSH Havi közlemények - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, CSO

A legkisebb létszámú szervezetek arányának erőteljes növekedése elsősorban a válságban lévő gazdaság tőkehiányának következménye; az újonnan alakulók nagy többsége a lehető legszerényebb tőkebefektetéssel szerveződik meg; nagyobb, 100-200 fős cégek létrehozása leginkább külföldi befektetés eredménye. Egyébként 11 fősnél kisebb a mezőgazdaságban működő jogi személyiségű cégek 48 %-a, a feldolgozó iparban 57 %, az építőiparban 60, a kereskedelemben 80 %-uk.

Nagy többségük foglalkoztatási képessége a már foglalkoztatott létszámuk megtartásáig terjed, növekedésükre kevéssé lehet számítani.

Az OMK 1995. első félévére készített prognózisa szerint (amely az 50 fősnél kisebb cégeket együttesen vette számításba) mégis leginkább ebben a körben várható valamelyes létszámnövekedés. A 4.800 céget felelő mintán alapuló prognózis szerint a foglalkoztatottság általános szintje nem változik, de miközben az ezer fősnél nagyobb cégeknél enyhe elbocsátási hullám várható, az 50 fősnél kisebbek egy része létszám-felvételre készült.[48]

9.3 Az állami tulajdon privatizálása - Privatisation

Az állami tulajdon privatizálása ma már lényegében két alapvető módon történik.

Az egyik: az állami vagyonértékesítő szervezetekhez (ÁVÜ, ÁV RT) kezelésre és értékesítésre átadott, a parlament által rögzített elvek szerint történő, ellenőrzött privatizálás.

---

[48] Rövidtávú munkaerőpiaci prognózis 1995. I. félévére. (OMK, 1994. december.)

A másik: a gazdaság súlyos veszteségei, piacvesztése, a korábbi nem hatékony gazdálkodás következtében tönkrement, felszámolásra került több ezer cég eladható vagyonának értékesítése. Ezt a bíróság által a felszámolásra kijelölt szervezetek végzik, amelyek - a hitelezők követeléseinek kielégítése érdekében - vevőt keresnek esetenként az egész cégre, vagy legalábbis továbbműködtethető részlegeire, épületeire, vagyontárgyaira.

Az állami vagyonértékesítő szervezeteknél ma már - a szándékok szerint - pontosan nyilvántartott és a nyilvánosság előtt is ismert az értékesítendő vagyon értéke.

A felszámolók kezére adott vagyonról nincs hasonlóan összegzett és nyilvános értékelés, de feltételezhető, hogy az így értékesítésre kínált - adóssággal terhelt - vagyon tömege igen jelentős, s benne meghatározó hányadú az állam (erősen leértékelődött) vagyona.

Bár a „privatizálás" kifejezés az állami vagyonértékesítésre használatos, lényegét tekintve privatizálás történik az állami tulajdonú cégek felszámolása során is. (Bár az utóbbi esetben a bevétel nem a költségvetést, hanem az adósokat illeti, köztük azonban meghatározó súlyúak a bankok, az APEH, a társadalombiztosítás.)

Az állami tulajdon kétféle értékesítésének azonban eltérőek a foglalkoztatási hatásai. Ezért itt a szorosan vett privatizálást tárgyaljuk, a felszámolási eljárásokkal pedig külön fejezet foglalkozik.

A privatizálásra váró állami vagyon 1994. decemberében - az ÁVÜ közlönye szerint - még 1.636,14 milliárdot tett ki.[49]

Table 9.15

Az állam vállalkozói vagyonának könyv szerinti értéke 1994 decemberében
Book value of state assets in December 1994

milliádr Ft-ban - billion HUF

	ÁV RT. State Holding	ÁVÜ SPA*	Összesen Total
Vállalatokban - In enterprises	3,0	15,47	18,47
Társaságokban - In companies			
- Tartós állami vagyon - Long term state assets	341,0	-	341,00
- Privatizálható vagyon - Assets for privatisation	1.042,0	229,28	1.271,28
Értékesítendő elvont vagyon - Assets for sale, withdrawn from firms	-	8,39	8,39
Összesen - Total	1.386,0	253,14	1.639,14

* SPA: State Property Agency

Adatforrás: Heti Privinfo, 1995. január 31. - **Source of data:** Weekly Privinfo, 31 January 1995

---

[49] Egy évvel korábban - a Magyar Privatizációs Társaság 1993. májusi ülésén elhangzott értékelés szerint - 1.680 milliárdnyi vagyon várt privatizálásra.

Az állami vagyonrész megoszlása -
Possibilities for privatization of state-assets

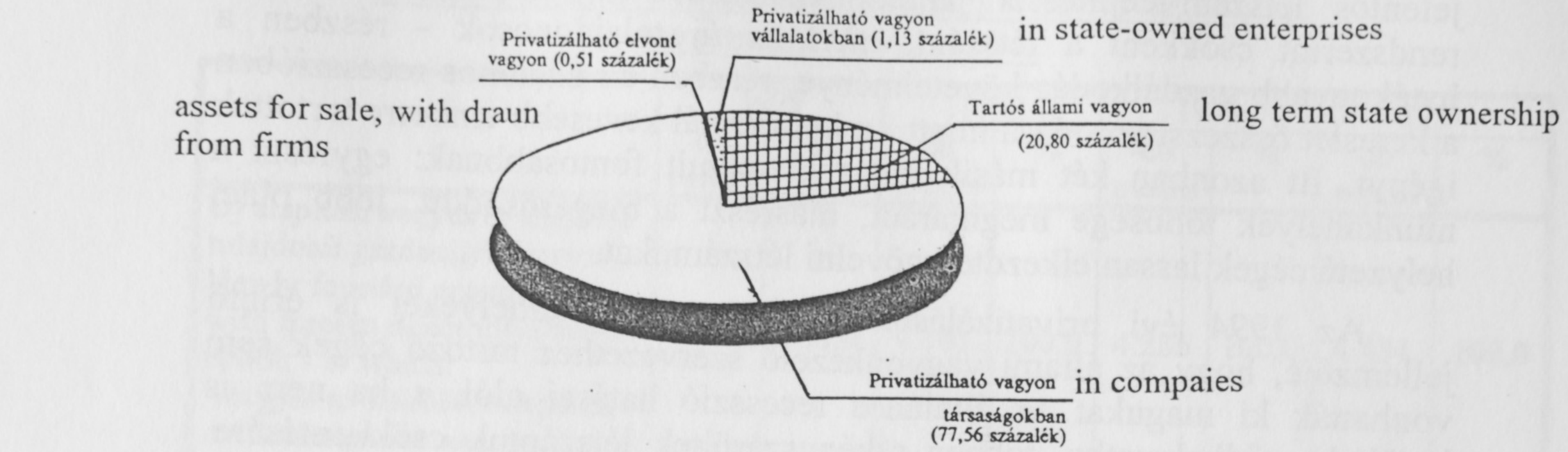

Megjelent a Heti Privinfo 1995. február 28-i számában.

Ez a vagyon összesen 823 cégben testesül meg (1990. január 1-én még 1.848 cég tartozott az ÁVÜ-höz). A cégek száma az évek során többféle ok miatt változott: mind az ÁVÜ, mind az ÁV RT más vagyonkezelőktől átvett, illetve átadott cégeket, tásaságokat hozott létre stb. Az összesen 1.893 cég közül, amelyekkel a két vagyonkezelő szervezet foglalkozott, 653-at sikerült száz százalékban privatizálni (35 %); és 536 szünt meg, felszámolás, végelszámolás után (28,3 %).

1994 végén még 385 cég volt 95-100 %-ban az állam tulajdonában, s az állam volt a többségi (50-95 %-ban) tulajdonosa további 147 cégnek. A többiekben az állam kisebbségi tulajdonossá vált.

Az ÁVÜ-höz tartozó társaságok vagyonának csaknem felét sikerült 1994 végéig privatizálni. A vagyonból 4,5 %-ot az önkormányzatok, 30 %-ot a magyar, 13 %-ot a külföldi befektetők vásároltak meg.

A társaságok tulajdonosi szerkezete megalakuláskor

A társaságok tulajdonosi szerkezete jelenleg

Ownership structure of companies

at the date of establishment

at the ed of 1994

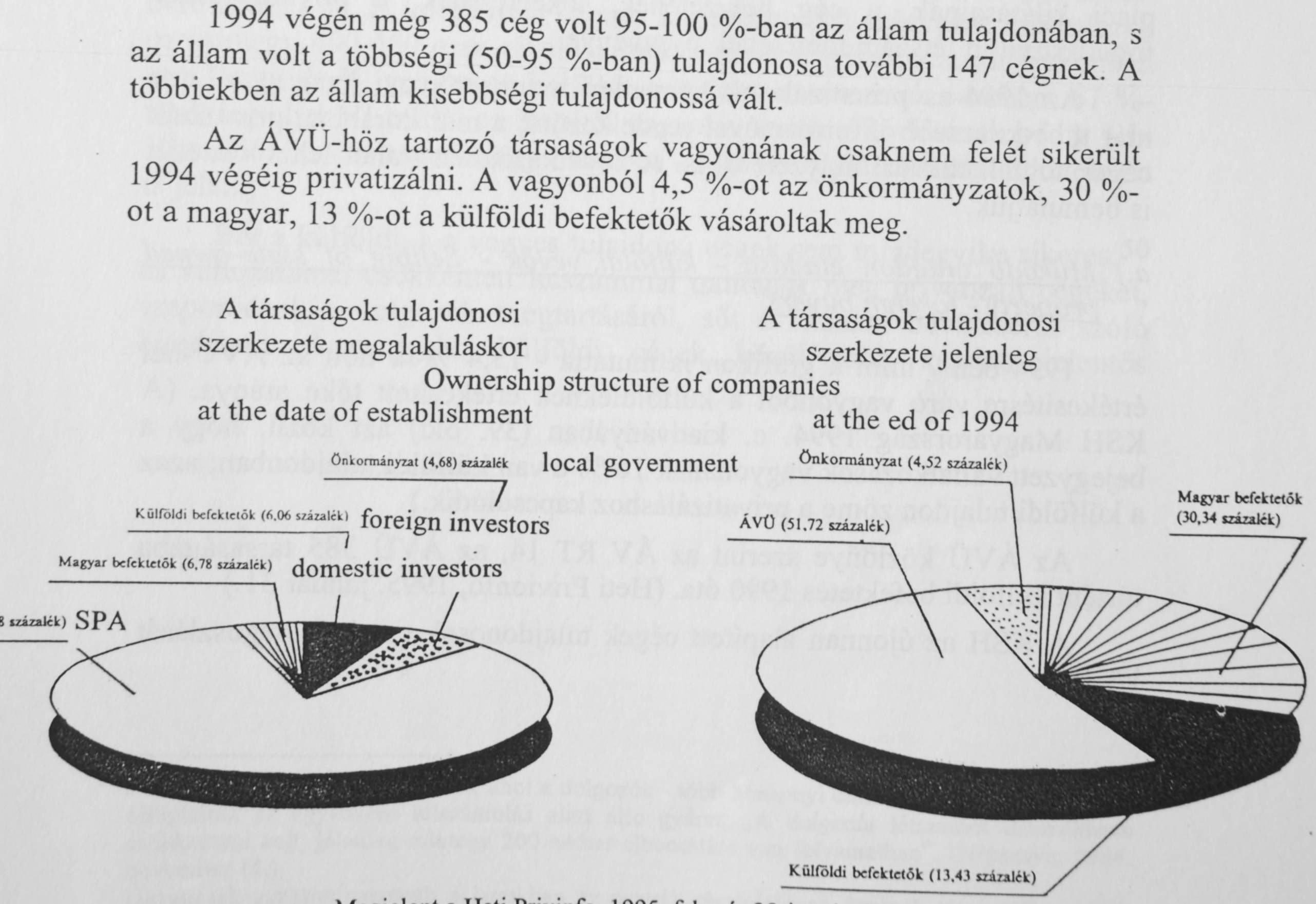

Megjelent a Heti Privinfo, 1995. február 28-i számában

A privatizálás foglalkoztatási hatásairól sokáig az volt a közvélekedés, és helyenként még ma is az, hogy ez a munkanélküliség egyik fő okozója. Kétségtelen, hogy az első nagyobb privatizálási akciók (Tungsram, Lehel) jelentős létszám-leépítéssel jártak. A későbbi privatizálások során is rendszerint csökkent a létszám, mert az új tulajdonosok - részben a hatékonyabb gazdálkodás követelménye, részben az általános recesszióban a kereslet összezsugorodása miatt - a korábbinál kevesebb emberre tartottak igényt. Itt azonban két másik hatás bizonyult fontosabbnak: egyrészt a munkahelyek többsége megmaradt, másrészt a megerősödött, jobb piaci helyzetű cégek lassan elkezdték növelni létszámukat.

Az 1994 évi privatizálások további, a munkahelyeket is érintő jellemzője, hogy az állami vagyonkezelő szervezethez tartozó cégek sem vonhatták ki magukat az általános recesszió hatásai alól, s ha nem is kerültek csődhelyzetbe, többen rákényszerültek létszámuk csökkentésére. (Az ÁVÜ-höz tartozó, mintegy 670 cég közül az ÁVÜ 427-ről rendelkezik összehasonlítható létszámadatokkal. E körben az 1993-ban nyilvántartott 180,6 ezres létszám 1994 végére 16,6 ezer fővel, mintegy 9 %-kal csökkent.)

Mindenesetre az ÁVÜ-nél és az ÁV RT-nél - a becsült adatok szerint - mintegy 300 ezer fő dolgozott 1994 végén a privatizálásra váró cégeknél.

Tapasztalataink szerint a privatizálás közvetlen foglalkoztatási hatásai függetlenek attól, hogy az új tulajdonos magyar-e vagypedig külföldi; a munkahelyek megőrizhetősége vagy elvesztése elsődlegesen az adott ágazat piaci kilátásainak, a cég helyzetének, tőkeerejének, a privatizáláskor foglalkoztatott létszám méretének függvénye.

Az 1994-es privatizálások közvetlen munkaerőpiaci hatásán túl ma már több-kevesebb információval rendelkezünk a már korábban privatizált cégek foglalkoztatási helyzetéről is. A következőkben - ahol lehet - ezeket is bemutatjuk.

a.) *Működő tulajdon eladása - külföldi vevők - Selling of state-owned property - foreign buyers*

1994-ben - mint a grafikon is mutatja - 13,4 %-ra nőtt az ÁVÜ-nél értékesítésre váró vagyonból a külföldieknek értékesített tőke aránya. (A KSH Magyarország 1994. c. kiadványában (39. old) azt közli, hogy a bejegyzett vállalkozások vagyonának 16 %-a van külföldi tulajdonban; azaz a külföldi tulajdon zöme a privatizáláshoz kapcsolódik.)

Az ÁVÜ közlönye szerint az ÁV RT 14, az ÁVÜ 385 társaságába történt külföldi befektetés 1990 óta. (Heti Privionfo, 1995. január 31.)

A KSH az újonnan alapított cégek tulajdonosok szerinti megoszlását közli.

Table 9.16

Újonnan alapított vegyes- és külföldi tulajdonú gazdasági szervezetek száma (1991-1994) -
Number of newly founded enterprises with foreign direct investment (1991-1994)

	1991		1992		1993		1994	
	db pieces	%	db pieces	%	db pieces	%	db pieces	%
Új alapítási vegyes és külföldi tulajdonú gazdasági szervezet - Newly founded enterprises with foreign direct investment	5.642	100,0	4.101	100,0	4.286	100,0	4.431	100,0
ebből: - of which:								
magyar és külföldi tulajdonú - with Hungarian and foreign participation	4.374	77,5	2.507	62,7	2.310	53,9	2.354	53,1
csak külföldi érdekeltségű - only foreign participation	1.268	22,5	1.531	37,3	1.976	46,1	2.077	46,9

Adatforrás: KSH havi közlemények - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, CSO

E cégeknél foglalkoztatottakra vonatkozó utolsó adat 1991-ből származik; a KSH-nak „A nemzetgazdaság szervezeti struktúrája" c. kiadványa a teljes és többségi tulajdonban lévő cégek létszámát 103 ezer főre tette. Azóta a teljes és többségi tulajdonban lévő cégek száma évről-évre növekszik. A korábbival azonos foglalkoztatási arányokat feltételezve ez mintegy 400-450 ezer alkalmazottat jelenthet. (Emlékeztetünk azonban arra, hogy az új, vegyes és külföldi tulajdonú szervezetek csaknem 67 %-ának legfeljebb 1 millió az alapítói vagyona, további 26 %-ának pedig 1,1-10 millió. Ez - az esetek nagy részében - szerény foglalkoztatási feltételeket is jelez.)

Bár a külföldi, s a vegyes tulajdonú cégek sem mindegyike sikeres,[50] és változatlanul csökkentett létszámmal indítanak meg privatizált cégeket, szaporodnak a dolgozók megtartásáról, sőt a létszám bővüléséről szóló híradások. A nagyobb külföldi cégek közül több kezdett jelentős

---

50 Jól ismert a Cyklon-Berstal esete, ahol a dolgozók - több hónapnyi elmaradt bérüket követelve - elfoglalták az egyébként felszámolás alatt álló gyárat. „A dolgozói létszámot drasztikusan csökkenteni kell; jelenleg mintegy 200 ember elbocsátása van folyamatban". (Népszava, 1994. november 14.)
Ugyancsak gyakran szerepelt a lapokban az osztrák résztulajdonú Szolnok Papír RT sorsa; a leállított gyár újraindításától 400-450 ember munkahelye függött. (Figyelő, 1995. március 16.)

fejlesztésbe, s készül többszáz fő felvételére.[51]

A hírekben szereplő számok nagyságrenddel nagyobbak az egy évvel korábbinál. A külföldi tulajdonú, s a vegyesvállalatok - a privatizált hazai cégekkel együtt - egyre inkább létszám-felvevők.

Szerepük változatlanul fontos a privatizálással - tőkebevonással, új piacok megjelenésével - a meglévő munkahelyek megmentésében, a cégek továbbműködtetésében is.[52]

Egy elemzés szerint 277 privatizációs szerződés feltételeként a vevők 168 esetben vállalták a dolgozói létszám megtartását. (Az adatokban a bel- és külföldi vásárlások együtt szerepelnek.) A 168, írásban megerősített ígéret 20 %-a a szerződés aláírásakor meglévő létszám teljes megtartására vonatkozott, 70 %-nál pedig a létszám legfeljebb 10-15 %-os leépítését vállalta a befektető. (Figyelő, 1994. szeptember 8.)

A privatizálás azonban egyre inkább igényelné a tőkeerős külföldi befektetőket, különösen a súlyos adósságoktól terhelt, felszámolás alatt álló cégek esetében. Talpraállításuk, jelentős korszerűsítésük a vételáron túl

---

51 Néhány példa:
Növelik a foglalkoztatottak létszámát a Mátraderecskei Téglagyárban, amit egy osztrák építőipari holding vásárolt meg májusban. Eddig a holding mintegy 200 millió forintot fektetett be az üzembe, és fél év alatt további 250 millió forintos fejlesztést terveznek. A korábban leállított gyár szeptember óta újra termel, és 100-ról 160 főre nőtt a foglalkoztatottak létszáma. (Napi Gazdaság, 1994. november 22.)
A Duna Kötöttárúgyár tavaly júliusban kezdte meg működését az osztrák tulajdonban lévő bajai Iris KFT megvásárlását, és egy állami tulajdonú működésképtelen textilüzem, a Bajai Textilipari Vállalat ingatlanvagyonának privatizációját követően. Tulajdonosai az Első Magyar Alapon kívül magyar és amerikai vállalkozók. A cég által újonnan teremtett munkahelyek száma az elmúlt fél évben meghaladta a hatszázat, az idei év végére pedig az alkalmazotti létszám az ezer főt is elérheti. A 15 millió dolláros befektetésre és a legmodernebb gépparkra támaszkodva a vállalat a textilipar területén csúcstechnológiát képvisel, termékeinek zömét külföldön értékesíti. (Figyelő, 1994. március 10.)
A Ford Hungaria KFT 1993-ban 200, a tervek szerint 1994-ben 300 embert kíván foglalkoztatni. (Figyelő, 1994. május 19.)
A tervek szerint idén év végétől kezd számítógép-monitorokat gyártani a Philips új, szombathelyi gyára. Az alkalmazottak létszáma a következő év végére eléri az ötszázat. (Világgazdaság, 1994. szeptember 9.)
A Magyar Suzuki RT esztergomi gyárában, amelyben jelenleg 720-an dolgoznak, szeptemberben indul a második műszak. (Népszabadság, 1994. augusztus 25.)
Az Audi autógyár 1994. október 12-én avatta fel győri motor-összeszerelő üzemét. "Kezdetben mintegy kétszáz munkást foglalkoztat a magyarországi gyár, a termelés felfutása után azonban kilencszáznál is többet". (Népszabadság, 1994. október 12.)
A Guardian Europe orosházi leányvállalatnál, a Hunguard Float-üveg KFT-nél 200 millió forintos beruházással új üvegfeldolgozó üzem épült. Ezzel 70 új munkahely létesült. (Világgazdaság, 1994. szeptember 1.)
Keksz- és ostyagyár építését kezdte meg Székesfehérvárott a Stollwerck cég. A várhatóan 1-1,5 milliárd forintos költséggel megvalósuló üzemben kétszázan kezdik meg a munkát a jövő év augusztusában. (Figyelő, 1994. november 17.)

52 Német vállalat vásárolta meg az Orosháza Food Élelmiszeripari RT többségi részvényeit. Az Orosházi Baromfifeldolgozó Vállalatból alakult RT majdnem ezer embert foglalkoztat. (Figyelő, 1994. április 7.)
A francia GTM International korábbi 50,2 %-os részesédését - a Hídépítő Vállalat tulajdonrészét megvásárolva - 95 %-ra növelte a Hídépítő RT-ben. (A részvények maradék 5 %-a az RT dolgozóinak tulajdonában van.) Az állami Hídépítő Vállalat 1.200 dolgozója, ingatlanai, gépi eszközei túlnyomó részben már tavaly nyáron a 820 millió forint alaptőkéjű RT-be kerültek, az üdülő, néhány ingatlan és némi eszköz, valamint az ezek értékét meg nem haladó kötelezettségek az állami vállalatnál maradtak, amely várhatóan az idén végelszámolással megszűnik. (HVG, 1994. október 29.)

többnyire ugyancsak jelentős pótlólagos befektetéseket kíván, amivel a hazai vásárlók csak ritkán rendelkeznek.

b.) Működő tulajdon eladása - belföldi vevők - Selling of state-owned property - domestic buyers

Az 1994 végéig az állami vagyonkezelő szervezetek által privatizált vagyonnak már 30 %-át vették meg hazai befektetők (lásd grafikonunkat a fejezet elején).

Ez az arány - a Privinfo közlése szerint - 1993 szeptemberében mindössze 7 % volt; amiben már benne szerepelt az önprivatizáció során megvásárolt 200 kis- és közepes vállalat, az előprivatizációban értékesített 9.870 üzlet; a földárveréseken 170 ezer család által megvásárolt, 15 millió aranykorona értékű termőföld.

1994-ben - a privatizáció élénkítése, s a hazai befektetők tulajdonhoz jutása elősegítésének érdekében - egy ideig napirenden szerepelt az ún. kisbefektetői részvény-program, amely kedvezményes részvényvásárlással kívánta a befektetési kedvet élénkíteni, a hazai befektetők körét szélesítetni. A program - sokféle ok miatt - nem született meg. Az egyik ok a már addig is nagyarányú, hitelre történt értékesítés volt. Az E-hitellel, kárpótlási jeggyel eladott vagyon az államnak nem hozott bevételt, s a vevőknek a cégek feljavításához sem volt pénze. (1994-ben az ÁVÜ bevételeinek mindössze kb. 20 %-át, az ÁV RT-nél pedig mintegy harmadát adták a vevők készpénzben. Figyelő, 1995. március 9.)

Az új tulajdonosok egy része magánszemély (társaság), egy része azonban a cégnek hitelező bank.[53]

A belföldi vásárlások fő formája - mint már 1993-ban is - a Munkavállalói Résztulajdonosi Program (MRP) maradt. Az MRP törvény jelentős összegű, hosszúlejáratú hitellel ad módot az alkalmazottaknak saját cégük teljes vagy részleges megvásárlására. A többnyire a vezetők kezdeményezésére megalakult MRP szervezetekhez általában a dolgozók nagy többsége csatlakozott; a vevő az MRP szervezet. 1991-ben 1, 1992-ben 8, 1993-ban 124, 1994-ben 62, összesen 195 céget vásároltak meg így a dolgozók. 1993-ban mintegy 50 ezer, 1994-ben további 45 ezer munkavállaló, vezető és alkalmazott vált ilyen módon résztulajdonossá. (Pontosabban: válik majd a hitel kifizetése után.)

---

[53] Néhány példa:
A Budapest Bank RT (BB) tulajdonába került a néhai Pest-Nógrád Megyei Húsipari Vállalat ceglédi üzeme, miután október 7-én a 455 millió forintos vételárat kínáló Valdi nevű belorusz társaság képtelen volt fizetni. A BB, amelynek egyébként mintegy 2 milliárd forinttal tartozik a ceglédi gyár, végül is 450 millió forintért jutott az ország legmodernebb húsipari üzeméhez. A bank vállalta, hogy a 450 dolgozót jogutódlással átveszi, és a vételárat novemberben befizeti a felszámoló Budapest Investment RT-nek. A BB további 300-400 millió forint forgóeszköz-hitellel is ellátja új szerzeményét, amelyben egy hónapja áll a termelés. (HVG, 1994. november 19.)
A Magyar Befektetési és Fejlesztési Bank RT (MBFB RT) és a Békéscsabai Konzervgyár felszámolását végző Pénzintézeti Központ tegnap előszerződést kötött arról, hogy a gyár épületeit és technológiáját 570 millió forintos vételáron az MBFB RT veszi meg. ... A gyár tartozása a MBFB RT felé egyébként meghaladja a vételárat. A jelenlegi 650 dolgozó folyamatos foglalkoztatása biztosított, a jövő évi feladatok ellátására szezonban 200-300 főt vesznek majd fel. (Népszabadság, 1994. november 18.)

MRP szervezetek a gazdaság minden ágában jelentkeztek vevőként.[54] 1994 novemberében, a Rész-Vétel Alapítvány adatai szerint az MRP-vásárlások 49,5 %-a a feldolgozóiparban, 25,8 %-a a kereskedelemben, 12 %-a az ingatlanügyek, bérbeadás ágazatban, 8,1 %-a az építőiparban és 4,6 %-a egyéb területeken történt.[55]

A Rész-Vétel Alapítvány az MRP-k által megvásárolt vagyonrész mértékéről is közöl adatokat.

---

[54] A három éve húzódó, sikertelen privatizációs próbálkodások után megalakult az MMG Automatikai Művek RT. (MMG AM RT) 2.584 tagot számláló MRP-szervezete. A 2,8 milliárd forintos alaptőkéjű cég többségi részvény-csomagjáért 1.316 milliárd forintot ajánlottak a leendő tulajdonosok, melyből 270 millió forintot E-hitelből, 575 milliót részletre törlesztenek, 407 millió forintot pedig a vagyonpolitikai irányelvek alapján vételárkedvezményként vehetnek igénybe. A fennmaradó mintegy 64 millió forintot pedig készpénzzel egyenlítik ki.
Vállalati MRP-szervezet kívánja megvásárolni a 777 millió forint jegyzett tőkéjű Globus Nyomda RT állami tulajdonrészét. A 210 dolgozó 70 %-a jelezte részvényvásárlási szándékát. (HVG, 1994. június 25.)
A dolgozóké a Szabolcstej RT többsége. Az Állami Vagyonügynökségtől (ÁVÜ) a dolgozók és a vezetők konzorciuma vásárolhatja meg 229 %-os árfolyamon az 1994. január 1-én 458,5 millió forint jegyzett tőkével és 357,7 millió forint tőketartalékkal létrehozott Szabolcstej Részvénytársaság felét plusz 1 részvényt. A mintegy ezer főt foglalkoztató társaság dolgozói, valamint vezetői 20 millió forintnyi E-hitel és több mint 500 millió forint névértékű kárpótlási jegy révén szerezhetik meg a többségi tulajdont. (HVG, 1994. szeptember 3.)
Elkelt a Szegedi Nyomda. Lezárult a 150,3 millió forintos alaptőkéjű, de 168,7 millió forint tartozással terhelt, 100 %-os állami tulajdonban lévő Szegedi Nyomda RT privatizációja: a céget pályázaton kívül a nyomda MRP-szervezetéből (90 %) és a 150 Év KFT-ből (1 %) álló konzorcium nyerte el. (HVG, 1994. március 26.)
A cég dolgozóiból alakult konzorcium megvásárolhatja a Solvent RT 75 % minusz egy szavazatnyi állami tulajdonrészét - döntött az Állami Vagyonügynökség igazgatótanácsa. (Népszabadság, 1994. június 2.)
A cég vezetőiből és a dolgozók MRP-szervezetéből alakult konzorcium 113 %-on vásárolhatja meg a Kossuth Nyomda RT 350 millió forintos (50 % plusz egy részvény) tulajdonrészét. A 23 fős vezetői MBO-szervezetből és a 750 tagú MRP-szervezetből alakult konzorcium a vételár kisebbik részét 15 évre felvett, s 3 év türelmi idővel törlesztendő E-hitellel, nagyobbik részét készpénzzel, illetve minimális mennyiségű kárpótlási jeggyel fizetné ki. (HVG, 1994. november 5.)

[55] A szeptember végéig megkötött szerződésekről számolt be a Népszabadság: „Az MRP főleg a feldolgozóiparban és a kereskedelemben, a szolgáltatásban és az építőiparban jutott szerephez. Az élelmiszeriparban 19 cégben, a textil- és bőriparban 9, a vegyiparban és a műanyagiparban pedig 8 társaságban váltak így tulajdonosokká a munkavállalók. Az építőanyagiparban 9, a gépgyártásban 11, a villamosiparban és a híradástechnikában 10, a bútoriparban pedig 5 társaságban, a kiadók és nyomdák körében 10 cégnél volt vevő az MRP. A kereskedelemben 21, a járműiparban viszont csak 2 MRP-s vállalat működik. A leggyakoribb a mérnöki tanácsadást nyújtó és tervező vállalatok körében az MRP-s kivásárlás. Az MRP-s cégek 32 %-a Budapesten működik. A munkavállalók a 200-nál kisebb létszámú cégekben szereztek leggyakrabban tulajdont, ebbe a körbe tartozik az MRP-s kivásárlások 46 %-a. A cégekben átlagosan a dolgozók 68 %-a vált az MRP-szervezet tagjává és ezzel tulajdonossá. A munkavállalók az esetek kétharmadánál többségi tulajdont szereztek. (Népszabadság, 1994. november 3.)

Table 9.17

Az MRP-szervezet átlagos tulajdonosi részesedése a társaságokban - Share of Employee Ownership in companies

Ágazatok Sectors	Átlagos MRP tulajdon hányad Average share of ESOP in companies	Foglalkoztatottak száma* Number of employed persons
Mezőgazdaság - Agriculture	90,00	576
Feldolgozóipar - Manufacturing	44,86	52.928
Építőipar - Construction	40,88	12.656
Kereskedelem - Trade	58,00	15.806
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás - Hotels and restaurants	37,86	263
Szállítás, raktározás - Transport and storage	100,00	111
Ingatlanügyek, bérbeadás - Real estate, renting	69,81	3.575
Oktatás - Education	79,65	44
Egyéb közösségi szolgáltatás - Other community, social and personal service activities	65,58	576
Összesen - Total	50,54	86.535

* A társaságoknál dolgozó összes alkalmazott, beleértve az MRP-tagokat is. - All employees in companies involved in ESOP, including members of ESOP.

Összességében a 20 fősnél nagyobb szervezetekben foglalkoztatott 2.898,8 ezer alkalmazott közül mintegy 90-95 ezer dolgozik MRP tulajdonú cégnél, az összlétszám mintegy 3,1-3,2 %-a. Egy évvel korábban az arány 1,2 % volt.

Az MRP-vásárlások egyik fő célja kezdettől a cég továbbműködtetése, a munkahelyek megőrzése. Pontosabban: a lehető legtöbb munkahely megőrzése, mert az alkalmazottak által megvett cégek egy részénél is rákényszerülnek a létszám csökkentésére. A tapasztalatok szerint az MRP - a cég talponmaradása, működőképességének fenntartása érdekében - mindeddig tudomásul vette a létszám indokolt csökkentését.

Az alkalmazottak által megvásárolt cégek piaci helyzete eléggé sokféle - vannak köztük sikeresebb és piac (vissza) - szerzéssel küszködők egyaránt. Általában a kevésbé tőkeigényes cégek működnek hatékonyan; a többségnek azonban friss tőkére lenne szüksége a működéshez, modernizáláshoz. A vásárláshoz jelentős hiteleket felvett cégek esetében azonban erre kevés az esély. Az ÁVÜ egyik igazgatójának véleménye szerint 10-15 cég tehető néhány éven belül tőzsde-képessé - ha sikerül tőkét bevonniok és a cég jól működik. (Figyelő, 1994. november 3.) Elképzelhető azonban néhány cég bukása is.[56]

---

[56] „Rövidesen kihírdetik az 1991 végén, az MRP-ötlet próbájának szánt privatizáció főszereplőjének, a Montex Gyár- és Gépszerelő Vállalkozás KFT-nek (GYGV) a felszámolási eljárását. A GYGV felszámolása során ugyanis a 800 milliós forint törzstőkéjű cég 82 %-át birtokló munkavállalók várhatóan teljes egészében elvesztik a papíron már megszerzett tulajdonukat: az 1992 elején munkavállalói kézbe került cég 2 milliárd forintnyi adóssága ugyanis jóval több, mint a vagyona, amely könyv szerint csupán 600 milliót tesz ki. Az 1992-ben még több mint 2.400 MRP-tag - illetve az azóta bekövetkezett leépítés miatt már csupán nem egészen 1.300 kvázi-tulajdonos - minden bizonnyal keserűen tapasztalja meg a GYGV megszűnését". (HVG, 1994. május 14.)

Mindenesetre az MRP-nek az eddigi privatizáció során jelentős szerepe volt a mintegy 90-95 ezer munkahely megőrzésében, különösen ott, ahol nem is jelentkezett más, fizetőképes vevő a cég megvételére.

Az alkalmazotti tulajdonszerzés másik népszerű formájának ígérkezett az állami tulajdon átvétele lizing-szerződéssel. (A konstrukció lényege az, hogy az ÁVÜ a tulajdonában lévő részvényeket átadja az arra sikerrel pályázóknak, akik 6-10 év alatt részletekben fizetik ki a rendkívüli ráfordításként elszámolható lizing-díjat.) Az ÁVÜ 1992-ben szűk körben, kisérleti jelleggel meghírdetett pályázatai eredményesnek bizonyultak, s 1993-ban 9 vállalatot vettek így át az 1-13 főből álló, többnyire a cég alkalmazottaiból megszerveződött lizing-közösségek. E cégek (köztük a Karamell Sütő- és Épdeipari RT, a Szolnoki Agróker RT, a Start Autójavító- és Kereskedelmi RT, a Budapesti Kőolajipari Gépgyártó RT, a Soproni Ruhagyár RT) együttesen mintegy 3.000 főt foglalkoztatnak. (Privinfo, 1993. VIII/1. 4. old. és ÁVÜ közlés) 1994-ben további 15 cég került lizing-közösség birtokába.

A lizing-konstrukció - nézőpontunkból - ugyancsak elsődlegesen munkahelymegőrző.

c.) *A felszámolás alatt álló cégek vagyonának értékesítése - Selling of state - owned firms under liqvidation*

1994 végén - mint erről már szó volt - az ÁVÜ-höz és az ÁV RT-hez 823, teljesen vagy részlegesen értékesítendő cég tartozott. A korábban kezelésükbe adott cégek közül azonban eddig az időpontig már 536 megszünt, felszámolták, végelszámolással törölték a gazdálkodók közül.

A vagyonkezelőknél felszámolt vállalatok, társaságok azonban csak töredékét teszik ki a felszámolás, végelszámolás alatt álló többezer cégnek. Mint jeleztük, az adósságukat már nem fedező vagyonukról nincs adat (legfeljebb olyan összegek ismeretesek, hogy hány milliárd a TB, az APEH, a bankok, a közművek követelése).

A felszámoló cégek azonban megkísérlik a termelő vagyon értékesítését, s az elmúlt években - becslésünk szerint - ilyen módon valószínűleg több, de legalább annyi munkahelyet mentettek meg, mint a vagyonkezelők által irányított privatizációk során. (Viszont lényegesen több munkahelyet is vesztettek - mint erről a következő fejezet részletesen számot ad.)

A privatizálás e kényszerű formájának foglalkoztatási hatásáról azonban csak becsléseket adhatunk; ezért ezt nem szerepeltetjük a magángazdaság kialakulásának munkaerőpiaci hatásainak összegzésekor.

9.4 A magángazdaság keresői - Employment in the private economy

Évek óta készülnek becslések arról, hogy a magángazdaság a keresők mekkora hányadát foglalkoztatja. Néhány, nagyvonalú becslés ezt az arányt már évekkel ezelőtt 50-60 %-ra tette. A megbízható támpontok (mint például a gazdálkodó szervezetek tulajdon szerinti megoszlása és létszáma) változatlanul hiányoznak; néhány ismérv alapján azonban ismét megkíséreljük az összegzést. Magunk a magángazdaságba tartozónak a magánalapítású jogi- és jogi személyiség nélküli, a teljesen privatizált és a

többségi, a vagyon 50 %-nál nagyobb arányban magántulajdonban lévő, vegyes tulajdonú cégeket tekintjük; az itt foglalkoztatottakat soroljuk a magángazdaság keresői közé.

A Magyar Háztartás Panel 1994 tavaszán 1.814 háztartásban mintegy 4.000, a lakosságot reprezentáló személy megkérdezése alapján a foglalkoztatottak munkaerőpiaci státuszáról az alábbi megoszlást kapta.

Table 9.18

A foglalkoztatottak megoszlása munkahelyük gazdálkodási formája szerint
(az adott év március) -
Employment by legal forms
(March of the given year)

	1992	1993	1994
költségvetési szerv - public organisations	15,5	17,4	20,7
állami vállalat - state owned firms	33,2	21,8	10,0
önkormányzati vállalat - local government enterprises	4,8	5,4	4,4
hagyományos szövetkezet - traditional co-operatives	7,4	5,9	5,0
állami tulajdonú gazdasági társaság - companies with legal entity owned by the State	7,1	11,8	14,0
részben magán tulajdonú gazdasági társaság - companies with private participation	8,6	10,8	13,3
magán tulajdonú gazdasági társaság - private companies	13,9	17,0	21,2
magánvállalkozás - sole proprietors	9,5	9,9	11,5
Összesen - Total	100,0	100,0	100,0

Adatforrás: Magyar Háztartás Panel, „Társadalmi átalakulás 1992-1994". 11. old. -
Source of data: 'Society in transition 1992-1994', Hungarian Household Panel, Page 11

Azaz, a magángazdaságban foglalkoztatottak aránya 1994-ben 32,7 %. (A részben magántulajdonban lévő társaságokban foglalkoztatottakat itt nem vesszük figyelembe, mert azok egyúttal részben állami, szövetkezeti vagy önkormányzati tulajdonúak, s nem tűnik ki, hogy kisebbségi vagy többségi magántulajdonról van-e szó.)

Az 1994. január 1-i munkaerőmérleg egyetlen, a tulajdonviszonyokon alapuló adatot közöl: az egyéni és a nem jogi személyiségű vállalkozások aktív keresőinek 805,1 ezres, az aktív keresők 21,7 %-át adó létszámát. Minthogy a foglalkoztatottak létszáma az aktív keresőkét mintegy 10 %-kal növeli meg, elfogadható becslésnek tűnik, ha ennyivel megnöveljük a magánszféra létszámát: így 885,6 főt tekinthetünk egyértelműen a magánszférához tartozónak.

A többi becslés már bizonytalanabb.

1994 végén az ÁVÜ Igazgató Tanácsának elnökhelyettese, Diczházi Bertalan készített becslést a gazdaság különböző ágazataiban a privatizálás mértékéről. A magánosítást 1994-ben a kereskedelemben, az élelmiszeriparban, a gyógyszeriparban, a gépipar egyes ágazataiban (háztartási gépek, autóalkatrész-gyártás, kis- és közepes gépipari cégek), valamint az építőiparban tekintette jelentősnek.

A szakágazatokra vonatkozó becslése:

90 % felett: sör-, dohány-, növényolaj-, édesség-, üdítőital és ásványvíz-előállítás; kozmetikai- és háztartásvegyipari, festékgyártás; háztartási gép-, fényforrásgyártás; út- és hídépítés; biztosítási ágazat; személygépkocsi-összeszerelés; cement- és égetettmész-gyártás, nem fém ásványi termékek gyártása; javító-, karbantartó szolgáltatások; kábelgyártás, ipari gázgyártás

75-90 %: kereskedelem; mezőgazdasági termelés; műanyag-feldolgozás; építőipar, bútorgyártás, szerelőipar; tégla-, cserépgyártás; cukor-, gabona-, bor-, szesz-, hűtő- és sűtőipar; irodagép- és számítógépgyártás, híradástechnikai termékek gyártása, elektronikai alkatrésztermelés; ruházati-, konfekció és kötöttárú-termelés; telefongyártás, telefonközpont-összeszerelés

50-75 %: tejipar, konzervipar, baromfi-feldolgozás, húsipar; szállodaipar; villamosipari gépek gyártása, gépek, gépi berendezések gyártása; papíripar, aluminium-feldolgozás; nyomdaipar és kiadói tevékenység; gyógyszeripar; fafeldolgozás; műszer- és szerszámgyártás; cipőgyártás, polisztriol- és poliuretán-előállítás

30-50 %: távközlés és légi közlekedés, közúti fuvarozás; bőrgyártás; üveggyártás; mezőgépgyártás

20-30 %: vas- és acélfeldolgozás, acélszerkezet-gyártás; autóbuszgyártás, hátsóhídgyártás; növényvédőszer-gyártás; bankszolgáltatás; textil alapanyag-ipar

2 % alatt: kőolaj-, földgáz-, szén-, bauxitbányászat; kőolaj-feldolgozás, timföldgyártás; vas-, acél- és aluminiumkohászat; műanyag alapanyag-gyártás (polietilén, PVC); műtrágya-, vegyiszál-, gumigyártás; elektromos- és hőenergia.-termelés és szolgáltatás; víz-, gáztermelés és -szolgáltatás; vasúti szállítás, szennyvíztisztítás; postai szolgáltatás.

(Megjelent a Figyelő 1995. február 2-i számában.)

Bár a becslés alapjául szolgáló ágazatok nem teljesen azonosak a KSH által alkalmazott besorolással, és a becslések is eléggé tág határúak, a szakágazati foglalkoztatási adatok alapján megkíséreltük kiszámítani a privatizálással érintett létszámot. (Megjegyezzük: hasonlóan jártunk el 1994-ben is, az 1993-ban privatizált cégek számbavételével. Akkor azonban csak az 50 fősnél nagyobb cégek létszámát vettük alapul és a számításból elhagytuk a mezőgazdaságot.) Az akkori becslés a foglalkoztatottak 8,3 %-át tekinthette a magánszektorban dolgozóknak.

Ezúttal kétféle becslést is készítettünk: az ágazati létszámadatok alapján számítható minimális és maximális létszámra. Az utóbbi kiszámításánál Diczházi Bertalan volt segítségünkre.[57]

---

[57] A megjelölt ágazatokat beazonosítottuk a KSH új ágazati osztályozási rendszerének szakágazatonkénti meghatározásaival. (Ez megközelítően sikerült.) Mivel az 50 fő feletti szervezetek teljes körűen szolgáltatnak adatokat, kigyűjthettük e cégek szakágazatonkénti 1994. IV. negyedévi létszámát. Ebből kiszámítottuk a privatizálás megjelölt százalékos mértékét. A minimális becsléshez a megjelölt százalékok középarányosát vettük. Az így kapott %-os értéket vetítettük a 10 fő feletti szervezetek 1994. évi létszámára, ágazatonkénti megoszlásban. Megjegyezzük, hogy az 50 fő feletti szervezetek létszáma csupán 15 %-kal alacsonyabb a 10 fő felettiekénél. A maximális becslést Diczházi Bertalan gyakorlati ismereteinek felhasználásával készítettük.

Table 9.19

Becslés a nemzetgazdasági ágak privatizált cégeinél foglalkoztatottak létszámáról -
Estimation on employment in privatised enterprises

ezer főben - thousand persons

Nemzetgazdasági ág Sectors	A 10 főnél többet foglalk.szerv., 1994. évi létszáma Number of emplyees in firms employing more than 10 in 1994	ebből privatizált of which privatised			
		minimum		maximum	
		fő pers.	%	fő pers.	%
A + B Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás - Agriculture and forestry	194,0	132,5	68,3	155,0	80,0
C Bányászat - Mining and quarrying	21,4	0,1	0,5	0,1	0,5
D Feldolgozóipar - Manufacturing	761,1	322,9	42,4	387,9	51,0
ebből: - of which:					
Élelmiszer, ital és dohánytermék - Manufacturing of food, beverages, tobacco	151,5	93,2	61,5	110,0	72,6
Textilia, ruházati és bőrtermék - Textiles, wearing apparel, footwear, leather	138,3	69,5	50,0	69,5	50,0
fa, papír és nyomdatermék - Wood, paper prod., publishing and printing	60,5	30,0	49,6	35,0	57,0
Vegyipar - Chemistry	89,6	17,9	20,2	18,4	20,0
Nemesfém ásványi termék - Non-metallic mineral products	34,0	6,0	17,8	25,0	71,4
Kohászat és fémfeldolgozás - Metals, metal products	85,0	5,8	6,8	10,0	11,8
Gépipar - Machinery	174,2	82,8	47,6	100,0	57,4
Egyéb feldolgozóipar termék - Furniture, recycling	28,0	17,7	63,3	20,0	71,4
E Vill.energia-, gáz-, hő- és vízellátás - Electricity, gas, steam and water supply	97,6	1,0	1,0	2,0	2,0
C+D+E Ipar - Industry	880,1	324,0	36,8	390,0	44,3
Építőipar - Construction	149,6	84,8	56,7	120,0	80,2
G Kereskedelem, javítás - Wholesale, retail trade, repair	274,4	200,0	72,9	220,0	80,3
H Szálláshely, vendéglátás - Hotels and restaurants	64,6	12,1	18,9	50,0	78,2
I Szállítás, posta és távközlés - Transport, storage and commun.	257,4	23,4	9,1	30,0	11,7
J Pénzügyi tevékenység, biztosítás - Financial intermediation	66,3	28,0	42,3	30,0	45,2
K Ingatlanügyletek, egyéb szolg. - Real estate, renting and business activities	113,2	-	-	-	-
L Közigazgatás - Public administration	266,9	-	-	-	-
M Oktatás - Education	303,1	-	-	-	-
N Egészségügy - Health and social work	248,9	-	-	-	-
O Egyéb közösségi és szem. szolg. - Other community, social and personal service activities	80,3	0,2	0,2	10,0	12,5
Összesen - Total	2.898,8	805,0	27,8	1.005,0	34,7

(A vállalatonkénti számítás sokkal megbízhatóbb lenne, hiszen azonos ágazatban vannak lényegében már privatizált, illetve még zömmel privatizálásra váró, eltérő méretű cégekből álló szakágazatok, ilyen elemzésre azonban most nem volt módunk.)[58]

Minthogy a kis magánszektor (egyéni vállalkozók és nem jogi személyiségű társaságok) szervezetei csaknem teljes egészében (99,6 %) 11 fősnél kisebbek, e szektorban foglalkoztatottak utolsó ismert létszámával (1994. január 1.: 805,1 ezer + 10 %) kiegészítve a becsléssel kapott adatokat, úgy számolhatunk, hogy többé-kevésbé dokumentálhatóan a 4,1 millió kereső mintegy 41-46 %-a dolgozott 1994-ben a magángazdaságban, beleértve a mezőgazdaságot is.

Bár a becslésnek több vitatható eleme van (egyebek között az, hogy nem tartalmazza a magán-alapítású jogi személyiségű szervezetekben foglalkoztatottakat, 1994 eleji és végi adatokat használ stb.) feltételezhető, hogy a magánszektor a keresőknek még kisebb hányadát foglalkoztatja, mint az állami, önkormányzati és szövetkezeti szektor.[59]

Becslésünk realítását erősíti a Magyar Háztartás Panel más módszerekkel nyert eredménye.

A magánszektor terjedésének mértékét a körülmények alakítják; elsősorban a vállalkozások alapítására, megvásárlására rendelkezésre álló vagy mozgósítható tőke mennyisége. A magánszektor gyorsabb térhódításához hiányzott mind a külföldi, mind a belföldi tőke ereje.

Összefoglalás

Az összegyűjthető adatok, információk arra utalnak, hogy a magángazdaság kialakulásának foglalkoztatási hatásai között erősödik a munkahely-megőrzés és munkahely-teremtés.

- Az egyéni kezdeményezésen alapuló önfoglalkoztatás - ami 1992-ben 72,9 ezer munkahelyet teremtett - 1993-ban már csak 24,8 ezer munkahelyet hozott létre;

- A korábban privatizált állami cégek létszáma többnyire stabilizálódott, egy részük már - szerény mértékben ugyan - de növelte is létszámát. Hasonlóan kissé növelte létszámát és új, foglalkoztatás-bővítő beruházásokat indított több külföldi tulajdonú és vegyes-vállalat is. Az 1994-ben privatizált cégek létszáma általában már korábban megfogyatkozott, ezért az új tulajdonosok inkább vállalhatták a létszám megtartását, vagy csak kismértékű csökkentését.

---

58 Az ÁVÜ rendelkezésünkre bocsátotta a még kisebb-nagyobb hányadban privatizálásra váró cégeinek részleges - 427 céget tartalmazó - listáját. E cégeknél 1993-ban 180.609, 1994-ben 163.956 főt foglalkoztattak. A cégek 40 %-a 300 fősnél nagyobb, közülük 36 cég ezer főnél többet foglalkoztatott. 4 cég létszáma meghaladta a 3-4 ezer főt. A 427 cég fele még 80-100 %-ban állami tulajdonú, a 100 %-os állami tulajdont legfeljebb az önkormányzatnak átadott, vagy dolgozói rész-tulajdonként fenntartott vagyonrész csökkentette. A cégek 60 %-ában az állam még a többségi tulajdonos. Némelyik nagy cég az adott szakágazat legnagyobb foglalkoztatója, ezt azonban a nemzetgazdasági ág aggregációs szintjén nem vehettük figyelembe.

59 Becslésünket más oldalról alátámasztja, hogy a három nagy költségvetési ágban (közigazgatás, oktatás, egészségügy és szociális ellátás) 1994-ben a keresők mintegy 23 %-a dolgozott; az ugyancsak állami kézben lévő villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás, valamint a vasút, a posta, s az állami bankrendszer szervezeteiben pedig további mintegy 12 %. Ehhez társulnak a mezőgazdaság, a bányászat, a feldolgozóipar, s a többi ágazat még nem privatizált szervezeteiben dolgozók.

1994 első számú vásárlói, az MRP szervezetek - legalábbis a vásárlás évében - a munkahelyek megőrzését részesítik előnyben.

A privatizált cégeknél a létszám-csökkentés és a munkahely-teremtés ellentétes hatásai közül 1993-ban még a létszámcsökkentés mértékét valószínűsítettük nagyobbnak; 1994-ben inkább a kiegyenlítődést valószínűsíthetjük.

A privatizálás legfőbb foglalkoztatási hatása azonban változatlanul a munkahelyek nagy többségének megőrzése. A privatizálás a munkahelyek tízezreit menthetné meg a felszámolás alatt álló, s vevő hiányában megszűnésre ítélt állami tulajdonú cégeknél.

10. *A KIEGÉSZÍTŐ FOGLALKOZÁSOK - SECOND JOBS*

Miközben a gazdaságban folyamatosan csökkent a főfoglalkozású munkahelyek száma, évről-évre jelentős mértékben gyarapodtak a legális kiegészítő foglalkozások, jelezve, hogy egyre többen remélnek pótlólagos munkát és pótlólagos jövedelmet. (Vélhetően a regisztrált, adózó tevékenységeket végzőknél jóval nagyobb a nem adózó, be nem jelentett tevékenységet végzők száma, ezekről azonban csak bizonytalan értékű becslések készíthetők.)

1994-ben a társadalombiztosításnál nyilvántartott keresők 8,6 %-ának volt legális kiegészítő foglalkozása, amely után TB-járulékot fizetett.

A kettős foglalkozás - kimutathatóan - a 80-as évek végén volt hasonlóan széleskörű, amikor a VGMK-k és szövetkezeti szakcsoportok több mint 200 ezer főnek adtak lehetőséget kiegészítő tevékenységre, s amikor a kisiparban ugyancsak több mint százezren dolgoztak - legálisan - mellékfoglalkozásúként.[60]

Az 1990-től megszűnt, megváltozott szervezeti formák, s a gazdaság teljesítményének rohamos csökkenése átmenetileg jelentősen visszaszorította a kiegészítő foglalkozások addigi lehetőségeit. Időközben azonban új lehetőségek teremtődtek, elsősorban az egyéni és a társas vállalkozások körében.

A Társadalombiztosítás 1991-ben 192,5 ezer, 1994-ben pedig már 328,6 ezer kiegészítő foglalkozásút tartott nyilván.

A korábban részletezett kiegészítő foglalkozásokat az OEP ugyan már csak összefoglalva tartja nyilván; a szakcsoportok, JGMK-k, kisszövetkezetek, munkaközösségek, mint a gyakorlatban is, lényegileg besorolódtak a társas vállalkozásokba. Az adatokat - már csak gazdaságtörténeti érdekességük miatt is - a korábban szokásos táblázatban ismertetjük.

---

60 Nem említve itt a mezőgazdasági kistermelést, amely úgyszólván minden társadalmi réteghez tartozó keresők kisebb-nagyobb hányadának módot adott a kiegészítő jövedelmet biztosító mellékmunkára. A mezőgazdaságban a KSH 1994 őszi felmérése szerint, amit később ismertetünk, nem csökkent a kistermeléssel foglalkozók száma, de a részvétel nem jár adózási, bejelentési kötelezettséggel, ennél fogva mértékéről sem készülnek ilyen statisztikák.

Table 10.1

A társadalombiztosításnál nyilvántartott kiegészészítő tevékenységűek évi átlagos létszáma 1991-1994-ben -
The number of second jobs registered at National Health Insurance Fund from 1991 to 1994

	1991 fő persons	A főfoglalkozásúak %-ában In percent of main job holders %	1992 fő persons	A főfoglalkozásúak %-ában In percent of main job holders %	1993 fő persons	A főfoglalkozásúak %-ában In percent of main job holders %-	1994 fő persons	A főfoglalkozásúak %-ában In percent of main job holders %
Egyéni vállalkozó* - Sole proprietors*	103.896	32,6	147.467	38,5	197.952	41,6	242.501	44,8
Gazdasági társasági tagok - Members of companies	38.479	89,1	41.352	70,9	47.095	61,6	57.727**	59,5
Ipari, szolg. szöv. szakcsoport tagok - Members of cooperative spec. groups in industry and services	6.423	-	3.173	-	358	-		
Mg.-i szakcsoport tag. - Members of coop. spec. groups in agricult.	656	31,5	243	34,4	-	-		
JGMK tagok - Members of Business partnerships within the firms	39.341	-	21.726	-	14.406	-		
Kisszöv.tagok - Members of small cooperatives	3.526	-	1.779	-	848	-		
Munkaközösségi tagok - Members of lawyers and other partnerships	137	30,6	249	57,9	298	17.2		
Egyéb kiegészítő tevékenységűek - N.E.C.							28.372	0,8
Összesen - Total	192.458	4,1	215.989	6,0	260.957	6,7	328.600	8,6

* Csak az egyéni vállalkozók, gazdálkodók és szabad foglalkozásúak (alkalmazottak és segítő családtagok nélküli) létszámához hasonlítva. - Comparing to the number of sole proprietors, excluding their employees and family workers

** A mezőgazdasági és egyéb szövetkezetekkel együtt. - Including cooperatives in agriculture and other cooperatives

Adatforrás: OEP Statisztikai Osztály - **Source of data:** Statistical Section of NHIF

A kiegészítő foglalkozások legáltalánosabb szférája egyértelműen az egyéni és a társas vállalkozás; a főfoglalkozásúak növekvő száma mellett folyamatosan növekszik a kiegészítő foglalkozásúak száma is. Részletes - bár nem teljes körű - adatokat az 1994. elején benyújtott (azaz 1993-ra

vonatkozó) adóbevallásokból nyertünk. Bár - mint erről az előző fejezetben szó volt - lényegesen kevesebben nyújtottak be adóbevallást, mint amennyien vállalkozói igazolvánnyal rendelkeztek, és a társadalombiztosításnál 1993-ban nyilvántartott csaknem 200 ezer másodállású egyéni vállalkozó közül csupán mintegy 148 ezer vallott be adót, úgy tűnik: a fő- és mellékfoglalkozások aránya nem változott. A több mint 400 ezer bevallásból 54 %-ot a főfoglalkozásúak, 37 %-ot a kiegészítő foglalkozásúak és 9 %-ot a nyugdíjasok nyújtottak be. Az előző évhez képest a főfoglalkozásúak aránya 1 %-kal csökkent, ugyanennyivel nőtt a kiegészítő tevékenységet végzőké.

A feldolgozott adóbevallásokból először van módunk részletesen áttekinteni a főfoglalkozásúak, s mintegy 148 ezer mellékfoglalkozású egyéni vállalkozó tevékenységi csoportonkénti arányát. Eszerint mellékfoglalkozású

- a szellemi szabadfoglalkozásúak 58 %-a,
- az ipari tevékenységűek 29 %-a,
- a kereskedelmi, vendéglátó tevékenységűek 40 %-a.

A részletesebb szakmai adatok még jelentősebb különbségeikkel elsősorban azt mutatják meg, hol van tere a kiegészítő tevékenységeknek, s a vele elérhető kisebb vagy nagyobb mellékjövedelemnek.

A szellemi szabadfoglalkozásúak között mellékfoglalkozású

- a tervezők, műszaki ellenőrök 74,3 %-a,
- az adótanácsadók, könyvelők 70,6 %-a,
- az állatorvosok 69,8 %-a,
- az egyéb szellemi foglalkozásúak 56,2 %-a,
- az orvosok 55,4 %-a.

Az ipari tevékenységűek szakmacsoportjaiban a termelő-tevékenységűek körében általában kisebb, a szolgáltatók körében általában nagyobb a mellékfoglalkozásúak aránya. A könnyűipar több ágazatában legfeljebb minden negyedik-ötödik vállalkozó másodfoglalkozású (ruházati ipar: 14 %, bőr-szörmeipar: 17 %, textilipar: 23 %, kézműipar: 25 %); a gépipari szakmájú szerelők között azonban minden második (műszeripar: 49,7 %, háztartási gépszerelők: 49,4 %, rádió- TV szerelők 44,4 %).

Az építőipari vállalkozók 36 %-a másodállású.

A szűkebben vett (felvásárlás, ügynökök stb. nélkül számított) kereskedelemben 20-30 % a mellékfoglalkozásúak aránya. (Élelmiszer-kereskedelem: 20,5, ruházat: 23,8, vas-műszaki: 34,2, kultúrcikk: 29,3, egyéb (dohány stb.): 23,8 %.) Kivételt csak a vegyi árú kereskedelem jelent, itt több mint 66 %, feltehetően azért, mert itt jelennek meg a családi, baráti körökben terjeszkedő eladó-hálózatok.

A vendéglátásban a legalacsonyabb a másodfoglalkozásúak aránya: 10 % körüli az éttermek, bisztrók, cukrászdák, eszpresszók üzemeltetői között; csupán a büfék, kocsmák esetében haladja meg a 15 %-ot, jelezve, hogy ezek nagy többségét nem lehet kiegészítő foglalkozásként működtetni.

A kereskedelem egy speciális ágában, az ügynökök egyébként népes, több mint 50 ezres táborában viszont a mellékfoglalkozás a jellemző: az itt szereplők több mint háromnegyedének ez csupán kiegészítő foglalkozása.

A kép a társas vállalkozások adataival lenne teljes; akik körében - a társadalombiztosítás adatai szerint - 1994-ben is csaknem 60 % volt a kiegészítő foglalkozásúak aránya.

A keresők összességében csaknem 9 %-ának kiegészítő foglalkozása pótlólagos munkaerőforrásnak is tekinthető, bár a létszám önmagában nem mond semmit a tényleges hasznosulásról - a működésre jogosító vállalkozói igazolvány sokaknak csak a legális tevékenység lehetőségét kínálja.[61]

A kiegészítő foglalkozásúakról egyetlen, összehasonlítható külföldi adattal rendelkezünk. Nagy-Britanniában 1994. tavaszán az ottani lakossági munkaerő-felmérés adatai szerint az összes kereső 4 %-ának volt egynél több kereső foglalkozása; ezen belül az önfoglalkoztatók 6 %-ának.

Magyarországon a kiegészítő tevékenységek elsődleges funkciója változatlanul - mint évtizedeken át volt - a kiegészítő jövedelem elérése. Feltehető azonban, hogy a romló gazdasági körülmények közepette erősödik a főfoglalkozásúvá válást elősegítő, menekülési utat jelentő szerepe is: a munkahelyek veszélyeztetettségének időszakában a saját, kis vevőkör kiépítése, a tapasztalatszerzés előkészítheti az önállósulást. A többség azonban csak külső kényszer hatására önállósul - aki teheti, megőrzi a főállás melletti jövedelem-kiegészítés lehetőségét. Ez pedig lehet például a túlóra is. A Magyar Háztartás Panel 1994. tavaszi vizsgálata szerint a megkérdezettek 32 %-a túlórázott, de csak 15 %-ának volt másodállása; a jövőben 27 % ugyancsak túlórázással szeretne mellékjövedelemhez jutni, és 18 %-a választaná a másodállást. (MHP Műhelytanulmányok VI. 1994. 10. old.)

---

61 Ebben az összefüggésben bevallott jövedelmek alacsony mértéke még valós is lehet; ha a szakmák szerinti átlagok az alkalmilag működő, alacsony jövedelmű mellékfoglalkozásúak jövedelmét is tartalmazzák.

11. A CSŐD- ÉS FELSZÁMOLÁSI ELJÁRÁSOK - BANKRUPTCY AND LIQUIDATION PROCEDURES

A magyar gazdaság termelési és foglalkoztatási struktúrájának átalakulására évek óta a csőd- és felszámolási eljárások hatnak meghatározóan. A 70-es évek óta a vállalatok egyre növekvő körbetartozásai, a 80-as évek végétől a kül- és belpiacok elvesztése vagy zsugorodása a régi cégek tömegét tette fizetésképtelenné. Noha sokféle mentő akció történt - a társasággá alakuláskor az adósság szétosztásától vagy a volt vállalati, szövetkezeti központok nevén hagyásától az állami költségvetés segítő beavatkozásáig - a gazdálkodók ezreit nem lehetett megmenteni. A régi, csődbe került, felszámolásra ítélt gazdálkodók sorsára újabb alapítású cégek is jutottak. 1993-94-ben több, siker-cégként ismert magánvállalkozás is csődbe ment; mellettük tömegesen kisebb KFT-k és RT-k is. (Minthogy az utóbbiak tulajdonosa nem ismert, egyaránt lehetnek állami vagy magáncégek.)[62]

Néhány év tapasztalata alapján nyilvánvaló, hogy a foglalkoztatás alakulására a legközvetlenebbül a csőd- és a felszámolási eljárások hatottak; a mai munkanélküliek százezreit a csőd- és felszámolási eljárások során bocsátották el. Más oldalról: elsősorban a nagy cégeknél azok a munkahelyek maradtak meg, ahol a csődeljárás során sikerült egy-egy kisebb-nagyobb részleget (az elbocsátások árán is) működőképessé tenni, vagy a felszámolás során vevőt találni, aki (többnyire ugyancsak némi létszámcsökkentés árán) a megvásárolt egységeket, berendezéseket tovább kívánta működtetni.

11.1 A csőd- és felszámolási eljárások számának alakulása - The number of bankruptcies and liquidation

1994-ben a csődeljárás alá került cégek aránya némileg csökkent az előző évekéhez képest; nőtt viszont a felszámolásra kerülteké. Együttesen a gazdálkodó szervezetek mintegy 10 %-a állt csőd- vagy felszámolás alatt.[63]

---

62 1994-ben 189 csőd- és 5.711 felszámolási eljárás kezdődött a magyar bíróságokon. Az Igazságügyi Minisztérium adatai szerint a csődeljárások közül 1994-ben 495 fejeződött be és 4.148 felszámolási ügyet zártak le a bíróságok. (Figyelő, 1995. március 30.)

63 Itt és a továbbiakban lényegében csak a jogi személyiségű cégekkel foglalkozunk. Egyrészt azért, mert a nem jogi személyiségű társaságok közül elhanyagolható számban kerültek csak csőd- és felszámolási eljárás alá; másrészt, mint köztudott, e társaságok tagjai teljes személyes vagyonukkal felelnek az adósságért; ezért az ilyen ügyek bírósági behajtási üggyé válnak. Harmadrészt - s ez nézőpontunkból a legfontosabb - az ilyen ügyeknek alig vannak foglalkoztatási hatásai, minthogy e többnyire kis létszámú társaságok körében a legnagyobb arányú a kiegészítő foglalkozás.

Table 11.1

A csőd- és felszámolási eljárás alatt álló jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma szervezeti forma szerint -
Number of companies with legal entity which declared bankruptcy or being undertaken liquidation

Megnevezés Denomination	Gazdasági szerv.száma Number of economic organisations	ebből*: of which*			
		vállalat enter-prise	KFT limited liability company	RT Comp. limited by shares	szövetkezet cooperatives
1992					
Jogi személyiségű gazdasági szerv. - Companies with legal entity	69.386	1.733	57.262	1.712	7.694
ebből: - of which:					
csődeljárás alatt - under bankruptcy	2.294	262	1.323	97	599
%	3,3	15,1	2,3	5,6	7,8
felszámolás alatt - under liquidation	1.974	195	1.094	56	629
%	2,8	11,3	1,9	3,3	8,2
1993					
Jogi személyiségű gazdasági szerv. - Companies with legal entity	85.638	1.130	72.897	2.375	8.175
ebből: - of which:					
csődeljárás alatt - under bankruptcy	3.082	310	1.903	156	699
%	3,6	27,4	2,6	6,6	8,6
felszámolás alatt - under liquidation	4.721	346	2.658	137	1.543
%	5,5	30,6	3,6	5,8	18,8
1994					
Jogi személyiségű gazdasági szerv. - Companies with legal entity	99.044	821	87.957	2.896	6.635**
of which:					
csődeljárás alatt - under bankruptcy	3.147	310	1.952	167	704
%	3,2	37,8	2,2	5,8	10,6
felszámolás alatt - under liquidation	6.671	397	4.173	223	1.829
%	6,7	48,3	4,7	7,7	27,6

* Egyéb jogi személyiségű gazdasági szervezetek nélkül - Excluding other institutions with legal entity

** Lakás-szövetkezetek nélkül - Excluding dwellings co-operatives

Adatforrás: Csődeljárások: KSH Havi Közlemények, felszámolások: KSH adatközlés. - **Source of data:** Bankruptcies: Monthly Bulletin of Statistics, CSO; Liquidations: data provided by CSO

11.1.1 A csődeljárások - Bankruptcy procedures

A csődtörvény (az 1992. évi II. törvény) életbelépése óta csődöt kellett jelenteniük azoknak a cégeknek, amelyeknek 90 napnál régebben lejárt tartozásaik voltak. A törvény következtében az eladósodott cégek ezrei kényszerültek csődeljárást kérni, vagypedig hitelezőik kérhették ezt a bíróságtól. 1992-ben a 69 ezer jogi személyiségű cég közül 3.876 került

csődeljárás alá, a cégek 5,6 %-a. A "csődhullám" azóta sem enyhült. Ebben közrejátszott, hogy a növekvő költségvetési hiány miatt a kormány mérsékelte az ún. adós-konszolidációs programot, amellyel mintegy 50-60 nagyobb cég talpraállítását próbálta elősegíteni; a bankok pedig egyre kevésbé tudták tovább finanszírozni az eladósodott cégek működését.[64]

A csődeljárásnak a nemzetközi gyakorlatban elsődlegesen az a szerepe, hogy a fizetésképtelen cégek - hitelezőikkel megegyezve - újjá szervezzék tevékenységüket, visszanyerhessék működőképességüket. A hazai gyakorlatban erre a cégek felének van módja; a többiek - egyre növekvő számban - felszámolásra kerülnek.

Table 11.2

A csődeljárás alatt álló jogi személyiségű cégek száma
1992-1994. decemberében -
Number of companies with legal entity under bankruptcy
in December 1992-1994

	1992		1993		1994	
A jogi személyiségű gazdálkodók száma - Number of companies with legal entity	69.386	100,0	85.638	100,0	99.044	100,0
ebből: - csődeljárás alatt állt - of which: - under bankruptcy	2.294*	3,3	3.074	3,6	3.147	3,2
ebből: - befejezett csődeljárás - of which: - completed bankruptcy	1.041	100,0	2.382	100,0	2.776	100,0
ebből: - megegyezéssel végződött - of which: - completed by agreement	627	60,2	1.206	50,6	1.399	50,4
- felszámolás alá került - - undertaken liquidation	377	36,2	1.125	47,2	1.300	46,8
- egyéb módon megszünt elj. - - completed in other way	37	3,6	51	2,2	97	2,8

* Az év folyamán 3.876 cég állt csődeljárás alatt. - 3.876 companies were under bankruptcy procedure during the year.

Adatforrás: KSH havi közlemények, 1994. december - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, December 1994, CSO

A csődeljárás alá került cégekről létszám-kategória adatokat közölt a KSH. Mintegy 50 %-uk 20 fősnél kisebb, elsősorban a kislétszámú KFT-k sokasága következtében.

---

64 "A csőd az orvosság" - nyilatkozta az IKM politikai államtitkára: "Az adós-konszolidáció helyett a normális csődeljárási utat kell járni, ami azt jelenti, hogy egyrészt a kormányzat szerepe csökken, másfelől állami pénzeket erre a célra nem használnak fel". (Figyelő, 1994. szeptember 22.)

Table 11.3

Az 1994-ben csődeljárás alatt álló szervezetek létszámkategória szerinti megoszlása -
Companies being under bankruptcy procedure during 1994 by staff categories

Létszámkategória Staff categories	Összesen Total	ebből: - of which:			
		KFT LLC*	RT CLS**	szövetkezet co-operative	vállalat enterpr.
	3.147	1.952	167	704	310
- több mint 300 - more than 300	178	9	40	36	93
- 51-300	755	221	75	320	134
- 21-50	617	395	18	154	43
- 11-20	636	498	17	91	27
- 11-nél kevesebb - less than 11	963	831	17	97	12

* LLC: limited liability company
**CLS: company limited by shares
Adatforrás: KSH, - **Source of data:** CSO

A létszámkategóriák alapján mintegy 200-240 ezer főre becsülhetjük a csődeljárás alatt állók létszámát. Azaz, ha az eddigi trendek nem változnak, e cégek fele képes kiegyezni hitelezőivel, másik fele pedig - mintegy 100-120 ezer foglalkoztatottal - felszámolásra kerül.[65]

A tapasztalatok szerint azonban rendszerint a sikeres egyezség is létszámvesztéssel jár: a túlélés érdekében a cégek nemcsak vagyonuk (székházuk, üdülőjük, részlegeik) egy részétől kényszerülnek megválni, hanem alkalmazottaiktól is.[66] Az 1994-ben havi 35-40 ezer új munkanélküli egy részét a csődeljárás alá került cégektől bocsátották el; vélhetően nagyobbik hányadát azonban a felszámolás alatt állóktól.

11.1.2 A felszámolási eljárások - Liquidation procedures

A felszámolási eljárások foglalkoztatási hatásairól eddig csak a mindennapos tapasztalatokból szerezhettünk ismereteket, mert a vonatkozó statisztikák - ha készültek is - nem kerültek nyilvánosságra. 1994-ben a KSH rendelkezésünkre bocsátotta adatait; ezen túlmenően pedig saját kutatással is gyűjtöttünk tapasztalatokat a felszámolások foglalkoztatási hatásairól.[67]

---

65 A becslést - támpontok hiányában - a legegyszerűbb eljárással végeztük: a 300 fősnél nagyobb cégeknél 600 fővel számoltunk (tudva, hogy a cégek egy része ezer főnél is többet foglalkoztat). A többi létszámkategóriánál a számtani közepet használtuk.

66 A hírdetésekben egyébként kevesebb székházat, üdülőt kínálnak eladásra; feltehetően azért, mert ezektől már korábban megváltak, vagypedig, mert ilyen ingatlanokra lényegében nincs kereslet.

67 Megjegyezzük, tudomásunk szerint a KSH adatai sem tükrözik pontosan a helyzetet. 1993-ban a PM 16 ezer cég folyamatban lévő felszámolásáról tudósított. 1994-ben - mint idéztük - az Igazságügyi Minisztérium adatai szerint 4.148 felszámolási ügyet zártak le a bíróságok. A gazdasági szervezeti struktúrája - részben éppen a felszámolási eljárások, az ennek során történő kiválások, megszűnések, végelszámololások következtében - még mindig folyamatosan változik; s bár elvileg a felszámolások időtartama 2 év lehet, változatlanul vannak régen elhúzódó, esetenként kormányzati, ÁVÜ, banki döntésre váró ügyek is.

A KSH adatai szerint minden szervezeti formában nőtt a felszámolás alatt álló gazdálkodók száma.

Table 11.4

A felszámolás alatt álló jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma 1993. és 1994. évben -
Number of companies with legal entity being under liquidation in 1993 and 1994

Gazdasági szervezet Economic organisation	December 1993			December 1994		
	Gazdasági szervezetek száma Number of economic organisations	ebből: felszámolás alatt of which: under liquidation		Gazdasági szervezetek száma Number of economic organisations	ebből: felszámolás alatt of which: under liquidation	
		szám szerint pieces	%		szám szerint pieces	%
Vállalat - Enterprise	1.130	346	30,6	821	397	48,3
KFT - LLC	72.897	2.658	3,6	87.957	4.173	4,7
RT - CLS	2.375	137	5,8	2.896	223	7,7
Szövetkezet Cooperative	8.175	1.543	18,8	6.635*	1.829	27,6
Egyéb - Other	1.061	37	3,5	735	49	6,7
Együt - All	85.638	4.721	5,5	99.044	6.671	6,7

* Lakás-szövetkezetek nélkül - Excluding dwellings cooperatives
Adatforrás: KSH - **Source of data:** CSO

A KSH nemzetgazdasági áganként feldolgozott adatai a létszám-kategóriákat is ismertetik.

Table 11.5

A felszámolás alatt álló szervezetek száma nemzetgazdasági ágak és létszámkategóriák szerint 1993. és 1994. decemberében -
Companies being under liquidation by sectors and by staff categories in December 1993 and 1994

Ágazat Sectors	Létszámkategória - Staff categories										Összese Total	
	300 főnél nagyobb more than300 employees		51-300 fő employees		21-50 fő employees		11-20 fő employees		11 főnél kisebb less than 11 employees			
	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993.	19
Mg., halászat - Agriculture, fishing and forestry	7	11	84	109	52	70	58	83	44	71	245	
Bányászat - Mining and quarrying	6	6	1	3	2	3	10	10	1	2	20	
Feldolgozóipar - Manufacturing	85	104	263	365	329	453	417	536	306	465	1.400	1.
Vill.energia-, gáz, hő- és vízellárás - Electricity, gas, steam and water supply	-	-	2	3	-	1	-	-	-	-	2	
Építőipar - Construction	9	12	158	219	262	358	394	471	177	255	1.000	1.
Kers.,közúti jármű, közszükségleti cikk javítása, karbantart. - Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles, motorcycles, pers. goods	11	14	69	106	145	203	397	570	523	834	1.145	1.
Szálláshely szolg., vendéglátás - Hotels and restaurants	-	2	3	3	14	21	40	55	34	55	91	
Szállítás, raktározás posta és távközlés - Transport, storage and communication	1	1	10	14	39	52	69	94	60	106	179	2
Pénzügyi tevékenység és kieg. szolgáltatás - Financial intermediation	-	-	2	2	3	4	3	4	1	3	9	
Ingatlanügyletek, bérbeadás - Real estate, renting and business activity	2	3	26	40	63	92	260	343	199	313	550	7
Közigazgatás, társada-lombiztosítás - Public administration and defence	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Oktatás - Education	-	-	-	-	2	4	1	3	-	2	3	
Eü. és szociális ell. - Health and social work	-	-	1	2	2	2	3	5	3	7	9	
Egyéb közösségi, tár-sadalmi és szem.szol. - Other community, social and personal service activities	1	1	5	9	11	14	34	44	17	34	68	10
Együtt - Total	122	154	624	875	924	1.277	1.686	2.218	1.365	2.147	4.721	6.67

A létszámkategóriák alapján mintegy 300 ezer főre becsülhetjük a felszámolás alatt álló cégek létszámát.[68] Azaz, a foglalkoztatottak mintegy 7,5 %-a található a felszámolás alatt álló cégeknél (a csődeljárás alatt állókkal együtt mintegy 12-13 %-a).

Ha a felszámolás alatt cégektől mindenkit elbocsátanának, másfélszeresére nőne a regisztrált munkanélküliek létszáma. A felszámolás alatt álló cégek munkahelyeinek mintegy 60-70 %-a azonban - saját vizsgálataink szerint - valamilyen formában megmarad; az érintett dolgozók 30-40 %-a válik inaktívvá vagy munkanélkülivé.[69]

A vizsgálat tapasztalatai szerint a felszámolási eljárások - az ágazattól függetlenül - alapvetően azonosan zajlanak. Foglalkoztatási következményeik - ugyancsak az ágazati hovatartozástól függetlenül - lényegében két körülménytől függenek:

a.) a felszámolás kezdetére - kiválásokkal, privatizálással, elbocsátásokkal - mennyire apadt le a cég létszáma;

b.) a megmaradó létszámnak milyen esélye van arra, hogy a céget (vagy egyes részlegeit) valaki megvegye és tovább működtesse. A létszám többnyire ebben az esetben is csökken, de a munkahelyek többsége megmaradhat.

Esettanulmányaink és a szélesebb körű tapasztalatok egyaránt arra utalnak, hogy a felszámolási eljárásokkal lényegében a régi gazdasági szerkezet életképtelennek bizonyult részei összeomlásának, s romok közül - elsősorban privatizálással - kimenthető munkahelyekkel a megújuló szerkezet születésének költséges és fájdalmas folyamatai válnak nyilvánvalóvá.

Az általunk vizsgált cégeket a legkülönbözőbb helyzetekben találtuk: volt, ahol változatlanul, esetenként további megrendelések jó esélyével dolgoztak a felszámolás alatt, s néhol még nőtt is a létszám. Volt cég, amit a felszámolás közben privatizáltak, s némi létszámcsökkentés után már ismét növekedésre, létszámfelvételre készült. Volt olyan is, ahol a felszámolást végző néhány ember kivételével már mindenkit elküldtek. Volt, ahol több elbocsátási hullám után még mindig jelentős létszám - esetenként többszáz fő - leépítésére készültek.

Az adott helyzetek azonban szinte kivétel nélkül egy 4-5 éves folyamatban alakultak ki - sokuknál ez a végállomás. Legtöbben végigmentek a 80-as évek végétől megindult szervezeti változásokon, vagy úgy, mint anyavállalat, amelyből kiváltak az önállósuló KFT-k, RT-k, s vitték magukkal a létszám kisebb-nagyobb hányadát, vagypedig mint önállóvá vált egységek, amelyek megpróbáltak maguk boldogulni, de nem

---

68 A becslést a csődeljárásnál ismertetett módon végeztük.

69 A Megyei Munkaügyi Központok munkatársainak közreműködésével 1994. szeptemberében megyénként 3, összesen 60 esettanulmány készült a felszámolás alatt álló cégek foglalkoztatási helyzetéről. Az esettanulmányok a felszámolást megelőző év létszámát tekintették kiinduló helyzetnek (bár a legtöbb bemutatta a cégek "virágkorának" adatait is). A felszámolások egy része már 1990-ben megkezdődött, de még tartott 1994 végén is. Az esettanulmányok a nagyobb, legalább 2-300 fős cégeknél készültek, a gazdaság több ágában. A minta semmilyen értelemben nem reprezentatív, a folyamatok azonban lényegében azonosnak bizonyultak.
A felszámolási eljárások foglalkoztatási hatásai. (Munkaügyi Kutatóintézet, 1994. sokszorosítva.)

sikerült. Végig küzdötték az elmúlt éveket; a keleti piacok összeomlását, majd a belföldi piacvesztést, a sikertelen privatizációs akciókat.

Minderre kisebb-nagyobb racionalizálásokkal - és természetesen létszámcsökkentéssel - próbáltak válaszolni, remélve, hogy ezen az áron megőrízhetik működőképességüket. Amikor a régi és az újabb adósságok miatt mégis csődbe jutottak, a hitelezőkkel egyezkedés ára - egyebek között - a további racionalizálás, s a velejáró létszámcsökkentés volt. Mire a felszámolásra sor került, az egykori, esetenként többezres létszám a töredékére fogyott.

1990-ben a 60 cég még mintegy 102 ezer főt foglalkoztatott.[70] Mire a felszámolási eljárás megkezdődött, létszámuk mintegy felére csökkent. Különösen felgyorsult a létszámcsökkenés a felszámolást közvetlenül megelőző évben. A vizsgált cégeknél ekkor még mintegy 75 ezer fős volt a létszám, ez a felszámolás kezdetére nem egészen 50 ezerre zsugorodott. Minél későbbi évben kerül sor a felszámolásra, annál nagyobb mértékű a létszámcsökkenés, s annál kevesebben maradtak a cégeknél.

Table 11.6

Létszámcsökkenés a felszámolást megelőtő évben és a felszámolás során 1994. szeptemberéig a vizsgált cégeknél -
Fall in employment one year before liquidation and during the liquidation procedure by September 1994 within the observed firms

ezer főben - thousand persons

A felszámolás kezdete év Starting year of liquidation	A vizsgált cégek száma Number of observed firms	A felszámolást megelőző évben eltávozott Decrease in employment during 1 year period before liqvid fő - persons	Létszámuk a felsz.-i eljárás kezdetén Staff number of the firm when liquidation started fő - persons	ebből: of which:			
				Létszámcsökkenés a felsz. eljárás alatt Decrease in staff during liquidation		Még foglalkoztatottak Persons still have been employed	
				%	fő -persons	fő - persons	%
1990	3	2.401	8.969	8.675	96,7	294	3,3
1991	7	1.425	11.420	8.520	75,6	2.900	25,4
1992	17	5.934	12.768	7.253	56,8	5.515	46,8
1993	21	11.770	13.148	7.061	53,8	6.087	46,2
1994	12	3.878	3.271	1.186	36,0	2.096	64,0
Együtt - All	60	25.408	49.576	32.695	66,0	16.892	34,0

Vizsgálatunkkal a 1990-ben még foglalkoztatott 102 ezer fő munkaerőpiaci helyzetét követtük.[71]

---

[70] Mint jeleztük, számos cég létszáma a 80-as években - a társasággá alakulás, s piacaik nyilvánvaló összeomlása előtt - a jóval nagyobb, esetenként több ezres volt.

[71] A felszámolás évének létszámadata egyébként mintegy tízezer fővel több, mint az adott év különböző hónapjaiban megkezdett felszámolásoké. (A határ - bárhol húzzuk is meg - mesterséges. Ilymódon azonban nagyobb létszám helyzetét lehetett áttekinteni. Ennél távolabbi időszak elemzésére az esettanulmányok természete miatt sem vállalkozhattunk, holott a hosszabb trendek sokkal átfogóbb képet adnának a gazdaság átszerveződéséről. A régebbi változásokat azonban - például, hogy különvált részlegek ismét egyesültek, vagy, hogy a teljes leállást és elbocsátást követően az új tulajdonos, bérlő hány emberrel indítja meg ismét a munkát, hányan helyezkedtek el és vesztették el újból állásukat - nem tudtuk megnyugtatóan követni, erre nem is törekedhettünk.)

Az évek előrehaladtával - s a recesszió mélyülésével - egyre nagyobb arányban váltak meg a bajbajutott vállalatok a létszámuktól. Figyelemreméltó, hogy az 1994-ben felszámolás alá került cégek már a korábbi években több foglalkoztatottat vesztettek, mint amennyi a felszámolás kezdetéig megmaradt.

Ez egyúttal arra int, hogy a csődeljárások alatt álló cégeknél legalább akkora létszám-vesztést vélelmezhetünk, mint a már felszámolás alatt állóknál. Másfelől az is feltételezhető, hogy az 1993-94-ben csődeljárás alatt állók már ugyancsak megváltak létszámuk egy (vélhetően jelentős) részétől. Erre utal, hogy az 1994-ben felszámolásra kerültek méretei már eleve kisebbek, mint azok, ahol 1990-91-ben indult el a felszámolás.

A felszámolás időszakában a legtöbb cég - a helyzetből következően - tovább zsugorodott. A felszámolás megkezdése időpontjában regisztrált létszámuk további kétharmadát vesztették el 1994 szeptemberéig, vizsgálatunk időpontjáig. A még foglalkoztatott mintegy 17 ezer dolgozó munkahelye attól függött: van-e esély rá, hogy a termelővagyont valaki a továbbműködtetés céljával megvásárolja, vagy már esély sincs erre.

Az adott cégek leépülése azonban - szerencsére - nem mindenütt jelentette a tevékenységek megszűnését, a munkahelyek elvesztését.

Az esettanulmányok szerint a 60 cégből még a felszámolás előtt legalább kétszáz kisebb-nagyobb szervezet önállósult, s vitte magával az érintett létszám mintegy kétharmadát. Az önállósult cégek egy részét már új tulajdonos (vagy bérlő) működteti, s a sikeresek némelyike megkezdte a létszám bővítését is. Akadnak természetesen sikertelenek is - az "új" cégek egy része ugyancsak csődbe jutott.

A dolgozók elbocsátására ott került sor, ahol nem sikerült új, életképesnek ígérkező szervezetet létrehozni, új tulajdonost találni, vagy ahol az eredeti létszám soknak bizonyult az újjászervezett működéshez.

A felszámolás időszakában többféle módon apadt a létszám.

a.) A felszámolás (csakúgy mint a csődbe kerülés) hírére elhagyták a céget a munkaerőpiacon jobb esélyekkel rendelkezők. (Ez elsősorban 1990-re jellemző, s leginkább a munkanélküliségtől kevésbé sújtott megyékben, ahol új munkahelyek is teremtődtek.)

b.) A felszámolás során további, életképesnek minősülő, valaki által megvásárolt vagy bérelt részlegek váltak le, ahol az új tulajdonos vállalta a dolgozók - legalábbis egy részük - tovább foglalkoztatását.

Összességében a cégektől kikerültek 44 %-a - bár az adott cégnél megszünt a munkaviszonya - <u>foglalkoztatott maradt.</u> (Legalábbis a felszámolás évében, mert időközben több, az eredeti cégtől kivált és önállósult részleg ugyancsak tönkrement, s felszámolásra került. Hasonlóan: az önként távozottak egy része időközben ugyancsak elvesztette újabb munkahelyét is. Mások viszont életképesnek bizonyultak és fejlődtek is; becslésünk szerint az egyenleg enyhén pozitív.) Így továbbra is tendenciának tekinthetjük, hogy a felszámolási eljárások során a dolgozók egy része (eseteink szerint 44 %-a) megmarad a foglalkoztatottak körében.

A többség azonban nem ilyen szerencsés.

c.) A cégek - az előző évek gyakorlatát folytatva - elsőként a létszámcsökkentés "puhább" eszközét vették igénybe, s akit lehetett, nyugdíjba küldtek. A nyugdíjazhatók száma azonban jórészt már a felszámolást megelőző évek létszámcsökkentése során minimálisra csökkent. Előtérbe került tehát a korkedvezményes nyugdíj, a bányáknál pedig a rokkantsági nyugdíjazás. A leépítendő létszám 13 %-a került nyugdíjba.

d.) A fennmaradó mintegy 43 %-ra az elbocsátás várt. Egy kisebb részük esetén nem került sor elbocsátásra, mert szerződésük lejártával megszünt a munkaviszony. A többieket - esetenként több hullámban - elküldték; az esetek mintegy harmadában a munkaviszony "közös megegyezéssel" szünt meg.[72]

A felszámolási eljárások vizsgált évei alatt tehát a felkeresett cégeknél foglalkoztatottak 44 %-a lett másutt foglalkoztatott, 13 %-a vált inaktívvá és 43 %-a munkanélkülivé. (Az utóbbiak zöme már ott van a regisztráltak, segélyezettek között, sőt, sokaknak már lejárt a segélyre jogosultsága is.)

Minthogy mintánkban a hosszan elhúzódó (régen elkezdődött) felszámolások és az újabbak hatása együtt jelentkezett, megvizsgáltuk: érzékelhető-e valamilyen elmozdulás a leépítések különböző módjainak súlyában? Más szóval: a gazdaságban kibontakozni látszó pozitív folyamatok tükröződnek-e a leépítés-foglalkoztatás számaiban? Adataink szerint a vizsgált cégek esetében visszaszorulóban volt az inaktívvá válás, enyhén növekedett a továbbfoglalkoztatás, de nem csökkent az elbocsátások aránya sem.

---

[72] Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy még az elbocsátások sem feltétlenül jelentenek munkahely vesztést. Két esettanulmány is jelezte, hogy a szervezeti átalakulás és a dolgozók átvétele előtt a dolgozók ragaszkodtak a felmondáshoz, annak érdekében, hogy a végkielégítést is megkapják.

Table 11.7

A létszámcsökkentés módja az 1990-94-ben kezdődött felszámolásoknál a 60 vizsgált cégnél -
Different ways of termination of employment during liquidation procedure started in 1990-94 within 60 firms observed

százalékban - in percent

	1990	1991	1992	1993	1994
Más cégnél foglalkoztatott - Employed in another firm					
- a dolgozó felmondása - - voluntary leave					
- a szervezeti kiválás, privatizálás, áthelyezés más céghez - employed in spinned off and/or privatised firm	17,4	3,6 42,9	7,3 9,6	4,6 21,8	4,8 41,3
Együtt - All	17,4	46,5	16,9	26,4	46,1
Inaktívvá vál - Became inactive					
ebből: -of which:					
- rendes nyugdíj - eligible for retirement	4,9	4,8	7,0	2,4	1,6
- korkedvezményes nyugdíj - early retirement	27,1	18,9	6,7	3,6	4,3
- bányász, rokkantsági - miner retirement, disability retirement	21,2	1,4	2,6	3,0	0,8
Együtt - All	53,2	25,1	16,3	9,0	6,7
Elbocsátott - Laid off					
- távozás közös megegyezéssel - with „mutual agreement”	6,4	16,3	10,4	24,6	2,0
- felmondás - lay off	12,6	10,6	55,6	39,2	42,2
- egyéb (szerződés lejárt) - other (contract expired)	10,4	1,5	0,8	0,8	3,0
Együtt - All	39,4	28,4	66,8	64,6	47,2
Összesen - Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Összefoglalóan:

Bár a felszámolási eljárások az országos adatok szerint (becsülhetően) többszázezer dolgozó adott munkahelyét érintik, esettanulmányaink azt mutatják, hogy e folyamat foglalkoztatási következményeit többféle körülmény alakítja.

- A legfontosabb valószínűleg az, hogy a felszámolásra került cégből mennyi az önállóan működőképes egység, részleg, s ezek mekkora létszámot tudnak tovább foglalkoztatni. Az elmúlt években - esettanulmányaink tapasztalatai szerint - a felszámolási- (és csőd) eljárásoknak azért nem volt az adottnál is súlyosabb foglalkoztatási hatása, mert a létszám jelentős hányada az önállósult társaságokhoz került.

- Az önállósulás, továbbműködtetés záloga a legtöbb esetben az új piacokat, új tőkét, esetenként új technikát és technológiát hozó új tulajdonos. Az esettanulmányainkban szereplő vegyes vállalatok sokasága a felszámolás alá került cégek részlegeiből alakult; sok 30-50 fős tevékenység szerveződött így újjá.

Az természetesen kiszámíthatatlan, hogy a munkahelyek mekkora hányada esélyes a továbbélésre. Ha az eddigi trendek folytatódnak, akkor úgy számolhatunk, hogy a munkahelyek legalább 60-70 %-a megmarad.

Más oldalról: a munkahelyek 30-40 %-a viszont elveszik, a gazdaság súlyos vagyon- és létszámvesztéssel járó átalakulási folyamatának következményeként. Az elértéktelenedő, feleslegessé váló munkahelyek, s a velejáró munkanélküliség magas aránya minden bizonnyal továbbra is a csőd- és felszámolási eljárások velejárója lesz, bár talán folyamatosan csökkenő mértékben, minthogy a kibocsátó szervezetek már jelentősen összezsugorodtak. Ezért a csőd- és felszámolási eljárások, ha számottevően nem is növelik, de várhatóan még hosszabb ideig fenntartják az új (nem pályakezdő) munkanélküliek havi 35-45 ezer fős létszámát.

12. *A MEZŐGAZDASÁGI ÁTALAKULÁS FOGLALKOZTATÁSI HATÁSAI - EMPLOYMENT CHANGES RESULTED FROM THE TRANSITION IN THE AGRICULTURE*

12.1 A mezőgazdaságban foglalkoztatottak - Employment in agriculture

A mezőgazdaságban 1994-ben mérséklődött a foglalkoztatottak számának 1988 óta tartó drasztikus csökkenése. A csökkenés 1991-ben és 1992-ben volt a legnagyobb, amikor a két év alatt több mint 400 ezer fővel csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszáma. Ezekben az években ugyanis együtt érvényesült a mezőgazdasági recesszió és piacvesztés, a deregulációs állami politika, a szövetkezeti átalakulás, és az intenzívebb szakaszába érkezett kárpótlási és privatizációs folyamat hatása. 1993 második felében és 1994-ben többé-kevésbé befejeződött a mezőgazdaság régi szervezeti strukturájának lebomlása és elkezdődött az új struktura kiépűlése, ami a foglalkoztatásban is éreztette a hatását.

A fentieken túl számszerűen nehezen kimutatható hatásokat eredményezett a statisztikai rendszer változása, mégpedig két vonatkozásban is. Egyfelől már a 80-as évek végén megkezdődött az akkor még legnagyobb foglalkoztatók, a szövetkezetek nem mezőgazdasági alaptevékenységét végző melléküzemágak, részlegek felszámolása, illetve a szövetkezetekből kiválásuk és önállósulásuk. E tevékenységek - tényleges munkavégzésüknek megfelelően - más nemzetgazdasági ágakba (építőipar, ipari szolgáltatás, egyéb szolgáltatás stb.) sorolódtak át. A másik - ugyancsak a statisztikai számbavételt érintő - változást 1992-től az európai statisztikai rendszerhez illeszkedő új ágazati besorolási gyakorlat hozta. Ebben együtt szerepelnek a mező-, az erdőgazdálkodás és a halászat termelő tevékenységei; de másutt veszik számba a feldolgozást és az értékesítést.

E változások miatt nehéz megítélni, hogy korábban mekkora volt a mai fogalmakkal számbavett mezőgazdasági foglalkoztatás.

Kétségtelen azonban, hogy az általános munkahelyvesztés során (az akkori statisztikai számbavételből kiindulva) 1988-hoz képest az ipar-építőipar 2.058,5 ezres létszámának 35 %-át, több mint 717 ezer főt vesztett, a mezőgazdaság 656 ezer főt, létszámának 64 %-át. Ez - a statisztikai átsorolásoktól függetlenül is - jelentős strukturális átrendeződésre és foglalkoztatási feszültségekre, a mezőgazdaságból kikerültek nagyarányú munkanélküliségére és inaktívvá válására is utal.

A mezőgazdasági foglalkoztatás drámaian gyors zuhanása akkor is növeli a társadalmi-gazdasági feszültségeket, ha tudjuk: Európában és a fejlett világban a mezőgazdaság évtizedek óta jóval kevesebb embert foglalkoztat, mint a magyar gazdaság. (Lásd a 7.1 részt.)

A fentiek ellenére nyilvánvaló, hogy - ha nem is főfoglalkozásként - a magyar gazdaságban változatlanul több millió ember végez mezőgazdasági tevékenységet, és szerez ebből több-kevesebb kiegészítő jövedelmet. A KSH 1994 őszén több mint 2 millió háztartásban végzett felmérést. Közülük 1.675 millió foglalkozott valamilyen mezőgazdasági tevékenységgel: állattartással vagy 400 négyzetméternél nagyobb

földterület művelésével, vagy mind a kettővel. E háztartásokhoz összesen csaknem 4,8 millió fő tartozott, az ország lakosságának 46 %-a, amelyek több mint három millió tagja rendszeresen részt vett a mezőgazdasági tevékenységben.[73]

A főfoglalkozásúak létszáma 1994. január 1-re az előző évhez képest 61 ezer fővel, 14,1 %-kal csökkent, ami az 1988-as létszámnak már csak 36,1 %-a. A foglalkoztatottság általános további zsugorodása következtében mintegy 1 %-ponttal csökkent az összes foglalkoztatotton belüli arányuk: az 1993. január 1-i 10 %-hoz képest 1994. január 1-re 9 %-ra.

Table 12.1

A mező- és erdőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1988-1993-ban -
Employed in agriculture and forestry in 1988-1993

ezer főben - thousand persons

Év 1 January	Foglalkoztatottak száma Number of employed	Csökkenés az előző évhez képest Decrease to the previous year		Index 1988 = 100
		thousand persons	%	
1988	1.028,0			
1989	986,1	- 41,9	4,1	95,9
1990	955,0	- 31,1	3,2	92,8
1991	835,4	- 119,6	12,5	81,2
1992	647,7	- 187,7	22,5	62,9
1993*	432,8	- 216,4	33,4	42,1
1994*	371,8	- 61,0	14,1	36,1

* Az új ágazati osztályozás szerint - According to the classification of economic activities by internationale standards

Forrás: KSH munkaerőmérlegek - **Source:** Labour Accounts, CSO

Bár a mezőgazdasági létszám csökkenése lelassult 1994-ben, de valószínűleg még nem állt meg.

A foglalkoztatás nézőpontjából 1994 legfontosabb változása a szervezeti formák viharos átrendeződése, mintegy kétezer új szervezet születése. Míg 1993 végén a mezőgazdaságban 3.493 jogi személyiségű gazdasági szervezet működött, 1994 végén már 5.547. Az új szervezetek jó része a szövetkezetekből, és az állami gazdaságokból vált ki és önállósult, s jelentett foglalkoztatási lehetőséget a korábbi tagok, alkalmazottak egy része számára. Az egyéni gazdaságok foglalkoztatottjainak létszáma 1994-ben is növekedett, (a mezőgazdaság aktív keresőinek száma az 1988. január 1-én nyilvántartott 78,8 ezerről 1994. január 1-re - a jogi személyiség nélküli társaságok aktív keresőivel együtt - 134,3 ezerre) de ez nem tudta ellensúlyozni a mezőgazdasági foglalkoztatottság általános csökkenését.

12.2 A mezőgazdaság foglalkoztatási viszonyai - Different forms of employment in agriculture

A mezőgazdaság szervezeti struktúrájának folyamatos átalakulása minden szervezeti formát érintett, s alapvetően megváltoztatta a foglalkoztatási viszonyokat.

---

[73] Népszabadság, 1995. február 1.

Table 12.2

A mezőgazdaság gazdasági szervezetei -
Economic organisations in agriculture by legal forms

Szervezeti forma Legal forms	December				
	1988	1990	1992	1993	1994
Szövetkezet - Cooperative	1.335	1.405	1.630	1.971	2.048
Vállalat - Enterprise	159	171	154	91	36
KFT - Limited liability company	1	446	1.628	2.434	3.140
RT - Company limited by shares		17	45	109	171
Egyéb társaság - Other companies with legal entity	70[a]	73	36	34	152
Jogi szem. gazdasági szerv. együtt - All companies with legal entity	1.564	2.112	3.493	4.639	5.547
Betéti Társaság - Limited partnership (unincorporeted)					2.369[b]
Egyéni vállalkozások* - Sole proprietor*	-	2.804[c]	3.784	11.579	22.493

* Csak az adószámmal rendelkezők - Including only farmers having tax indentification number

a/ Ebből 1988. decemberében 69 jogi személyiségű gazdasági társaságként működött - Of which 69 worked as company with legal entity in December 1988

b/ 1995. januári adat - Reference date is January 1995

c/ 1991. decemberi adat - Reference date is December 1991

Adatforrás: KSH Havi Közlemények, Gazdaság-statisztikai Évkönyv, 1990. - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, Yearbook on Statistics of Economy, 1990

A szervezeti formák mögött sokféle tulajdonviszony létezik: az állami, szövetkezeti és magántulajdon legkülönbözőbb kombinációi. A foglalkoztatási viszonyok értelmezését gyakran megnehezíti, hogy a mezőgazdaságban a foglalkoztatottak jelentős része egyúttal földtulajdonnal, tehát tőke-tulajdonnal is rendelkezik, amely foglalkoztatásának is alakítója lehet. A föld-tulajdont ugyanis - teljesen vagy részlegesen - saját maga használhatja, szövetkezet használatába adhatja, vagy apportként társas vállalkozásba viheti, bérbe adhatja stb. Ilymódon a mezőgazdasági föld-tulajdonnal rendelkezés egyúttal jövedelem- és esetenként munkahely teremtő tőkeként is funkcionálhat, s mint a következő szervezeti formák szerinti áttekintésünk is mutatja: a foglalkoztatás alakulásában alapvető szerepe van. Azaz: az állami tulajdon privatizálásakor esetlegesen megjelenő külső (kül- vagy belföldi) tulajdonosokon túl a mezőgazdasági tulajdonnal rendelkezők elsősorban maguknak teremtenek valamilyen szervezeti forma keretében munkahelyet. (A befektethető, értékesíthető tulajdon mennyisége így egyúttal a munkahelyteremtés egyik korlátja is.)

A szervezeti formák mögött jelenleg áttekinthetetlenül vegyülnek az "rekombinált"[74] állami, szövetkezeti, magán-tulajdonok. A foglalkozási viszonyokat azonban a következőkben elsősorban az egyes formák saját jellemzői szerint tárgyaljuk.

---

[74] A kifejezést D.Stark alkalmazta a magyar gazdasági átmenet jellemzésére. A különféle tulajdonok összekapcsolódása a mezőgazdaságban különösen általános. D.Stark: Új módon összekapcsolódott régi rendszerelemek: rekombináns tulajdon a kelet-európai kapitalizmusban I-II. Közgazdasági Szemle, 1994. november és december.

A szövetkezetek száma - elsősorban a szétválások következtében - 1988 óta folyamatosan szaporodott, s az esetenként több falu határát átfogó óriásszövetkezetek helyébe kisebbek léptek; néha csak néhány család összefogásaként. A szövetkezetek egyfajta vagyon-közösséggé váltak, amelyek a gazdálkodást alapvetően a tagok által közös használatba adott földön, termelőeszközökkel végzik, de tartósan vagy időszakosan bérbe is vehetnek földet, épületeket stb.[75] A szövetkezetekben megszűnt a tagok foglalkoztatási kötelezettsége; jogállásúkat tekintve tulajdonosok, akik a szövetkezet gazdasági eredményéből részesülnek. A szövetkezet által igénybevett munkaerő alkalmazotti jogviszonyban áll - alkalmazottként dolgozhat a szövetkezet (rész)tulajdonosa is, csakúgy, mint bárki, akit a szövetkezet foglalkoztatni kíván.

Ennek megfelelően a statisztikákból eltűnt a szövetkezeti tag megjelölés; az itt dolgozók besorolódtak az alkalmazottak közé.

Vállalati formában főként az állami gazdaságok működtek, amelyek részben az ÁVÜ, részben az ÁV RT tulajdonába kerültek át. Többségüket időközben társasággá alakították, s a szervezeti formaváltás következtében kerültek ki a vállalati körből. Egy részük - meghatározott hányadig - tartósan állami tulajdonban marad; nagyobb részüket privatizálják. A volt állami gazdaságok egyes tevékenységeire sikerült külföldi vevőt találni. A mezőgazdaságban 1994-ben 215 vegyes tulajdonú szervezet alakult, zömmel külföldi tőkebefektetéssel.[76] A vállalatoknál dolgozók ugyancsak alkalmazotti viszonyban állnak. (Ez természetesen nem zárja ki, hogy legyen saját földtulajdonuk is, amit akár maguk művelnek, akár bérbeadhatnak.)

A részvénytársaságok zöme ugyancsak a nagy értékeket képviselő volt állami gazdaságok, vállalatok vagy önállósult részlegeik utóda. Létre jöttek azonban részvénytársaságok szövetkezeti és egyéni termelői részvétellel is.[77] A részvénytársaságokban is elválik a tulajdon és foglalkoztatás; valaki lehet részvénytulajdonos, de egyúttal alkalmazott is. A jelenlegi RT-kben az alkalmazotti munkaviszony a jellemző.

A KFT tömegei részben a tsz-ek-ből, állami gazdaságokból önállósult részlegek, részben önálló alapítású - többnyire a minimális kötelező tőkebefektetéssel alakult - társaságok.[78]

---

[75] Bár a földek gyakorlatilag magántulajdonban vannak, az adatok szerint a szövetkezetek művelik a termőföldek kétharmadát.

[76] KSH, Havi közlemények, 1995/1.

[77] A Balatonboglári Borgazdaság RT-ben a részvények 25 %-át + 1 %-ot az MRP - egyúttal szőlőtermelői kör - vette meg. (ÁVÜ közlöny, 1995. február 14.)

[78] Az egykori állami gazdaságból átalakult Bábolnai RT-ből 37 önálló KFT vált ki. Közülük 10 ismét beolvadt a részvénytársaságba. (HVG, 1994. november 26.)
"A nádudvari Vörös Csillag tsz. 6,3 milliárd forintnyi vagyonából 5,7 milliárd már a tényleges jogutód, a Nádudvari Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató KFT-re szállt. ...A KFT 10-11 kisebb KFT-t, afféle leányvállalkozást hoz majd létre. Ezek megerősödése után az anya KFT holdingként működik tovább. ...A NAGISz tulajdoni része mindegyik új társaságban legalább 51 % kell hogy legyen". (Béraratás a Hajdúságban, Népszabadság, 1994. július 14.)
A többnemzetiségű bácskai Felsőszentiván községben - ahol a munkanélküliség a legrosszabb időkben sem érte el az öt százalékot - még a szövetkezet átalakulása előtt létrehoztak néhány KFT-t. "Minden volt szövetkezeti tag egyben tagja ezeknek a KFT-knek. Ma már a szövetkezet érdekeltségi körében tíz működik". (A felsőszentivániak vállalkozása, Népszabadság, 1994. február 25.)

A lényegében tőke nélkül alapítható, nem jogi személyiségű betéti társaságok ugyancsak nagy számban alakultak (számukat először adja meg a statisztika), és részben a saját, részben bérelt földön, vagy éppen földterület nélkül gazdálkodnak. A betéti társaságok tagjai lényegében önfoglalkoztatók, de a társaságokban foglalkoztathatnak alkalmazottakat és segítő családtagokat is.

Mint a KFT-k egy része is, olyan specializált munkákat végeznek, amelyhez vagy nem szükséges saját tulajdonú föld (gépszerelés, a földművelés gépi munkái), vagy viszonylag kevés földterület is elég. A mezőgazdasági KFT és betéti társaság jellegzetesen élelmiszer-feldolgozással, mezőgazdasági erőgépekkel végzett munkákkal, zöldségtermeléssel, szarvasmarha és sertéstartással és hasonló tevékenységekkel foglalkozik. Gabona- és takarmánytermeléssel csak kevesen és csak 1-2 éve kezdtek foglalkozni.

E magánvállalkozások gyakran a szövetkezetek továbbélésében is érdekeltek, s a bérletek, a szövetkezetek apportként bevitt tőkéje egyaránt segít az újfajta munkamegosztás kialakításában és a munkahelyek megőrzésében, esetenként újak teremtésében.

Az egyéni gazdálkodók - a hasonló gazdasági státuszú betéti társaságok foglalkoztatottjaival együtt - ma már a mezőgazdasági keresők mintegy 40 %-át adják. A jellemzően családi munkaszervezethez tartozók (önállók, alkalmazottak, segítő családtagok) számát együttesen adja meg a munkaerőmérleg.

A KSH 1994 őszén végzett felmérése szerint 51 ezer család gazdálkodott saját vagy bérelt tanyáján. Növénytermesztésből, illetve állattartásból élnek, és csaknem 2,2 millió hektár földterülettel - az ország majdnem negyedével - rendelkeznek.

Az egyéni gazdálkodók mindössze 12 ezer állandó alkalmazottat foglalkoztattak, időszakosan 23 ezer főnek adtak munkát.[79]

Az 51 ezer főfoglalkozású mezőgazdasági vállalkozó közül a gazdasági szervezeteket összegző statisztikákban csupán az adószámmal rendelkezők szerepelnek, tehát azok, akiknek évi nettó árbevétele meghaladja az 1 millió Ft-ot.[80] Az APEH 1993-ról kapott adóbevallásaiban 2.862 egyéni és társas vállalkozó adatai szerepeltek. Közülük 1.543 volt főfoglalkozású, a többi mellékfoglalkozású (898) vagy nyugdíjas (421). Együttesen 144 családtagot és 853 alkalmazottat foglalkoztattak, azaz egy-egy vállalkozóra átlagosan 0,3 fizetett alkalmazott jutott.

Az egyéni gazdálkodók - munkaerőpiaci nézőpontból - az egyéni vállalkozókhoz hasonlóan önfoglalkoztatóknak minősülnek, akkor is, ha vannak alkalmazottaik. A mezőgazdasági kisvállalkozásokban azonban nem jellemző az alkalmazottak foglalkoztatása; még a nagy árbevételű

---

79 1,7 millió háztartásban végeznek mezőgazdasági munkát. Népszabadság, 1995. február 1.

80 Mint közismert, a mezőgazdasági kistermelés 1992-ben évi 500 ezer, 1993-ban 750 ezer, 1994-ben 1 millió Ft nettó árbevételig adómentes volt.
A KSH 1992-ben készült mezőgazdasági felmérése már a 70-es évek végétől talált, kis számban ugyan, de többmilliós árbevétellel rendelkező egyéni gazdákat. (Paraszti gazdaságok, mezőgazdasági vállalkozók, KSH, 1994.)

gazdaságok is többnyire csak idénymunkákhoz vesznek igénybe fizetett munkaerőt, lehetőleg minden munkát a családtagok végeznek el.[81]

A mezőgazdasági szervezetekben tehát a jellemző foglalkozási viszonyok: alkalmazotti (a jogi személyiségű szervezetekben) önfoglalkoztató és segítő családtag (a nem jogi személyiségű szervezetekben).

A különféle szervezeti keretekben foglalkoztatottak számáról nincsenek adatok. A statisztikák csupán a létszám-nagyság szerinti megoszlást közlik. Ebből kitűnik, hogy a mezőgazdaság jellemzően nagy szervezetekből álló struktúrája 1994-re lényegileg változott meg: a gazdálkodó szervezetek 93 %-a legfeljebb 10 fős.[82] E legkisebb - többnyire a család egy-két tagját vagy az ugyancsak többnyire 1-3 tagú betéti társaságokat jelentő - létszám-kategórián túl a nagyobb szervezetek jellegzetesen jogi személyiségűek (szövetkezet, RT, KFT, vállalat).

Table 12.3

A vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban, létszám-kategóriák szerint
(1995. január) -
Number of in-corporated and unincorporated organisations in agriculture, fishing and forestry by staff categories
(January 1995)

	11 fősnél kisebb* less than 11 empl*	11-20 fő empl.	21-50 fő empl.	51-300 fő empl.	300 fősnél nagyobb more than 300 empl.	Összesen Total
A vállalkozások száma - Number of organisations	34.899	675	793	1.052	95	37.518
%	93,0	1,8	2,1	2,8	0,3	100,0
ebből: - of which: jogi személyiségűek száma - number of incorporated firms	3.117	599	766	1.049	94	5.625
%	55,4	10,6	13,6	18,6	1,7	100,0

* Az ismeretlen létszámú szervezetekkel együtt. - Including organisations where data on employment were not available

Forrás: KSH Havi közlemények, 1995/1. - **Source of data:** Monthly Bulletin of Statistics, 1/1995

Mint látható, a 11 fősnél kisebb szervezetek kevesebb, mint egy tizede tartozik a jogi személyiségű szervezetek közé; a nagyobbak viszont - kevés kivétellel - önálló, a háztartástól elkülönült vagyonnal rendelkező, előírásos könyvelést vezető, jogi személyiségű cégek.

---

81 A KSH 1992. évi mezőgazdasági felmérése szerint még a legintenzívebben működő egyéni gazdaságokban sem használnak fel jelentős külső munkát. A megfigyelt gazdaságokban a legfontosabb árutermelésnek számító állattenyésztéshez felhasznált idegen munkaerő 5 % alatt maradt.

82 Megjegyezzük, hogy a régebbi statisztikai számbavételek az egyéni gazdaságokat nem vették figyelembe a szervezetek között; a szervezeti struktúra - a jelenlegi módszerekkel mérve - már évtizedek óta a legkisebb szervezetek számszerű túlsúlyát mutatná. A szervezetek száma szerinti összehasonlításban a leglényegesebb változást a 300 fősnél nagyobb szervezetek számának csökkenése, s a kisebb, 21-51, 51-300 fős gazdaságok számának növekedése hozta.

A létszám-kategóriák csupán a szervezeti méretekről tájékoztatnak; a ténylegesen foglalkoztatottak számát más statisztikai összegzések közlik. A foglalkoztatottak száma 1993-ban 14 %-kal csökkent; számszerűen legnagyobb mértékben a foglalkoztatottak mintegy 90 %-át kitevő aktív keresőké, arányaiban azonban a nyugdíjasként foglalkoztatottak és a gyermekgondozáson lévők körében.

Table 12.4

A foglalkoztatottak létszámának alakulása 1991-1994. között -
Employment in the agriculture between 1991-1994

ezer főben - thousand persons

Év 1 January	Foglalkoz-tatottak Employed	ebből: aktív keresők of which: active earners		Nyugdíjasként foglalkoztatott	Gyermekgon-dozáson lévő
		1000 persons	a foglalkozta-tottak %-ában in % of employed	Employed pensioners	Being on child care leave
1991	835,4	752,2	90,0	57,5	25,7
1992	647,7	588,9	90,9	35,1	23,7
1993	431,3	391,9	90,9	19,2	20,2
1993*	432,8	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1994*	371,8	344,8	92,7	12,6	14,4

* Az új ágazati besorolás szerint - According to the classifiication of economic activities by internationale standards

Adatforrás: KSH munkaerőmérlegek - **Source of data:** Labour Accounts, CSO

Azaz, főfoglalkozásúként a mezőgazdaság is elsősorban az aktív korú keresőkre tart igényt. Más kérdés, hogy az egyre csökkenő létszámú, nyugdíjas foglalkoztatott mellett a mezőgazdasági kistermelés változatlanul igényli a nyugdíjas-korúak munkavégzését is, a saját gazdaságban végzett tevékenység azonban már nem jelenik meg kereső foglalkozásként a statisztikákban. A gyermekgondozáson lévők számának csökkenése jórészt a felszámolási eljárások és végelszámolások (szervezeti megszűnések) következménye. Mint a gazdaságban általában, a felszámolás, végelszámolás befejeztéig a mezőgazdasági cégeknél is állományban tartották a munkajogi létszámhoz tartózókat; munkaviszonyuk azonban megszűnt a szervezetek megszűnésével.

Az aktív keresők több mint 60 %-át a jogi személyiségű gazdálkodók és a költségvetési intézmények foglalkoztatják; mintegy 40 %-ukat pedig - mint erről szó volt - az egyéni gazdaságok és a jogi személyiség nélküli társaságok. A számok a kis magánszektor foglalkoztatási szerepének egyértelmű növekedését mutatják.

Table 12.5

A mezőgazdaság aktív keresői -
Active earners in agriculture

ezer főben - thousand persons

Aktív keresők Active earners	1 January							
	1991		1992		1993		1994*	
	persons	%	persons	%	persons	%	persons	%
jogi szem.gazd.szerv.-nél - in incorporated firms	545,9	72,6	406,7	69,1	258,9	66,1	204,2	59,2
nem jogi szem.társ.váll.-nál - in unincorporated organisation	2,9	0,4	1,7	0,3	2,4	0,6	-	-
egyéni vállalkozásban - at sole proprietor	114,4	15,2	120,0	20,4	123,5	31,5	134,3	39,0
lakossági kieg. tevékenység - in household plots	80,0	10,6	50,0	8,4	-	-	-	-
Együtt** - Total	197,3	26,2	171,7	29,1	125,9	32,1	134,3	39,0
költségvetési intézménynél - in public sector	9,0	1,2	10,5	1,8	7,1	1,8	6,3	1,8
Összesen -Total	752,2	100,0	588,9	100,0	391,9	100,0	344,8	100,0

* Az új ágazati besorolás szerint. Az 1993. január 1. Munkaerőmérleg csak a régi ágazati besorolás szerinti adatot közli. - According to the classification of economic activities, by internationale standards. The Labour Account, 1 January 1993 published only data by the old classification.

** Alkalmazottakkal és segítő családtagokkal együtt - Including employees and family workers

Adatforrás: KSH, Munkaerőmérleg - **Source of data:** Labour Account, CSO

12.3 A mezőgazdasági munkanélküliség - The unemployed coming from agriculture

A munkaügyi központok 1994 folyamán 74.535, a mezőgazdaságból elbocsátott munkanélkülit regisztráltak. Létszámuk az év folyamán újonnan regisztrált, nem-pályakezdő munkanélküliek 18 %-át adja. 1993-ban számuk csaknem 100 ezer (99.915) fő volt, az újonnan regisztrált munkanélküliek 20,3 %-a.

Az 1993 folyamán lezajlott, mintegy 60 ezer fős létszámcsökkenéshez képest az újonnan regisztrált munkanélküliek csaknem százezres száma arra enged következtetni, hogy a regisztráltak jelentős hányada csak átmenetileg volt munkanélküli és legalábbis az idénymunkák során ismét foglalkoztatott, majd az idény végén újból munkanélküli lett. (1993-ban az év első és utolsó két hónapjában regisztrálták az év során munkanélkülivé váltak csaknem felét.)

1994 folyamán a szezonális hatások mérséklődni látszanak: az év első és utolsó két hónapjában az előző évinél számszerűen is jóval kevesebben váltak munkanélkülivé, arányaiban az év során regisztráltak 42 %-a, viszont az új munkanélküliek számában a tavaszi-nyári hónapok sem hoztak lényeges csökkenést.

Table 12.6

A mezőgazdaságból regisztrált új munkanélküliek száma
1993-ban és 1994-ben -
Number of registered unemployed from agriculture in 1993 and 1994

Hónapok Months	1993		1994	
	fő - persons	%	fő - persons	%
January	20.502		10.914	
February	10.434	30,9	6.765	23,7
March	7.548		5.586	
April	6.845		6.125	
May	6.372		5.120	
June	5.881		5.237	
July	6.715		5.301	
August	5.512		4.736	
September	5.625		5.737	
October	5.840		5.497	
November	7.680		5.877	
December	10.962	18,7	7.640	18,1
Total	99.915		74.535	

Minthogy Magyarországon - számos nyugat-európai országtól eltérően - hiányzik a szezonális foglalkoztatás-munkanélküliség szabályozott rendszere, eléggé természetes, hogy a mezőgazdasági üzemekből (csakúgy, mint az építőipar, az idegenforgalom egyes tevékenységeiből) a szezon végén elküldik, a következő szezon elején pedig ismét alkalmazzák a dolgozókat. (Sajnos, a jelenlegi nyilvántartási rendszerből nem tűnik ki, hogy az elbocsátottak közül mennyit alkalmaznak ismét.)

A nagyarányú mezőgazdasági létszámcsökkenés munkaerőpiaci következményeiről, adatok hiányában csak - esetenként szélsőségesen eltérő - becslések léteznek.

Mindeddig egyetlen, mértékadónak tekinthető reprezentatív felmérés készült a termelőszövetkezetek 1990-1994 között elbocsátott tagjai és alkalmazottai körében.[83]

A szövetkezeti foglalkoztatás megszűnése után a megkérdezettek csaknem 70 %-a munkanélküli lett, s mindössze 25 %-uk tudott azonnal vagy rövid időn belül elhelyezkedni; a többiek inaktívvá váltak.[84]

1994-ben a megkérdezettek 37,8 %-a volt alkalmazott, 9,8 %-a vállalkozó, gazdálkodó, azaz csaknem a felének, (47,6 %-ának) volt munkája. További 3 % dolgozott alkalmi munkásként.

---

83 Gere Ilona: A termelőszövetkezetek átalakulásának foglalkoztatási hatásai, 1994. november. A 600 főre kiterjedő minta nemek, korcsoport és - kisebb eltéréssel - iskolai végzettség szerinti megoszlása megegyezik a mezőgazdaságban foglalkoztatottakéval. A foglalkoztatás megszűnése előtt a megkérdezettek 84 %-a szövetkezeti tag, 14,3 %-a alkalmazott és 1,7 %-a segítő családtag volt.

84 A vizsgálat adatai szerint 1990-1994 között a szövetkezetek gazdálkodási nehézségei, illetve az ebből adódó szervezeti leépítések sokkal nagyobb súllyal szerepeltek a foglalkoztatott létszám radikális csökkenésében, mint a kötelező átalakulás és a tulajdoni változások. Ez a megállapítás azonban csak a közvetlen hatásokra érvényes, hiszen különösen a tulajdoni változások (pl. földalap-kijelölés, kiválások esetén az üzletrészek kötelező kiadása) jelentős mértékben csökkentették a szövetkezeti gazdálkodás terét és lehetőségeit, s végső soron munkaerőszükségletét is.

A megkérdezettek további több mint egyharmada (34,1 %) munkanélküli maradt, közülük 24,8 részesült munkanélküli ellátásban, 2,5 % pedig közhasznú munkásként dolgozott.

A volt tsz-tagok, alkalmazottak mindössze 10,5 %-a lett nyugdíjas, 2,3 % gyerekgondozási ellátásban részesült és 2,2 % vált háztartásbelivé, eltartottá.

A vizsgálat egyik fontos tapasztalata, hogy azok közül, akik a szövetkezeti foglalkoztatásból való kikerülés után azonnal, vagy rövid időn belül el tudnak helyezkedni, közel 80 %-uk, ha nem is ugyanazon a munkahelyen, de folyamatosan a foglalkoztatottak között tudott maradni, míg az első szakaszban munkanélkülivé váltak 40 %-a még rövid időre sem tudott ebből a helyzetből kilépni. Összességében a megkérdezettek több mint egynegyede (26,3 %) folyamatosan munkanélküli. Azok közül, akik nem tudtak gyorsan elhelyezkedni, 90 % egyszer, 8 % kétszer és 2 % háromszor vált munkanélkülivé.

A munkanélkülivé váltak 50 %-a egy évnél, 15 %-a két évnél hosszabb időt töltött állás nélkül és átlagosan kétharmaduk regisztráltatta magát. A nem regisztráltak között, jelentős arányt képvisel a legfiatalabb (15-19 éves) korosztály. Többségük feltehetően pályakezdő, akik azonban - megfelelő iskolai végzett hiányában - nem jogosultak munkanélküli ellátásra.

A szövetkezeti foglalkoztatást követő első munkaerőpiaci szakaszban a munkanélküliek 84,4 %-a munkanélküli járadékban, 5,8 %-a jövedelempótló támogatásban részesült és 7,8 %-uk maradt ellátás nélkül. A vizsgált időszak végére a munkanélküliek *38,9 %-a volt járadékos, 35,9 % kapott jövedelempótló támogatást,* mert már kimerítették a járadékfolyósítás időtartamát és átcsúsztak a szociális ellátás területére. *Az ellátás nélküliek aránya 22,7 %-ra nőtt,* jelezve, hogy egy részük (illetve családjaik) jövedelmi helyzete nem indokolja a jövedelempótló támogatás megítélését, másik részük viszont nem tudott jogosultságot szerezni.

A termelőszövetkezeteken túl az állami gazdaságok építették le jelentősen létszámukat. Minthogy az állami gazdaságok a 90-es évek kezdetén a mezőgazdasági keresők mindössze 14-15 %-át foglalkoztatták, feltehető, hogy az innen elbocsátottak száma is kisebb a munkanélküliek között, mint a tsz-ekből kikerülteké. A volt állami gazdasági dolgozók jelentős részének is van (többnyire kisebb méretű) saját vagy bérelt földje, s aki teheti, ugyancsak erre próbálja egzisztenciáját felépíteni.

Összefoglalva:

A mezőgazdaságban tovább csökkent a főfoglalkozású keresők száma, miközben változatlanul igen sokan, 1,7 millió háztartásban végeznek mezőgazdasági munkát. A tevékenységek sokasága szerveződik meg új szervezeti formákban, amelyekben a munkahelyteremtés egyre nagyobb mértékben az egyéni tulajdonon alapul. Az új szervezetek 93 %-a kis méretű, legfeljebb 10 főt foglalkoztató; zömükben azonban 1-2 főfoglalkozású dolgozik, a család többnyire nem mezőgazdasági foglalkozású tagjainak segítségével.

A mezőgazdaságból kikerült nagytömegű, képzetlen, vagyontalan munkanélküli - akik tehát nem tudnak önmaguknak munkahelyet teremteni - legfeljebb alkalmi, szezonális foglalkoztatásra számíthat. Eltartásuk a következő években mind a családokra, mind a társadalomra súlyos terheket hárít.

MÓDSZERTAN - EXPLANATIONS OF TERMS

A foglalkoztatással és (az ILO definiciójának megfelelő), munkanélküliséggel kapcsolatos legfontosabb fogalmakat a Központi Statisztikai Hivatal, a regisztrált munkanélküliséggel kapcsolatosakat pedig az Országos Munkaügyi Központ értelmezése szerint használjuk.

Számos fogalmat a főszövegben, az első előforduláskor részletesen ismertettünk.

Itt elsősorban az általánosan használt, fontosabb fogalmak tartalmát közöljük.

Gazdasági aktivitás

Munkavállalási korúak: a 15-59 éves férfiak és a 15-54 éves nők. A munkavállalási kor nem jelent munkajogi szempontból korlátozást: a munkavállalási koron felüli, 60 éves és idősebb férfiak, illetve 55 éves és idősebb nők életkorukra tekintet nélkül, a munkavállalási koron aluliak pedig 14. életévük betöltése után lehetnek aktív keresők. Munkavállalási kornál fiatalabbak a 15 éven aluliak; a nyugdíjas korúak a 60. életévüket betöltött férfiak és az 55. életévüket betöltött nők.

Munkaerőforrás: a munkavállalási korú népesség, a munkavállalási kornál fiatalabb, illetve idősebb aktív keresők és a munkavállalási koron felüli életkorú, nyugdíj mellett munkát vállalók.

Aktív keresők: a kereső tevékenységet folytató, keresettel, jövedelemmel rendelkező, egy adott időpontban ténylegesen dolgozó, illetve munkaviszony vagy polgári jogviszony keretében foglalkoztatottak (vállalatoknál, gazdasági társaságoknál, intézményeknél, szövetkezeteknél alkalmazásban állók és szövetkezeti tagok). Ide tartoznak továbbá az önállók, alkalmazottaik, segítő családtagjaik, valamint a társas vállalkozások tagjai (amennyiben ténylegesen közreműködnek a vállalkozások tevékenységében) és alkalmazottai. Aktív keresőknek minősüknek az alkalmi munkások és napszámosok, valamint a mezőgazdasági segítő családtagok közül azok, akik az év folyamán legalább 90 napot dolgoztak. Az aktív keresők közé tartoznak azok a nyugdíjasok is, akik nyugdíjuk szüneteltetésével állnak munkaviszonyban. Az EUROSTAT rendszerében az aktív keresők közé sorolják a sorkatonai szolgálati idejüket töltőket is.

Foglalkoztatottak: foglalkoztatottaknak tekintendők az aktív keresők, a nyugdíj mellett munkát vállalók, valamint a gyes és gyed igénybevétele miatt a munkavégzéstől ideiglenesen távol lévők.

Gazdaságilag aktív népesség: a gazdaságilag aktív népességbe azok tartoznak, akik a „foglalkoztatott", illetve a „regisztrált munkanélküli" fogalmában meghatározott feltételeknek eleget tesznek.

Gazdaságilag nem aktív népesség: a népességnek a gazdaságilag aktív népességen kívüli része a gazdaságilag nem aktív népesség. Ide tartoznak:

– azok a nyugdíjasok, járadékosok, akik nem folytatnak kereső tevékenységet,

- a földjük, házuk bérbeadásából, albérletből, ágybérletből és eltartási szerződésből élők,
- a 15 éven aluliak (kivéve a 14 éven felüli kereső tevékenységet folytatókat),
- a háztartásbeliek,
- a közületi eltartottakat,
- a szociális gondozottakat,
- a gyermeknevelési támogatást igénybevevőket.

Ifjúsági munkaerőforrás: az oktatási intézmények nappali tagozatáról az év folyamán kilépő - tovább nem tanuló - fiatalok.

Keresetek

Bruttó átlagkereset: az adott időszakban a bérköltség terhére kifizetett összegek (munkabér, természetbeni bér, prémium, jutalom, 13. és további havi fizetés, év végi részesedés) egy főre jutó átlaga. Az átlagkereseti adatok a teljes munkaidőben foglalkoztatottakra vonatkoznak.

Nettó átlagkereset: a mindenkor érvényes jövedelemadó-kulcsok, az egészségbiztosítási-, a nyugdíjjárulék, valamint a munkavállalói járulék levonásával a bruttó átlagkeresetből számított mutató.

A társadalombiztosítási adatok

Nyugdíjasok: a sajátjogú nyugellátásban - öregségi nyugdíj, rokkantsági nyugdíj, öregségi járadék, munkaképtelenségi járadék, baleseti járadék -, valamint a hozzátartozói nyugellátásban - özvegyi nyugdíj, illetve járadék, szülői nyugdíj, árvaellátás - részesülők.

Előnyugdíjasok: azok a munkanélküliek, akiknek az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséhez legfeljebb három éve hiányzik, legalább hat hónapja munkanélküli járadékban részesülnek, az öregségi nyugdíjhoz szükséges szolgálati idővel rendelkeznek és részükre megfelelő munkahely biztosítására - a képzés lehetőségét is beszámítva - nincs kilátás. Az előnyugdíj összegét az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig a Munkanélküliek Szolidarítási Alapjából utalják át a társadalombiztosítási szervnek.

Gyermekgondozási segély (GYES): a segély az anyát, illetőleg gyermekét egyedül nevelő apát illeti meg a gyermek 3 éves - tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermek esetében tízéves - korának betöltéséig, ha gyermekgondozási (fizetés nélküli) szabadságot vesz igénybe. (A gyermek egyéves kora után a segélyt az anya helyett a vele közös háztartásban élő apa is igénybe veheti.)

Gyermekgondozási díj (GYED): az egyéni keresethez igazodó, táppénzszerű ellátás. 1988-tól a gyermek kétéves koráig lehet igénybe venni.

Gyermekgondozási támogatás (GYET): az az anya veheti igénybe, akinek legalább 3 gyermeke van és a legkisebb legfeljebb 3-8 éves, és aki saját háztartásban maga neveli gyermekét.

Munkanélküliség

A Központi Statisztikai Hivatal negyedévente ismétlődő reprezentatív, az ILO meghatározásain alapuló munkaerő-felmérése szerint:

Az adatszolgáltatók köre: a felmérés 1994-ben kb. 26 ezer nem intézményi háztartásra, ezen belül az ott élő 15-74 éves népességre terjed ki. A felmérés kérdései a hónap 12. napját magába foglaló hétre (a hetet hétfőtől vasárnapig számolva) vonatkoznak.

Foglalkoztatottak: akik a vonatkozási héten jövedelemszerző munkát végeztek, illetve munkájuktól csak átmenetileg voltak távol. Jövedelemszerző munka minden olyan tevékenység, amelyet pénzjövedelem, természetbeni fizetség, vagy később realizálható jövedelem érdekében végeztek, valamint a segítő családtagként végzett munka.)

Munkanélküliek: akik az adott héten egyáltalán nem dolgoztak, nem is volt állásuk, az elmúlt négy hét során aktívan kerestek munkát és két héten belül munkába is tudtak volna állni, ha találtak volna megfelelő állást, továbbá azok, akik már találtak munkát, melyet 30 napon belül fognak elkezdeni.

Passzív munkanélküliek: a gazdaságilag nem aktívak közül azok, akik szeretnének dolgozni, munkába is tudnának állni, de elhelyezkedési esélyeiket kedvezőtlennek ítélve nem keresnek aktívan állást.

Gazdaságilag aktívak: a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együtt. (Ők alkotják egyben a rendelkezésre álló munkaerőt.)

Aktivitási arány: a gazdaságilag aktívak a 15-74 éves népesség százalékában.

Munkanélküliségi ráta: a munkanélküliek a gazdaságilag aktívak százalékában.

Az Országos Munkaügyi Központ (OMK) munkaerőpiaci felvétele szerint:

Regisztrált munkanélküliek: a regisztrált állást keresők közül azok, akik munkaviszonnyal nem rendelkeznek, nem nyugdíjasok, nem tanulók; foglalkoztatást elősegítő támogatásban (átképzés, közhasznú foglalkoztatás stb.) nem részesülnek; munkát, állást vagy önálló foglalkoztatást keresnek és a munkavégzésre, tehát egy adódó állás elfogadására rendelkezésre állnak; az állami munkaerőpiaci szervezet munkaközvetítő irodájában regisztráltatták magukat.

Regisztrált munkanélküli pályakezdők: azok a munkanélküliek, akik másfél évnél nem régebben fejezték be tanulmányaikat, nincs munkájuk és a munkaközvetítő irodában regisztráltatták magukat.

Munkanélküli ellátásban részesülők száma: azok a munkanélküliek, akik munkanélküli járadékot és pályakezdő munkanélküli segélyt kapnak.

Munkanélküli járadék: azt a munkanélkülit illeti meg, aki járulékfizetési kötelezettségének a munkanélkülivé válást megelőző 4 év alatt legalább 360 napig eleget tett, nyugdíjra nem jogosult, számára az illetékes munkaügyi központ nem tud megfelelő munkahelyet felajánlani és elhelyezkedése érdekében együttműködik a munkaügyi központtal, illetve kirendeltségével. (A járadék mértékét és folyósítási időtartamát a Foglalkoztatási Törvény határozza meg.)

Pályakezdők munkanélküli segélyére: az a munkanélküli jogosult, aki felső- vagy középfokú végzettségét oktatási intézményben vagy iskolarendszeren kívüli képzésben másfél évnél nem régebben szerezte meg, nem jogosult munkanélküli járadékra, nincs állása és a munkaközvetítő iroda segítségével sem tudott 3 hónap alatt megfelelő munkahelyet találni. (A pályakezdő munkanélküli segély a mindenkori minimálbér 75 %-a, folyósításának maximális időtartama 6 hónap.)

Regisztrált munkanélküliségi ráta: a regisztrált munkanélküliek tárgyhavi létszáma a megelőző év január 1-i állapota szerint gazdaságilag aktívak (foglalkoztatottak és regisztrált munkanélküliek) százalékában. (Ez az adat a KSH munkaerőmérlegének forrása is.)

Foglalkoztatást elősegítő támogatásban részesülők létszáma: („aktív" foglalkoztatáspolitikai eszközök).

Támogatott munkaerőpiaci képzésben résztvevők létszáma: ide tartoznak mindazok a munkanélküliek, vagy korábban közhasznú munkát végzők, akik a vizsgált időszakban a munkaügyi központok által felajánlott csoportos vagy elfogadott (egyéni) képzésben vettek részt. Továbbá azok a képzésben résztvevő munkaviszonyban álló munkavállalók, akiknek a munkaviszonya várhatóan egy éven belül megszűnik vagy akiknek rendszeres foglalkoztatása képzés nélkül nem biztosítható. A munkaerőpiaci képzésben résztvevők kereset-kiegészítésben vagy kereset-pótló juttatásban részesülhetnek.

A munkanélküliek vállalkozóvá válását elősegítő támogatásban részesülők száma: ide tartoznak azok a munkanélküliek, akik korábbi munkanélküli járadékuk (legfeljebb 6 hónapi) összegének megfelelő támogatást; a vállalkozáshoz szükséges szaktanácsadás és tanfolyami költségek (50 %-ának) megtérítését; hitel felvétele esetén a hitelfedezeti biztosítás (legfeljebb 50 %-ának) megtérítését veszik igénybe.

Foglalkoztatás bővítési támogatást igénybe vevők száma: a foglalkoztatás bővítését szolgáló támogatás által érintett munkavállalók száma adott időszakban a támogatás révén foglalkoztatottak (korábban tartós munkanélküliek) tényleges létszáma és adott időszakban a közhasznú foglalkoztatásban résztvevők tényleges létszáma.

A Magyar Háztartás Panel mintája 1992 óta követi a kiválasztott háztartások és tagjaik helyzetét.

A minta *két* részből áll: egy, az első adatfelvételkor 2.059 háztartásból (4.622 személy) álló országos és egy (az előbbi mintát részben átfedő) budapesti 1.037 háztartásból (1.959 személy) álló reprezentatív mintából. Az egyéni mintában minden 15 év feletti háztartástag szerepel. Az eredeti mintakeret az 1990 évi népszámlálás adataira épül, 75 települést tartalmaz. A lakásmintát négy lépcsős rétegzett mintavétellel alakították ki.

A munkaerőpiaci helyzet vizsgálatakor a többi elemzéstől annyiban tér el, hogy nem a 15., hanem a 16. életévtől veszi figyelembe a népességet, vagyis ezt tekinti a munkavállalási kor kezdetének.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

2.1 táblázat	A nemzetgazdaság munkaerőmérlegének néhány főbb adata 1994. január 1-én - Main indicators of the Labour Account of the National Economy 1 January 1994	5
2.2 táblázat	A foglalkoztatás fő adatai (január 1.) - Key employment indicators (1 January 1994)	6
3.1 táblázat	A munkavállalási korba lépők száma 1949-1994-ben - The number of persons entered the working age from 1949 to 1994	8
3.2 táblázat	A nyugdíjas kort elérők száma 1949-1994-ben - People reached the retirement age from 1949 to 1994	9
3.3 táblázat	A munkavállalási korú lakosságból elhalálozottak nemenkénti létszáma 1985-1993. - The number of persons died from the working age population by gender from 1985 to 1993.	10
3.4 táblázat	A munkavállalási korú népesség száma és aránya az ország lakosságából - Number and share of working age population within population	11
4.1 táblázat	A 75 év alatti nyugdíjas korú népesség száma - Number of retired persons aged less than 75	13
4.2 táblázat	A határforgalom rátája, határszakaszonként* - Rate of frontier traffic by frontier sections	16
4.3 táblázat	Az 1994. december 31-én érvényes munkavállalási engedélyek száma* - Number of valid labour permits on the 31st December 1994*	18
4.4 táblázat	Munkavállalási engedély néhány országban - Labour permits in some countries	19
4.5 táblázat	A nappali oktatásban részvevő munkavállalási korú fiatalok - Working age youth taking part in regular education	20
4.6 táblázat	A 15-25 évesek közül a nappali tagozaton tanulók száma és aránya az 1959/60-as - 1993/94-es tanévekben - Regular students from persons aged 15-25 between the school year 1959/60 and the 1993/94	21
4.7 táblázat	Nappali tagozaton tanuló munkavállalási korúak életkor szerinti megoszlása iskolatípusok szerint az 1993/94-es tanévben - Regular students from working age population by age and by type of school in the school year 1993/94	22
4.8 táblázat	A munkavállalási korú nyugdíjazottak állománya - Retired persons among working age population	23
4.9 táblázat	A korengedményes és előnyugdíjazottak évenkénti száma és aránya - Number of early retired persons by year	24
4.10 táblázat	A GYES-en, GYED-en levők száma és a munkavállalási korúakhoz viszonyított aránya 1980-1993-ban - Number and ratio of persons being on child care leave to working age population between 1980-1993	25
4.11 táblázat	A háztartásban maradók nemenkénti létszáma és aránya a munkavállalási korú népességben - Persons staying in the household related to the working age population	26

4.12 táblázat	A munkaerőpiactól távol maradt munkavállalási korúak számának alakulása 1949-1993. között - Number of working age population out of the labour force between 1949-1993	27
4.13 táblázat	A tényleges munkaerő-kínálat - Actual labour supply	29
5.1 táblázat	A keresők létszáma 1980-1994-ben - The number of active earners and employed pensioners (employed persons) in 1980-1994	31
5.2 táblázat	A 16 éves és idősebb népesség munkaerőpiaci összetétele (adott év március) - Composition of the population aged 16 or above by their statu on the labour market (in March of the given year)	32
5.3 táblázat	A GDP évi változása 1991 és 1993 között (az előző évi volumen százalékában) - Changes of GDP in real terms between 1991 and 1993 (to the previous year)	33
5.4 táblázat	A társadalombiztosítási ellátásra saját jogon jogosult keresők* átlagos létszáma 1994-ben - Average number of employed* entitled to social insurance by their own right in 1994	34
5.5 táblázat	Az aktív keresők száma és aránya a munkavállalási korú népességből - Number and share of active earners within working age population	35
5.6 táblázat	A foglalkoztatottak korcsoport szerinti megoszlása 1993-1994. negyedik negyedévében - Distribution of employed by age in the Fourth quarter of 1993 and 1994	36
5.7 táblázat	A foglalkoztatottak aránya a munkavállalási korú népességben 1991-1992-ben - Share of employed within working age population in 1991 and 1992	37
5.8 táblázat	A munkavállalási koron túliak és a munkavállalási korban nyugdíjazottak foglalkoztatása - Employment of population above working age and working age pensioners	38
5.9 táblázat	Az átmeneti munkaidő-csökkentést alkalmazó ipari szervezetek száma, létszáma 1992. - 1994. VI. hónapjában - Number, and staff number of economic organisations* involved in temporary short-time work in the industry 1992 - 1994	40
5.10 táblázat	A bejelentett betöltetlen álláshelyek, a regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli-ellátásban részesülők és az elhelyezkedettek számának alakulása 1993. január - 1994. decemberben - Developments in registered job vacancies, registered unemployed, benefit recepients and re-employed between January 1993 and December 1994	43
5.11 táblázat	A 180 napnál régebben bejelentett álláshelyek száma és aránya 1991-1994-ben - The number of job vacancies has been registered more than180 days before the reference date between 1991-1994	45
5.12 táblázat	A 180 napnál régebben bejelentett álláshelyek száma és aránya 1993 és 1994. decemberében - The number of job vacancies has been registered more than 180 days before the reference date by status of employment in 1993-1994	45

6.1 táblázat	A regisztrált munkanélküliek száma és aránya 1990-1994-ben - Developments of registered unemployed in 1990-1994	48
6.2 táblázat	A regisztrált munkanélküliek* létszámának változása 1994-ben - Developments in registered unemployed* in 1994	49
6.3 táblázat	A regisztrált munkanélküliek és az aktív foglalkoztatási programokban részvevők együttes létszáma - Number of registered unemployed and participants in active employment programmes	49
6.4 táblázat	A munkanélküliség mértéke a KSH munkaerő-felvétele szerint - Number of unemployed by the Labour Force Survey (CSO)	50
6.5 táblázat	A munkanélküliek száma és aránya korcsoportonként - Developments of unemployment by age-group	51
6.6 táblázat	A munkanélküliségi ráta és a tartósan munkanélküliek aránya néhány ismérv szerint, negyedévenként - Some characteristics of unemployment rate and long-term unemployment	53
6.7 táblázat	A női munkanélküliek aránya - Share of female unemployed	54
6.8 táblázat	Az ifjúsági munkanélküliség alakulása 1992. évben és 1993-1994. IV. negyedévében - Tendencies in youth unemployment in 1992 and in fourth quarter of 1993, 1994	56
6.9 táblázat	A pályakezdő munkanélküliként regisztráltak iskolai végzettsége - Qualification of school leavers registered as unemployed	56
6.10 táblázat	A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek száma 1990. január és 1994. december között - Number of registered unemployed and the unemployment benefit recepients between January 1990 and December 1994	57
6.11 táblázat	A regisztráltak és ellátottak száma és aránya iskolai végzettség szerint, 1994. decemberében - Registered unemployed and benefit recepients by educational graduation, December 1994	58
6.12 táblázat	A havi átlagkeresetek és a munkanélküli ellátás átlagos havi összege - Average monthly earnings and average monthly unemployment benefits	59
6.13 táblázat	A munkanélküli ellátás átlagos összege 1994. november 20. és 1994. december 20. között - Average unemployment benefits between the 20th November 1994 and the 20th December 1994	60
6.14 táblázat	A munkanélküliség által érintett háztartások - Households involved in unemployment	61
6.15 táblázat	A járadékfolyósítási idejüket kimerítettek munkaerő-piaci státusza - Labour market status of persons with exhausted unemployment benefit spell	62
6.16 táblázat	A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség és kor szerinti megoszlása 1994. december - Registered unemployed by education and age,December 1994	64
6.17 táblázat	A legalacsonyabb és a legmagasabb megyei munkanélküliségi ráták - The lowest and highest unemployment rate in the counties	65
7.1 táblázat	A foglalkoztatási szektorok változása - Tendencies in employment by broad sectors	68
7.2 táblázat	A foglalkoztatási szektorok arányváltozásai az Európai Közösség országaiban 1965-1993-ban - Developments in employment structure by broad sectors in the European Community in 1965-1993	69

7.3 táblázat	A foglalkoztatási szektorok aránya az Európai Közösség országaiban, 1991-1992-ben - Employment structure by broad sectors in the European Community in 1991-1992	70
7.4 táblázat	A nemzetgazdasági ágakban foglalkoztatottak száma 1993-1994. (január 1-i állapot) - Employment in sectors of economy in 1993-1994	72
7.5 táblázat	A feldolgozó ipari ágazatokban foglalkoztatottak létszáma 1993. és 1994. - Number of employees in manufacturing in 1993 and 1994	74
7.6 táblázat	A szolgáltatási ágazatokban foglalkoztatottak 1993. január 1. és 1994. január 1-én - Employment in service sector on the 1st January 1993 and 1994	75
7.7 táblázat	Az aktív keresők és a regisztrált munkanélküliek állomány-csoportonkénti adatainak összevetése - Comparison of active earners and registered unemployed by status of employment	77
7.8 táblázat	Bejelentett álláshelyek állomány-csoportonkénti összetétele - Registered job vacancies by status of employment	78
7.9 táblázat	A munkanélküliek és a foglalkoztatottak megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük szerint 1993. és 1994. - Distribution of employed and unemployed by highest educational qualification in 1993 and 1994	78
8.1 táblázat	A foglalkoztatott létszám és kereset 1993-ban, 1989. évi bázison, % - Changes in employment and earnings in 1993 to the year 1989	80
8.2 táblázat	A foglalkoztatottak száma és a bruttó átlagkeresetek alakulása - Employment and average gross earnings by sectors	82
8.3 táblázat	A bruttó és a nettó átlagkereset 1994-ben (1993=100) - Indexes of average gross and net earnings in 1994 (1993=100)	83
8.4 táblázat	Az 1994-ben érvényben lévő bérmegállapodások főbb jellemzői - Main characteristics of wage agreements in 1994	86
8.5 táblázat	Azonos iskolai végzettséggel rendelkezők kötelező illetményei köztisztviselői és közalkalmazotti jogviszonyban - Earning differences between employees of government offices and public organisations (employees having the same degree and 10 years of service)	88
8.6 táblázat	A főbb foglalkozási csoportok keresetei a költségvetési szférában - Earnings of main occupational groups in government sector	89
9.1 táblázat	Az egyéni vállalkozók és a nem jogi személyiségű társas vállalkozások száma 1990-1994-ben - Number of sole proprietors and unincorporated economic organisationsin 1990-1994	93
9.2 táblázat	Az egyéni és nem jogi személyiségű társas vállalkozásokban foglalkoztatott aktív keresők létszáma 1981-1994-ben - Active earners employed in unincorporated organizations and sole proprietors in 1981-1994	94
9.3 táblázat	Az egyéni vállalkozások száma a vállalkozás jellege szerint - Sole proprietors by activities	95

9.4 táblázat	A főfoglalkozású egyéni vállalkozók és segítő családtagjaik évi átlagos létszáma 1992-1994-ben - Yearly average staff-number of sole proprietors (as main job holders) and their working family members in 1992-1994	95
9.5 táblázat	1993-ban nyilvántartott egyéni vállalkozások és az adóbevallást benyújtók száma - Number of sole proprietors in business register of CSO and the ones sending their tax return in 1993	96
9.6 táblázat	Az adóbevallást benyújtó egyéni vállalkozásokban dolgozók 1993. évi létszáma - Number of sole proprietors sending tax return and number of persons employed by them in 1993	98
9.7 táblázat	Egyéni vállalkozók, alkalmazottak és segítő családtagjaik száma 1992-ben és 1993-ban - Number of sole proprietors their employees and family workers in 1992 and 1993	99
9.8 táblázat	Az egyéni vállalkozásokban foglalkoztatott alkalmazottak létszámadata 1993. - Employees at sole proprietors in 1993	100
9.9 táblázat	A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok száma és főfoglalkozású tagok létszáma 1992-1994-ben - Number of unincorporated organizations and number of their members from 1992 to 1994 (exluding second jobs and pensioners)	101
9.10 táblázat	A jogi személyiség nélküli vállalkozásokban foglalkoztatott aktív keresők száma nemzetgazdasági ágak szerint 1994. január 1. - Active earners in unincorporated organizations by economic branches in 1994	102
9.11 táblázat	Az önfoglalkoztatók aránya az Európai Közösség országaiban (az összes foglalkoztatott %-ában) - Self-employed in percentage of the total employment within European Community	104
9.12 táblázat	A jogi személyiségű gazdálkodó szervezetek száma 1992-1994-ben - Number of corporations with legal entity from 1992 to 1994	105
9.13 táblázat	A vegyes tulajdonú gazdasági szervezetek száma - Number of enterprises with foreign direct investment	106
9.14 táblázat	A jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma létszám-kategóriák szerint - Number of firms with legal entity by staff categories	107
9.15 táblázat	Az állam vállalkozói vagyonának könyv szerinti értéke 1994. decemberében - Book value of state capital in December 1994	108
9.16 táblázat	Újonnan alapított vegyes- és külföldi tulajdonú gazdasági szervezetek száma (1991-1994) - Number of newly founded enterprises with foreign direct investment (1991-1994)	111
9.17 táblázat	Az MRP-szervezet átlagos tulajdonosi részesedése a társaságokban - Share of Employee Ownership in Companies	115
9.18 táblázat	A foglalkoztatottak megoszlása munkahelyük gazdálkodási formája szerint (az adott év március) - Employment by legal forms (March of the given year)	117
9.19 táblázat	Becslés a nemzetgazdasági ágak privatizált cégeinél foglalkoztatottak létszámáról - Estimation on employment in privatised enterprises	119

10.1 táblázat	A társadalombiztosításnál nyilvántartott kiegészítő tevékenységűek évi átlagos létszáma 1991-1994-ben - The number of second jobs registered at NHIF National Health Insurance Fund from 1991 to 1994	123
11.1 táblázat	A csőd- és felszámolási eljárás alatt álló jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma szervezeti forma szerint - Number of companies with legal entity which declared bankruptcy or being undertaken liquidation	127
11.2 táblázat	A csődeljárás alatt álló jogi személyiségű cégek száma 1992-1994. decemberében - Number of companies with legal entity under bankruptcy in December 1992-1994	128
11.3 táblázat	Az 1994-ben csődeljárás alatt álló szervezetek létszámkategória szerinti megoszlása - Companies being under bankruptcy procedure during 1994 by staff categories	129
11.4 táblázat	A felszámolás alatt álló jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma 1993. és 1994. évben - Number of companies with legal entity being under liquidation in 1993 and 1994	130
11.5 táblázat	A felszámolás alatt álló szervezetek száma nemzetgazdasági ágak és létszámkategóriák szerint 1993. és 1994. decemberben - Companies being under liquidation by sectors and by staff categories in December 1993 and 1994	131
11.6 táblázat	Létszámcsökkenés a felszámolást megelőző évben és a felszámolás során 1994. szeptemberéig a vizsgált cégeknél - Fall in employment one year before liquidation and during the liquidation procedure by September 1994 within the observed firms	133
11.7 táblázat	A létszámcsökkentés módja az 1990-94-ben kezdődött felszámolásoknál a 60 vizsgált cégnél - Different ways of termination of employment during liquidation procedure started in 1990-94 within 60 firms observed	136
12.1. táblázat	A mező- és erdőgazdaságban foglalkoztatottak száma 1988-1993-ban - Employed in agriculture and forestry in 1988-1993	139
12.2. táblázat	A mezőgazdaság gazdasági szervezetei - Economic organisations in agriculture by legal forms	140
12.3 táblázat	A vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban, létszám-kategóriák szerint (1995. január) - Number of in-corporated and unincorporated organisations in agriculture, fishing and forestry by staff categories (January 1995)	143
12.4 táblázat	A foglalkoztatottak létszámának alakulása 1991-1994. között - Employment in the agriculture sector between 1991-1994	144
12.5 táblázat	A mezőgazdaság aktív keresői - Active earners in agriculture	145
12.6 táblázat	A mezőgazdaságból regisztrált új munkanélküliek száma 1993-ban és 1994-ben - Number of registered unemployed from agriculture in 1993 and 1994	146